

БАҲРОМ ФИРЎЗ

**ЧӢ СОН
АЪЛОХОН
ГАШТАМ?**

ЗИНДАГИНОМА

Айёми кӯдакиашро дар русто, дар манзили падарӣ, сипарӣ намуда шавқи омӯзиши илму ҳунар ва касби машғулият ӯро хеле зуд, баъди ба итмоми мактаби ҳафтсолаи деҳа, ба маркази куҳани илму фарҳанг – шаҳри Самарқанд овард ва аз ин пас Баҳроми 14-сола якуми сентябри соли 1952 таҳсилро дар омӯзишгоҳи педагогии Самарқанди бостонӣ шурӯъ намуд.

Пас аз ба поён расонидани таҳсил дар омӯзишгоҳи педагогии Самарқанд (с.1957) Баҳром Фирӯз муваффақ гардид, ки барои идомаи таҳсил ба шаҳри Хучанд роҳхат дарёбад ва ҳамон сол ба баҳши таъриху филологияи Институти давлатии педагогии ба номи С. М. Кирова шаҳри Ленинобод – ИДПЛ (феълан Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров) қабул шуда ба такмили мутолиот шурӯъ намояд.

Дар замони донишомӯзӣ Баҳроми навҷавон ҳамчун донишҷӯи пурҳарорат, боғайрат, ғошгӯ ва ҷасур шинохта шуда, дар таносуби ин ғурутаниву хоксорию канор нагузошт. Ҳангоми дарсхонӣ, барои истинод бар воқеияти суханаш на танҳо аз Рӯдакию Фирдавсӣ, Ҳофизу Саъдӣ, Хайёму Мавлонои Румӣ ва ё Айнию Лохутию Турсунзода, балки бештар аз осори ғайласуфон ва риёзидонҳои ҷаҳон порчаву қитъа, мисолу иқтибосҳо меовард.

Баҳроми адабиётдӯст шеърҳои соҳиби донишҷӯӣ дар маҳфили “Адибони ҷавон”, ки пайваста дар он ширкат мекард, шурӯъ кард. Дар он айём нахустин маҳсули эҷодашро барои баррасии умум пешниҳод намуд. Навиштаҳои ӯро нахуст аз ордбези маҳфил гузаронида, баъдан ба наз-

ди нависандаи маъруф ва барҷастаи тоҷик, устод Раҳим Ҷалил мебурд ва аз ӯ ҳусну қубҳи ашъори шогирдонаашро мешунид. Устод Р.Ҷалил шеърӣ нахустини Баҳромро бидуни ягон таҳрир, мақбул донист ва дере нагузашта он шеър дар саҳифаи “Ленинободи адабӣ”-и рӯзномаи вилоятии “Ҳақиқати Ленинобод” ба табъ расид.

Соли 1962 баъди хатми донишқада устодон қобилияту истеъдоди ӯро ба эътибор гирифта, тавсияи кор дар кафедраи адабиёти донишқадаро намуданд. Ин боварӣ ва эътимод муаллими тозаташаққулёфтaro ба таҳқиқи амиқи адабиёт камари ҳиммат бандонд ва ин мавҷи сарнавишт ӯро ба самте мебурд, ки дар он боди адабиёту фарҳанг бо қудрати шадид мевазид ва шоири ҷавонро ба гирдобии худ мекашид.

Баҳром Фирӯз то соли 1964 дар он донишқада, дар бахши адабиёти тоҷик омӯзгорӣ кард, вале шавқу рағбати шеър гуфтан ва ҳисси сурудан ӯро тарк накард ва дар ниҳоят парвариши ҳамин эҳсос ва отифаи олии эҷод буд, ки маҳсули қалами Баҳроми ҷавон дар моҳномаҳову рӯзномаҳо интишор мешуданд ва барои идомаи фаъолиятҳои нави-наш соли 1964 ба Душанбе рафт то аз имконоти омӯзишу таҳсили густартадару фарохтари пойтахт баҳраманд гардад.

Ҳамзамон ба Душанбе расидан дар Иттифоқи оҳангсозони Тоҷикистон, ба ҳайси шоир-мушовири оҳангсозон дар интиҳоби матни суруду операю кантатаҳо ба кор шурӯъ намуд ва баъдан муҳаррир ва сардабири бахши адабӣ ва намоишкории Кумитаи давлатии ҶШС Тоҷикистон оид ба телевизион ва радиошунавониро низ бар уҳда гирифт.

Маҷмӯаи нахустини ӯ “Розҳои маҳтобшаб” соли 1967 ба нашр расид ва дар кӯтоҳтарин фурсат мақбули дӯстдо-

рони шеър афтода, ашъори тозаҷопшуда даст ба даст мегузашт.

Соли 1969 фаъолияти телевизионро ба рӯзноманигорӣ иваз намуда раёсати бахши ташвиқот ва тарғиботи рӯзномаи “Комсомоли Тоҷикистон”-ро (фёлан “Ҷавонони Тоҷикистон”) бар дӯш гирифт.

Соли 1969 Баҳром Фирӯз бо тавсияи бевоситаи устод Мирзо Турсунзода ҳамчун мудири шӯъбаи танқиди адабии маҷаллаи “Садои Шарқ” – нашрияи Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба кор даъват карда шуд ва соли 1971 ба узвияти Иттифоқи Нависандагони ИҶШС (СП СССР) пазируфта шуда, чун шоир бо ашъори ғанӣ маъруфият касб кард, вале дар идомаи фаъолияти адабӣ таълифи насри бадеӣ, махсусан жанри ҳикоянависиро ҷиддан пайгирӣ намуда ба наср рӯ овард ва аввалин ҳикояи худ – “Бобо”-ро дар моҳномаи “Садои Шарқ” соли 1971 ба таъъ расонд.

Аз соли 1978 то авоили соли 1980 Баҳром Фирӯз ба ҳайси мудири идораи адабиёти бачагону наврасони нашриёти “Маориф” анҷоми вазоиф кард.

Дар нимаи дуввуми соли 1980 мудири шӯъбаи адабиёти бадеии рӯзномаи “Маданияти Тоҷикистон”-ро ба уҳда дошт, вале дар соли 1981 барои рушду равнақи фаъолияти адабӣ ба нашриёти “Маориф” баргашт.

Баҳром Фирӯз пас аз таъсиси нашриёти “Адиб”, аз нашриёти “Маориф” ба ин интишороти тозатаъсис ба ҳайси мудири шӯъбаи адабиёти муосир интиқол ёфт. Солҳое, ки ӯ мудирии шӯъбаи адабиёти муосири нашриёти “Адиб”-ро бар уҳда дошт, дар паҳлуи худ муҳаррирони ҳирфаиро фароҳам овард ва барои боло бурдани сифату кайфият ва беҳтар намудани мӯҳтавои кутуб талошҳои шоиста ва назаррасе аз худ нишон дод.

Баҳмани соли 1990, пас аз пош хурдани давлати шӯравӣ ва ба истиқлолият расидани Тоҷикистон, таҳаввулоте дар рӯзгори нависанда низ ба вуқӯъ пайваст. Баҳром Фирӯз дар Иттиҳоди нависандагони вилояти Ленинобод фаъолияти хешро идома дод ва сипас ба унвони муҳаррир дар рӯзномаи “Ҳақиқати Ленинобод” анҷоми вазифа намуд. Дар муддати кӯтоҳ бо ибтиқории ӯ маҷаллаи ҷадиди “Сайхун” таъсис ва нашр гардид ва то поёни умр Баҳром Фирӯз сардабирии маҷаллаи мазкурро бар уҳда дошт.

Соли 1991 Баҳром Фирӯз нахустин барандаи мукофоти тозатаъсиси Иттифоқи нависандагони Ҷумҳурии Тоҷикистон – Ҷоизаи адабии ба номи устод Садриддин Айни гардид.

Мутаассифона, 25 сентябри соли 1994 умри Баҳром Фирӯзро нобаҳангом канда гардид ва нависанда дар оромгоҳи “Гумбази Қошуқ”-и шаҳри Хучанд ба хок супорида шуд.

Баҳром Фирӯз новобаста аз кӯтоҳии умр адиби пурмаҳсули тоҷик буда ба майдони адабиёт чун шоири ишқсаро ва зиндагидӯст ворид гашт ва дар муддати кӯтоҳ чун насрнависи нуқтасанҷу адолатпарвар эътироф гардид. Баҳроми Фирӯз муаллифи маҷмӯаҳои зерин аст:

1. “Розҳои маҳтобшаб” – Душанбе, “Ирфон”, 1967 (шеърҳо)
2. “Силсила” – Душанбе, “Ирфон”, 1973 (шеърҳо)
3. “Пайи ситора” – Душанбе, “Маориф”, 1975 (ҳикояҳо)
4. “Ганҷ аз вайрона” – Душанбе, “Маориф”, 1978 (повест ва ҳикояҳо)
5. “Рухсора” – Душанбе, “Ирфон”, 1978 (повест)
6. “Ту танҳо не” – Душанбе, “Маориф”, 1980 (повест ва ҳикояҳо)
7. “Ты не одинок ” – Москва, “Детская литература”, 1981 (повесть и рассказы)

8. “Ҳақиқати талх” – Душанбе, “Ирфон”, 1981, (ҳикояҳо)
9. “Аз арш то фарш” – Душанбе, “Маориф” ,1983 (достон ва ҳикояҳо)
10. “Тафти дил” – Душанбе, “Ирфон”, 1984 (шеърҳо)
11. “Тору пуд” – Душанбе, “Маориф” ,1985 (достон ва ҳикояҳо)
12. “Агар вай мард мебуд...” – Душанбе, “Адиб”, 1987 (повестҳо)
13. “Пеш аз шаби арусӣ” – Душанбе, “Адиб”, 1989 (ҳикояҳо ва достонҳо)
14. “Была бы она женщиной” – Душанбе, “Адиб”, 1990 (повесть и рассказы)
15. “Саҳнаи гардон” – Душанбе, “Адиб”, 1993 (мақола ва очеркҳо)
16. “Ғафлатзадагон” – Душанбе, “Адиб”, 1999, (роман, нашр пас аз реҳлат).

Бархе аз ҳикояҳо ва силсилаи шеърҳои Баҳром Фирӯз дар матбуоти Русия, ки он замон матбуот ва интишороти марказӣ дар шаҳри Маскав доништа мешуд, низ ба чоп расидаанд, ки иборатанд аз: “Таронаи октябр” (1967), “Наврӯзӣ” (1968), “Утренняя книга” (1971), “Млечный Путь” (1972), “Поклон земле родной” (“Художественная литература”, Москва 1974), “Колосья одного снопа” (1976), “Восход” (ш.Фрунзе, 1978), “У подножия голубых гор” (“Художественная литература”, Москва 1979), “Фаввора” (1979), маҷмӯаи адабиёти бачагонаи тоҷик, “Ласточка” (1981) ва бархе аз осораи ба забонҳои мардумии ИҶШС тарҷумаи шуда ҳамчунин дар матбуоти бурунмарзӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Ислонд Эрон, Булғористон, Чехия, Словакия ва Чопон низ интишор ёфтаанд.

Баҳром Фирӯз ҳамчун муттаҳасиси забон ва адабиёти рус достонҳои адибони русзабон аз қабилӣ: М.Лермонтов, А.Блок, Д.Кугултинов, Ф.Алиева, осори насрии П.Свирки,

А.Грин “Бодбонҳои қирмизӣ” ва шеърҳои шоирони булғору узбеку озарӣ ва матни беш аз панҷоҳ (<50!) филмномаҳоро ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст.

Шоир ва нависанда, публитсисти шинохта, аваллин барандаи Ҷоизаи адабии ба номи С. Айнӣ, Аълочии фарҳанги Тоҷикистон, Корманди хизматнишондодаи маданияти Ҷумҳурии Тоҷикистон Баҳром Фирӯз аз худ осори адабии ғанӣ боқӣ ва ҳамчун фарзанди дилсӯзи миллати тоҷик аз тариқи интишори пайвастаи мақолот ва очеркҳои мухталиф дар матбуоти ҷумҳурӣ ва барномаҳои телевизиониву радиоӣ роҷеъ ба мушкилоти адабиёт, пешрафти фарҳанг, равнақи маданият ва рушди иқтисод дар ташаккули фазои фарҳангии кишвар нақши муассир ва сахми босазое гузоштааст.

БОБО

Ман ҳамроҳи бобоям ба деҳа меравам. Бобоям пиранд, ман ҳоло бачаам. Бо вучуди ин сӯҳбати мо гарм аст.

Баъди як соли ба шаҳр кӯчиданамон дадаам ба ҷанг рафтанд. Чаҳор сол дар ҷанг буданд. Дар тӯли ин солу моҳҳо рӯзе набуд, ки ман деҳаамонро ба ёд наоварда бошам. Аз боғҳои мевазору сою чашмасорон, аз рама-ҳои бузу гӯсфанду чарогоҳҳои сабзу гулпӯ-ши он, аз одамони дилкушодаву ҳимматбаланд ва хушҳолаш бо муболиғаҳои зиёд ба дӯстони шаҳриам ҳикоя мекардам. Ман деҳаамонро пазмон будам. Модарам мегуфтанд, ки дадаат аз ҷанг баргарданд, мо боз ба деҳа кӯчида меравем. Дадаам дар номашон ҳамин хел навиштаанд. Дар ҷанг деҳаамонро хоб медидаанд, оби чашмаро хоб медидаанд. Боз бӯи хирмани навкӯфтаи гандум ба димоғашон мерасидаст. Зиндаву саломат аз ҷанг баргарданд, аввал ба деҳа рафта, ду кафашонро пур карда, аз чашма об менӯшидаанд.

Ниҳоят он рӯз ҳам расид: падарам аз ҷабҳа мустақим ба деҳа рафтанду падарбузургамро фиристоданд, ки аз шаҳр моро кӯчонда баранд. Модарам аввал ҳайрон шуданд, ки дадаам чаро рост ба назди мо наомада, ба деҳа рафтаанд.

— Аз баъзе шиносони инҷойияш дилмонда барин, — гуфтанд бобоям.

Ман ба маънии ин хел суҳанони он кас дуруст сарфаҳм намеравам.

Ана, ба ҳамин тариқ, ҳоло ману бобоям ба деҳа равонем.

Дашти ҳамвору якранг ва бе долу дарахт ақиб монд. Мо ба домани кӯҳҳо расидем ва якбора ба дараи кӯҳ, ки

шав-шуви оби сойчае хомӯшии онро халалдор мекард, даромадем. Дар ду тарафи роҳ кӯҳҳои баланд ва шаху зовҳо соя андохта буданд. Паррандагони бешумори ин ҷо, ки чириқ-чириқ, чув-чув садо мебароварданд, аз ҷӣ сабаб бошад, ба ман бегона намуданд. Гунҷишкакони сабзу нилобӣ, сурху зард дучор мешуданд, ки ман номашонро намедонистам. Онҳо ҷӯҷаи парида наметавонистагӣ барин аз як шох ба шохи дигар ҷаҳида, маро фирефтанд меҳостанд.

Мисле ки, паррандагон ҳам ба мисли мо — бачаҳо баҳорро бесаброна интизорӣ мекашанд. Баҳор наомада, онҳо парида меоянду хомӯшии зимистон мераванд. Умуман, агар ба хониши паррандагон бодикҷат гӯш кунед, мефаҳмед, ки онҳо ба сари худ, беҳуда ҷаҳ-ҷаҳ наметананд. Ана, гӯш кунед, яке бо дигаре ҳамовозӣ мекунад, дар ҷавоби фарёди яке дигаре садо медиҳад. Ҳо, ана, дар он ҷо ҷамъ шуда, бо ҳам баҳсу хархаша мекунанд. Баъзан, аввал ду тан ором нишаста, сӯҳбат мекунанду баъд ба манша мегузаранд.

Гоҳо дар осмон калхоте пайдо шуда, ором ҷарх мезанад. Ба синфи пурғулғула гӯё муаллим даромада бошад, паррандагони атроф якбора хомӯш мешаванд.

Ҳоло ману бобоям ба деҳа меравем. Вақти ба шаҳр кӯчиданамон ман хурд будам, ба мактаб намерафтам. Дар деҳа хешу таборамон бисёр, аммо ман аз ҳама зиёдтар ҳамсоямон — амаки Хушвақтро ёд дорам. Марди миёнақадри ситорагарм, бурутдор буданд. Амаки Хушвақт ба мо хеши наздик набошанд ҳам, ба қавли модарам, бо дадаам дӯсти ҷонӣ будаанд. Он кас баъди кор аксар вақт бо ман андармон мешуданд. Ман гаҳвораи духтарчаашонро меҷунбонидам ва дар ивазаш аз он кас қандалоти коғазпеч мукофот мегирифтам, ки онро дар деҳа “ғижбил” мегуфтанд. Амаки Хушвақт боре аз сой ба ман

гулмоҳӣ дошта доданд. Ёд дорам, рӯзе бодбаракпарронии бачагони бузургсолтарро дида, “бодбарак сохта медиҳӣ” гӯён, модарамро хеле азият додам. Амаки Хушвақт ба ман бодбарак сохта доданд. Он солҳо мудирӣ дӯкон буданд. Мегӯянд, ки ҳоло он кас одами калон шудагӣ... Дар ҷойи дигар хона сохта, аз ҳамсоғии мо рафтагӣ.

Роҳ печутоб хӯрда, бештар ба дарунтари дара медаромаду деворҳои он ба сӯйи мо ҷафстар мешуд. Ба боло нигоҳ кунам, ба назар чунон менамуд, ки гӯё қуллаҳо чун сутунҳо ба китфи худ осмонро дошта истодаанд. Диламро ваҳм зер мекард. Кошкӣ, зудтар аз бағали хилвати ин кӯҳҳо баромада, ба ягон деҳа ё ҳадди ақал ба манзили ҷӯпонон мерасидем. Ман бо халачӯб ба гардани хар зада, онро аз роҳ боздоштани шудам, то ки аз бобоям, ки бо хари сустпӯйи худ хеле ақиб монданд, дур наравам.

Гашти харро суст кардаму ҷӣ гуна бо дадаам вохӯрданамро пеши назар овардани шудам: Бузургсолон аз ҷанг омадагӣҳо оғӯш гирифта, вохӯрӣ мекунанд. Ман дадаамро андаке дар ёд дорам. Рӯзи ба ҷанг рафтанишон маро боло бардошта, дар сахни истгоҳи қатор бо модарам гуфтугӯкунон, худо ҳофизиашон дар ёдам мондааст. Баъд аксашонро фиристоданд. Ман одамро аз аксаш шинохта наметавонам. Акси падари Олимҷонро дар хонаашон борҳо дида будам. Аммо як сахарӣ, вақте ки ба мактаб мерафтам, он кас ҷомадон дар даст дар раҳ пеш омаданду нашинохтам. Агар мешинохтам, тозон ба холаи Назокат хушхабар мебурдаму шодиёна мегирифтам. Ҳар хонаводае, ки чашм ба роҳ аст, барои шодиёна чизе пинҳон карда дорад... Дадаам нишону медали зиёд гирифтагӣ. Ҳар бор дар мактубашон ордени нав гирифтанишонро менавиштанд. Агар дар шаҳр мебудем, ман ҳам бо дадаам

ба кӯча мебаромадам, бачаҳо дида ҳайрону ҳасудӣ мекарданд.

— Бобо, дадаам ордени бисёр доранд-а? — ба ақиб нигариста, аз бобоям, ки ба мушкилӣ ба хари ман расида омада буданд, пурсидам.

— Ҳа, рӯзи омаданааш сари синааш пури орден буд. Баъд, ба фикрам гирифта монд.

— Ба куҷо гирифта монданд?

— Ба ягон ҷо руст кардагист-дия.

— Ордена руст намекунанд, ҳама овехта мегарданд-ку!

— Ҳй... Ҳар бор шишта хезад, шутури зангӯладор барин ҷарангос занонда гардад?

Ман ба ришханди бобоям ҷавобе нагуфтам.

— Ордени Ленин ҳам доранд?

— Аз ҳар хелаш буд.

— “Ситораи тилло” надоранд?

— Доштагист. Муаллимони мактаб омада буданд, дадата дар қишлоқ аз ҳама пурорден гуфтанд.

— Шояд “Ситораи тилло” надоранд, қаҳрамон нашудаанд. Шумо намедонед. Аз гузари мо як нафар қаҳрамон шуда, “Ситораи тилло” гирифта буд, ҳукумат ба вай ҳама чиза бепул дод. Хонаи нав дод, гов дод.

Хари бобоям боз ақиб монд. Худашон пинак мераванду харашон ақиб мемонад. Хайрият, ки ҳар пинак намеравад, набошад ҳоло чандин бор ба замин ғелида, пешониамон қашқа мешуд. Ба ҳар мушкил, ҷонвар як умр дар азоб: савор мешаванд, хала мекунанд, бор мекашонанд, баста мемонанд...

Курраи хари ман дар деҳа мондааст. Ҳоло ҷонвар бе халаву шатта ба пасту баланд нигоҳ накарда, йӯрға

мекунад. Хари бобоям пиру коҳил, фақат бо зарби халачӯб роҳ мегардад. Бобоям мегӯянд, ки аз зарбаи халачӯб пӯсташ чунон ғафс шудаст, ки акнун ба вай шатта таъсир намекунад. Бобоям ҳоло харро ба ҳоли худаш монда, чашмонашон нимпӯш, сурудеро замзама мекунад. Хар буттаҳои сари роҳро даҳан зада, хоҳам-нахоҳам по мемонад. Бобоям одами аҷибанд. Ба корҳои он кас гоҳ қаҳри одам меояд, гоҳ меҳандад. Модарам мегӯянд, ки он кас одами қадим, сахтиву сустии бисёр дида, кӯфта шудаанд. Ба пириашон нигоҳ накарда, дастҳои беминнати хурду калони деҳа будаанд. Одамон ҳар чӣ гӯянд, хуб мегуфтанд, одати не гуфта, касеро ранҷондан надоштанд.

— Бобо, тезтар ҳай кунед! — тоқатам тоқ шуду фарёд кардам.

Он кас овози маро шунида, ба сӯям як назар партофтанду харашонро халачӯб заданд. Баъд ба ман расида омада “Чӣ гуфти?” гӯён пурсиданд. Гӯшашон вазнин шудаст, овозро мешунаванду чӣ гуфтани касро нафаҳмида, ба чашми одам нигоҳ карда мемонанд, гӯё аз чашми кас сухани гуфтаи ӯро фаҳмиданӣ мешаванд.

Рӯбоҳе аз селраҳа баромада, ба сӯйи мо сарашро гардонда ду-се бор нигоҳ карду беҳавотир ба кӯҳ рост шуд.

— Бин, рӯбоҳ! — дида истода бошам ҳам, бохабар карданд бобоям.

— Бобо, дар ин кӯҳ гург ҳаст? — оқибат саволеро, ки қалбамро меҳарошид, ба забон овардам.

— Ҳаст ҳам гап шуд! — шояд саволи ман беҷо буд, ки бобоям табассум карданд. — Ҳоло дар поён, дар сари роҳ турбатро дидӣ? — Бобоям ба ақиб ишора карданд. — Турбати як сарбоз. Порсол зимистон гург хӯрд, — мисле ки ягон узвашон, андомашон ба дард омада бошад, бобоям рӯ

турш карда, хомӯш шуданду баъд аз таҳти дил оҳ кашида монданд.

Дили маро ваҳм зер кард. Аммо амиқтар фикр кунам, гапи бобоям ба ҳақиқат рост намеояд. Сарбози сурхи аз ҳама зӯрро, аз ҳеҷ кас наметарсидагиро гург меҳӯрдаст! Бобоям филм намебинанд-дия.

— Гург сарбозро хӯрда наметавонад! — эътироз кардам ман. Ба ҳар як даъвои он кас розӣ шавам ҳам, ба ин суҳан тан дода наметавонистам. — Сарбоз фашистро мепаронаду аз гург метарсад?!

— Чӣ, сарбоз шох дорад? Вай ҳам бандаи худо-дия!

— Агар вай сарбоз бошад, гургро мепаронд. Сарбоз не!

— Туфангаш набудааст. Ханҷар доштаст.

— Нагуфтам! Бемилтиқ бошад, вай аскар не!

— Хайр, ба гумонат вай кӣ буд? — бобоям бо истехзо ба ман нигаристанд.

— Ман чӣ донам? Аммо вай сарбоз не! — Сарбози сурхро ин хел паст задани он кас ба ман намефорид.

— Хайр, ба ҳар ҳол, аз ҷанг меомадаст, — қадре паст фуромаданд бобоям.

— Чаро танҳо ба раҳ баромадаст? — Чунон ғамгин будам, ки овозам ба гӯшам бегона расид.

— Дар рӯзи равшан-а! — Бобоям саволи маро нашуниданд.

— Аз ҷабҳа омада, дар маркази ноҳия улав наёфта, пиёда ба роҳ баромадаст. Дар роҳ аз пешаш Исмат номарасон баромада, хоҳиш кардааст, ки аз роҳ баргардад, не гуфта, худравӣ кардаст. Гургон аз пайи Исмат ҳам тохтаанд, аммо аспаш халос кардаст. Ба аспаш расида натавонистаанд. Сарбозбача, раҳматӣ, ҷавони базарда будааст, аз раҳаш нагаштааст. “Фашистро бурда ба хонааш

монда омадаму аз тарси гург аз раҳ гардам? Не-е! Бепарво бошед, ханҷар дорам”, гуфтаст. Ин не, он не, аҷал расидагӣ, — бобоям бо дард боз оҳе кашиданду “ё оллоҳ” гуфта монданд. Баъд халачӯбро аз гиребонашон дароварда, тахтапушташонро хориданд.

— Баъд чӣ шудааст?

— Чӣ мешуд, бечорара гург хӯрдаст. Устухонҳояш мондаст. Гург ҷомадонашро ҳам тика-тика кардаст.

— Бо ханҷараш назадаст охир? — Акнун аз ҳад зиёд ба даҳшат афтода, харамро аз паҳлӯи хари бобоям мерондам.

— Қарибиҳои намози дигар аз ноҳия мошин катӣ одамон омада мебинанд, ки дар таҳи кӯҳ як гург дароз-дароз уллос мекашад. Мошин наздик меояду гург мегурезад. Нигаранд, ки устухони одам, ҷомадон ва як гурги дигар мурда... Вақте ки гургон дармеафтанд, ҷавонмард башаф якеашро ханҷар мезанаду теғ ба устухони гург дармонда, дигар онро кашида гирифта наметавонад. Гурги дигар аз қафо гирифта, бечораро аз пой афтондаст. — Пас аз каме хомӯшӣ бобоям боз илова карданд: — Устухонҳоша дар як халта ғун карда ба хок супурданд.

Акнун ин макон ба назари ман ниҳоят шум ва даҳшатангез гашт. Дилам мехост, ки мурғе шуда парвоз кунаму дар як мижа задан аз ин дараи беҳосият берун равам. Саволҳои бисёре қалбамро мефишурданд, аммо аз пурсидан ибто мекардам. Фаҳмидан мехостам, ки гургҳо ба мо ҳам ҳамла карда метавонанд ё не? Гоҳе ба назарам чуни менамуд, ки дар паси ҳар як сангу ҳар як бутта гурге роҳи моро мунтазир аст.

— Шумо аз ин роҳ ягон бор шабона гузаштаед? —
Беихтиёр савол медиҳаму метарсам, ки боз ягон ҳодисаи
даҳшатнокро нагӯянд.

— Ягон бор гуфтӣ? — Мисли ҳамеша бобоям аввал
саволи маро такрор пурсида, баъд аз дур ҳарф оғоз
мекунанд. — Як замонҳо аз ин раҳ одам на шаб гузашта
метавонист, на рӯз. Макони дузду раҳзан буд. Аз инқилоб
ду сол ё се сол пеш амакамро дар ҳамин раҳ барои ним пуд
гандум дуздон кушта, ба чоҳ партофта буданд. Э, аҷаб
замонҳое буд. Дар Миёнкал чоряккорӣ карда, каму беш
ризқу рӯзӣ ёфтам, аммо илоҳи ба хона овардан набуд. Ба
маслиҳат сари зимистон кӯчида, ба он тараф рафтем.
Зимистона дар ҳамон ҷо гузаронда, сари баҳор боз ба деҳа
омадем.

Бобоям ба хаёл рафта, хомӯш шуданд.

Ман дадаамро пеши чашм оварданӣ шуда, ҳар қадар
кӯшиш кардам, нашуд. Фақат қомати баландашон дар
ёдам. Баъд дар хаёли худ дадаамро ба ягонтои он мардоне,
ки аз ҷанг омада буданд, монанд карданӣ шудам. Не, ин
ҳам нашуд. Агар баъзеи онҳо монанди дадаам лоғару
қадбаланд бошанд ҳам, ба он кас шабеҳ набуданд. Чаро
монанд набуданд, намедонам. Модарам мегӯянд, ки дадаат
аз бехобӣ ба ҷанг рафтанд. Як бор он касро духтурҳо
гардондаанд. Пичингу таънаҳо шунидаанд, ба тӯҳматҳо
гирифтор гаштаанд. Сонӣ дадаам аризаи довталабӣ
додаанд. Аризаашонро рад кардаанд. Дадаам такроран
ариза додаанд. Баъди ин ҳодиса хобпар шудаанд, шабҳо
хобашон набурда, печUTOб хӯрда мебаромадаанд. Оқибат
дархосташон қабул шудасту ба ҷабҳа рафтаанд.

— Ҳо, дар таҳи зов сиёҳира дидӣ? Ғор аст, — бобоям бо
халачӯби худ ба камари кӯҳ ишора карданд. Аз ҳамин ҷо ба

ғор даромада, аз болои деҳа мебарой. Деҳа дар ақиби ҳамин кӯҳ. Мо кӯҳа чарх зада меравем.

Дар таҳи зови ваҳмангез сиёҳие ба назар мерасид, ки аз раҳ даҳани ғалбер барин менамуд.

— Даҳанаш хурду аммо дохилаш, торафт васеъ шудан мегирад, — бовар накардани маро дида, шарҳ доданд бобоям.

— Шумо ягон бор аз ин тараф ба он тарафаш гузаштаед?

— Не, ман нагузаштаам, аммо ҳамин тавр мегӯянд. Даруни ғор торик, роҳ гашта намешавад. Солҳои инқилобу босмачигарӣ буд. Ман баҳору тобистон дар кӯҳ кор мекардам. Шудгор мекардам, тухм мепошидам, гандум медаравидам, хирман мекӯфтам. Аз баландӣ ба деҳа роҳ гирифтани камондоронро аз дур медидаму як ғарамча алафи хушка алав мезадам. Мардуми деҳа дудро дида, бо асбобу анҷому васоилашон, бо фарзандҳояшон дар ҳамин ғор паноҳ мебурданд.

— Душман ба ғор даромада наметавонист?

— Ғайбдон шудаст-чӣ! Роҳи ба ғор мебурда чап, рафтан осон не. Даруни ғор торику ноҳамвор.

— Агар душман шабона ояд, чӣ кор мекардед?

— Шабона — осон... Ҳамин ки ба деҳа даромаданд, мардум дар торикӣ тез ҳисобашона меёфтанд... Аммо як шаб дар таҳи дари Намоз гуфтагӣ ҳамсоиямон ногоҳ панҷ нафар савора дар китф милтиқу қаторвазна пайдо мешаванд. Намоз ҳамон шаб дар хона набудаст. Сардори даста овозаи ҳусни духтари уна шунида ошиқ гашта будаст. Духтараш ҳам духтар буд-дия, дар рӯзи равшан агар ногаҳон рӯ ба рӯ ояд, парӣ мегуфтӣ. Берӯзӣ ҳусни худодод дошт. Ин хел ҳусна хосияташ кам мегӯянд. Ана, баъд дар

ҳасрати ҳамон духтар волидайнаш абгор шуданд. Ғами ҳамон духтар катӣ рафтанд.

— Савораҳо шаб омада чӣ кор карданд, аввал гӯед.

Бобоям ҳамеша ҳамин хел: ҳарфи гуфта истодаашон мемонаду як нӯги онро гирифта ғоз медиҳанду ғоз медиҳанд. Хайр, хушрӯ будаст, ҳамин ҳам гап шуд.

— Савораҳо аз асп нафуромада, “Як коса об барор” мегӯянд. Зани Намоз об барорад, рад мекунанд. “Аз дасти Санам об хӯрданӣ омадем, Санам об барорад” гӯён, талаб мекунанд. Номи духтар Санам буд. Аз дасти вай обро гирифта менӯшанду худаширо ба асп савор шав мегӯянд.

— Баъд чӣ шуд?

— Чӣ мешуд, духтар ҳам, савораҳо ҳам бедарак шуда рафтанд... Ҳа, воқеан, ба қарибӣ аз духтар хабаре ёфтанд: дар Мирзочӯл бачаю качааш катӣ саломат будаст. Ба сардори савораҳо расида будаст.

Монанди аксар пирамардон падарбузургам низ ҳикоёти саргузашти худ, ҳодисаҳои дидаву шунидаашонро дӯст медоранд. Ба хотири он ки ман шунавандаи хубам, дилгир нашуда гапашонро гӯш мекунам, баъзе нозу нузи маро мебардоранд. Кунҷковона ҳар хел савол диҳам ё ба ҳарфашон розӣ нашуда, баҳс кунам, намеранҷанд. Агар аз ҳад гузаронам, “Оббо, маҳмаддоное! Хайр ҳеҷ гап не, гаҳ аз пир, гаҳ аз мурид”, гуфта мемонанд.

Роҳ қад-қади сой торафт боло мерафт. Кӯҳҳои ин ҷо пур аз буттаҳои хордори қачқак, ҷо-ҷо бодом ба назар мерасид. Мо харҳоро ба ихтиёри худ мондем. Бобоям мегӯянд, ки ҳар роҳи як бор тай кардаширо ҳаргиз фаромӯш намекунад, дар шаби торик ҳам раҳгум назада меравад.

— Бобо, гург харро мехӯрад, аммо ба асп зӯраш намерасад-а?

— Баъзе аспон гургро мекушанд. Ба чашми худ дидаам.

— Не-е?! — таачҷуб кардам ман. — Асп гургро кушт?

— Кушт, кушт. Аввал қӯшлагад зада, майиб кард. Гург гурехтанӣ шуд, лекин асп намонд, газида-газида кушт. Асп ҳам асп буд-дия! Акнун ин гуна аспҳо намонданд.

— Хайр, гӯед, ки ба ҳамин аспҳои мо зӯраш мерасад ё не? — “Аспҳои мо” гуфта ман аспҳои колхозу идораҳоро дар назар доштам, ки он солҳо дар ҳама ҷо кор мефармуданд, аз аробаи нон то ғаллаи ба чабҳа мефиристодагӣ ҳама чизро бо онҳо мекашонданд.

— Ба зӯрӣ зӯраш намерасидагист, аммо мехӯрад исқот. Ҳар сол зимистон се-чор аспи колхозро мехӯрад.

— Чӣ хел, зӯраш нарасад ҳам, мехӯрдааст! Гапатонро кас намефаҳмад.

— Зӯраш намерасад, аммо мехӯрад! Гург фиреб медиҳад. Гургон аспро аз гала ҷудо карда, ба ягон баландӣ мебаранд. Ҳамин ки асп аз баландӣ ба поён сарнишеб шуд, гург аз думи асп сахт кашида, сонӣ якбора сар дода мефиристад. Асп ба шиддат парчин шуда меафтад. Ҳамин ки афтод, дигар имкони бархестан намода, тала мекунанд.

Акнун мо аз тангнои кӯҳ раҳой ёфта, ба водӣ баромадем. Баъд заминҳои лалмӣ, аз паси он боғу киштзорҳо пеш омаданд. Дар сари роҳ ҳар ҷо-ҳар ҷо тутҳои каллаки пир монанди пирони қадҳамидаи асобадаст гӯё ба роҳ менигаристанд.

— Ишш!.. Иш-ш! — Харашон аз роҳ истода-наистода бобоям худашонро зуд ба замин партофтанду харро пеш андохта, ду-се халачӯб заданд.

— Ман ҳам фуриям?

Дили нохоҳам пурсиданам аз овозам ё оҳанги суҳанам маълум шуд магар, бобоям:

— Ҳай кардан гир, — гуфтанд. Баъди андаке илова карданд: — Ман ин раҳро пиёда гузашта, мӯям сафед шуд. Як вақтҳо ду пуд гандум дар пушт аз шаҳр пиёда меомадам. Устухони мо ба меҳнат сахт шуд. Ҳоло ҳам кор накунам, ҳаракат накунам, пиёда нагардам, наметавонам, аз касал бадтар мешавам. Нафасам кӯтаҳ шуда, сари синаам дард мекунад, сарам вазнин мешавад. Мисле ки, тану ҷони одам ҳам қонуни Ҳукумати Шӯро фаҳмидагӣ барин. Ҳар кас кор накунад, намехӯрад мегӯянд-ку!

Мо аз назди молхонае мегузаштем. Ду саги монанди хирс калон ва бадҳайбат ба сӯямон давида, моро саросема карданд. Бобоям пой ба замин кӯфта, бо таҳдид “хап шав!” гуфтанду сағҳои наздик омада истоданд.

Дар сари чашма, ки марғзоре буд, ду-се аспир кишанзада мечарид. Ба димоғ бӯи порую арақи ҳайвонот мезад.

— Бобо, говатон чандта? — пурсидам.

— Гов надорем, писарам. Говро кайҳо ба колхоз супорида будем, — маънос иқрор карданд бобоям. Баъд шарҳ доданд: — Зимистони парерсол на ба ҳудумон як ҷав хӯрданӣ монд, на ба гов як пар қаҳ. Ба колхоз дода, камтар ҷаву картошкаву сабзӣ гирифтем.

— Чаро тобистон алаф нағундоштед?

— Тобистон аз хона дур будам. Ҳамаи хирманҳои Коризи болоро ман бод кардам.

— Аз хирман чаро гандуму ҷав наовардед?

— Боракалло! — Ба содалавҳии ман хандиданд он кас.
— Охир хирман — хирмани колхоз-дия!

Бобоям харашонро аз роҳ боздошта, бори онро, ки ба як сӯ қач шуда буд, рост карданд. Баъд расида омада, ба бори хари ман зеҳн монданд:

— Ба тарафи рост камтар зер кун.

Боз ҳар ду хомӯш монда, ба фикру хаёли худ банд шудем. Ман бобоямро, ки баҳор аз паси ҷуфтронҳо ба замин тухм мепошиданду баъд тобистон хирманҳоро паси ҳам кӯфта, бод мекарданд, пеши назар овардам. Пеши назар овардам, ки чӣ гуна тамоми алафҳои марғзорро дигарон медараванду барои гови бобоям чизе наместонад.

— Бобо, говатон гӯсола надошт? — Ба ақиб рӯ гардонда боз пурсидам.

— Колхоз гӯсолааш катӣ баркашида гирифт.

— Чӣ хел баркашида гирифт? — Ҳайрон шудам ман.

— Ба тарозуи калон монда, баркашида гирифт. Сонӣ, ба ҳар килоаш ҳисоб карда, ба мо ҳақ дод. Мудири анбор Ҳосилкаҷова чӣ хел ҳисобу китоб кард, ҳудаш медонаду худо.

— Шумо говатонро сер карда, баъд баред буд, ё гурусна бармекашад?

— Баъзеҳо ҳамин хел ҳам карданд, — хандиданд бобоям. — Доштагӣ дег-дег атолаи оби раббано хӯронда, баъд бурд. Ба авлоди мо ин хел корҳо намефорад. Худо аз ҳалолаш диҳад.

Бобоям чорук дар по бардам, чолок қадам монда меомаданд. Пиёдагардии он касро дида, ман ҳам аз ҳар фурумадам. Рӯз гашт карда, акнун аз ҷониби кӯҳ шамолаки сард мевазид. Замин, ки ҳоло кӯрпаи барфашро партофта, ба назари ман луч менамуд, гӯё аз сардӣ меларзид. Сабза нав медамид, гоҳ-гоҳ бойчечаку сияҳгӯш ба назар мерасид. Дар рӯи шаҳҳои паҳн-паҳни сари роҳ аз оби борон

кўлмакчаҳои беҳисоб пайдо шудаанд. Мисле ки касе сангҳоро мисли сӯрохи ангуштпона, баъзан аз он калон, баъзан аз он хурд, гоҳе дӯлча ва ҳованча барин кофта, об пур кардааст. Ман ҳамаи ин аҷоиботи табиатро тамошо мекардам, аммо як тарафи ҳушам ба дадаам банд буд. Модарам мегуфтанд, ки дадаам аз ҷанг баргардад, кор мекунанд, мо ҳам хуб зиндагӣ мекунем. Дадаам чӣ кор мекарда бошанд? Аҷаб не, одами калон шаванд, он кас хондагӣ-ку. Агар раис шаванд, нағз мешавад. Бачаҳо — ҳамаашон аз писари раис метарсанд, бузургсолон ҳам метарсанд. Одам кадом мактаба хонад, раис мешавад?

— Бобо, дадаам ҳам раис мешаванд?

Бобоям ба гапи ман хандида монданду гап назаданд.

— Хайр, гӯед, чӣ хел одам раис мешавад?

— Бахташ омад кардагӣ мешавад.

Бобоям майли сӯҳбат надоранд. Ба гапзанӣ хушашон наояд, ҳамин хел ягон чиз мегӯянд. Агар ман раис шавам, ана ҳамон раиси “Фрунзе” Раҳимов барин мешавам. Ҳама ҳурмат мекунанд, “ҷони одам” мегӯянд. Ба хурду калон баробар, ҳамаро бо як чашм мебинад, гуфта таъриф мекунанд. Ин чӣ гуфтагиашон бошад? Боз Раҳимов колхозро худаш сохтагӣ будаст.

— Бобо, тирамоҳ колхозии шумо ҳам харбузаю тарбуз медиҳад?

— Хока.

— Моён як бор аз полези колхоз харбуза дуздидем.

— И-и! — бобоям бо табассум ба ман нигаристанд. — Дар деҳаи мо дузди нест. Ҳар кас дуздӣ кунад, бурда зиндон мекунанд.

— Барои харбузадузди ба зиндон намебаранд.

— Тухмдузд — шутурдузд мешавад мегӯянд. Касе, ки дар бачагиаш харбуза дуздад, калон шавад, гов медуздад.

— Худатон ҳеҷ дуздӣ накардед?

— Не.

— Қасам хӯред.

— Хайр, дар бачагӣ мева-чева дуздида бошам, дуздидагистам.

— Аз полези колхоз ҳеҷ чиз надуздидед?

— Не-е! — Бобоям шубҳаомез табассум карданд.

— Дурӯғ мегӯед! — Аз табассумашон фаҳмидам. — Харбуза дуздидагистед? Гӯед, бобо.

— Мон ҳамин хел гапҳоро.

— Не, гӯед! — Исроҳ кардам ман. — Чӣ метарсед, гӯед. Ба ҳеҷ кас намегӯям. Қавли пионер якта.

Бобоям хандиданду баъд ба гап даромаданд:

— Хайр, аслаш, ин дуздӣ ҳам набудагист? — Баъд гӯё худ ба худ меғуфта бошанд: — Яқинан, агар дар ин дунё иқрор нашавем, дар он дунё ноилоҷ иқрор мешавем, — ғуфтанд. — Парерсол, баҳор ду моҳ то ҷавпазӣ рӯйи нонро надидем. Аввалин хирмани ҷави колхозро кӯфтем, бод кардем, ба нӯҳ ҷувол бардошта фиристодему ду кас аз пасмондаи хирман ду кило-ду кило ҷав гирифтем. Ҳамон ҳам сангресадор буд... Баъд кадоме хабари инро ба раис расондаст. Як вақт моро ба идора ҷеғ заданду камтар дӯғу пӯписа карданд: одамон дар ҷанг хун мерезанд, барои ватан ҷон медиҳанду мо ин ҷо зиёнкори мекардем! Ба кадом осиеби душман об мемондем... Ҳеҷ кас аз худи вай намеурсад, ки чор соли ҷанг мардум ҷояш омад, як пора карбос наёфт, ки ҷойи айбашро пӯшида, аз хона берун барояд, зану духтари ту аз кучо куртаву лозимии оҳораш нашикастагӣ обаш наҷакидагӣ мепӯшад?

Мо саргарми гуфтугузор ба роҳи аробагард баромаданамонро надоништа мондем. Акнун роҳ аз байни боғҳо, қитъаҳои хурд-хурди заминҳои корам мегузашт. Роҳи аробагард қад-қади сой тӯл кашида, монанди ресмони чигил тоб хӯрдаву печида боло мерафт, боз чарх зада поён мефуромад, лаҳза ба лаҳза моро ба деҳа наздик мекард. Дар боғҳо дарахти олуҷа сап-сафед гул карда буд. Дар тирагии бегоҳирӯзӣ байни дарахтони ҳанӯз саросар сияҳшоҳ ягон-ягон дарахтони навшукуфта ба шохашон ҷарбу кашидагӣ барин. Не, арӯс барин... Арӯсро бо ҷодири сафед печонда ҳамин хел мебиёранд.

— Ана, ин ҷо понздаҳ сол пеш як нишебии санглох буд, — бобоям ба қитъаи замини дар тарафи рости роҳ воқеъбуда ишора карда, ба ҳарф задан даромаданд. — Солҳои аввали колхозӣ буд, бо дасти худ онро замини корам кардам. Дар ин ҷойҳо то як пора замин ҳамвор шудан, шири аз модар хӯрдаи кас аз биниаш меояд. Ҳамаи санги ин тавораро (бобоям ба тавораи начандон баланди аз қайроқсангҳои хурду калон чидагӣ, ки он заминро аз роҳ ҷудо мекард, ишора мекунанд) аз ҳамин замин чидам. Хар катӣ хок кашондам. Ҳар сол чӣ қадар пору мерехтам! Эҳ-ҳе! Ҳар ҷо-ҳар ҷояшро ўра барин кофта, банд-банд хошок партофта гӯр кардам.

— Барои чӣ?

— Пӯсида, хок мешавад, заминро бақувват мекунад. Ку вай қуввату вай ғайрат? Акнун одамон ба замин меҳр надоранд. Замин соҳиб надорад... — Бобоям боз ким-чиҳо гуфта, ба сӯйи он замин менигаранд. — Нисфи заминро, ки харобтар буд, юнучқазор кардам, ба нисфи дигараш кунҷит корида, даҳ синтир кунҷит гирифта будам! Ана, акнун боз

нокорам шуда рафт. Эҳ, ба чӣ машаққатҳо чӯй канда, об оварда, ана ин тутҳоро шинонда, пайванд кардам. Афсӯс...

Бобоям агар аз киштукуру деҳқонӣ ё замину боғдорӣ сухан сар кунанд, ба ҳеҷ кас навбат намедиҳанд, ҷоғашон метафсад. Ман дилтанг мешаваму баъд ба суханашон гӯш намекунам, ба фикру хаёли худ банд мешавам.

Ногаҳон аз хамгашти роҳ ду савор баромад. Ҳар ду ҳам савори аспҳои чун аспӣ сарлашкарҳо ороштагӣ, ҳар ду ҳам мардони фарбеҳ...

— Баргардон! — Бо изтироб амр карданд бобоям. — Аз раҳ барор!

Аз овози пуризтиробӣ бобоям ман тамоман дасту по хӯрдам.

Мо харҳоро ба канори роҳ бароварда, истодем.

— Ассалому алайкум! — Гуфтанд бобоям даст пеш гирифта сархам.

Дар ҷавоб яке аз саворон, ки аспӣ сафеди зебоеро савор буд, аз роҳ истода пурсид:

— Ҳа, аз кучо ба кучо? Боз ин бўҳчаву бисоти кӣ?

Гӯё забонашро занбӯр газида бошад, суханони он марди савор нимғурма мебаромад. Кулоҳ ва гиребони пальтояш аз пӯсти қароқулии дорчинранг буда, ҷило медоданд ва ўро дар назари кас боз ҳам пурсалобат мекарданд. Аз рӯйи фарбеҳ ва тару тозааш маълум буд, ки шахси баландмартабаи ин макон аст. Аспӣ ў гӯё пар бароварда мепарида бошад, ба лаҷомро кашида истодани соҳибаш нигоҳ накарда, қарор нагирифта, тапар-тапар мекард. Савори дуҷум онсӯтар рафта, сари аспашро гардонда истод.

— Бачаҳои Неъматро аз шаҳр кӯчонда овардем, раис... Ба шумо фуқарои нав. Ана, ин писарчааш, — ба ман ишора карданд бобоям.

Ман барои салом додан даҳон ҷуфт карда, ба рӯйи раис нигоҳ кардам, аммо вай ба ман эътиборе надод.

— Худаш чаро рафта наоварда, шуморо аз қору бор монанд? Кӣ шудааст вай?!

— Ба ҷуфтбарорӣ вақт ҳаст-ку, раис, — гуфтанд бобоям, ба рӯйи вай нигоҳ накарда. — Бекор менишастам, хайр, равам гуфтам...

Ба бобоям раҳмам омад. Талабаи гунаҳгор барин дасту по хӯрда, меларзиданд.

— Ба ҷуфтбарорӣ вақт будааст! — Бо тамасхур сухани он касро такрор кард савор. — Равед, ба усто ёрӣ диҳед, омочу молаҳо тайёр не, тухмиро тоза кардан даркор.

Бобоям даст ба сина бурда “хуб шудааст, раис, хуб шудааст”, гӯён меистоданд. Дар назарам он кас чунон мазлум, чунон оқизу нотавон намуданд, ки аламам омад.

— Ба ман нигаред, — хитоб кард раис сари аспашро аз роҳ гардонда. — Ба ҳамон мӯзаи афсари Неъмат ҳаваси Чӯрабеки мо рафтаст. Бача-дия! Акнун ба Неъмат мӯзаи хиром чӣ даркор? — Баъд овозашро пасттар карда, илова кард: — Фардо-пасфардо ҷав мепазад, аз хирман ягон чиз дода розӣ мекунам.

— Раис, ин қорро худаш катӣ гапзанон кунед, — гуфтанд бобоям акнун каме баҷуръат.

Савор дар ҷавоб ба сӯйи бобоям ба қаҳр як нигоҳ карду:

— Ҳа, хайр, — гуфт ва аспашро ба резачорпо андохту рафт. Бобоям аз қафои ӯ маҳзун нигариста монданд.

Мо харҳоро ба роҳ андохтем ва лаҳзае нагузашта, ба деҳа даромадем. Заминҳои нав аз хоби зимистон бедоршудаи деҳа, боғҳо, тавораҳои аз санги қайроқи сой чидагии заминҳои рӯйидарича, сафедорҳои қатори сари роҳ, қӯруқу чашмаву сой, шаҳу зовҳо — ҳама ба ман ошно буданд, гӯё ҳеч дигар нашудаанд. Аммо онҳо пештара барин хушрӯй ва аҷиб набуданд, ба назар оддӣ ва хурд менамуданд. Бомҳои деҳа аз қабл пасттар, дарахтони азим гӯё хурдтар, одамон ҳам гӯё дигар шуда буданд. Балки ин аз таъсири сахтии солҳои ҷанг буд ё худ ман акнун калон шуда ва ҳар чизро аз канор истода мушоҳида карданро омӯхта будам, кӣ медонад?

Соли 1970.

ЧӢ СОН АӢЛОХОН ГАШТАМ?

Шуморо падаратон ӗаргиз таъзир накардаст? Ӗеч гоӗ?... Дафтаратонро дарронда, лахта-лахта карда, ба саратон наӗуррондаст ё бо китоб ба пешониатон нихта ӗам накардаст?... Нохунашро ӗам нарасондаст? Ӗеч боварам намеояд. Метарсам, ки дурӯғ мегӯед. Ба ӗар ӗол, ман ин хел даъвоӗои баъзе чӯраӗоямро шунида, ӗайрон мешавам. Падар агар фарзандро таъзир накунад, писар агар аз волидайн натарсад, андаке наӗаросад, э-э, чӢ корӗое намекунад!.. Гап дар сари шӯхию бемаънигӢ не, доири баӗои ду ва ё дарсгурезӢ ӗам не. Сабаби аслии ноҷӯрию номувофиқӢ, ба фикри ман, ин аст, ки баъзан падару модар кореро, ки мо — бачаӗо ба он ӗеч рағбат надорем, маҷбур мекунанд, ки иҷро намоем. Медонам, кори ҷиддӢ на ӗамеша шавқовар аст, баъзан худро маҷбур кардан ӗам зарур. Аммо бемақсад маҷбур карданӗо фоида надорад.

Аз вачӗи ӗамин гуна маҷбурӢ чандин бор бо падару модар гапам гурехт. Албатта, муддате аз миён нагузашта аз кору гуфтаӗои худ пушаймон мегаштам. Очаам мегӯяд, ки ман беақлам, якравам, гарданшаӗам. Эӗ-э, чӢ сифатӗое ба ман ў намебандад! Хоӗу нохоӗ одам дар бачагӢ аз рӯйи фаӗмишу биниши худ зистан мехостаст, лекин падару модар талаб мекунанд, ба тарзе ки онӗо мехоӗанд амал кунем. Онӗо аз хато кардану пешпо хӯрдани мо чунон метарсанд, чунон меӗаросанд... Ӗол он ки хато кардан ӗам баъзан даркор будаст. Агар ман сари вақт хато намекардам, намедонам имрӯз ӗолам чӢ гуна буд.

Биёед, ӗамаашро аз оғоз то ба анҷом гӯям, бе дурӯғ, бе сохтагию бофтагиӗо, ба гуноӗу савобам холисона чӢ хел андешаӗо доштаму чӢ гуна амал мекардам — ӗамаро яӗояк

ҳикоят кунам. Ҳозир телевизору рӯзномаҳо ошкорбаёнӣ гӯён валвала доранд-ку, ман ҳам як бор ба рӯйи ҳама дарди диламро бигӯям, чӣ шудааст?

Ҳамон сол моҳи май, чунон ки бибиам мегӯянд, моҳи чавзои саховат расид. Ман ба азобе синфи ҳаштумро тамом мекардам. Субҳи барвақт ба мактаб давидан ончунон дилгирам карда буд, ки ҳеч напурсед! Бовар мекунад, дар соати ҳаштуними субҳ мо ба дарсхонӣ шурӯъ менамоем! Аммо дар соати расо ҳашт дар таҳи дари мактаб бояд ки ҳозир бошем. Ҳар як муаллим талабагони синфи худро саф ораста ба директор ё мудир намоиш медиҳад. Баъд гуноҳу савоби рӯзи гузаштаро як-як гуфта, гунаҳкоронро сурху сафед мекунанд. Сипас ба мо аз вазъи сиёсати дохилию берунӣ муаллими навбатдор ваъз мегӯяд, аҳволи тоқатфарсои бачагонро дар мамлакатҳои капиталистӣ боз як бор хотирнишин карда мегӯяд ва гаштаю баргашта таъкид мекунад, ки мо ройгон, муфт дар ин гуна мактаби хушиморат ва мӯхташам мехонем, хушбахтем, хушҳолем, озод нафас мегирем ва ғайра ва ҳоказо. Гӯр ба сари ҳамааш, аммо дар бобати нафасгирӣ ман ба гапи ҳеч якеи онҳо бовар намекунам. Мо дар як синфхона чилу ду нафарем. Баъзан ҳавои хона чунон бадбӯӣ мешавад, ки дилам буғз мекунад, аммо муаллимон аз тарси зуком ё дигар ягон дардашон рухсат намедиҳанд, то дариҷаи тирезаро кушоем. Аслан, синфхонаҳоро дар фасли зимистон чандон гарм намекунанд. Ҳангоми танаффус агар навбатдори синф дақиқае чанд табақаҳои тирезаҳоро во кунад ҳам, аз даву ғечу тапар-тапар пойкӯбиҳо синфхона чунон мешавад, ки гӯё аз кӯҷаи пурхок мошин гузашта бошад. Охир, қариб аксари писарбачаҳои мо нос мекашанд, ҳа, бемалол дар вақти дарсгӯии муаллимон ба зер забон носи сабилро партофта, кайф менамоянду баъд

як варақ коғазро печонда ба он туф мекунанд ва оҳиста ба фарш мепартоянд. Ана, аз ҳамон носҳои хушкида чангу ғубори синфи мо кабудчатоб аст.

Хулосаи калом, ман дар соати ҳафтуними бомдод аз хона мебарояму раҳи мактабро пеш мегирам. Шабҳо телевизор ҳам қасд кардагӣ барин киноро дар охири барнома нишон медиҳад. Аз ин сабаб дер ба бистари хоб медарояму саҳар ба азобе аз хоб сар мебардорам ва аксар вақт барои чойхӯрӣ ва наҳорӣ шикастан на фурсат мешаваду на майлу рағбат. Ба ман ҳаминаш алам мекунад, ки саҳаргоҳон, ҳанӯз калонсолон — ҳама хобанду ман маҷбурам ба сӯйи мактаб тозам. Аз назди иморатҳои бисёрошёна мегузараму ба тирезаҳо менигарам, — дар аксари хонаҳо ҳанӯз чароғ нест — хобанд. Падару модари ман ҳам дар хоби мастанд. Калонсолон аксар ба кор соати нӯҳ, баъзеашон нӯҳуним мераванд. Ҳайронам, мо — бачаҳо чӣ гуноҳ карда бошем, ки “кори” мо қариб ду соат барвақттар аз калонсолон сар мешавад?! Боз азоби дар ин гуна синфи ҳавояш нохуш шаш-ҳафт соат нишаста дарс хонданро намегӯед!.. Махсусан, наҷунбида дар як ҷо нишастан барои ман азоб аст. Ростӣ гап ин ки ман розӣ будам ба мактаб наравам дар ивази он дар ягон корхона ҳафт-ҳашт соат баробари калонсолон кор кунам!.. Ба суҳанам бовар кунед, ҷиддӣ мегӯям — ҳашт соат кор мекунам!..

Ана, аз ҳамин хусус падару модар катӣ гапамон напухт. Худатон холисона фикр кунед: ман хондан намехоҳам, олим шудан ҳам намехоҳам, духтур будан ҳам, аммо маҷбур мекунанд, ки бихонам!.. Боз ҳуди ҳамин калонсолон мегӯянд, ки зӯроварию маҷбурӣ аз рӯйи қоидаи педагогика дуруст не, тааддӣ ба ҳар навъе бошад, ки

бемаданиятии инсон аст, пӯла-шӯла... Кай қавлу амали одамон якранг мегардад, кай?

Падарам доим мегӯянд, ки алҳол умрат бино шуда, як рӯз ҳам кор накардаӣ, намедонӣ, кор гӯянд, ту шанбеги гумон мекуни, ҳу, барои сару либоси варзишгариатро намоиш додан меравӣ-ку!.. Ана, дар ҷавоби ин суҳанҳо чӣ мегӯед?! Ман акнун кӯдак нестам, ки ҳар чӣ гӯянд, хуб гӯям. Ҳамин гуна суҳанҳо ба дилам зад, боварам намонд. Ин чӣ гап, падару модар ҳам, муаллимон ҳам мехоҳанд, ки ман кӯдаки даҳсола барин доим, ба ҳар фармонашон хуб гӯям, итоаткор бошам. Агар мард бошанд, ку, ягонтаашон гӯянд, ки бирав, ту як ҳафта дар ҷойи ман кор кун, ман дар ҷойи ту нишаста дарс меҳонам!.. Намехоҳанд! Наметавонанд! Масалан, ман дар ҷойи падарам ҳам кор карда метавонам, дар ҷойи модарам ҳам. Ин ҳарфҳои маро калонгапӣ нашуморед, қасам меҳӯрам, ки метавонам. Падари ман раҳбари як идораи начандон калон аст. Ман чандин бор ба идораашон рафта, дар утоқи кориашон соат-соат нишаста, тарзи коргузориашонро омӯхтам, хуб медонам: агар аз идораҳои боло телефон шавад, фармоиши онҳоро аз курсӣ бархоста, бо нимтаъзим “хуб, хуб шудаст” гӯён навишта мегиранду баъд муовини ба ҳама амр дахлдорашонро даъват карда, иҷрои онро супориш мекунанд. Таъкид менамоянд, ки хабари иҷрои онро бозрасонанд... Агар аз тобеон ягон нафар дарояд, арзашро гӯш мекунанду баъд ба ягон муовин ё мудири шӯъбаи дахлдор занг зада, аввал доири он масъала фикри ӯро мепурсанд ва ё супориш мекунанд, ки “дида бароянд” ва он додхоҳро ба назди он шахс мефиристанд... Магар ҳамин кори мушкिल аст?! Мушкилаш, ба фикрам, вазифа гирифтани соҳиби ягон идора гаштан, он тарафаш — осон, худ аз худ кор иҷро

мешавад. Кори модарам дар назарам аз ин ҳам осонтар менамояд. Вай дар матбаа мусахҳеҳ аст. Ду кас дар сари як миз рӯ ба рӯ нишаста, яке дастнависи китоберо менигараду дигаре мусаввадаи чопи онро меҳонад. Чор-панҷ саҳифа меҳонанду ним соат аз ину аз он сӯҳбат мекунанд. Баъд шарикаш аз пайи ягон муҳими худ — мағоза, бозор, ателеи либосдӯзӣ ва ғайра мераваду модарам он саҳифаҳои чопиро тез-тез худааш меҳонад ё аз боло ба поён нигариста мегузараду баъзе ғалатҳои ба чашмаш афтодаро ислоҳ мекунад ва “садқаи сарам, муҳаррири нашриёт меҳонад-ку!” гӯён дар поварақи он имзо мекунад. Ана, аз ҳамин сабаб, ҳар бор бачаҳо аз китоби дарсӣ ғалате ёбанд, аз ҷониби модар ман ғайриихтиёр сурх мешавам.

Хулоса, ман аминам, ки кори ҳар кадоми онҳоро иҷро карда метавонам, аммо дар гумон аст, ки онҳо масъалаҳои алгебраю геометрияро ҳал намоянд ё шаш соат дар синф гӯшашонро наҷунбонида нишаста, ба сухани муаллим ба диққати тамом гӯш диҳанд.

Умуман, калонсолон ҳаққу ҳуқуқҳои мо — бачагонро поймол мекунанд. Барои чӣ онҳо ду рӯз истироҳат мекунанду мо фақат як рӯз?! Ҳамашон хуб медонанд, мегӯянд, иқроранд, ки дарсҳо рӯз аз рӯз зиёдтар, мавзӯҳо мушкилтар мешаванд, хонандагони синфҳои болоӣ баъзан ҳафт соат дарс меҳонанд, бар замми ин, корҳои пионерӣ, комсомолӣ, маҳфилҳо... Кош, ҳамаи ин фанҳо ба кас даркор бошад! Аз байни чилу ду нафар хонандагони синфи мо даҳ-дувоздаҳ нафар дар мактаби олии таҳсилро давом доданианд, ба онҳо як қисми ин илмҳо зарурӣ барин, аммо ба аксарият дар сад сол ҳам лозим не! Хайр, гуфта намешавад, агар замоне даркор шавад ҳам, то он вақт дар хотир аз ин алгебраю геометрия ному нишон наместонад.

Ана, ман дар синфҳои панҷу шаш ботаникаро нағз медонистам, доим баҳои панҷ мегирифтам, аммо хеле вақт аст, ки ҳамаашро фаромӯш кардам. Чизе, ки даркор нест, зуд аз ёд мерафтаст...

Ман рӯйирост ба падарам гуфтам, ки маро беҳуда дарди сар медиҳанд, ман акнун хурд нестам, мустақил фикр карда, хулоса бароварда метавонам. Рост-дия, ҳар рӯз шаш соат дарс магар осон аст?! Аз яктояш гурезеду рӯзатонро бинед! Дарҳол дар рӯзномаам қайд мекунам, дар маҷлис мегӯям, агар ду-се бор такрор кунам, падару модарро ба мактаб даъват мекунам... Ба ростӣ, ҳайронам, чӣ хел ба инҳо фаҳмонам, ки дигар беҳуда дар мактаб нишастан наметавонам, ман кор кардан меҳоҳам, коре, ки аз он ҳам ба худам, ҳам ба ҷамъият фоидае бошад.

Ҳар рӯз шаш соат нишастан ба ҷисми ҷавон зарар оварданаширо менависанд, медонанд, аммо боз маро маломат мекунам, ки бисёр чизҳоро намефаҳмам, аз ҳамин сабаб ба қадри мактаб намерасам. Дар кадом як маҷаллае хондам, олимони Америка барои таҷриба якчанд нафар варзишгарони номварро се-чор рӯзи дар катҳо баста, беҳаракат нигоҳ доштаанд. Пеш аз ҳама дили онҳо нуқс пайдо кардаст, ҳатто якчанд нафар дар аввал роҳ гаштан натавонистаанд. Ман бовар дорам, ки вазир ҳам, олим ҳам як ҳафта дар ҷойи ман нишаста, дарс хонда наметавонад. Боз ислоҳоти мактаб зарур аст гӯён чандин сол боз мегӯянд, мегӯянд, менависанд, аммо дараки беҳтарӣ нест. Не-е, ин калонсолон катӣ ислоҳот намешавад. Ба инҳо маҷлис бошад, валвала бошад, гап зананд, бас. Биби пирам дуруст мегӯянд: “Қоми инҳоро ба ҷойи асал гап катӣ бардоштагӣ...”

Хулосаи калом, мактаб ба дили ман задаст, агар аз ҳамин мактаб халосӣ ёбам, дигар як умр аз наздикаш намегузарам, ба тарафаш наменигарам!..

Дар чоряки охирин якбора аз чор фан баҳои ду гирифтаним маълум шуд. Падару модар маро дар шиканча гирифтанд, ки чаро дигарон ақаллан баҳои се мегиранду ман фақат ду. Гуфтам, ки сабр кунед, ба ман ҳам ҳамон серо монда медиҳанд. “Барои чӣ Камол чор мегирад, ҳатто Миҷғони карахт се мегираду ту ду?” гӯён ба истинтоқ гирифтанишон тоқатамро тоқ мекунад. Охир, Камол ман барин сураи гирифта наметавонад-ку! Ҳар кас ба ягон коре шавқ дорад. Ба ғайр аз ин, аз чилу ду нафар хонандаи синфамон шаш нафар физикаю химияро меҳонанду медонанд — онҳо ба донишгоҳи тиббӣ дохил шуданианд. Чор — панҷ нафари дигар физика ва математикаю геометрияро медонанд. Онҳо ба инҷинерӣ мераванд, се-чор нафар забону адабиётро медонанд — онҳо ба факултети филологӣ мерафтагиро, ду нафар ба забони хориҷӣ зӯр. Бақия — ҳама мисли ман: хондан намехоҳанду хоҳу нохоҳ ба мактаб рафтаву омада мегарданд. фарқамон ҳамин қадар аст, ки онҳо ҷӯгӣ барин хушомадун пешомад карда, аз муаллимон як баҳои сеяшонро мегиранду ман “нахондаам, намедонам” гӯён рӯсташро мегӯям хомӯш менишинам ва маломат мешунавам.

Хайр, ҳеҷ боке не, дар охир қатори дигарон ба ман ҳам аз ҳамаи фанҳо “се-се” гузошта, аз синф ба синф мегузаронанд, дигар илоҷ надоранд. Борҳо аз забони худ муаллимон шунидаам, ки ба ман барин бадхонҳо мегуфтанд: “Агар аз синф ба синф нагузаронемат, ғоизи пешрафти мактаб паст мешавад, ғоида надорад, беҳтараш зудтар мактабро тамои куну бирам, ки аз ту халос шавем...”

...Ана, аз ҳамин сабаб ман аз падарам хоҳиш кардам, ки баъди хатми синфи ҳаштум маро рухсат диҳанд, то дар ягон ҷо ба коре машғул бошам. Дар ҳамаи лавҳаю эълонномаҳо одамонро ба кор даъват мекунанд, радиову телевизион катӣ ташвиқ менамоянд. Аммо бовар намекунад... дар як шаҳри калон кор пайдо кардани ҷавонаки понздаҳсола осон набудаст! Гап дигару кор дигар гуфтанашон бесабаб не, сад фоиз дуруст аст!

Баъди розигии падарро гирифтани, ман пеш аз ҳама ягон-ягон қариб ба ҳамаи сураатгирхонаҳо даромада баромадам, зеро ҳунари аксбардорӣ доштам, бо сураатгирҳои гуногун — аз “Смена” то “Зенит” акс гирифта наворро равшан карда ҷоп намудан аз дастам меомад. Баъди дарою барои зиёде донишас, ки ин кори “лояш” дуруст ба шумор мерафтаст ва агар “восита” надошта бошед, ба кор намегирифтаанд. Додои ман ба восита-посита хуш надоранд. Барои ба кор шурӯъ кардани наврасон ҳуҷҷату маълумотномаҳои зиёде даркор будаст, ёрӣ надоданд, ба ҳамаи он идораҳо худам давидам.

Дар корхонаҳои ба коргар мӯҳтоҷ ҳам аз ман рӯ тофтанашон шавқу ҳаваси маро ба кор тамоман “кушт” гӯям, ғалат намекунам. Қариб дар ҳамаи корхонаю идораҳо як ҷавоб мешунидам: “Ба мо коргар даркор аст, аммо бачаҳою коргарони муваққатӣ лозим нестанд!..” Ман бача будаам! То имрӯз муаллимон “акнун ту бача не” гӯянд, инҳо баръакс. Хулосаи калом, башараи ин бюрократҳо чунон ба дилам зад, ки ҳеҷ монед! Ба кадом забон, чӣ хел ба онҳо фаҳмонам, ки аз бисёр коргарони коҳилу ҳаромкор, майзадаю чапдасти онҳо ман беҳтар кор карда метавонам. Агар ростиҷро гӯям, кори нағзу коргари нағз ба ҳеҷ якеи онон шояд даркор нест. Агар дар корхона сад дастгоҳ кор

накунад ҳам, онҳо ҳамон муздашонро мегиранд, дусад дастгоҳ кор накунад ҳам! Сипас, чаро худро дарди сар дода, бо ман машғул шаванд?!

Рӯзҳои аввал буд, як одами баинсоф ҳайронии маро дида, гуфт:

— Ҳайрон нашав, кор ҳаст, дар баъзе корхонаҳо ҳазор-ҳазор коргар намерасанд. Ту наврасӣ, ҳуқуқи зиёдтар дорӣ, инҳо яке аз одами ҳуқуқдор метарсанду... дигаре аз касе, ки бисёр медонад, меҳаросанд. Ҳолӣ кор кун, баъд ба маънии ин суханони ман сарфаҳм меравӣ.

Ниҳоят баъди саргардониҳои зиёде ман кофта-кофта ба идораи зарфғундорӣ рафтам. Дар ин ҷо ҳам ба ман эътиное накарда, ҳатто ба рӯям нанигариста ҷавобамро доданду баъд яке аз идоранишинон ба дигаре хитобан гуфт:

— Амаки ғулом дар азоб аст, ҳамин бача равад, дастёрӣ кунад-чӣ? Муздашро худаш як бало мекунад...

Маро ба як дӯкони зарфғундории ҷафои мағозани “Газвор” фиристоданд. Дар дӯкон як марди дар назар шаст-шасту панҷсолаи зоҳиран аз шумурда гирифтани зарфҳои шишагӣ бениҳоят дилгир машғули кор буд. Вай саропойи маро хуб назар карда озмудан хост ва махсусан, ба чашмонам дуру дароз зеҳн монда нигарист. Ман аз ин хел нигоҳи вай, ба ростӣ, лаҳзае бесаранҷом гаштам, гӯё дар ягон ҷо маро дар сари ҷинойте дида бошанд. Аз эҳтиёт ягон хасу хошок часпида ё ранг шуда бошад гӯён чашмонамро бо кафи даст молидам.

— Ба ман дастёр даркор аст... — гуфт баъди се-чор дақиқа оҳиста сар ҷунбонда амаки ғулом. Баъд боз ба чашмам озмоишкорона нигариста илова кард: — Дар кори мо фиреб роҳ намеравад... Агар заррае хиёнат кунӣ... — Ҷ

чӣ чазо диданамро нагуфту пурсид: — Додою очаат ҳастанд? Чӣ кораанд?

Ман гуфтам. Вай ҳайрон шуд. Баъд боз ба ду-се саволи бемаънӣ ҷавоб гирифту гуфт:

— Дар кори мо... умуман, дар кори савдо... ба чашми якдигар хок пошида намешавад, инро сахт ба гӯшат ҳалқа кун! Фаҳмидӣ?.. Ҳар чӣ қадар ҳунарат бошад, дигаронро... Ҳа... Қоидаи мо ҳамин!..

“Ман фаҳмидам” гӯён сар такон додам, аммо ба дил гуфтам: “Ҳунарат ба худат насиб кунад, пири беимон, ба ман қаллобиро омӯхта наметавонӣ. Вай бачаи ту мегуфтагӣ нестам! Ман барои аз дарсҳои мактаб халос шудан...”

— Ба корат нигариста ба ту худам ҳақ медиҳам... — Боз ба гап даромад амаки ғулом. — Моҳонаи ман — ҳаштод сӯм... Хайр, ба ту... — Вай чашмонашро нимво карда, лаҳзае андешиду баъд гуфт: — Хӯ-ӯш... ҳар рӯз ду сӯм медиҳам... Дар як моҳ қариб панҷоҳ сӯм... Пули кам не... — Баъд боз таъкид кард: — Ба шарте ки ҳалол кор кунӣ!

— Майлаш, ман розӣ, — гуфтам ман зуд. Ҳар чӣ ҳам бошад, аз кор ёфтанам хурсанд будам. Як бор аз мағал халос шавам, сонӣ ягон кори мувофиқамро меёфтагистам, балки ин пиракӣ ба нафақа мераваду дӯконашро ба ман медиҳанд, кӣ медонад. Дар сар ҳамин андешаҳо пурсидам: — Ман чӣ кор мекунам?.. Аз мардум зарфҳоро шумурда мегирам?

— Ҳар коре, ки фармоям, иҷро мекунӣ!.. Зарфҳоро бехато дида, санҷида, шумурда мегириӣ... Хӯ-ӯш. Дар қуттиҳо навъ ба навъ тақсим карда ҷо мекунӣ. Масалан, шишай об бо шишай арақ дар як қуттӣ гузошта намешавад!.. Баъд, ана, мошин меояд, қуттиҳоро ба мошин

бор мекунӣ... Зӯрат чӣ хел? Чорта қуттиро бор карда, “уф-ф!” гӯён нашинӣ, охир?

Ана ба ҳамин минвол ман моҳи аввали таътили тобистонӣ дар умрам бори аввал ба кор шуруъ намудам. Албатта, ҳар кас мехоҳад, ки аз кору музди аввалинаш таъсироти хуше хотира карда бошад. Аммо чунин таъсироти дилпазир ба ман насиб нагашт.

Аслан, “кор-кор” мегуфтаму аз сири кор тамома беҳабар будаам. “Зарфғундорӣ” гӯянд, гумон карда будам, ки ҳеҷ мушкилӣ надорад, зарфи шишагини овардаи одамонро шумурда мегираму пулашонро дода, дар қуттиҳо ҷо ба ҷо мегузорам. Чандин бор худам ҳам шишаҳои холиро ба дӯкони гузарамон бурда, супорида будам.

Рӯзи аввали кор амаки Ғулом дар сари мизи кори худ, ки дар як канори пештахтаи дӯкон буд, нишаста, баъди “хӯ-ӯш” -и одатиаш аз ман пурсид:

— Ку, гап зан, шишаро чӣ хел мегиранд, медонӣ?

— Медонам, — гуфтам ман бепарво ба рӯйи мураббии нав нанигариста.

— Аввал лаби шишаро ба диққат дастат катӣ палмосида, нигар, ки напарида бошад... — Вай аз ин бобат ба ман хеле дастур дод.

Ва лаҳзае аз миён нагузашта, пиразане дар як тӯрхалта шаш-ҳафт шишаи оби маъдан аз дар даромад. Ӯ шишаҳояшро ба рӯйи пештахта монду ман аз рӯйи дастури амаки Ғулом ягон-ягон санҷидам.

— Чандта? — пурсид амаки Ғулом.

— Ҳафта.

— Ҳамааш дуруст? Ку, бинам...

Вай аз ҷояш бархоста пеш омаду даҳони ҳар як шишаро ба ангушт молида, санҷид, пасу пеш гардонда нигаристу гуфт:

— Ана, нигар, лаби ин яктоаш андаке паридагӣ. Вай он шишаро гирифта канортар ниҳоду ман шаштои боқимондаашро гирифта ба қуттӣ ҷо кардам. Пиразан даҳони он шишаи ноқисро ба диққат нигаристу ҷойи паридаи онро чашмони камнураш надиданд магар, даст афшонд ва баъд гирифта дар тӯрхалтааш андохт ва пули шишаҳояшро аз дасти амаки Ғулом гирифт рафт.

— Барои бист тин бозгардонда мебарад... — амаки Ғулом аз кори пиразан норозинамо ғут-ғут кард.

Баъди рафтани пиразан лаҳзае аз миён гузашту ду нафар духтаракони дувоздаҳ-сездаҳсола шиша оварданд. Амаки Ғулом баъди шишаҳои онҳоро қабул карданам бархосту се шишаро чиркин ҳисобид ва дутоашро лабаш паридагӣ гӯён ҷудо кард. Ба духтарҳо барои понздаҳ шиша пул дод, агарчи ман шонздаҳ шишаро гирифта ба қуттӣ ниҳодам. Духтарон шишаҳои чиркини худро гирифтанду ду шишаи лабпаридаро монданд.

— Бигир, ба қуттӣ мон, — амр кард амаки Ғулом баъди берун рафтани духтаракон.

— Охир...

— Ҳеҷ гап не... Агар ҳамин тавр кор накунам, аз кучо ҳар рӯз ба ту ду сӯм меёбам?! Ҳаштод сӯм ба хӯрокам намерасад. Нафақаам катӣ расад, хурсанд мешавам. Ман барзагов нестам, ки фақат барои сер кардани шикамам рӯз то бегоҳ кор кунам... Зиндагӣ осон не, писар...

Тамоми рӯз ба ҳамин минвол кор карда, ҳамаи қуттиҳои холиро аз зарфҳои шишагӣ пур кардем. Тарафи бегоҳ мошини боркаш омаду ман қуттиҳои шишадорро бароварда ба дасти амаки Ғулом меодам, вай онҳоро дар кузови мошини боркаш ба тартиб мечид.

Бегоҳӣ, ба қавли очаам, бо азобе поямро кашола карда ба хона даромадам. Ҳатто хӯроки шомро нахӯрда, сахт хобам бурдаст.

Пагоҳирӯзӣ очаам аз хоб бедор кард. Аз бистар бархестам, аммо тамоми устухонҳоям дард мекард.

Ҳарчанд амаки Ғулом таскин медод, ки сари кор сар мекафонад, сонитар омӯхта мешавӣ, кор осон мешавад, рӯзи дуҷум ҳама, рӯзҳои баъд ҳама кор барои ман осон намегашт.

Мардум зарфҳои шишагиро халта-халта оварда месупориданд, баъзеҳо бордонҳои мошини сабукравашонро пур карда меоварданд. Амаки Ғулом дар ин гуна ҳолат зарфҳои нимлитрию ҳафсадграмиро тафовут накарда ҳақ медод. Акнун ман равшан пай мебардам, ки вай аз ҳар як мизоч бемалол панҷоҳ тин — як сӯм мезанад. Аз онҳое, ки мошин катӣ зарф меоварданд, бештар ҳама мегирифт, аммо одамон эътироз намекарданд. Шояд, аксар шарм мекарданд, ки барои як сӯм-ним сӯм моҷаро кунанд ва ё бо амаки Ғулом рӯхунук гаштан намехостанд. Бо амаки Ғулом рӯхунукӣ ба онҳо фоида надошт. Аксар рӯзҳо мо ҳамаи қуттиҳоро бо шиша пур мекардем, аммо барои бурдани он мошин намеомад. Дар ин ҳел рӯзҳо амаки Ғулом шишаи мизочҳои ба таъбаш форида ро гирифта, дар рӯйи фарши дӯкон чиданро амр мекарду шишаи шахсони ба ӯ бефоида ва шум медидаашро, ки аксаран одамони ҳақталаб буданашон аён буд, қуттӣ нест, гӯён қабул намекард. Ҳатто дар пеши назари ин гуна шахсон шишаи мизочҳои маъқулашро мегирифтубори онҳоро рад мекард. Баъзан қуттии ҳолӣ бошад ҳама, амаки Ғулом зарфи одамони боре ҳақталошӣ кардагиро ба ягон баҳона қабул намекарду онҳо ноилоҷ борашонро баргашта мебарданд.

“Бас аст, фардо ба кор намеоям” ё “пасфардо, баъди рӯзи истироҳат ба кор намеоям” гӯён ду ҳафта кор кардаму ба худам ноаён андаке омӯхта гаштам. Аммо медонистам, ки зиёда тоб оварда наметавонам. Аз шармандагӣ тарсида, чору ночор ба ин машаққат тан меодам. Ҷонам дар азоб буд, аммо ба падару модар аз ин хусус чӣ гуна даҳон кушоданамро намедонистам. Не, мурам ҳам даҳон намекушоям. Агар худашон гап кушода, маро иҷбор кунанд, ки қорамро қатъ кунам, гап дигар буд. Аслан, гуноҳи худашон, бо айби онҳо ман дар уқубатам. Агар ягон кори табъи диламро ёфта меоданд...

Як бегоҳӣ дар омади суҳан, гӯё рози дили маро пай бурда бошанд, падарам гуфтанд:

— Модом ки ба кор шурӯъ кардӣ, акнун сабру таҳаммул кун, вагарна дар миёни дӯстонат хандахариш мегардӣ, баъд масхара мекунанд. Ҳеҷ гап не, ин ҳам ба ту сабақ медиҳад, зиндагиро мебинӣ.

Аммо ба кор тоб овардан осон набуд. Хусусан қуттиҳои пури шишаро ба мошин бор кардан, ба қавли ҳамсинфам Вайс, “рӯдаи касро меканд”. Вай рӯзе ба дӯкон омада, наздики як соат истоду кори маро мушоҳида кард ва ҳангоми рафтаниш норозиёна гуфт:

— Ягон кори дигар ёб... Ин амакро ман медонам, — вай ба сӯйи амаки Ғулом ишора кард, — ҳамроҳи хоҳарам якчанд бор шишаҳои холиро оварда супорида будем, супурх дузди қаллоб аст.

Баъди ин суҳанони Вайс аз кори худ беш аз пеш нафрат мекардам, аммо чораи халосӣ даст намедод. Вайс инро нагӯяд ҳам, ман ба чашми худ меидам, ки амаки Ғулом ҳар рӯз аз ҳаққи одамон 20–25 сӯм даромад мекунаду аз он ду сӯмашро, баъзан се сӯмашро ба ман медиҳад. Ҳол

он ки кори аслиро ман иҷро мекардам, вай фақат аз пул мезад. Лекин амак мегуфт, ки кори асосиро вай мекунад.

Умуман, то ин вақт аз ин ҷиҳати зиндагӣ фикр намекардам. Дар мактаб бо чашми худ медидам, ки духтари прокурор ҳар рӯз сару либоси нав ба нави қимату нодир пӯшида меояд, аммо ҳеҷ ба хаёлам намеомад, ки додситон ҳам мисли падари ман музди кор мегирад-ку, аз кучо духтари вай ин хел либос мепӯшад. Амаки Ғулом мегӯяд, ки баробари як профессор пул меёбад. Рӯзе як олими номдори тиб шиша оварда супоридасту амак дар омади сухан моҳонаи ӯро пурсидаст. Баъди ин амак ба ман айнан гуфт: “Ман, додарам, дар хона шишаи холира ба сатили хокрӯба андохта, бароварда мепартоям, беваю бечора, сағиру кабир гиранд, савоб аст мегӯям! Аммо профессират шарм надошта, биста шишара бардошта омадаст!.. Боз ту мегӯӣ: илм гирифтанд даркор! Ана, ҳамин профессир чанд сол хонда бошад? 15–20 сол хондагист? А? Бист сол кӯр шуда хонда, профессир гаштасту боз ба пули чор шиша зор!.. Тфу!..”

Амаки Ғулом, агарчи аз кори ман асосан розӣ буд, ба шиша шумурданаму қабул карданам доим эрод мегирифт:

— Ду-сеташа чиркин гӯӣ, биста шиша биёрад, ту ҳам одам барин ҳаждақта ё нуздақта гӯӣ, ин қадар метарсӣ!.. Хайр, бача хато кард-дия мегӯянд, баъзеҳо пешакӣ нашумурда мебиёранд... Кай ту одам мешавӣ, намедонам... — норозӣ ғут-ғут мекард амаки Ғулом.

Аммо чӣ кунам, ки ман дурӯғ гуфта наметавонистам.

Рӯзе ду нафар зан амаки Ғуломро дар сари фиребу найрангаш сахт гирифтанду суханоне гуфтанд, ки ман тоқат карда шунидан натавонистаму ба берун гурехтам.

Чун ба болои сӯхта намакоб, чанд нафари дигар аз ваҷҳи фиребу дасисаҳои вай ба идораи назорати халқӣ

шикоят навиштаанд. Тафтишу пурсопурс оғоз шуд, амаки Ғулом баъзан рӯзи дароз давуғеч карда, аз паси пасанда кардани моҷаро овора мегашту дӯкон як тин ҳам фоида намедод. Аз ин вачҳ ҳам ӯ нороҳат шуда, боз ба ман дармеафтод.

Дар набудани амаки Ғулом баъзе мизочҳо маро аз хусуси ба ҷинойт печидани ӯ савол мекарданду ман ҳамчун шарикдасти вай хиҷолат мекашидам. Охир, онҳо маро шарики вай, зиёда аз он, аз хешу ақрабони наздикаш мешумурданд. Фақат баъзеҳо таъкид мекарданд, ки ман ҳалол кор мекунам, ба “амакам” монанд нестам.

Баъзе занҳои маҳалла бепарда амаки Ғуломро таънасор мекарданд, аз вачҳи беинсофиҳои вай пичинг мепарронданд. Масалан, якеаш рӯзе рӯйирост гуфт:

— Ман мегуфтам-а, ягон рӯз ба даст меафтӣ... Ягон ҳазор дода ҳалос шудӣ ё бештар?.. Ними нон — роҳати ҷон гуфтаанд, ҳаққи мардум ош намешавад.

Ин моҷаро ҳам гузашту рафт ва тадриҷан гӯё аз хотирҳо фаромӯш мегашт, аммо муддати зиёде аз миён гузашта-нагузашта, ба сари амаки Ғулом як фочеаи дилхароше омад: писараш мошини “Волга”-ашонро савор ба ҷониби Қўрғонтеппа мерафтаст, дар барози ағбаи Фахробод ҳангоми аз як мошини боркаш сабқат гирифтани ба мошине рӯ ба рӯ бархӯрда, ҳалок шуд. Амаки Ғулом ҳафтае машғули азодорӣ буд, ман дар дӯкон танҳо кор мекардам. Бисёр аз занону мардоне, ки зарф меоварданд, аз фочеаи ба сари амаки Ғулом омада пурсон мегаштанду баъди афсӯсу надомат аз ҳалокати ҷавон ба маломати амаки Ғулом сар мекарданд. Ба гумонам, одамон бадбахтӣ ва шикасти баттолтарин душманашонро ҳам ин қадар хоҳон набуданд, чунон ки мусибати ӯро.

— Ҷавон ҳайф гаштаст... Ба модараш мушкил... Худи Ғулом таҳи мошин монад, ҳеҷ кас афсӯс намегуфт, — таассуф мекард яке. — Касофати ҳаромхӯрӣ ҳамин аст.

— Ҳаққи сағиру кабир намемонад... — ба сухани вай илова мебаст дигаре.

Баъди он ки ҳафтае аз шунидани ин қабил суханон безор гаштам, амаки Ғулом ба кор баромад. Ман зуд дӯконро бо ҳисобу китобаш ба вай супоридаму хайрухуш кардам.

— Бас аст, дигар кор намекунам! — гуфтам ман қатъӣ.

— Ин тавр нагӯй... Ман ҳаққатро зиёд мекунам...

— Даркор не... Ман мехонам... Коргар мешавам, духтур, инҷинер, профессор мешавам... Аз ҳаққи мардум безорам.

Ана, баъди ҳамин воқеа ман қадри касбу кори ҳалолро дониستم ва дар соли нави таҳсил оҳиста-оҳиста ба сафи аълохонон гузаштанамро худам ҳам надонистамондам. Падару модарам гумондоранд, ки саҳтии кори қуттикашонӣ чашми маро ба зиндагӣ боз кард. Хайр, ман ба онҳо чӣ гӯям, чӣ хел фаҳмонам, худам ҳам намедонам, ҳамаи инро ба калонсолон гуфта намешавад-ку.

Марти соли 1988.

ГҶШТИГИРӢ

Дар миёнаҷои давра аз кундаю ғӯлаҳои яклухт гулхани бузурге афрӯхта буданд. Оташ баъзан баробари ду қадди одам баланд гашта, ҳезум часар-часаркунон ба атроф шарораву лахча мепарронд. Шӯълаи гулхан атрофро равшан карда, рӯйи одамони дар қатори пеш нишастаро метафсонд. Онҳо гоҳ бо як даст, гоҳ бо дасти дигар рӯяшонро аз ҳарорати сӯзони оташ панаҳ мекарданд, аммо ҷойи тамошобобро аз даст намедоданд.

Давродаври гулханро ҳамвор карда, рег пошидаанд.

Дар сафи пеши давра, асосан, пирону даҳанкалонони деҳа ва меҳмонони аз роҳҳои дуру наздик омадагӣ нишаста, ҷой менӯшиданду, сӯҳбат мекарданд. Дар байни онҳо роҳбарони колхоз, идораи ҷамоат ва ноҳия ҳам буданд. Дар ақиб дигарон — мардон, ҷавонону бачагон, дар ду-се ҷой тӯдаи занону духтарон нишаста, ҳама интизори шурӯи гӯшти буданд.

Саркор баъзеҳоро ақибтар шинонда, майдонро барои гӯштигирон васеъ карду аз ҳозирон гаштаю баргашта мепурсид, ки Комил-полвон чаро бедарак аст.

Саволи саркор даҳан ба даҳан гузашта, ба гӯши полвони ин дам ба тӯда ворид шуда расиду ӯ аз торикӣ овоз баровард:

— Тақсир, мо дар ҳамин ҷо!

— Э, дар куҷо гум шуда гаштед? Ҳама ба шумо нигарон, — саркор ба сӯйи овоз муроҷиат кард.

Дар ақби издиҳом каллаи калон ва пешонии фарохи Комил-полвон намудор шуд.

— Ҳой, полвон, имшаб гӯштӣ буданашро намедонистед-чӣ?!

— Соати ҳашт, баъди ҳама рафтан як мошин беда оварданд, — бо овози баланд сабаб меовард ӯ. — Ночор ҳамроҳи ронанда фурувардаму ба ғарам зер кардам... Як бор ба тӯйхона даромада, муборақбод гуфта бароям? — иқозат хост вай. Матлаб аз ин “муборақбод гуфтан” хӯроке хӯрдан буданаш ҳам ба саркор ва ҳам ба дигарон равшан буд.

— Муборақбодро дар ҳамин ҷо мегӯед. Барои шумо ошро ба ҳамин ҷо меоранд. Саркор ба ҷониби тӯйхона фарёд кард: — Ҳой, Абдувалӣ, барои полвон дастархон!..

Комил-полвон аз сафи пеш, дар канори се-чор нафар мӯйсафедон нишаст, ки пирони обрӯманди деҳа буданд ва хурду бузург дар ҳар боб ба адолати онҳо шубҳа надоштанд ва дар воқеъ ҳам, ин нафарон аз ҳар гуна таассуб пок буда, ҳамеша дар баҳсу талош ва дигар маъракаи ин мардум ҳакам ва довари бозътимод ҳисоб меёфтанд.

Саркор ду нафар писарбачаҳои ҳафтсоларо аз байни бачаҳои довталаб пеш бароварда, қабл аз он, ки ба талош андозад, барои гӯштии имрӯза аз кӯҳансолони давра фотиҳа пурсид.

— Пирон даст диҳанд, арвоҳ мададгор шаванд, афтодаро замин бардорад, афтондагиро... — яке аз он пирон, ба ин минвол хеле суханони дуо гуфту бо тантана ба фотиҳа даст кушод: — Оми-ин!..

Ҳама даст ба рӯй кашиданд. Баъд саркор он ду бачаро, ки мисли хурӯсчӯчаҳо ҳар лаҳза омодаи ба якдигар ҳамлакуни буданд, ба гӯштӣ андохт.

Гӯштигирии бачаҳо ғалатӣ аст! Онҳо мисли калонсолон такаллуф ва худнамоӣ надоранд, барои озмудани ҳамдигар тӯлонӣ чарх намезананд. Бачаҳо, ҳамин ки даст ба камари якдигар расонданд, гарму ҷӯшон талош мекунанд. Ана, кайҳо афтонд!.. Писараки афтида ҳунгос зада ба гиря шуруъ кард. Саркор бо нигаронӣ ўро ҳолҷӯй кард:

— Чӣ шуд, канӣ?.. Куҷоят?.. А?.. Бигӯ? — вай дасту пойи ўро бо дастонаш ламс кард, ки мабодо зарба нахӯрда бошад.

— Га... гар... гарданама ханҷолид...

— Ҳеҷ гап не, канӣ?.. Э, барои ҳамин ҳам одам гиря мекунад? Айб аст... Ма, — саркор ба вай ҳам як худнавис ҳамчун подош дод.

Ду нафари дигар дар майдон талош доштанду боз чанд нафар довталабони кучак камар баста, омодаи ба гӯштӣ даромадан буданд. Кадоме аз ҳарифон ғолиб меояду бо вай бояд гӯштӣ гирад, барои ин ғайратмандони хурдсол фарқ надошт.

Комил-полвон аз талоши бачаҳо чашм наканда, пиёлаи чойи кадоме дароз кардaro хӯрт мекашид. Чойи сабзи талх ба меъдаи холӣ чандин таъсири хуш надошт магар, ҳар дам ба атроф нигариста, фаҳмонданӣ мешуд, ки дастархон наовардаанд. Аммо чашму гӯши ҳама ба гӯштигирон банд, ба назди полвон дастархон овардан ба ёди касе намеомад. “Сабили ишкам расо танбӯр навохт-ку!” — гуфт вай худ ба худ. Баъд боз ба умед ба самти тӯйхона нигарист. — “Раҳматӣ падарам, мегуфтанд-а, нонро пеши по назан. Аз гӯштӣ дер накунам гуфта мастобаи занакро нахӯрда омадам, уболаш гирифт. Нона пеши по задан намешавад... Ба ишками гушна гӯштӣ ҳам

завқ надорад. Хайр, меовардагист, фаромӯш накунад шуд...”

— Кани, полвон, чӣ шуд, чӣ мегӯед? — Ногоҳ саркор ду нафар гӯштигири ба паҳлӯ афтодаро боздошта, ба ӯ рӯ овард.

— Ҳалол шавад. Дубора, — ҳукми худро гуфт полвон. Садои вай мисли ҳарвақта қатъӣ ва салобатнок набуд.

Навбати гӯштӣ тадриҷан аз хурдсолон ба наврасон мегузашт. Гӯштигирии наврасони 14-15 сола хеле ҷиддӣ ва арзиши тамошо аст. Ҳиммати тӯйдор ҳам бад не. Саркор мукофоти ғолиб — як дастгоҳи аксбардориро аз қуттиаш берун оварда, ба мардум нишон дод ва сипас, онро ба дасти полвон дод. Одатан, баранда ҷоизаашро аз дасти полвон мегирад. Комил-полвон ғилофи чармини онро дастдаст карда диду фикр дошт, ки қимматаш чанд пул бошад. Ин Бахтиёр як умр ба кори сиёҳ даст назад, таҳсил накарда бошад ҳам, корчалон баромад, — мегуфт вай ба дил бобати соҳиби тӯй андешида. — Як даҳ соли охир дар райпо, ба мағозаҳо мол медиҳад. Дӯкандори деҳа мегуфтаст, ки аз ҳар қуттӣ арақ як дона-ду дона ба ҳудаш мегирифтаст, аз чойи нағз ҳам, аз дигар чизҳо ҳам. Баъд дӯкандорҳо ҷуброни онро аз мо мебаровардаанд...

Ду тан наврасон уқобвор ба ҳам дарафтоданд. Комил-полвон як-ду сол аз инҳо калон буд ё не, дар тӯйи арӯсӣ бо як ҷавони дар гӯштӣ номдор гашта талош карда, ӯро афтонду номи “Полвон”-ро гирифта буд. Ҳамон вақт соҳиби тӯй ба вай граммофон дод. Он вақт граммофон дар ҳар деҳа яқта ё дута буду тамом... “Э - э, дастархон овардан аз хотирашон рафт. Саркор ҳам як бор нигоҳ намекунад, ки ишора кунам. Шикамсер чӣ парвои шикамгурусна!.. Ҳамдам-қассобро чӣ фалак задаст, дирӯз ба нася як кило гӯшт надод-е. Ягон бор гӯшт гирифта, пулашро надода

намондаам-ку! Аз баҳри насяфурӯшӣ баромадаст!.. Гӯшт — танқис, бозораш тез-дия. Кӣ дар чайб доим пули нақд дорад?! Ин ҷо ба ту шаҳр аст-чӣ?.. Эҳ, канӣ, ҷавонтар бошаму аз ин гӯштӣ як гӯсфанди фарбеҳ гирифта барам. Дар охир, барои полвонҳои калон гӯсфанд ё қолин будагист? Бе ин намешавад... Билоохира, ба ман ҳам, як вақте полвон буд, гуфта чизе шавгун медиҳанд: калӯш ё ягон яктаҳи чит...” Полвон оҳиста оҳи бадард кашид.

Ба ҳамин тариқ, ӯ чашм ба гӯштигирон фикр мекарду фикр мекард. Ҳарчанд сайъ кард, аз қайди ин андешаҳо баромада, лаҳзае бо атрофиён ё гӯштигирии бачаҳо машғул шавад, аммо натавонист. Ба гӯшаш гап намефорид. “Наход, ки ба тӯй гурусна омада, гурусна равам? Э, ин қадар дабдабаю дову дастгаҳатро ба сарам занам! Ошу нонат бошад ҳам, хешу табор, ёру дӯсти дурустат набудааст. Дар ин хел вақт наздиконаш аз омадаю равандагон хабардор шаванд-дия! Ҳамин ҳам кор шуд!.. Ин не, вай не, Бахтиёр ҳам калонҳоро мешиносад. Ба ҷойи ман раис омада шинад канӣ... Барои дилёбию дилҷӯй тӯй мекунанд... Ягон мансабдор ояд, “хуш омадед” гӯён дар гирдаш мечарханд... Ҳамин ҳам мардӣ аст?! — Ўҳ, Рауф ҳарифаша бардошт!.. Ҳа, ана, ба сари зону гирифт. Парто зудтар!.. Ҳа, бале!.. Тавба кардам, ҳеҷ кас гумон надошт, ки ҳамин шатрама одам мешавад. Чунон бесар, чунон айғоқ буд, ки ба замин занед, ба осмон меҷаҳид! Дар шикамаш як рӯдаи рост надошт. Аз дасти ин на полизи мардум дар амон буду на арғамчини мол. Ба қавле, аз ганда пӯст меканд, аз нағз — пӯстин. Ба сарбозӣ рафту одам шуда омад... Суфра овардан аз ёдашон рафт... Ҳозир агар ба ҷойи ман нафари ба инҳо нафъаш мерасидагӣ ояд, ҳамааш тохта меомад... Аслан, барои халқ тӯй намедиҳанд, барои раису роҳбарон...”

Наздики ду-дуввуним соат гӯштӣ гирифтанду тадричан навбати паҳлавонони номдор расид. Ҳама медонистанд, ки аз деҳаи Яккатут Мурод ном паҳлавони маъруф барои бо Сангин гӯштигирӣ омадааст. Сангин паҳлавони номдори ин гирду атроф, шогирди Комил-полвон, умеду ифтихори вай аст. Комил-полвон шогирди бисёре дорад, аммо Сангин комилан дигар аст. “Паҳлавонӣ ба вай мерос. Аҷдод-аҷдодаш паҳлавон гузаштагӣ. Комил-полвон раҳматӣ бобои ӯро дар хотир дорад, мисли як фил қувват дорад, меғуфтанд. Тахтапушташ ба замин норасида аз гӯштӣ баромад, аммо лаънатӣ мӯҳтоҷӣ ӯро маъюб кард. Меғуфтанд, ки Хӯҷамуроди аллоф як иморати дакаданг сохта, барои шахсутуни айвонаш аз сойи Ҷизмон як дарахти чормағзро ғалтондаст. Роҳи кӯҳ танг, улав намегардад. Чор йигити ҳузарб ду рӯз овора шуда, ғелондаю кашола карда, сад қадам барин овардаанду бас. Хӯҷамурод, замин хабар накашад, одами айёр буд, меғӯянд. Рӯйирост аз паҳлавон илтимос накардааст. Андешидааст, ки нохудогоҳ маъюб шавад, дар пеши мардум умрбод рӯсиёҳ мегардад. Бинобар он, овоза сар додаст, ки агар ҳар кас ҳамон ғалачӯбро биёрад, як пуд гандум медиҳад. Паҳлавони камбағал инро шунида, дар зарфи як шаб танай дарахти чормағзро оварда, ба назди дарвозаи бой партофтаст. Аз ҳавлии бой то ҳавлии усто дусад қадам мебарояд ё не, ғалачӯбро бурданӣ шаванд, ба ду барзагов ниёзманд шудаанд. Меғуфтанд, ки ана, пас аз ҳамон воқеа паҳлавон дигар ба худ наомад, қоматаш рост нашуд. Бархе меғуфтанд, ки вай маъюб шудагӣ, баъзеи дигар чашм расид, меғуфтанд. Боз кӣ медонад, ман раҳматиро аранг-аранг ёд дорам, — меғуфт худ ба худ андешида Комил-полвон. — Дар рағу пайи Сангин қуввати бобояш ҳаст. Ман ба вай нозукиҳои ҳунарамро ёд додам,

боқимондааш ба ҳудаш вобаста. Сангин дар аввал як авҷ карду сонитар танпарвар шуд. Мисле ки, маишат, сониян, сабилмонда шароб шасташро гардонд... Дар як дастархон дуто нону мева ҳам наоварданд-е!.. Ҳе, ноумедҳо! Агар ош тамом шуда бошад, нону чой ҳам нест-чӣ?.. Арвоҳ занад...”

— И-и-и, полвони яккатутиаш ба майдон баромаданӣ-ку! Э-э, вай ин Тоҳирчаро меафтанад... Мурод — Мурод мегӯянд, ҳамин будаст-дия. Хело ҳам бўзбала-ку! Ҳар як кафаш бел барин-е! — гуфт мулло Норӣ дар ақиб нишаста даҳонашро ба таҳи гӯши Комил-полвон наздик карда.

— Ҳа, сахттар чангол занад, қабурғаи Тоҳирчаро канда мегирифтагӣ барин, — Комил-полвон ҳам ўро назараш гирифт.

Комил-полвон ҳаракатҳои Муродро мушоҳида карда, ўро аз ҳар ҷиҳат писандид. Паҳлавони ҷавон ҳанӯз шармин буда, ба сухан даҳон кушояд, хиҷолат кашида, сурх мегашт. Хоксору батамкин буданаш аён. Ҳа, мағрурию худнамоӣ надорад.

Вақте ки вай бо Тоҳирча ба талош шурӯъ кард, Комил-полвон эҳсос кард, ки меҳмони паҳлавон ҷавони бақувват буда, ҳанӯз аз қудрату тавоноии худ беҳабар аст. Вай баъди он ки ҳарифашро ду-се бор афшонда дида, зӯри ўро санҷид, дилпуруна ба вай наздик рафт. Тоҳир ҳам қувваи ўро фаҳмиду ана, ҳудашро дур мегирад. Дуруст. Агар ба зерӣ бағали Мурод афтад, вай бо вазни худ инро беҳолу бемадор мекунад.

Паҳлавонон чунон ба ҳам дарафтоданд, ки саркор аз хавфи он ки ногаҳ ҳамдигарро ба оташ назананд, мудом дар тарафи гулхан меистод.

Тоҳирча Муродро хеле арақшор кард. Мурод ҳар қадар сайъ карда ўро ба чапу рост меандоخت, аммо бенатиҷа буд. Тоҳирча ба ҳарифи худ сахт такя партофта,

монанди кундаи чанор ноҷунбону маҳкам меистод. Аз байни издиҳом овозҳои таҳсин баланд мегашт.

— Сахт ист, Тоҳир!

— Ту аз вай кам нестӣ!.. Нони трактор ҳалол аст!..

Полвон авлоду наҷоди Тоҳирчаро ҳам хуб медонад: “Падараш як одами лоғари нимҷон. Паҳлавонӣ ба Тоҳирча аз тӯби модараш мерос аст. Тағояш полвони забардаст буд. Як ӣигит буд, ки аждаҳо мегуфтед. Афсӯс дар ҷанг набуд шуд...”

Комил-полвон таърихи гӯштӣ ва гӯштигирони 30-40 соли охирро дар кулл нағз медонист. Вай замони наврасиаш гӯштигирии тағои ана ҳамин Тоҳирчаро дида буд. “Дар як тӯи бузург тақрибан тамоми полвонҳои шӯҳратманди гирду атроф ҷамъ шуданд. Тағои Тоҳирча — Абдусамад дасташ омад карду ягон-ягон шаш полвонро афтонд. Як номарди дигар — Ҳафиз ҳам даъвои полвонӣ дошт. Мардум шӯру ғавғо бардоштанд, ки ӯ ба майдон дарояд. Ночор ба майдон даромаду бо Абдусамад даст ба миён шуд. Абдусамад, дар ҳақиқат, полвони зӯрдаст, ҷавонмард ва тандеҳ буд. Ҳамин ки Ҳафизро ба сари сина бардошта, ба замин заданӣ шавад, ин номард аз андоми нозуки полвон гирифт. Абдусамад аз зӯри дард бо қаҳр ӯро чунон ба сари синааш фишурд, ки аз даҳану бинии Ҳафиз хун омад. Ҳафиз пеш аз ин ҳам дар як маъракаи дигар бо сари зонуяш ба шиками ҳарифаш зада, сабабгори сару садое гашта буд. Бахше аз одамон, ки он лаҳза аз номардии Ҳафиз хабаре надоштанд, ба тарафгирии вай бархостанду қариб деҳодеҳи калон сар зад. Қаблан дар тӯйҳо ба гӯштию бузкашӣ ҳар як қавм ӣигит ҷамъ карда, дар бағал гурзу калтак, теғу шашпар мерафтанд. Баъзан тӯйҳои бузург бо хунрезия мотам тамом мешуд. Ҳар як деҳа, ҳар як қавм орият гуфта ҷон медоданд-е! Аҳмақири бинед!.. Ҳукумат

ҳамаро ба тартиб оварда, хуб кори савоб кард... Аммо равнақи гӯштӣ ҳам аз миён рафт. Давраш гузашт. Он хел тӯйҳо ҳам нест, он хел полвонҳо ҳам. Ҷавонҳои ин давр се бор талош кунанд, нафасашон танг мегардад. Ҳамааш аз сигор, аз шароб. Баъзе ӣигитҳо ба сӣ даромада-надаромада чарбу мебанданд. Одам фарбеҳ, ки шуд, аз вай полвон намебарояд...”

— Маҳкам ист, Тоҳир!

— Ҳа, дастакотба садқа!..

Шӯру садои мардум Комил-полвонро аз банди хаёлот ба худ овард.

Ҳеҷ чашмдошт набуд, ки Тоҳирча Мудро ин қадар хаста мекунад. Аз ҳозирон ин сирро аксаран мутаваҷҷеҳ нагаштанд, аммо мардони гӯштӣ дида мақсади Тоҳирро фаҳмиданд. Вай баро ба замин афтондани ҳарифаш сайъ намекард. Худашро аз ӯ канор гирифта, имконият намедод, ки талош зуд яктарафа гардад. Мурод бошад ҳамвора мекӯшид, ки зудтар ӯро парт кунад. Қасди Тоҳир ҳам ҳамин — ӯро хаста кардан буд, то ки ба дӯсташ, ҳамдеҳааш Сангин роҳату осон шавад. Сангин кайҳо тағйири либос карда, омодагӣ медид.

— Парво накун, Тоҳир, Сангин дар ҳамин ҷо! — фарёд кард кадоме барои ба Тоҳирча дастгирӣ ва рӯҳ бахшидан.

“Чойникҳои чойро дам ба дам бурда мебиёранд, аммо аз дастархон хабаре нест. Ё ба саркор як ишораи бурут карда фаҳмонам-чӣ? Зишт аст охир, мардуми даври бар чӣ мегӯянд? Саркор аз худаш доништа гӯяд, ҳарфи дигар. Ҳавоси вай ҳозир ба гӯштӣ. Мисли ман кулли рӯз ғарам зер кардааст-чӣ?.. Хайр, ҳеҷ гап не, як шаб-дия. Мардум рӯза медоранд-ку! Аз тӯй нарасад, гила накун, гуфтаанд...”

— Мурод, телба нашав!.. — кадоме аз меҳмонон мақсади Тоҳирчаро эҳсос кард магар, ҳамдеҳаашро огоҳ кард.

Қийғоси аҳли маърака баланд гашт. Мурод оқибат Тоҳирчаро ба сари сина бардошту пойи ўро аз замин канд ва як бор давр гардонду зад. Гўё замин кўчида бошад, аз издиҳом наъра бархост:

— Ў-ўҳ!..

— Қандата зан! Мошоллоҳ!..

— Ҳалолат бод! — гуфт Комил-полвон ҳам зери лаб ба таҳсин сар ҷунбонда.

Пирамардони атрофаш ҳам ба таҳсин лаб кушоданд.

— Ҳалол... Ҳалол...

— Беғилу ғаш гўштӣ гирифтанд!

— Ҳаққи ҳалол!.. Қанд занед!..

Мурод пеш омада радиои инъомиро аз дасти Комил-полвон гирифт. Вай дар ҳолате, ки тунд-тунд нафас мегирифт, чолок онро гирифту бурда ба дасти яке аз наздиконаш дод. Мурод баъди каме ин тараф-он тараф роҳ гашта, тапиши қалбашро паст кардан, рафта дар канори ҳамдеҳагонаш нишаст. Ду нафар ҷавони бўзбала ба молидани дасту пойи ў машғул шуданд. Дигарон ба сўйи ў ҳам шуда, маслиҳати як марди миёнсолро гўш мекарданд.

Сангин аз гўшае оҳиста ба майдон даромаду маърака лаҳзае сокит гашт. Ба назари одами бегона ҷунин менамуд, ки ў гўё вазъ мегуфта бошаду халқ барои сухани вайро шунидан ором шудааст. Сангин бо кафи даст чашму рўяшро аз дуду аз гармии оташ панаҳ карда, оҳиста майдонро давр гашт. Ҳар нафаре, ки ўро бинад ҳам паҳлавон мегуфт. Навча, синафароҳу камарборик, дасту бозувонаш мисли оҳани тобхўрда, чеҳракушод — хуллас бо тамоми ҳастиаш

мегуфт: паҳлавони ҳақиқӣ манам! Ҳама бо шавқ ба қаду басти ӯ зеҳн монда буданд. Сангин, аз рӯйи одат, давраро чарх заду омада дар рӯ ба рӯйи Комил-полвон дузону нишаст ва аз устои худ фотиҳа пурсид.

— Ҳаросон нашав, дасти ман не, дасти бобоям, гӯй... Пирон мададгор шаванд... — Комил-полвон даст ба рӯй кашиду лаҳзае ба чашми Сангин нигарист. Баъд ба сӯи ӯ хам шуда, бо овози паст гуфт: — Ба ман нигар, ҳой... аз вай сабилмонда хӯрдагӣ барин менамоям... Чӣ чин зад ба ту? И-и... Охир масҷид... И-и... Э, пир занад тура...

— Камакак зарар надорад, тағо... Бачаҳо намонданд...

— Номанӯш кардӣ!.. Гӯштина мурдор накун! — Якбора ба шӯр омад Комил-полвон, аммо садояшро баланд накард.

— Э, парво накунад!.. Ҳозир мебинед...

— Гарданат мешиканад! — Гуфт полвон ситезаомез сар ҷунбонда. — Бас, оҳиста аз майдон барою ҷомара каш! — Суханаширо аз зиҳи дандон бароварда амр кард ӯ. — Ягон сабаб биёру дафъаи дигар мегирам гӯй ё рӯйирост гӯю мон: камтар шароб нӯшида будам, устодам рухсат надоданд.

— Тавалло мекунам, рухсат диҳед... Маро беобрӯ накунад... — илтиҷо кард Сангин.

— Не, намешавад... Масҷид... — боз мақоли ҳангоми қаҳр мегуфтагиашро ба забон гирифт полвон.

— Хуб гӯед, охир... Мурам ҳам, аз ин намеғалтам... Ман ба номаш лаб тар кардам...

Комил-полвон лаҳзае дудила шуда ба рӯйи шогирди худ нигариста монд. Ин лаҳза мӯйсафедони дар канораш нишаста ба сӯхбат ҳамроҳ гаштанд:

— Як зарра нӯшида бошад, ҳеҷ гап не, полвон...

— Ҳозир ҳамаи ҷавонҳо меҳӯранд...

— Ба гапи ман бовар намекунед? — исрор мекард Сангин.

— Бовар кардан катӣ... — қадре мулоим гашта ғурунгос зад полвон. — Ҳамин ҳам кор шуд!.. Шарм кун...

— Дилпур бошед...

Атрофиён тӯл кашидани гуфтугӯи устоду шогирдро дида, ба сӯйи онҳо чашми шавқ дӯхта буданд. Сангин барои ба дигарон сир боз накардан лабонашро моил ба табассум намуд. Баъди бо ишораи сар бархез гуфтани устодаш ӯ баланд шуду довталабона майдонро давр зад. Нидоҳои таҳсину офарин баланд шуданд:

— Ҳа, баракалло!..

— Кам нашав, додар!.. Саломат бош!

— А ҷонат гардам, сари моро паст накун!

Комил-полвон гурусна буданашро фаромӯш кард ё худ баъд аз гузаштани вақти муқаррарии хӯрокхӯрӣ иштиҳош кӯр шуда буд. Ҳоло ҳушу хаёлаш ба гӯштӣ. Шаш сол боз ӯ гӯштӣ намегирад. Ҳамсолонаш аз майдон баромаданду вай ҳам ночор гӯштигириро канор гузошт. Бо ҷавонон гӯштигирӣ хуб не. Аммо ҳар боре, ки Сангин ба майдон дарояд, тамоми узвҳои бадани Комил-полвон ба ларзиш медарояд. Мисле ки ҳозир ҳудаш ба майдон медаромада бошад. Дили одаткарда балои ҷон будаст.

Сангину Мурод — ду тан қавитарин паҳлавонони ин маросим ба ҳам дарафтоданду атроф ба якборагӣ сокит гашт. Фақат чарс-чарскунон сӯхтани кундаҳои бед ва гурс-гурс пойкӯбии паҳлавонон ба гӯш мерасиду бас. Аҳли маърака нафасашонро ба дарун кашида, саҳнаи асосии гӯштигирии имшабаро тамошо мекарданд. Ин талош аз он ҷиҳат ҳам талоши бағоят муҳим буд, ки ҳар ду паҳлавон

ҳам то ҳол аз касе мағлуб нашуда буданд. Ин гуна гӯштиро дидан ва шоҳид будан ба ҳар кас муяссар намешавад ва онҳое, ки гувоҳи мағлубияти паҳлавони пушташ замин налесида буданд, як умр ин воқеаро хотира карда, ба авлодон ҳикоят мегӯянд.

Сангин аз кӯфтагии Мурод истифода кардан хост магар, яку якбора ҳарифи ношиносро хуб наозмуда, ҳамларо шурӯъ кард. Аз ҳуҷумҳои Сангин Мурод саросема шуд. Мардум ба қувваи ҳамдеҳаашон дилпур шуда, ба ғулғула андозӣ ва офарингӯӣ сар карданд. Мурод паҳлавонвор истодагарӣ дошт ва ҳангоми ором шудани ҳарифи худ ду даст ба камари ӯ мунтазири ҳамлаҳои нав нафас рост мекард. Сангин, одатан, чусту чолок ва босуръат гӯштӣ мегирифт. Бинобар ин, ором ва бафурча чарх гаштани Мурод ба вай намефорид.

Комил-полвон ҳамлаҳои бебарори шогирдашро мушоҳида карду нафасгирии ноҳамвори ўро пай бурд ва оҳиста, зери лаб “оббо” гуфту ба афсӯс ба зонуяш шаппотӣ зад. Баъд худ ба худ, аммо ба доварони паҳлӯяш шунаво зери лаб гуфт:

— Нагуфтам, ки арақ кори ина кардагӣ!..

Шиддати ҳамлаҳои Сангин кам-кам паст гашта, ҳоло ду паҳлавон монанди ду барзагови шох ба шох ниҳода, аз миёни якдигар дошта, ором чарх мезаданду фақат аҳён-аҳён ҳамдигарро такон дода мемонданд. Одатан, паҳлавонон ё барои озмудани усули якдигар ва ё ҳангоми монда шудан ин тариқ гӯштӣ мегиранд.

Расул-бобои андовакаш аз ақиб ҳам шуда, ба гӯши Комил-полвон гуфт:

— Инат аллакай арақшор гашт, ҷиян...

Пирамард пас аз сонияе чанд илова кард:

— Худат миёната бастан гир.

— Ман кайҳо бас кардагӣ, тағо.
— Ҳеҷ гап не, дар зарурат... Барои обрӯи халқамон...
— Рағу пай хунук шудагӣ. Бекора чӣ даркор, — даст
афшонд полвон.

Аммо ӯ эҳсос кард, ки дар таҳи дилаш майле ба гӯштӣ ҳасту, аммо забонаш инкор мекунад. Пай бурд, ки аз ақиб, аз паҳлӯ ҳамдеҳагони солдидаю рамузи гӯштигириро мефаҳмидагӣ, ҳоло ба сӯи вай менигаранд. Паҳлавонон баъди тақрибан бист дақиқа талош кардан ҳар ду ҳам арақшор гаштанду саркор бо иҷозати доварон ба онҳо танаффус дод. Муроду Сангин камарбанди ҳамдигарро сар дода, ҳар яке ба назди тӯдаи худ рафта, дар пеши давра нишастанд.

Комил-полвон хотирпарешон менишаст. Шогирдаш ӯро нописанд кард, ба ҳарфаш гӯш надода, ба гӯштӣ даромад. “Шогирд тарбия карда натавонист”, мегӯяд халқ. Усули гӯштиро ёд додан кам аст, одаму одамгарӣ, ҷавонмардию тандеҳиро ҳам ёд додан даркор. Ҷойи маро гирифт, акнун метавонам бо хаёли роҳат аз майдон бароям, гуфта будам. Лаънат ба шароб, арақ рағу паяша сӯхтааст... Э-э-э...”

Сангин ба саркор чизе гуфту рафта, сарулибосашро пӯшидан гирифт.

— Наход?! — беихтиёр хитоб кард полвон. — Ҳай, афсӯс... Нотандеҳӣ кард... Расми полвонҳо ин тавр набуд...

— Гап зан, Комил-полвон!.. — Расул-бобо аз қафо захрханда кард.

Саркор ба назди доварон омада маслиҳат пурсид:

— Сангин мегӯяд, ки “дуранг”. Тобаш набудааст. Насиб бошад, ягон бори дигар мегирем мегӯяд... Хӯш, шумо чӣ мегӯед? — Вай як-як ба чашми доварон нигарист.

Пирони солманд маънидорона ба чашми якдигар нигариста, сар ҷунбонданду ҷӣ гуфтанашонро надониста, ба Комил-полвон рӯ оварданд. Полвон ба чашми онҳо нигариста натавонисту сарашро ҳам кард. Ин дам гӯё ҳама ба вай нигариста мегуфтанд: шогирди ту нотандеҳӣ кард!

— Насиби Муродро диҳед... — гуфт вай чашм аз замин набардошта.

— Хайр, ба Сангин ҳам чизе бидиҳед, — илова кард яке аз мӯйсафедон.

Дигарон дар тасдиқи ин ҳукм сар такон доданду саркор аз ҷояш бархост.

Комил-полвон норозӣ даст афшонду оҳиста худро ақиб кашид ва аз байни мардуми бо ғалоғӯла бархостагӣ гузашта сари ҳам аз маърака баромада рафт.

Соли 1974.

ОҒОЗ

Ишқро оғоз ҳаст, анҷом нест.

Саъдӣ.

Офтоб акнун як қади найза баланд гашта буд.

Ромиш гӯсолаҳоро ба марғзори канори дарёча овард. Ҳоло онҳо аз алафи тоза сар намебардоштанд. Вай ба болои тахтасанге нишасту ба соҳили муқобил чашм андохт: болои талу теппаҳоро ҷангали анбӯҳ пӯшида буд. Фақат аз ҳар ҷо-ҳар ҷои ин махмали сабз шаҳу зовҳо сар бароварда буданд. Ана харгӯшаке аз ҷангал давида баромаду дар сабзамайдони соҳили рӯд лаҳзае бозистод, ба ду пой қафояш рост шуда ба атроф назар кард... Ларзидани пойҳои онро Ромиш равшан дид. Бозе худро ба дарахти канори рӯд заду дар ҷангаш гунҷишкero чириққос занонда парида рафт.

Ромиш имрӯз танҳо аст. Субҳидам ҳамкораш Сабо хоҳиш кард:

— Имрӯз ман рафта наметавонам. Кори зарур дорам... Як худат ўҳда мекунӣ?.. Ҳеҷ набошад, то пешин? А?

— Э, рафтан гир, хавотир нашав. Хурд нестам-ку! — гуфт вай дар ҷавоби ӯ.

Сабои чашмсабз ва Ромиш дар мактаб ҳам ба якдигар меҳрубон ва наздик буданд. Баъзе бачаҳо мазоҳ мекарданд, духтарон таъна менамуданд, аммо ба дӯстии онҳо ҳеҷ чиз ҳалал расонда наметавонист. Сабо духтари хушрӯй не, аммо бенур ҳам не. Лекин ба Ромиш ҳусни вай не, ҳамту ҳудаш маъқул. Баъди ба омӯзишгоҳи наққошӣ рафтаниш Ромиш аҳд кард, ки ба Сабо мактуб навишта, рози қалбашро боз кунад, аммо ҳеҷ ҷуръат накард. Сонӣ тасмим

гирифт, ки ба таътили тобистона меояду албатта розашро ба Сабо мегӯяд, дигар таъхир кардан мумкин не. Сабо аз вай ноумед гашта бо як ҷавони дигар қавлу қасам карданаш мумкин. Ана, таътилот ҳам шурӯъ шуду вай ба деҳа омад. Аммо ҳоло фурсати ин ҳарфҳо не — модараш маризанд. Сабо чӣ фикр мекунад: дар хона модараш бемору ин ҷавон чӣ хаёлҳое дорад! Сонӣ... ҳоло барвақт... вақти ин гапҳо не, — мегуфт вай худ ба худ. Ман акнун ҳабдаҳро пур кардам. Сабо аз ман як сол хурд... Эҳ, тезтар очаам сиҳат шуда, ба по меҳестанд. Ҳозир апаам нигоҳубин мекунанду ман ба ҷои вай Сабо катӣ гӯсолабонӣ мекунам. Таътил ба охир расад, баъдан чӣ мешавад?

Ҷӯро дар деҳа ҳоло ҳамчун домпизишк мешинохтанд. Воқеае рух доду Ромишро ба ин касб муаррифӣ кард: Нағмагари думоҳа аз юнучқай нав сер шуда, варам карду қариб, ки мурад. Ромиш ба тарафи молпарваришгоҳ давид, аммо дар он ҷо гуфтанд, ки байтор нест. “Гӯсола дар ҳоли мурдан аст, чӣ кор кунам?” гӯяд, мудир китф дарҳам кашида гуфт: “Аз дасти ман чӣ меояд, писар, ман духтур набошам”. Ромиш ба хунсардии вай ҳайрон шуд. Ба молу мулки колхоз баъзеҳо бепарвой мекунанд, вале то ин ҳад форигбол буданро надида буд. Баъдан вай шитобон ба сари гӯсола расид. Нағмагар дар дами ҳалок буд. Ҳамроҳи Сабо зуд оташ равшан карду дами кордашро ба он дошта, аз уфунат пок сохт ва шиками варамидаи гӯсоларо шикоф кард. Бодро бароварду ҳам шикамба ва ҳам пӯсти Нағмагарро бо сӯзани ба алав доштаи Сабо бо риштаи оддӣ дӯхт. Сипас гӯсоларо то шом баста нигоҳ дошт, то ки такон нахурад. Ғайриимкон, вале гӯсола сиҳат ёфт. Ҳоло дар русто аз наққошии ӯ ҳарф занед, даст меафшонанд, аммо дар хусуси ҷарроҳии вай хурду бузург ба таҳсин лаб

кушода, “дасташ сабук будаст, худо умраша диҳад” мегӯянд.

Ромиш баъди он ки нишаста, андаке нафас рост кард, бархосту марғзорро давр зада донистан хост, ки ҷару ҷӯи гӯсолаҳо ногаҳон афтода маъюб мешуда набошад. Дар пеш — сой, ду тараф бо шаху зов — қалъабанд. Гӯсолаҳо аз ин марғзор фақат қафо гашта берун рафта метавонанд бас. Вай ана ҳамин роҳи қафоро гирифта, дар сояи зарбед қарор гирифт. Асбобу анҷоми рассомиро кушода, бо сиёҳқалам ба кашидан шурӯъ кард. Ҳоло дар маҷмӯаи наққошиҳои ӯ хеле лаҳзаҳои дилчаспи чарогоҳ акс ёфтааст. Вай соли аввали омӯзишгоҳро ба итмом расонида, альон донишомӯзи соли дуввум ҳаст. Албатта, тасвирҳояш ҳанӯз хом, мазмунан рангин ва амиқ не. Шояд замоне рассоми моҳир шавад, шӯҳии ин гӯсолачаҳои шайтонро мукаммал тасвир мекунад. Чунон наққошӣ кунад, ки ҳар кас бинад, ба димоғаш бӯи марғзор ояд, баоси гӯсолаҳоро баръало шунавад.

Бо таҳдид ба Алмос пуфу куф кардани Майдаяки думсафедро тамошо кунед! Сағ монанди баҳодуре, ки шӯҳию густохии кӯдакро тамошо дорад, бо як ваҷоҳати аҷиб ба гӯсолача нигариста ғур-ғур мекунад. Ғурриши сағ дар ин гуна мавридҳо таҳдидомез нест, балки мисли оҳанги лабханд ва ё ҳазлу навозиш дошта аст. Ана, Олуфта шабеҳи аспӣ пойга гирдогирди марғзор метозад. Одатӣ вай ҳамин тавр аст, баъзан худ аз худ бесабаб, баъзан ягон ғурмагас газад, аз аламах ба тохтан сар мекунад. Олуфта ном гирифтани вай беасос нест: ҳамеша худро покиза нигоҳ медорад, танашро лесидагеш — лесидагӣ. Сағриҳояш ҳамеша шона задагӣ барин.

Наздики нисфирӯзӣ сояе рӯи қоғаз лағжиду Ромиш сар бардошта Саборо дар канораш дид.

— Оҳиста омада, тарсондан мехостӣ?

— Дилу гурдаата фаҳмам гуфтам... Уф-ф... Накофтагӣ ҷой намонд, — Сабо оҳиста ба рӯи харсанг нишаст. — Нохост ба ёдам расид, ки ҳамин ҷора таъриф мекардӣ. Ин қадар барвақт баровардӣ? Гуфтам-ку баъди дуртар рафтани пода барор, — мисли мошини чокдӯзӣ тез-тез ба ҳарф даромад Сабо.

— Ҳаво тасфад, гӯсолаҳо алаф намехӯранд.

— Ромиш, самбӯса мехӯрӣ? Гир, самбӯсаи кадугӣ, — Сабо як даста самбӯсаи қоғазпечро ба рӯи санг монду наздиктар омада, ба расми кашидаи ҷавон зеҳн монд.

— Сонӣ... — Ромиш бо лаҳне гуфт, ки мисле ба корам даҳолат нақун, буд.

Сабо гӯсолаҳоро аз офтоб ба соя, ба ҷониби бедҳои соҳили рӯд ронд.

— Тезтар! Ба соя гузар! Офтоб мезанаду мемури! — бо гӯсолачаҳо гуфтугӯ мекард вай. Алмос хомӯш думболи вай мерафт.

— Меомадам, дар роҳ Зафара дидам, — баргашта омада ба суҳан даромад Сабо. — Вай имсол мактаба тамом кард, акнун ба шаҳр рафта хонданӣ. Мегӯяд, ки кошки ба ҷои Ромиш бо ягон баҳонае ман ҳамроҳат кор мекардам. Гуфтам, ки Ромиш бо ягон баҳона не, ба кори зарурӣ банд аст. “Э, медонем, — мегӯяд, — кор — баҳона”. Бачаи аҷоиб-а? Камтар худааш таъриф кард, рости дурӯғи шундаашро ба худааш часпонда хеле гап зад, “ҳа-ҳа” гӯён гӯш кардам. — Сабо ба авзои писарак зимнан зеҳн монда,

менигарист. Ў мехост бифаҳмад, ки ҳарфҳои ў ба Ромиш чи гуна таъсир дорад.

Ромиш чизе нагуфт. Ў тарҳи марғзор, кӯҳ ва гӯсолачаҳои бозингарро рӯи қоғаз меовард. Сабо гоҳ ба наққошии Ромиш ва гоҳе ба чехраи ҷавон нигариста, беист ҳарф мезад.

— Имтиҳони шумо ҳам саҳт будагист-а? Ту аз ҷамааш аъло гирифтӣ ё чор ҳам дорӣ?

— Дорам, — аз кораш сар набардошта ғурунгос зад Ромиш.

— Ман ҳам дута чор дорам, — яктааш аз физика, дигараш аз нақшакашӣ... Ромиш, ту баъди омӯзишгоҳ ба Академияи рассомӣ меравӣ-а?

— Намедонам.

— Меравам гӯй, ин қадар хоксорӣ накун!

— Модарам — бемор... Дасттанҳо. Кор карданиам. Агар илоҷаш мебуд, ғоибона мехондам.

— Хайр, сиҳат мешаванд, нигарон набош, — монанди бузургсолон дилбардорӣ кард Сабо. Баъди сонияе аз ҷои дигар ҳарф шурӯъ кард: — Зафар ба институти политехникӣ ҳуҷҷат супоридаст. Як шиносашон будаст, ваъда кардаст, ки кумак мекунад.

— Шарм накарда ҳамин хел гуфт? — Ромиш бо таассуф сар ҷунбонд. Вале ин дам аз дилаш гузашт, ки мардум вақтҳои охир аз ин қабил корҳо хичил не, баръакс, ифтихор мекунанд.

“Агар ба Ромиш малол нашавад, гашти рӯз, тафси ҳаво гардад, чарх зада, ба наздатон меравам”, гуфт. Ман гуфтам, ки биё, омадан гир.

— Аҷоиб, барои чӣ ман аз омадани вай малол мешудаам?!

— Намедонам. — Кӯтоҳ ҷавоб дод Сабо. Сипас зуд аз боби дигар суҳан сар кард: — Ман ҳоло ба як қарор наомадаам. Намедонам ба хондан равам, ё дар ферма кор кунам?.. Агар ту дар шаҳр бошӣ, ман ҳам рафтани.

— Аҷоиб... — абрувонашро чин кард Ромиш, вале дигар ҳарфе назаду худ ба худ китф дарҳам кашид.

Ҳоло вай дар рӯи қоғаз бо сиёҳқалам акси сагро мекашид. Агарчи Алмос ин дам дар канори рӯд гаштугузор дошт, Ромиш сурати онро дар рӯи харсанг, чашму гӯшаш ба ҷониби гӯсолаҳо тасвир мекард. Саг гӯшҳои кӯтоҳ буридагиашро сик карда, гӯё хатареро эҳсос карда бошад, ба ҳамла омода буд. Аммо авзояш, хушҳол барин.

— Саги хатар пай бурда ин хел намешавад.

— Ҳа-а... — Ромиш як чашмашро нимкоф карда ба акси кашидааш бо диққат нигаристу сар такон дод.

Баъд ба ислоҳи тасвир шурӯъ намуд.

— Очаатро духтур дид охир? — пурсид духтар баъди шумурдани гӯсолаҳо.

— Чӣ гуфт? — баъди он, ки Ромиш бо аломати тасдиқ сар ҷунбонд, боз савол кард Сабо.

— Ба қарибӣ аз ноҳия духтурҳои калон меомадаанд. Онҳо бинанд, сонӣ ба беморхонаи шаҳр мефиристонем, гуфтанд.

Ба миён сукут афтод. Абрувони борику теғдори духтар гиреҳ шуд, дар чашмонаш асари андӯх падидор гашту дилтангона оҳе кашид.

— Очама мебаранду таҳсили ман ҳам сар мешавад...
Апаам, танҳо, — гуфт Ромиш.

— Шабҳо ман ба наздаш рафта хоб мекунам.

— Ба гуфтан осон. Додою очаат иҷозат медиҳанд-чӣ?

— Мемонанд.

Аммо аз оҳанги суҳанаш фаҳмидан душвор набуд, ки барои иҷозати волидайн мебояд хеле талош кунад.

Сабо бархосту гӯсолаҳоро аз назар кард.

Се гӯсолача ба болои шахи баланде баромада «мерақсиданд». Сумҳояшонро сахт-сахт ба санг кӯфта, думҳоро сик карда, гоҳ ба навбат, гоҳе ҳар се баробар частухез кардани онҳоро дида, беихтиёр хандаи кас меомад. Ба таври худ гӯё мусобиқа мекарданду дар рақсу частухез маҳорати худро намоиш медоданд. Боз сахнаи ёфташонро бинед! Як шахи баланде, ки рӯяш ба қадри як суфа ҳаст ё не! “Ҳамин лаҳза яктоаш парида меафтаду маъюб мешавад”, дар дил гуфт Сабо ва бархоста ба он сӯ рафт. Алмос ҳам хомӯш аз қафои вай равон гашт.

Сабо аз тарафи боло ба гӯсолаҳо наздик мешуд, ки ин дам Ромиш ўро боздошт.

— Аз боло нарав! Аз ту рамида ҳудааш ба поин меандозад. Аз поин ҳай кун, — маслиҳат дод вай.

Сабо ба таҳи зов рафту дастонашро афшонда “чу-чу” гуфт, Алмос бо таҳдид “ак-ак” карду гӯсолачаҳо бо раҳи баромадашон аз шах фуромаданд.

Қурси офтоб рост ба фарқи сар меомад. Гармии рӯз ба авҷаш расида буд. Гӯсолаҳо тӯда-тӯда гашта, худро ба соя мезаданд. Шайтонаку Қашқа соя наёфта, сарашонро ба

панаҳи санг ҷо карданд. Алмос бо даҳони бозу забони овезон ҳалқак мезад.

Ромиш ва Сабо гӯсолаҳоро ба тарафи болооби рӯд, ки дарахтони соя дошт, ронданд.

* * *

Баъди пешин онҳо гӯсолаҳоро ба ангори назди Кафтархона бурданд. Азбаски замини ин ҷо обӣ аст, баъди дарави гандум ангор серпечак, воту лаби ҷӯйҳо алафзор буд.

— Сабо, хушъёр шав, — таъкид кард Ромиш, — поёни ин ангор нахӯдзор будаст. Нохудогоҳ гӯсолаҳо гузашта, нахӯди пухта расидаро ба замин яксон накунанд.

Сабо аз ӯ дуртар сари санг нишасту таронаеро бо овози паст тараннум мекард:

Даръё, ки калон шавад, шинояш кӣ кунад?

Ду дил, ки яке шавад, ҷудояш кӣ кунад?..

Насим мӯйҳои аз зери уребча ҳалқа зада баромадаи ӯро ларзонда бозӣ медоронд. Вай имрӯз кокулонашро ҷамъ карда, бо уребча ба пушти сараш баста буд, ки дар натиҷа рӯяш пурра бо тамоми латофат дар назар ҷилва мекард. “Пӯсти сафеди рӯяш дар офтоб ҳам сиёҳ намешавад, — худ ба худ гуфт Ромиш. — Аҷабо, чашмонаш шишаи сабз барин кап-кабуд. Умуман, дар деҳаи мо кабудчашмон бисъёранд. Мӯяшон хурмоию чашмонашон ё сабз, ё обӣ... Ҳафтаи гузашта, шаби ба осӣё гандум бурданам, Сабо ба хонаи мо омада, ҳамроҳи апаам ҷомашӯӣ кардаст. Соатҳои дувоздаҳи шаб аз осӣё омада,

табъам хира шуд. Ҳаминаш кам буд! Бачаҳо фаҳманд, чӣ мегӯянд?! Зафар баринҳо шунаванд, “э, вай занаш барин, шабҳо рафта хоб ҳам мекунад», мегӯянд. Шояд, барои ин кор аз додою очааш гап шунидагӣ барин... Ба ҷои апаам ман ба гӯсолабонӣ бароям, чӣ қадар ғур-ғур карданд, ҳатто ба молхона рафтанд... Кадом аз рӯзҳо аз дасташ пиёлаҳоро ба ҷӯй сар додаст, очаш ҷанг кардаанд, гуфтаанд, ки ҳуши ту духтар дар ҷояш не, бирав ба хонаи ҳамун бача дарою шин...”

* * *

— Ромиш, барои чӣ сурати мана намекашӣ? Фақат кӯҳу дарахт, сағу гӯсола... Ягон бор акси мана каш. Ё намеҳоҷӣ? А?... Эҳ, агар ман рассом мебудам...

— Чӣ кор мекардӣ?

— Сурати тую Алои Хаппака дар як ҷо мекашидам. Ҳар ду ба ҳам монанд, дамдуздед.

— Ягон рӯз наққошӣ мекунам... Усто шавам, — Ромиш инро гуфту гӯё нафареро фиреб карда бошад, худ ба худ хиҷолат кашида сурх шуд. Сониян аз мавзӯи дигар ҳарф боз кард: — Момои Гулсум ҳоло ҳам танҳо зиндагӣ мекунанд-а?

— Ҳа. Колхоз ёрӣ мекунад. Худашон ҳам бақувват, рӯзаш катӣ дар полизашон ҷунбучӯл мекунанд. Ҳосили сабзию пиёзашон чунон нағз!

— Ҳазл не, модари Қаҳрамони Иттифоқи Советӣ!

— Мардум ба шӯҳӣ худи он каса қаҳрамон мегӯянд.

— Ман ягон бор рафта, сураташона кашиданӣ. “Модари қаҳрамон” ном мемунам... Аммо шарм медорам.

— Ту аз ҳама чиз шарм медорӣ. Намедонам, агар ягон духтара дӯст дорӣ, чӣ кор мекунӣ? — Сабо аз сухани гуфтагиаш хичолат кашида, рӯяшро бо дастонаш пӯшида хандид.

— Агар нағз бидам, сураташа мекашам, — гуфт Ромиш рӯяшро аз вай гардонда, машғули рангомезӣ. Баъд илова кард: — Шояд наққошӣ карда бошам...

— Канӣ, ба ман як намой, — хоҳиш кард Сабо бо шӯхӣ. — Гӯй, вай кӣ худааш? А? Сурати кира кашидӣ?

— Инаш — сир... Ба ҳеҷ кас намегӯям.

— Хайр, гӯй, илтимос. То нагӯй, намемонам, — бархоста наздик омад Сабо.

— Э, рав-е! Шухӣ кардам! Ҳазлро намедонӣ?

— Қасам мехӯрам: ба ягон кас гӯям, ҳар чӣ шавам!

— Ҳеҷ кас не! Фаҳмидӣ? Сурати момои Гулсума мекашам.

— Не, росташа гӯй, боз кира? — Сабо ба асаби вай расида, мӯқаламро аз дасташ гирифт. — Аввал гӯй...

— Бас кун, ман ҳазл кардам, — Ромиш зарфи шишаиро гирифтуби рангини онро холӣ кард ва барои тоза овардан ба тарафи рӯд равон шуд.

Сабо аз қафои вай нигариста, дар хаёл монд.

— Рӯзе сурати худата мекашам, — дуртар рафта гуфт Ромиш. Вай бо як табассуми шармгинона асроромез ба духтар нигаристу қадамашро қавитар гузошт.

— Ман рухсат надихам-чӣ? — гуфт Сабо ишваомез, аммо Ромиш сухани ӯро нашунид ва ё фаҳмида бошад ҳам, ҷавобе надода ба раҳаш идома дод.

ӯ зарфи шишаиро шуста ба он оби тоза гирифтуби ангорро давр зада ба тарафи нахӯдзор гузашт. Се-чор

гӯсолаи ба нахӯдзор наздик рафтаро қафо ронду худ ба тамошои нахӯди навпукта саргарм шуд.

Сабо ба саргармии ӯ нигариста, таачҷуб мекард: “Гӯё нахӯдро дар умраш бори аввал меида бошад, зеҳн мондани уна нигаред”, — таачҷуб мекард духтар.

Аз он тарафи сой ду нафар бачаи қад-қади об дар даву тозро дида, сараввал Сабо эътибор надод. Бачаҳо дар рӯ ба рӯи Сабо қарор гирифтанду ба болои харсанге баромада бо ҳар гуна ишораҳо фаръёд карданд:

— О-о-ми-и-н!

Чӣ гуфтани онҳоро фаҳмидан намешуд.

Баъди он ки чанд бор сайъ карда, матлаби худро фаҳмонда натавонистанд, бачаҳо маслиҳат карданду баробар фаръёд заданд:

— Ро-о-ми-ишш!

Ромиш бо изтироб пештар давида рафт.

— Ҳо-о-о!.. Чӣ гап?..

— Баландтар фаръёд кун, — саросема шуд Сабо.

— Чӣ-й? — Ромиш боз пештар рафт.

— Очаат... данд... — бод ба гӯши онҳо чанд ҳиҷои нотаомро овард.

— Чӣ-и?

Бачаҳо бо маслиҳат “як-ду-се” гӯён, баробар фаръёд карданду матлаб равшан гашт.

— Биё-ё-ё!.. Очаатро мебаранд! — Бачаҳо ин се калимаро такрор ба такрор мегуфтанд.

— Сабо, аз гӯсолаҳо бохабар шав!

Ҳанӯз Сабо ба сухан даҳон боз накарда буд, ки Ромиш дур рафта буд. Вай аз сангу буттаҳо ҷаҳида, мисли бод ба ҷониби деҳа мерафт. Бачаҳо ҳанӯз ҳам фаръёд доштанд. Сабо муддате аз думболи вай нигариста истод. Сипас як

оҳи сангине кашиду гӯсолаҳои ба ҳар тараф парешон гаштаро ғун кардан гирифт.

Гӯсолаҳоро ҳам карду ба соя рафта муддате ғамгин нишаста буд, ки Зафар пайдо шуд. Сабо аз омадани вай мамнун, мушкили ба сари Ромиш омадаро гуфт.

— Хеле ҳам ҷои хилватро ёфтед, — сухани Саборо аз хусуси бемории модари Ромиш ва имрӯз ба бемористони ноҳия бурданашонро бурид Зафар. — Сабо, ту, ба назарам, рӯз аз рӯз хушрӯтар мешавӣ!.. Ё ба чашми ман аз ҳама хушрӯӣ менамӣ, намедонам... Ягон сир ҳаст... Ман худам ҳам ҳайрон... — Зафар бо ин суханон ба Сабо ҷафстар нишаст.

— Ин чӣ қилиқ?! Чӣ гап?.. Э-э... — ҳайрон шуд ва дасту по хӯрд Сабо. — Усунтар шин! Шарм намедорӣ?!

— Шармаш чӣ?.. Ҳиё... Шарм дар бозори чарм...

— Ҳой, маст-пастӣ-чӣ? — чашмони Сабо калон-калон гаштанд. — Хез, дуртар шин!.. Э-э, шарм... — Сабо бархоста, аз ӯ дуртар нишастани шуд, аммо Зафар аз дастӣ ӯ гирифт.

— Ромиш катӣ... Ромиш катӣ шарм намедорӣ?! Чӣ, ман аз вай камам?

— Ин чӣ гуфтагет?

— Э-э, худатро ба нодонӣ назан!.. Кӯр не ман, ҳамааша медонам.

— Чира медонӣ?! — ранги рӯи Сабо мисли дока сапсафед шуд.

— Ҳа, хайр, мон... Ман ту катӣ ҷанг кардани наомадаам. Барҳакс... Биё... аз ман наранҷ... Сабочони хушрӯ... — вай боз ба духтар наздик рафт.

— Ҳа-а... Ана, гап чӣ!.. — чашмони Сабо кашида шуданд.

— Ба дилат нагир. Ман... тура нағз мебинам... Барои ҳамин... Худат медонӣ, — Зафар сари роҳи Саборо гирифтӯ бо дастонаш аз ду дасти духтар маҳкам дошт.

— Сар те! — бо ғазаб теғ кашида, ба вай нигарист Сабо.

Зафар даҳонашро боз карда, табассум карду дасти ӯро сахттар фишурд.

— Сар те!.. Дод мегӯям! — Сабо худро такон дода, дасташро аз дасти ҷавон раҳо кардан хост.

— Дод гӯй... Худат шарманда мешавӣ, — хунсард табассум карда дасти ӯро раҳо намекард Зафар. — Хайр, биё мешинем, — ӯ Саборо оғӯш карданӣ шуд, аммо духтар ӯро тела дод.

— Алмос!.. Алмос! — фаръёд кард вай.

Саг дар як сония аз кучое ҳозир шуду бо нигоҳи савол ба чашми духтар нигариста думашро такон меод ва гӯё гуфтан меҳост: “Бифармо, чӣ хизмат?” Зафар аз тарс худро ба қафои Сабо гирифта буд. Ҳарчанд, ки саг ба вай безътибор буд, ҷавон аз саги бузургҷусса ҳаросид ва дастони духтарро раҳо кард.

— Канӣ, тезтар! — Сабо ба вай амр кард. — Бо кадом раҳ омада бошӣ, ҳамон раҳ катӣ... думата хода кун!

Сабо баъди рафтани Зафар хеле вақт хомӯшу пакар ва бедимоғ нишаст. Қалбаш ноором ва авзояш хиратабъ буд, чӣ кор карданашро намедонист.

Вақте ки рӯз гашт карду вай чизу чораашро ғундошта, асбобҳои Ромишро ҷамъ мекард, лаҳзае наққошиҳои ӯ диққаташро кашид. Ногаҳон... Ин чӣ? Дар байни наққошиҳо акси худи вай... Хандида менигарад... Як гесӯяш ба пеш афтодагӣ... Дар чашмони Сабо ашк

таровид. “Дӯст медорад”, гуфт вай зери лаб бо чашмони
ашколуд табассум карда.

Солҳои 1973-78.

РАМИДА

Ҳамаи бачаҳои гирду атрофаш дада доштанд, фақат вай надошт. Аниқтараш, дадааш буд, аммо дар кучое аз холи Муроду модараш беҳабар зиндагӣ доштаст. Ин кори вай ҳар замон ба Мурод алам мекард. Бачаҳои дигар ҳамроҳи дадаашон ба бозору мағоза, ба сайри талу теппа ва боғи ҳайвоноту истироҳат мерафтанд, рӯзҳои таътилии ба ҷониби кӯҳсор сафар мекарданд. Ҷӯрааш Насим ҳамроҳи дадааш мошинсавор ба моҳидорӣ меравад. Як бор дадаи Насим ўро ҳам бо ҳудашон бурд. Аҷоиботи он рӯзро Мурод ҳаргиз фаромӯш намекунад. Он рӯз хушбахттарин рӯзи ҳаёти вай буд.

Бибиаш мегӯянд, ки чанд сол пеш аз ин, вақте ки вай хурд будаст, ҳар гоҳ Насим ба истиқболи дадааш “дадаҷон!” гӯён тозад, вай ҳам баробараш “дадаҷон” гӯён медавидасту амаки Каримро оғӯш мекардаст. Он солҳо вай ҷунон беақл будаст, ки “ман шуморо дада гӯям, майлаш?” гӯён бибии пирашро гаранг мекардаст. Ҳоло вай хурд нест, ба мактаб меравад, ҳама гапу кори дунёро медонад. Ҳар кас якто дада дорад, якто — оча. Очаю дадаро харида ҳам намешавад, фурӯхта ҳам, ба қарз ҳам гирифта наметавонӣ. Муаллима ҳамин тавр гуфт, бибӣ ҳам.

Бибиаш хеле пир шудаанд. Суханони пеш аз ин гуфтагиашонро фаромӯш мекунанд. Очаю дадаи ўгай ҷӣ хел одам аст, чандин бор гуфта буданд, аммо ҳозир мегӯянд, ки очаат катӣ ба хонаи дадаи нав меравӣ. Дадаи нав — дадаи ўгай не мегӯянд. Мурод нағз медонад: вай мард бегона аст, бегона, ки аст, ўгай аст. Аз ҷӣ бошад, ки ҳамаашон ўро гӯлу нодон меҳисобанд. Очаю дадаи ўгайро Мурод нағз медонад. Ҷӣ қадар афсона хонд, эҳ-ҳе! Муаллима гуфт, ки афсона ба арчаи оростагӣ монанд аст, аслан дарахти ҳақиқӣ.

Ман филми дадаи ўгайро дида будам. Сонӣ бачаҳо чунон саргузаштҳо гуфтанд, ки агар онро дар хоб бинед, метарсед. Дадаи ўгай душмани бачаҳо аст. Хайрият, ки холааш аз ин хусус ба вай рӯйирост гуфтанд: “Агар дадаи ўгай туро ранҷ диҳад, бархезу ба хонаи бибиат биё!” Ана, ин гапи дуруст. Ростӣ гапро гуфтанд. Дигар ҳамаашон дурӯғ мегӯянд, аммо ҳеч сурх намешаванд. Боз муаллима мегӯяд, ки агар ҳар кас дурӯғ гӯяд, аздусар сурх мешавад. Гапи беко-ра. Агар бачаҳо дурӯғ гӯянд, ман аз чашмашон мефаҳмам...

Он рӯзҳо Мурод аз забони бисёр занон калимаи – “ўгай”-ро мешунид. Хешовандон, ҳамсоязанон аз сари дил-сӯзӣ сари ўро навозиш мекарданд, дилдорӣ медоданд, суха-нони тасаллибахш ва таскиновар мегуфтанд. Яке аз ҳамсо-язанҳо ба бибӣ ҳикоя кард, ки дадаи ўгай писаракеро ба са-ғирхона супоридаст. Дигараш духтаракеро се рӯз дар оғил-хона бе обу нон гузоштааст. Сонӣ бибӣ ба Мурод таъинот дод: “Ба сухани очаат гӯш бидеҳ, аз амри вай берун пой на-гузор, модар дӯсти беғарази одам аст, вай ҳамеша ғами ту-ро меҳӯрад, бачаам. Дадаи ўгай ба ту ҳаргиз дӯст намеша-вад. “Шикамба гӯшт намешавад, бегона дӯст” гуфтаанд.

Ҳамаи ин гуфтаҳо ба гӯши Мурод сурб барин нишас-та, ўро ботинан беқарор мекард. Вай ба хонаи падари нав ҳаргиз рафтан намехост, вале бибӣ ҳамвора талқин мекард, ки ин гапро нагӯяд, очааш меранҷад. Сонӣ Мурод ба дил аҳд кард, ки ба ҳавлии дадаи ўгай рафта, ўро таъзир диҳад. Дар ин бобат вай хеле андешид, қасоси ҳамаи бачаҳоро аз вай гирифтани шуд. Мурод як шаб дадаи ўгайро дар хоб дида, тарсида бедор шуд. Дадаи ўгай дев барин ўро бар-дошта, ба бом баровард. Аз афти кор, аз бом ба поён ан-дохтан мехост. Мурод таппончаи бозичаашро ба вай рост карда, ўро тарсонд.

Сонӣ дар хонаашон тӯй шуд. Мурод ба ҳамаи бачаҳо қандалоту самбӯса бароварда дод. Очааш ба тан куртаи сафед пӯшида, ба сараш рӯймоли сафед андохта арӯс шуд. Мурод ҳамроҳи очааш ба мошин нишастан хост, аммо холааш аз дасти вай кашиду манъ кард. Сонӣ ҳамроҳи холааш вай ба мошини дигар савор шуд.

Мошинҳо аввал аз кӯчаҳои чароғони шаҳр гузаштанду сонӣ кӯчаҳои торик сар шуданд ва ниҳоят онҳо дар назди дарвозае қарор карданд, ки чароғаш равшан буд ва марду зани бисёре даробаро доштанд.

Мурод аз мошин фуромаду ўро як марди лоғарандоми малларанг, мисли он ки ягон хеши наздик бошад, оғӯш гирифт. Вай зӯр мезаду ба ёд овардан меҳост, ки ўро дар кучо дида бошад, вале ҳеч ба хотир оварда наметавонист. Марди малла дасти ўро гирифт ба хонаи алоҳидае бурд, дастархон густурда, самбӯсаву кабоб овард, ба наздаш себу ангуру нок ниҳод ва пайваста бихӯр гӯён меҳрубонӣ мекарду аз ҳоли вай, аз таҳсилаш пурсон буд.

— Ана, акнун, Муродҷон, ҳамаамон дар ин ҳавлӣ зиндагӣ мекунем. Ман туро ба мактаби маҳалла мебарам. Чунон мактаби зӯр. Дур не, ба ҳавлиамон наздик, — мегуфт вай.

Аҷибаш ин буд, ки ин марди ношинос номи ўро, дар кадом синф хонданаширо, ҳамаи аҳли хонадони онҳоро медонист. Ҳар замон зане ё марде ба хона даромада, ўро дар паҳлӯи ин мард дида, зехн монда менигаристанд, ба меҳрубонӣ табассум мекарданд, суханони нағз мегуфтанд, сонӣ аз марди малла доир ба ягон кор маслиҳат пурсида мерафтанд. Аз берун хурӯши доира ва таронаи занҳо ба гӯш мерасид. Бо вучуди ин, тӯйи очааш монанди тӯйи духтари ҳамсояшон — Дилбар базми артистдор нашуд, ҳофизу раққоса надошт.

— Ман барои ту дучархаи “Орлёнок” харида мондаам, фардо савор мешавӣ, — гуфт марди малларанг.

Мурод аз ҳайронӣ чӣ гуфтанаширо намедонист. Ин мард кӣ бошад, чаро вай барои ӯ велосипед харидаст, боз “Орлёнок”! Балки ӯро ба ягон бачаи хешаш монанд кардагист? Ё дадаи ӯгай ҳамин бошад?.. Не, ба дадаи ӯгай монанд не, дадаи ӯгай ин хел намешавад.

Ба хона марди миёнсоли дар танаш чомаи зирабеқасаб, дар сар тоқии чустӣ даромад. Вай мӯзаи хироми ялаққосиашро нишон додан меҳост магар, дар кафшкеш рост истода, буруташро мемолиду ба рӯйи ӯ менигарист.

— И-и!.. Ин бача писараки келин? — баъди лаҳзае ба рӯйи Мурод нигаристан вай аз марди малла савол кард. Вале чашмаш ҳанӯз ҳам саропойи ӯро гӯё мепалмосид. Сонӣ ба вай хитобан гуфт: — Дадата саҳт бидор! Киروي дада аст.

Сонӣ ба марди малларанг рӯ оварду пурсид: — Ошпазҳо рафтанианд. Ба ҳар яке чомаю миёнбанд, бисту панҷсӯмӣ пул диҳем, кифоя будагист?

— Коре кунед, ки розӣ бошанд, — гуфт кӯтоҳакак марди малла.

Акнун Мурод аниқ донист, ки вай дадаи ӯгай будаст. “Ҷ, балое, кӣ буданаширо нафаҳмонда, маро фиреб кардани! — вай зери чашм ба андоми дадаи ӯгай дурусттар зехн монда нигарист. — Афташ бебуриш, чашмонаш чуқуру бенур, даҳонаш даҳони қурбоққа барин то беҳи гӯшаш. Мебинам, чӣ хел ту маро фиреб медиҳӣ?! Ман аз он бачаҳои гӯлу гаранг не”.

Тадричан меҳмонҳо рафтанду ҳавлӣ андаке сокит шуд. Сонӣ хешовандони дар хидмат буда ҳам яқояк хайрухуш карданд. Дадаи ӯгай аз дасти Мурод гирифта, ӯро ба сӯйи иморати калон бурд. Вай лаҳза ба лаҳза сари ӯро ба навозиш молида мепурсид:

— Муродчон, хобат омад? Хоб кардан мехоҳӣ? Онҳо ба хонаи боҳашамати тамом оростаю пероста ворид шуданд. Фурсате нагузашта холааш ва як зани дигар аз зери оринчи очааш гирифта, ба хона даромаданд. Дар сари очааш рӯймоли сафед, сархам дар пешгоҳи хона рост истод, он ду зан ҳам паҳлӯи вай истоданд. Очааш ба ҳар як зани аз дар даромада, бо таъзим салом мекард. Занҳо баробар суҳан мекарданд, дастархон меоростанд, давуғеч доштанд.

Мурод чашмонашро ба зӯр кушода ба онҳо менигарист. Падари ӯгай ин ҳолро пай бурду охиста ба гӯши вай гуфт:

— Муродчон, хоб кун, хобат омад. — Сонӣ аз чояш бархост. — Биё, ба утоқи хобат барамат.

Мурод ба чашми очааш нигарист, вай бо забони нигоҳ гуфт: “Майлаш, бирав, хоб кун”. Сипас ӯ аз чояш бархост.

* * *

Рӯзи дигар баъди ношто дадаи ӯгай ба Мурод куртаю костюм ва туфлии нав пӯшонд, ба сараш тоқии нав дод. Мурод тӯхфаи ӯро пӯшидан нахост, аммо очааш ишора кард, ки бипӯшад. Сонӣ дадаи ӯгай ба ҳавлӣ баромад ва коғазпечи рағани дучархаи навро канда, онро пок карду ба дасти Мурод дод. Мурод ин бор ҳам рад кардан хост, аммо дилаш ба велосипед кашол буд, бинобар он, зиёда нозу нуз накард.

— Лекин шарт ҳамин, Муродчон: бо велосипед ба роҳи мошин намебарой. То шонздаҳсолагӣ мумкин не, милиса медорад, — гуфт дадаи ӯгай.

Вай ҳамон рӯз бо бачаҳои ҳамсоя ошно гашту дар таҳи дарвоза бо онҳо навбат бо навбат велосипедронӣ кард. Сонӣ бо даъвати онҳо ба кӯл рафт. Оббозӣ, велосипедронӣ

ончунон ӯро машғул дошт, ки фақат тарафи бегоҳ гурусна монду ба ёдаш расид, ки бояд ба хона равад.

Дар хона очааш ӯро маломат кард. Дадаи ӯгай аз ҷониби ӯ ба модараш узр оварда, ором табассум мекард. Ба назари Мурод чунин менамуд, ки очааш аслан бо талаби ин мард ӯро сарзаниш мекунад. “Айёра бинед, худааша мусичаи бегуноҳ гирифта табассум мекунад. Ман ҳамаашро медонам, кӯдак нестам”, — мегуфт вай ба дил. Аз сухани очааш маълум шуд, ки дадаи ӯгай ӯро пойида ба кӯл ҳам рафта омадаст.

Рӯзи дитар дадаи ӯгай ӯро ба мактаб бурд. Раҳорах оид ба интизоми мактаб ва маҳалла, аҳамияти дарсхонӣ, тарзи дар кӯча гаштан ва адаб нигоҳ доштан таъинот дод, гуфт, ки баъди анҷоми дарсаш ӯро дар таҳи дарвозаи мактаб нигарон хоҳад буд. “Се-чор рӯз, то хуб омӯхтани роҳ бурда меовардаст! Ё маро кӣ гумон мекунад, намедонам, — худ ба худ захрханд мекард Мурод. — Ҳозир агар хоҳам, хонаи бибиамро ёфта меравам. Агар бачаҳои ин мактаб нафторанд, ба мактаби худам меравам...”

Дар ҳавлии дадаи ӯгай ба Мурод аз ҳама беш очаи пирро хоҳари бадафту зақуми ӯ маъқул нашуд. Мурод агар ба асбобу олоти ҳавлӣ даст занад, пиразан дарҳол овоз мебаровард: “Ҳой, писарам, мон, дастатро мебурӣ, поятро мезанӣ, мешиканӣ...” Ба назар чунин менамуд, ки вай ғут-ғут накарда, нишаста наметавонад. Гӯё ман ягон чизро дуздида мебурда бошам, доим хавотир, аз ман чашмашро намеканад, дарун дароям ҳам, берун бароям ҳам, маро назорат мекунад. Албатта, дадаи ӯгай ба очааш супориш кардагӣ. Агар як даҳан ба вай мегуфт, ки ба Мурод кордор нашавад, кампир ин қадар ғут-ғут намекард. Ёгайи айёре! Боз худро ба гӯлӣ зада, дилбардорӣ мекунад: “Муродҷон, аз гапҳои бибиқалон наранҷӣ, ин кас қалони ҳавлӣ, ҳамаамон гапашона гӯш мекунем...” Ана, вай хоҳараш — Саломат, исту

бисташ захр будаст. Ҳамин ки маро дид, “Канор ист, дар таҳи пой наҷӯл, бирав, ба гӯсфандон алаф деҳ, об деҳ, ба мурғон дон деҳ, дарвозаро кушода намон...” Гапаш ҳамин. Ҳатто як рӯз очаам дар кор буд, ҷангам кард. “Ту ин хел бачаҳои кӯчаро ғун карда ба ҳавлӣ набиёр, чашмро хато дода, як чиз-ним чизро гирифта мебаранд” гӯён чашмашро чунон ало кард, ки ҳаёл кардам як тарсакӣ мезанад. Агар очаам дар ҳавлӣ бошанд, дӯғ намеzanaд, аммо агар он кас набошанд, беҳтараш ман ба чашмаш нанамоям. Очаам ме-гӯяд, ки ўро ба шавҳар медиҳанд, сонӣ аз ин ҳавлӣ меравад. Кошкӣ, зудтар мерафт. Очаам гуфт, ки ўро амма гӯям. Забонам намегардад. Вақте ки дар ҳавлии бибиам будем, аммаи худам ҳар замон омада, маро дида, мерафт, шоколад меовард. Не, ман Саломати чинниро амма намегӯям. Дадаи ўгайро ҳам дада намегӯям. Ҳаргиз намегӯям. Ҳеч, ҳеч...

* * *

Дадаи ўгай — Абдурашид бефарзанд буд. Бо ҳамсари нахустинаш нӯҳ сол зиндагӣ карда, фарзанд наёфта буд. Зану шавҳар якдигарро сидқан дӯстдор буданд, дар тӯли ин нӯҳсола ҳамзистӣ ҳаргиз аз вачҳи бефарзандӣ ба якдигар сухани таънаомез нагуфтанд, вале ҳар замон норозиёна ғут-ғут кардани модаршӯ сабаб шуд магар ва ё ягон андешаи дигаре: ҳамсараш ба вай ҳарфе назада рӯзе ба хонаи модараш рафту баргашта наомад. Абдурашид аз чунин рафтори ў саҳт ранҷид, алам кашид, вале ночор ба тақдир тан дод. Як сол, балки бештар аз миён гузашту вай ба модари Мурод — Барфӣ хонадор шуд.

Шиносоиаш бо Барфӣ хеле аҷиб ва тасодуфи маҳз буд. Абдурашид пас аз кор ба бозори “Баракат” даромада ду харбуза харид. Баъд ба қабати дуюм — ба магазини хӯ-

рокворӣ баромад. Қатори навбатдоронро диду фаҳмид, ки ҳамин замон гӯшт медодаанд. Навбат гирифт. Аз миён ним соат гузашта-нагузашта гӯшти яхзадаи суфпечро ба фурӯхтан шурӯъ карданд. Аз рӯи одати маъмула бенавбатгирандагон ҳам пайдо шуданд, телаву такон, ҳамҳамаю хайоҳу барпо шуд.

Абдурашид харбузаҳои ба тӯрхалта андохтаашро таҳи девор монда, ба ин ҳама валвала лоқайд менигарист. Чор-панҷ кас пештар аз ӯ ҷавонзане пиразанеро хоҳиш мекард:

— То навбатам расидан ман зуд рафта тухм гирам, шумо маро фаромӯш накунад. Ҳӯ, ана, ба он сумкаҳои ман ҳам нигаред, илтимос.

Сонитар адади бенавбатҳо зиёд шуд магар, навбатдорон шӯр бардоштанду тела-тела шадидтар гашт. Абдурашид як кило гӯшташро гирифта қафо гашту ба он ҷавонзани тухмгирӣ рафтагӣ рӯ ба рӯ шуд, ки навбаташ гузашта ва ҳоло навбатдорони қафо ба вай мункир буданд. Абдурашид ба миён даромаду бо изтироб ба одамон фаҳмондан хост, ки ӯ ёд дорад ин ҷавонзан тухмгирӣ рафта буд, аммо ҳеч кас шаҳодати ӯро инобат намекард. Ҷавонзан сурху сафед гашта, худро ба сӯйи пештахта мезад, мардум ӯро фишурда дур мекарданд. Абдурашид дар ғазаб ба он мардум ду-се сухани сахту ҷонкоҳ гуфту аз остини ҷавонзан кашид.

— Бед, ба ман гӯшт даркор не, ҳамин гӯшти маро гиред. Бо инҳо баробар нашавед.

Ҷавонзан сараввал аз гӯшт даст кашид, баъди исрори ҷиддии Абдурашид гирифту пулашро дод. Абдурашид сумка ва тӯрхалтаи пурбори ӯро дида, лаҳзае дудила биистод — кӯмак кунад ё не? Агар шавҳараш бошад, мабодо боиси ғавғо шавад. Сонӣ ба дил гуфт, ки агар шавҳараш мебуд, хариди бозорро ба ҷавонзан бор намекард.

— Боратонро диҳед, то истгоҳ барам, — Абдурашид ба ҷавонзан наздик рафту аз дасти вай борхалтаи вазнинро гирифтани хост.

Ҷавонзан “неву нестон” кард, вале Абдурашид бепарво аз дасташ бораширо гирифт.

— Агар шавҳаратон фаҳмад, дилаширо бад накунад... Лекин хариди бозор, асосан кори мардон аст.

— Хайр, ба зани бешавҳар айб набудагист, — сурхшуд Барфӣ ва ба сар то пойи Абдурашид чашм давонд.

Онҳо то истгоҳ ҳамгап рафтанду аз хусуси якдигар ҳар чӣ зарур буд, фаҳмиданд.

Сонитар Абдурашид зимнан ба воситаи шиносҳояш аз ҳамсоюву ҳамкорони ҷавонзан гап гирифта, ўро ба худ сазовор доништа буд.

Ҳоло вай бо ҳамсараш хушбахт буд. Кулли ташвиши Муродро ў ба зимма гирифт. Дарсу супоришоти хонагии ўро месанҷид, падару писар шиму курта дарзмол мекарданд, ҳар шаб пойпӯшашонро чўтка зада, ранг мемолиданд. Рӯзҳои шанбе аксар ҳангом ҳар ду, баъзан се тан барои харидкунӣ ба бозору мағозаҳо мерафтанд. Чун гузарашон ба мағозаи бозори “Баракат” меафтод, Абдурашид ба сӯйи Барфӣ асроромез менигаристу мегуфт: “Ба ин дўкон ҳурматам зиёд аст”.

Абдурашид дар як гўшаи ҳавлӣ соботе сохта буд ва дар он ҷо ду-се сар барраро парвариш мекард. Вай баъди кор аксар ҳангом ба парвариши гўсфандон машғул буд ва ба ин кор Муродро ҳам ҷалб мекард. Боре Мурод гуфт, ки ба ҷойи ин гўсфандони гаранг агар харгўш мепарвариданд, вай дилтанг намешуд. Абдурашид як кунҷи соботро симтўр кашиду баъди се-чор рӯз ду сар харгўши хокистарранг овард. Шодмонии Муродро ҳадду канор набуд. Хушнудии ўро дида, Абдурашид завқ мекард.

Барфӣ ҳамдастию ҳамоҳангӣ ва ҷунбучӯли онҳоро дида, дар дил аз толаш садҳо бор шукргузорӣ дошт, мамнун ва масъуд меболид. Ё ҳамвора аз Мурод талаб дошт, ки Абдурашидро “дада” гӯяд, вале писар ба ин амри ӯ сар намефурувард.

Мурод тадричан ба Абдурашид унс мегирифт, гоҳо падари ӯгай будани ӯро сирф фаромӯш мекард, агар вай дусе рӯз ба ягон тараф равад, дилтанг буд. Вале аҳён-аҳён дар банди андеша ғӯтавар мегашту дар тасаввур овардан меҳост, ки инчунин марди меҳрубону ҳалим чӣ гуна ӯро уқубат медода бошад, чӣ тавр ба сағирхона хоҳад ронд. Дар инчунин ҳангом ӯ маҳзун мегашт, ба атрофиён ошкоро бегонаҳӯӣ менамуд, инчиқию дуруштӣ мекарду ба кӯча, ба назди ҷӯраҳояш мерафт.

Боре, дар сари инчунин вазъи нохуши вай, ки бо бибикалон гапгурезонӣ карда оташин буд, Абдурашид барояш кафше харида оварду Мурод дилгирона ба он нигариста “даркор не” гуфт. Абдурашид гӯё тағйири авзои ӯро пай набурда бошад, табассум карду гуфт: “Муродчон, ин ботинка ҳозир мӯд аст, хориҷӣ, як бор пӯшида бин, агар хуш наояд, сонӣ ба ҷиянам Сосон мебарам”. Модар аз гарданшахии Мурод ҳашм гирифт ӯро як тарсакӣ зад. Мурод қаҳр карду роҳи хонаи бибиашро пеш гирифт, Абдурашид то ними раҳ аз пасаш рафта, ӯро баргашта овард.

Аммо бори дигар, вақте ки ӯ бо дучархааш ба роҳи мошингард баромаду сабабгори ба ҳам бархӯрдани ду мошин гашт, дар воқеъ, ҳудахро пинҳон карданӣ ҷой наёфт. Пиразан ва Саломат чунон шӯр бардошта, дашному нафрин карданд, ки Мурод дигар дар ҳавлӣ мондан натавонист.

Ҳамон бегоҳӣ дадаи ӯгай ва очааш аз кор омада, ҳодисаро шунидаанду дар як сумка наботу мавиз гирифта ба

хонаи бибӣ омаданд. Очааш чунон коҳиш кард, янгам вал-
вала бардошт, ки агар дадаи ӯгай намедошт, вай аз ин ҷо
ҳам мегурехт. Хайрият, ки додои ӯгай ғазаби очаашро паст
кард. “Ҳеч гап не, минбаъд хушёр мешавад, чанг наkun. Ду
гӯсфандро фурӯхта, товони мошинҳоро медихем. Гӯсфан-
донро худаш парварда калону фарбеҳ кард. Барқасд накар-
даст-ку!” — гуфт. Баъд ба ҳавлӣ омада, ба ҳамаи ҳавлигиён
таъкид карда гуфт, ки касе аз ин хусус даҳон накушояд.

Умуман, бо дучарха кори Мурод ҳеч барор накард.
Баъди се моҳи ин ҳодиса боре вай велосипедсавор аз пайи
нон овардан ба мағоза рафту то вай нон гирифта берун
баромадан дучархаро дузд бурд. Занҳо оҳу воҳ карданд,
аммо дадаи ӯгай ин бор “садқаи сар, ғам нахӯр” гуфт.

Баъд вай барои ӯ шастии моҳигирӣ харида оварду рӯзи
истироҳат ҳар ду ба дарёча рафтанд. Маълум шуд, ки да-
даи ӯгай ҳаргиз дар умраш моҳигирӣ накарда будаст. Му-
род ба вай чӣ гуна кирмо ба чангак гузаронда, ба об ан-
дохтани шастро нишон дод. Мурод як рӯзи дароз давутоз
карду ҳамагӣ чор дона ширмоҳӣ гирифт. Дадаи ӯгай бо
завқ моҳигирии ӯро тамошо кард, сонӣ аз соҳилҳои дарё
барои гӯсфандон як халта алаф гирифт.

* * *

Охирҳои моҳи май Мурод се ҳафта паёпай интизори
рӯзи истироҳат буд. Абдурашид ба вай ваъда кард, ки ба
кӯҳсор, чукричинӣ мебарад. Ду бор рӯзи таътилі омад, вале
рафта натавонистанд — меҳмон омад, ким-чӣ хел кори
зарур баромад. Ҷӯрахояш ба вай мегуфтанд, ки онҳо агар
ҳамин ҳафта ҳам нараванд, дер мешавад, сонӣ чукри фақат
дар кӯҳсори баланду дур мемонад. Мурод бетоқатона инти-
зорӣ мекашид, рӯзу шабҳоро мешумурду нигарони рӯзи ис-
тироҳат буд. Дар сари дастархони шом ҳамеша мавзӯи гуф-

туғӯи Муроду Абдурашид аз сафари кӯхсор дур намерафт. Онҳо ба кучо рафтан, субҳидам, соати чанд ба роҳ баромадан, чӣ тӯша гирифтан — ҳамаашро кайҳо гуфтаву шунида буданд, ҳатто Мурод борхалтаи сафариро кайҳо ба меҳи даҳлез овехта монда буд. Гуфтугузори онҳо аз ин боб Барфиро ба ҳадде дилгир карда буд, ки аз хусуси сафар даҳон кушоянд, илтиҷоомез мегуфт: “Аз барои савоб, ягон сухани дигар гӯед”.

Аммо ба Мурод ин баҳор чукричинӣ насиб нагашт. Рӯзи шанбе Абдурашидро аз корхонааш ба алафдаравӣ фиристоданду вай якуним моҳи расо аз хонадон дур гашт.

Бе Абдурашид Мурод дилтанг буд, сарҳисоби кору бораширо намеёфт. Ҳатто як раҳ очаашро азият карду ду тарсакӣ хӯрд, сонӣ қаҳр карда ба хонаи бибиаш рафт. Воқеа ин тавр рӯй дод: Абдурашид барои Мурод шими чинс харида буд. Почаи шалвор ба вай дароз омад, Абдурашид онро бурида, барои Мурод мувофиқ карду гуфт, ки аз изофааш барояш кулоҳ медӯзад. Аммо зуд фурсат наёфт, баъд ба алафдаравӣ рафт. Мурод аз очааш талаб кард, ки аз он матоъ ба ӯ кулоҳ дӯзад. Модар гуфт, ки ин корро кардан наметавонад. Аммо Мурод сабр кардан наметавонист, чӣ кор кунад, ҳамсинфонаш кулоҳи чинсӣ пӯшидаанд. Ана, барои ҳамин очааш дилтанг шуд.

Бибӣ сабаби қаҳр карда омадани ӯро шуниду боз ба насихатгӯӣ сар кард. Ин қадар ин одамон насихатгӯиро нағз мебинанд! Гапу гапу гап, ҳеч дилгир намешаванд. Баҷаҳои боғчарав медонистагӣ гапҳоро сад бор гаштаю баргашта мегӯянд, дили кас ба кафидан наздик мерасад.

— Айб аст, Муродҷон, агар бо очаат номурасой карданатро дадаи ӯгай фаҳмад ё ана, ун хоҳарашу модараш шунаванд, очаатро таънасор мекунанд, писарат ганда, ана

ҳатто худат катӣ муросо накард мегӯянд. Очаат шӯрпешонӣ забонкӯтоҳ мешавад...

Бибӣ бо ҳамин суханон рӯзи дигар Муродро ба назди модараш гусел кард. Ин бор “дадаи ӯгай — дадаи ӯгай” гуфтани бибӣ, аз чӣ бошад, ки ба вай нохуш асар дошт, дар ҷавоби бибӣ ягон сухан гуфтан хост, вале намедонист, ки чӣ гӯяд, то ки ҳам бибӣ наранҷаду ҳам ин суханаширо дигар нагӯяд.

Мурод ба ҳавлӣ баргашт, вале ҳавлӣ бе Абдурашид ғамангез ва дилгир асар дошт. Дарун даромад, берун баромад, аммо дилтангиаш бартараф нашуд. Сонӣ нишаста фикр кард – фикр карду аз ҳавлӣ берун шуд.

Мурод ба касе ҳарфе назада ба истгоҳ баромад ва ба автобус савор гашту ба автовокзали шаҳр рафт. Ба автовокзал қабл аз ин корафтода набошад ҳам, медонист, ки он дар қарибии кӯл аст, фақат як ё ду истгоҳ сонитар.

Мурод ба умед ба ҳамаи дарчаҳои билетфурӯшӣ якояк сар халонд, аммо ба вай билет надоданд, то ба автобуси Ёвон савор шавад. Ҳатто як зани бадҷаҳл ӯро ба милиса супурдан хост, аммо Мурод аз толор берун рафту миёни мусофирони бисёр панаҳ шуд. Ин лаҳза радиои автовокзал эълон дод, ки автобуси Ёвон омад. Мурод ба сӯйи он автобус давид. Ба автобус наздик расиду ногоҳ чашмаш ба Абдурашид афтод, ки борхалтаи сафарӣ дар пушт аз автобус фуромада, ба сӯйи истгоҳ мерафт.

— Дада... Дадаҷон!.. Дадаҷонам! — Мурод ғайриихтиёр фарёд заду аз паси вай тохт.

Фурсати як бор мича задан нагузашта, Мурод аз қафо ба вай расиду миёни ӯро саҳт дошта, чашму рӯйи ашкбори худро ба пичаки вай молидан гирифт.

— И-и!.. Ҳой, ту кӣ?.. Э, дадата гум кардӣ, бача?

Марди монанди Абдурашид навчаи малларанг лаҳзае аз ин ҳол ҳангаш аз сар париду ҳам шуд, то рӯйи Муродро

равшантар бубинад, сонӣ бо як даст сару китфи ўро мо-
лида, навозиш кардан хост, аммо Мурод сахви худро фаҳ-
миду якбора аз ў чудо шуд ва ба қафояш нанигариста гу-
рехт. Ў дар фурсати як миҷа задан дар миёни мусофирон
ғоиб гашт.

Соли 1983.

ҲАҚИҚАТИ ТАЛҲ

Аз саргузашти рӯзҳои бачагиам бисёр воқеахоро ҳикоя кардам, аммо ин ҳодисаро ҳаргиз ба ёд овардан намехоҳам. Вале чӣ кор кунам, ки он мудом дар нӯти забонам, шабу рӯз дар сарам ҷӯлидагеш, ҷӯлидагӣ. Шояд, то онро нагӯям, маро аз ин шиканҷа халосӣ нест. Агар гуфтани он осон мебуд, кайҳо онро мегуфтам, лекин... Ҳар як кори чигил ана ҳамин хел “лекин” дорад. “Лекин”-и ин воқеа як сири намегуфтагӣ. Ҳар сире, ки онро ба кас гуфтед, сир нест. Хуллас, имрӯз ман ин сирро гуфта, аз бори гароне, ки қариб чоряк аср ба дӯши дили бечораам бардошта гаштам, халос мешавам. Хато ва гуноҳ ҳаргиз виҷдони одамиро осуда намегузорад: гӯй, барои чӣ пинҳон мекунӣ гуфта, дилро харошидагеш, харошидагӣ. Ман аз гуфтани ҳақиқат, ҳарчанд ки бисёр талх аст, наметарсам ва шарм ҳам намекунам. Одати ман ҳамин аст: ҳама гапро бояд гӯям. Агар баъзе чизҳоро нагӯям, он ҳам бесабаб не: ё ҳамон воқеа ба гуфтан намеарзад, яъне, ҳақиқати ба мардум нодаркор аст ва ё чунон ки Шайх Саъдӣ овардааст, ростӣ фитнаангез ва зарарнокест, ки аз гуфтан ногуфтани он авло. Қисса кӯтоҳ, он саргузашти нохушамро мегӯям. Ба ҳар ҳол, он ба ман сабақи зиндагӣ гашта буд.

Аввал бояд гӯям, ки дадам он солҳо ҳозира барин пири хушҳолу ҷақҷақӣ набуданд. Ман агар дадам гӯям, шумо як марди ҳода барин дарозу лоғар, чашмонаш дар косахона шиштагӣ, коркун, камгап ва хеле ҷиддию вазнин, ҳатто аз ҳад зиёд ҷиддиро пеши назар оред. Инро ба ман бачаҳо ҳам мегуфтанд. Онҳо ҳаминро ҳам таъна мекарданд: “Дадаат одами бадҷаҳл барин” мегуфтанд. Аммо ман хуб медонам, ки дадам ҳеҷ гоҳ бадҷаҳл

набуданд, фақат кам механдиданд, ҳатто ки қариб намехандиданд. Сабаби кам хандиданашонро худам ҳам намедонам. Балки солҳои баъди ҷанг талабот аз мардумон ҳамин хел буд, кӣ медонад? Барои намозу рӯза, барои хатна кардани бачаашон баъзеҳоро ҷазо медодаанд-ку! Тағоии очаамро барои он ҳабс карда будаанд, ки дар хонаашон китоби кӯҳнаро нигоҳ медоштаанд.

Он солҳо дадаам бегоҳӣ аз кори саҳро димоғашон гирифтагӣ, хастаю шалпар меомаданд. Қавоқашонро накушода болои кундаи ҳезумкафонӣ амонат менишастанду як бор уф кашида мондагиашонро мебароварданд. То дӯғоб оварда додани очаам бо мо саволу ҷавоб карда, як-ду супориш медоданд. Баъди дӯғобро дам кашидан, каландашонро гирифта ба замини рӯйидаричаамон мерафтанд. Дар он ҷо то шом кор мекарданд. Очаам мегуфтанд, ки ҳамин як порча замини рӯйидарича хонаводаи моро ба по рост медорад. Албатта, ман он солҳо маънии ин гапро дуруст намефаҳмидам.

Аслан, чандон хурд ҳам не, дувоздаҳсола будам. Ҳанӯз дуруст каланд зада натавонам ҳам, дигар корҳоро хуб ўҳда мекардам: киштро об додан, ба молҳо алаф овардан, хошок даравидан, аз кӯҳ ҳезум овардан. Ҳатто ду-се бор додарам катӣ ба осиеб ҷуворӣ бурда, орд карда омадам. Додарам — Салим он солҳо дар синфи сеюм мехонд. Ман аълохон гуфта баъзан аз худ мерафт. Ҳар чизе биёранд, вай нағзаширо мегирифт. Качу килеб сурат мекашиду рассом мешавам, мегуфт. Доим дар кисааш ангишт ё бўр, тахтасангҳои сари роҳро кажу маж хат кашида, пур мекард. Ҳатто сурати Алопарро дар санг оҳан катӣ канд, он сурат дигар намеравад. Баъди Алопарро аз даст доданамон Салим ҳар бор ҳамин суратро нишон дода, ба ҷароҳати дили ман намак мепошид.

Худи Салим бачаи бад не, аммо гоҳ-гоҳ зӯъмию якравӣ дорад. Азбаски ӯ харобу лоғару рангпаридида аст, очаам баъзан аз ман пинҳонӣ ба вай саршир медиҳад. Гурбаи шум барин чанд бор аз хонаи дарун саршир хӯрда, лабонашро лесидида баромаданашро дидам. Бо вучуди ин, думчаи мурӯд барин гардани бориқаш, каллаи ошқаду барин калонашро базӯр дошта истодааст. Амакам мегӯянд, ки биниашро кашӣ, ҷонаш мебарояд. Қувваташ нест, пуф кунед, меғалтад.

Рӯзе ману Салим ба кӯҳ барои ҳезум рафтем. Аз хонаи мо кӯҳ дур не, агар пиёда, бебор равед, яксоата роҳ аст. Сагчаамон Алопар ҳам афтону хезон аз қафоямон рафт. Сагча ҳанӯз хурд буд — думоҳа ӯ семоҳа. Вақти таваллуди онро наметонем, чунки мо онро аз лойхандақи қафои идораи колхоз ёфтем. Чунон ба лой ҷӯлидагӣ буд, ки ҷӣ махлуқ будани онро доништа намешуд. Ҳамсоиямон Гулсумхола онро “бачаи шағол барин” гуфтанду очаам ҳам ба фикри он кас шарик гаштанд:

— Аз кадом гӯр ёфтӣ, гӯрков? Охир ин шағол...

— Ман не, Салим ёфт, сонӣ ман даромада гирифтам, — аз эҳтиёт ба ин гуноҳ шарик будани додарамро гӯшзад кардам. Кӣ медонад, кор оқибат ҷӣ ранг мегирад? Баногоҳ ягон гап хезад, гуноҳро тақсим кардан хуб аст. Аълохонӣ ва нимҷонии Салимро дар назар дошта, ҷазоро сабуктар мекунамд ва ӯ тамоман мебахшанд.

— Агар ин бачаи шағол бошад, шаб очааш кофта мебиёду якта ҳам мурғ наметонад, — тарсонданд очаам. Баъд ба ҷонвари дир-дир ларзида истодагӣ раҳмашон омад магар, гуфтанд: — Ба пеши бобот бар, ку бинанд, ҷӣ махлуқ аст. Холаи Гулсум бачаи шағол гуфтанд, гӯй.

Ман он ҷонварро бардошта, ба тарафи ҳавлии бобоям давидам. Салим аз қафоям метохт. Ҳавлии бобоям дур не, дар он дасти сой, пеши замини рӯйидаричаамон.

Бобоям дар офтобрӯ чули харашонро дӯхта менишастанд. Он кас ҷонвари ёфтагиамонро пасу пеш гардонда диданду гуфтанд:

— Кучукбача-ку.

— Ура, кучукбача! — Ман онро гирифта сӯйи ҳавлиамон тохтам.

Салим бо фиғону ҳаёҳу аз қафо омад, ки сагча азони вай аст, чунки онро вай ёфт. Мо аз ин хусус зуд ба сари муросо омадем: сагча аз ҳардуямон. Медонистем, ки аздусар онро ду ҳис карда намешавад ва ягонтаамон аз он даст намекашем. Ҷое, ки ба ғайр аз муросо дигар чора нест, талош бефоида буданаширо мо нағз медонистем.

Сагбачаро дарҳол шуста пок-покиза кардем. Ало будаст, Алопар ном додем. Ҷонвар аз гушнагӣ қариб ба мурдан расидаст. Мо аз лойдон гирифта ҷойи он, ки хӯрокаш диҳем, ба муқаррар кардани зоту зурриёти он машғул будем. Бечора чунон ба ширу нон дарафтод, ки...

Баъд барои Алопар дар ҳавлӣ аз сангу лой хонача сохта, ба тағаш пахоли мулоим андохтему аз болои пахол як порча пӯстаккӯҳна партофтем.

Ману Салим ба куҷо равем, чӣ кор кунем, Алопар ҳамроҳ буд. Афтону хезон мерафт, агар бишинем, мешишт, тозем, метохт, баъзан аз ягон чиз хурсанд, баъзан аз рӯбарӯшавӣ бо ягон ҳайвон дар тарсу ҳарос. Ҳамроҳи мо Алопар ҳам кам-кам калон мешуд.

Як моҳ нагузашта вай одамони атрофамонро аз бегонагон фарқ мекард. Агар аз ҳамсояхо касе ё хешу табори наздик ба ҳавлӣ дароянд, як-ду бор аккос зада, моро хабардор мекарду бас. Не, агар ягон одами бегона ё

ба вай ношинос дарояд, то аз хона баромада “хап шав” нагӯем, ором намешуд. Алопар ҳатто молҳои моро аз моли бегона фарқ мекард. Ҳар бегоҳӣ чун рама омад, модагов ва чор бузи мо ҷудо шуда ба ҳавлӣ мебаромаду моли сиёҳ ба сари мехаш, моли реза ба қӯтанча мерафт. Агар ягонта мол қонидаро вайрон карда, ба тарафи дархона ва ғӯшаи ниҳолу гулзор гузаштани шавад, Алопар валвала сар мекард. Махсусан, агар ба ҳавлӣ моли бегонае дарояд, то онро аз дарвоза берун наронанд, Алопар ором намегашт. Аккосзанон, баъзан тарсону ҳаросон аз қафои он мол метохт, таҳдид мекард, зорӣ менамуд, то ки зудтар аз ҳавлӣ барояд. Шаби аввали як сар ғӯсфанди ҳисорӣ хариданамон саги бечора шаби дароз хоб накард, хавотир буд. Гумонаш, ин моли бегона моро фиреб дода ба ҳавлӣ даромадасту қасде дорад, нимишаб ё вақти саҳар, ҳангоми хоби ғафлати мо ягон нобакорие карданист.

Алопар ба очаам бағоят маъқул афтада буд. Хусусан, баъди як воқеа ғамхории он кас ба сагча афзуд, ҷонвараки дастнигарро назарашон гирифт ва ҳароина ҷонибдорӣ мекарданд. Воқеа ин тавр рух зад: он солҳо дар деҳаи мо на электр буду на яхдон. Мо ҳатто номи яхдонро нашунида будем. Не, хато кардам, бибиам ҳикоя карда буданд, ки пеш аз инқилоб ва колхозӣ дар деҳа баъзе давлатмандон ва ҳалвопазон таҳхонаи чуқури зеризаминӣ кофта, зимистон дар он барфро ғун мекардаанду аз болояш хок мепошидаанд. Он барф дар тобистон кам-кам об шавад ҳам, тамом намегаштаст. Таҳхонаи барфдор вазифаи яхдонро иҷро мекардаст. Ба ғайр аз ин, дар саратон аз барфи он яхобу яхмос, ҳалвою нишаста месохтаанд... Сари суҳанам чӣ буд?.. Ҳа, дар деҳаи мо он солҳо на яхдон буду на электр. Дӯкони ғӯштфурӯшӣ ҳам набуд. Одати мардуми мо чунин аст: ҳар хонавода ягон буз ё ғӯсфандашро кушта,

гӯшти онро хушк карда мегираду муддатҳо воситаи дегҷӯшӣ месозад. Очаам барои дам наоварда хушк шудани гӯшт онро намак зада, шабҳо шаддавор ба чӯб мегузaronданду дар шамолгаҳ меовехтанд... Шаббе аз шамоли саҳт як лаҳти калони гӯшт канда гашта ба замин афтадаст. Алопар то саҳар дар сари он пораи гӯшти ба замин афтада посбонӣ карда, гурбаҳоро раҳ надодаст. Саҳар очаам аз хоб хезанд, Алопар дар назди гӯшти афтадагӣ фукаш ба рӯи ду пояш, аз гӯшт чашм нақанда менишастаст. Очаамро дида, ба назди он кас тохаст, баъд ғишингос зада боз ба сари гӯшт рафта воқеаро фаҳмондаст. Аз таҷрибаи солҳои дароз мо медонистем, ки агар Алопар набошад, аз гӯшти ба замин афтадагӣ ному нишон намонд. Ҳатто баъзе гурбаҳои ганда ҷаҳида гӯштро аз тор гирифта мебурданд.

Алопар сағи боақл буд, аммо ман беақлӣ карда онро аз даст додам. Аслан, аз даст доданам беақлӣ не, баръакс, пионер бояд ки айнан ҳамин хел амал кунад, меғӯянд муаллимон. Хайр, ростӣ гап, андаке аз ман ҳам гузашт... Барои ин то ҳол вичдонам маро гоҳу бегоҳ дар шиканҷа гирифта, азоб медиҳад. Ман дигар сағ напарвардам. Сағу сағбача гӯянд, Алопар ба ёдам мерасаду дар як дам вучудам таб мебарорад.

Ҳамон рӯз ману Салим арғамчину табарча гирифтем ба кӯҳ ҳезумкунӣ рафтем. Алопар ҳам ҳамроҳ буд. Мо ду пуштора ҳезуми хушкро баста, акнун ба роҳ медаромадем, ки аз пушти ёлаи кӯҳ рамаи колхоз баромаду ду сағи хирс барин барзангӣ аккосзанон ба сӯи мо тохтанд. Аз тарс саросема ҳар ду ҳам ба як дарахти арча баромадаем. Бечора Алопар дар беҳи дарахт тарсону ларзон, бечуръатона ак-ак карда, он ду балоро пешвоз гирифт. Мо бо доду фарёд ҷӯпонро ба ёрӣ ҷеғ задем.

Сағҳои рама бо ғуқҳои ғафсу ваҳмангези худ Алопарро бўй-бӯй карда диданду аз афти кор, боварӣ пайдо карданд, ки ин ҷонварақ аз авлоди гург ё шағол не, бо он шӯҳию бозӣ оғоз намуданд. Аз ҳаракатҳояш маълум буд, ки Алопари шӯр чандон рағбати бозӣ надошт ва аз ҳазлу шӯҳиҳои онҳо метарсид, илоче ёфта канортар гурехтан меҳост, аммо он ду хирси барзангӣ ду-се ҳаллос зада, сари роҳи вайро мегирифтанд.

Хайрият, ҷӯпон расида омаду сағҳоро аз сари мо дур андохт. Ману Салим аз дарахт фуромадем.

— Ягон дуогӯятон аз таҳти дил дуо мекардаст... Ба шарофати дуо... ин арча будаст, — изҳори мамнунӣ кард ҷӯпони якдаста.

Бинии ин марди навҷаи сурхрӯ айнан ба мисли минқори уқоб хамидагӣ буд.

— Набошад, исқотҳо нагазанд ҳам, сахт метарсонданд.

— Барои ҷӣ нагазанд, мегазанд, — гуфт Салим, ки ашки чашмаш ҳанӯз хушк нашуда буд. Ман акнун пай бурдам, ки ҳангоми ҳамлаи сагон вай фарёд зада гирифта будаст.

— Бачара намегазад. Агар худат кордор шавӣ, гапи дигар ё ба мол расӣ... — чашми ҷӯпон ба Алопар афтоду онро баҳ-баҳ гуфта доштани шуд, аммо сағбача нияти ўро пай бурду дур гурехт.

— Ҷеғ зан, сагата як бидам, — хоҳиш кард вай. Баъд гуфт: — Зотӣ барин.

Ман Алопарро доштам. Вай дандонҳояшро гиз карда, таҳдидкорона ар-ар мекарду ҷӯпонро наздик омадан намонд. Аммо даҳмарда ба вай эътиное накарда чанг заду аз ёли Алопар бардошт. Сағча ғишингос заду бо ғазаб

ба чӯпон дарафтод ва аз чанги ӯ раҳой ёфта он сӯтар гурехт. Баъд ҳимоятчӯёна ба назди Салим рафту кинахоҳона ба тарафи чӯпон ак-ак задан гирифт.

— Сағбачаро ба мо те, пеши сағои мо калон шавад, — гуфт чӯпон ба ман хитобан бо як оҳанги омирона.

— Худамон ҳам калон мекунем, — гуфтам ман бепарво ва ба содадилии чӯпон дар дилам хандидам.

— Ҳайф мекунӣ. Саг — саги рама. Миёни мардум вайрон мешавад. Ма, — вай як панҷоҳсӯмии сабзро аз кисабағалаш бароварда ба ман дароз кард.

— Не-е, даркор не, — гуфтам ман хиҷолат кашида. Ба ман чунин намуд, ки панҷоҳсӯмиро дида, чашмам сиёҳӣ зад. Ташвишомез ба рӯи Салим нигаристам. Вай гаранг барин ба даҳони воз ба чӯпон менигарист.

— Гир. Ту боз дигараша меёбӣ. Дар қишлоқ чӣ пур, сағбача пур. Ина ба рамаи колхоз те. Ту пионер-ку!.. Шарм намедорӣ?

— Не, ман ба шумо дигараша оварда медиҳам, — бе қатъият сухан гуфтанамро худам ҳам ҳис кардам. Ба панҷоҳсӯма дилам кашол буд, ҳатто метарсидам, ки чӯпон мабодо аз нияташ гашта, онро ба кисааш андозад.

— Ана, ма, гир... Инаш барои додариат, — чӯпон ин дафъа аз ҷайбаш як сисӯмии сурхи шараққосиро бароварда ҳамроҳи он панҷоҳсӯмӣ ба кисаи ман андохт. Дигар эътироз баён накардам. — Бихез, ту дор, ман баста мегирам. Пионер бояд ки ғамхори моли давлат бошад...

Ман Алопарро доштам. Чӯпон чолокона бо чилбур онро басту ба фукаш ҳалқа гузаронд. Сипас, ба тапар-тапару ғишинг-ғишинги сағбача эътиборе надода бардошта бурд.

Сагча чунон вовайло бардошт, чунон чингос зада аз мо мадад меҳост, ки ман тоб оварда натавониста, рӯямро гардондаму хостам гӯшамро ба карӣ занам, аммо муяссар намегашт. Зории Алопар аз дуродур ҳам ба гӯшам мерасид.

Фарёди имдодхоҳонаи он аз миён солҳо гузашта бошад ҳам, то ҳол дар гӯши ман садо медиҳад ва диламро мефишорад.

Ман он рӯз аз ин муомила хурсанд будам. Ҳазл не, ҳаштод сӯм-а! Албатта, пули он солҳо беқурб буд, аммо дадаам рӯзҳои ид ҳам идипули гӯён ба мо ин хел пули калон надодаанд.

Ба роҳ афтодему дарҳол бо Салим пулро тақсим кардем. Ба вай — сисӯмии сурх, ба ман — панҷоҳсӯми сабз, рангаш қурбоққай нақшин барин. Мо ба ин пулҳо чиҳо хариданамонро ҳам маслиҳат кардем.

— Аттор ояд, ман чангаки моҳидорӣ меҳарам. Боз аз шофёрҳо якта гупсари резинӣ меҳарам. Сонӣ, дам мекунаму ба оби сой партофта, ба болояш савор то худи ҳавзи Ҷонварсӯз меравам, — гуфтам ман.

— Не, ман ба ин пул қалами ранга меҳарам. Сонӣ, чунон суратҳое кашам, ки даҳоната кушода монӣ! — нияташро изҳор кард Салим.

Вай сисӯмии сурх дар даст, гоҳ онро аз чашмаш дур, гоҳе наздик оварда менигарист, баъд ба монанди байрақ ба сараш баланд мебардошт.

— Ман савори гупсари резинӣ ба осие ҳам меравам, ба ҳезум ҳам.

— Ҳой каллагаранг, чӣ хел аз поён ба боло меравӣ? Оби сой ба поён мебареду сонӣ аз обпар чунон гирифта мезанад, ки хари бобом барин парча-парча мешавӣ!..

Ба пули Алопар чиҳо хариданамонро раҳораҳ расо муҳокима кардем, аммо ин гуфтугузор ҳеҷ ба диламон намезад.

Ҳамин ки ба ҳавлӣ наздик расидем, диламонро як хавфи номаълум оҳиста-оҳиста туман барин зер кардан гирифт. Аз ваҷҳи Алопар як тарафи диламон торик буд.

— Алопара ба чӯпон доданата агар дадаам фаҳманд, тура мекушанд! — Оқибат Салим худдорӣ карда натавонисту буғзи дилашро кушод.

— Барои чӣ? Мо барои рамаи колхоз додем! Чӯпон гуфт-ку агар дар рама калон шавад, саги ҳақиқӣ мешавад... Мумкин Алопарӣ мо ягон вақт рамаро аз ҳамлаи гургон халос кунаду сонӣ... сонӣ ном барорад. “Ин саг аз кучо?” — гуфта пурсанд, номи моро мегӯянд. Сонӣ Раис-бобо мумкин ба мо таърифнома диҳанд. Ба мактаб омада, дар пеши саф... Ин кори ҳазл не. Лекин ҳозир ин сира бояд ба касе нагӯем.

— Ту ба чӯпон гуфти, ки сагча аз ҳардуямон?

— Ҳа... Худат дидӣ, ба ҳар дуямон пул дод-ку!

— Хайр, агар ин хел бошад, барои чӣ пула ба киси ту андохт?

— Ҳамту, андохт-дия. Сонӣ, ҳар ду тақсим мекунанд гуфта...

Аз он ки Алопар рамаи колхозро посбонӣ мекунад, Салим ҳам ба ваҷд омад. Вай чунон ба ин гап часпида гирифт, ки тайёр буд ҳозир рафта аз дадаам барои ин корамон шодиёна гирад.

— Лекин ҳушёр шав, мабодо аз даҳонат барояд... Дадаам ин гапҳоро нағз намебинанд. Ҳозир дар ин хусус гап намезанем. Агар пурсанд, мегӯем, ки аз паси мо ба кӯҳ рафт, сонӣ чӯпон дошта гирифтӯ ина барои рама диҳед,

гуфт, додем, мегӯем. Пул гирифтем нагӯй, ҷанг мекунанд. Агар надихед, шуморо аз пионерӣ мебароранд гуфт, мегӯем.

Салим розӣ шуд.

Аз ваҷҳи пул табъам ночно буд. Пушаймон будам, ки чаро пули ҷӯпонро гирифтам. Хоҳ-нохоҳ, агар рӯзе дадаам фаҳманд, ҷанг мекунанд.

Дар ҳавлӣ аз наомадани Алопар аз ҳама пеш бибии пир хабардор гаштанд. Сонӣ очаам пурсиданд. Мо воқеаро, чунон ки маслиҳат карда будем, гуфтем. Очаам бо қаҳр даст афшонданду рафтанд. Ман ба рӯйи бибиам нигариста, дараҷаи гуноҳамро фаҳмидан хостам, аммо фикри он касро ҳаргиз дониста намешавад: ягон оҷинги рӯяшон намечунбад.

Ман андаке хотирчамъ гаштам. Баъзан калонсолонро фаҳмида намешавад: барои арзан барин гуноҳатон заминку осмонро ба ҳам мезананду аз гуноҳи калон чашм мепӯшанд. Шояд, аҷаб не, дадаам аз ин кори мо хурсанд бошанд?... Ё мумкин қаҳрашон омадагисту лекин ба хотири Раис-бобо моро ҷанг накардагистанд? Раис-бобо агар фаҳманд, ки барои сагча моро ҷанг кардаанд, мегӯянд-дия: “Барои моли колхоз як кучукчаатро дарег доштӣ?! Одамон дар ҷанг ҷон доданд, хун рехтанд...”

Аз байн як моҳ гузашт. Дили ман тамом таскин ёфт. Аммо ногоҳ Салим корро расво кард.

Ҳамон рӯз ман таъинот гирифтам ба осиеб як ҷувол ҷуворӣ бурда, орд карда биёрам. Ба Салим фармуданд, ки барои молҳо аз лаби сойҳо алаф даравида орад. Дадаам саҳарӣ супориш доданду ба кор рафтанд. Бобояму очаам ҷуволи ҷувориро ба хар бор карда доданд. Ман ба болои бор савора ба роҳ афтодам. Салим бошад “ман ҳам ба осиеб меравам” гуфта хархаша кард. Очаам розӣ

нашуданд. Салим ғишингос зада аз паси хар равон гашт. Сонӣ аз думи ҳайвон сахт дошта кашида истоду нагузошт, ки хар раҳ гардад. “Сар те” гӯям, сар надод. Дар дастам химчаи тар буд, дарозу борик, саҳл ба сараш расондам ё не, вай аз алам мушт барин санга аз замин бардошту ба сари ман зад. Хун чашма барин ҷорӣ шуд. Очаам тохта омада маро аз хар фуруварданду ба хона бурда хобонданд, ба ҷароҳат зуд намад сӯхта зер карданд.

Салим ба ким-куҷое гурехта рафту бо ҳамин то ба шом гум шуд.

Дадаам аз кор омаданду воқеаро фаҳмида, пеш аз он ки ба сари полз раванд, ба боми зинхона баромада Салимро ҷеғ заданд:

— Салим!.. Ҳой, Салим!.. Салим!..

Дар ин хел мавридҳо овози дадаам монанди раъд гулдуррос мезад ва аз тарафи сой акси садо меод. Фурсате нагузашта Салим пайдо шуд.

— Ҳозир ҷазоята мебинӣ! — гуфтам ҳамчун мазлуми адолатхоҳ бо андаке овози озурда. Вай аз замин чашм набардошта омаду дар рӯ ба рӯи дадаам гунаҳкорона истод. Дадаам хомӯш ба сар то пойи вай нигариста, барои бетамизиаи ҷавоб талаб доштанд. Аммо Салим гардани дарозаша ба дарун кашида хомӯш буд. Ҷазои ҳасадхӯр ва нобинам ана ҳамин гуён, дар дил шодӣ кардам.

— Ҳа, гап зан! — дадаам суҳанашонро аз зиҳи дандон бароварда, бо ғазаб ба тарафи вай як қадам монданд.

Дадаам моро назананд ҳам, чунин вачоҳаташон басанда буд, ки дигар он номаъқулиро такрор накунем.

— Вай... вай Алопара... а-а, ба ҷӯпон фуруҳт, пулаша гирифта... — ногаҳон канда-канда эълон кард Салим.

Нафаси ман ба дарун заду на ба рӯи дадаам нигаристам, на ба тарафи Салими хоин.

— А-а? Чӣ? — дубора пурсиданд дадаам.

— Чӯпон аввал панҷоҳ сӯм дод... сонӣ... сонӣ боз... сӣ сӯм...

Салим суханаширо ба поён нарасонда “ҳаққашро” бигирифт. Аз падар як торсакии обдор хӯрданаширо ба гумонам худааш ҳам нафаҳмида монд.

— Нокас!.. Дар зоти мо иғвогар набуд, ту аз куҷо ин “ҳунаро” ёд гирифтӣ?!

Салим бо ғиғон аз ҳавлӣ берун рафт.

— Чӯпон... чӯпон... гуфт, ки... ту чи хел пионерӣ... ин сагча а-а.... барои рамаи колхоз...

Ман худро сафед кардан хостам, вале падар гӯш кардан нахостанд.

— Ноҷинс!.. Гум шав, афтата набинам!.. Агар дӯстатро фӯрӯхта бошӣ, ягон рӯз модаратро ҳам мефӯрӯшӣ!..

Падар ба рӯйи ман чунон бо қаҳру нафрат нигаристанд, ки агар ин лаҳза замини зери поям кафад, рост худро ба роғи он меандоҳтам. Ҳурмати нон, қасам ба ҷони ҷавонам, агар як не, даҳ торсаки зананд, аз ин хел нигаристанашон сад раҳ авлотар буд. Чунин нигоҳи падарро ман дигар ҳаргиз надидам. То ба ҳол, агар нигоҳи ҳамонрӯзинаи он касро ба хотир оварам, баданам виҷиррос мезанад.

Баъд аз ин воқеа ман як ҳақиқати оддиро дарк кардам: табаҳкорию бо нияти нек пардапӯш кардан кори беҳуда будаст. Аз ин мебарояд, онҳое, ки мулкери хароб карда, мо онро наҷот додем, мегӯянд, як рӯз не, як рӯз рӯсияҳӣ мекашанд.

Соли 1976.

БУЗҒОЛА ВА ПИСАРАК

Талабаи синфи ҳафтум Дидор чор сол боз гӯшт намехӯрад. Баъзеҳо мегӯянд, ки вай дар умри худ дигар ҳаргиз гӯшт намехӯрад. Ҳатто хӯроки дар деги гӯштор пухтагиро намечашидаст. Шариконаш ўро “Баррача” гӯён мазох мекунанд. Бачаҳо гоҳе таъна менамоянд, гоҳи дигар ба таъкид мегӯянд: “Агар гӯшт нахӯрӣ, ақлат заиф мешавад”. Дидор барои ингуна мавридҳо ҷавоби тайёр дорад: “Адиби машҳур Бернард Шоу гӯшт намехӯрдааст, аммо камақл набудааст-ку! Умри дароз дидаст, марди пурқувват будаст. Доништа монед, ки ҳайвони аз ҳама зўртарин — фил гиёҳхӯр аст!..” Агар калонсолон ҷиддан сабаби гӯшт нахӯрданаширо пурсанд, вай дар ҷавоб ғўлунгхой мекард. Ҳарчанд исрор менамуданд, вале аз ӯ ҳеҷ кас ба ин савол ҷавоби таъин намегирифт. Бинобар он ҳам, аксар гумон доштанд, ки вай табиатан аз гӯшт қимоб аст. Агар гӯшти хомро бубинад ва ё ногаҳон устухони кӯхнаи мол ба дасташ афтад, чӣ гуна ранги рӯяш дока барин меканд, ҳеҷ кас пай намебурд.

Дидор ба фанни химия рағбат дошт. Китобу маҷаллаҳои гуногунро хонда, баъзан суҳанони ғалатӣ гӯяд, бачаҳо механдиданд. Вай рӯзе чунин даъво пешниҳод кард: “таркиби гӯшт ва картошка хеле ба ҳам наздик аст. “Фарқ ҳамин ки дар картошка моддаи лейтсин камтар, дар гӯшт бештар, — гуфт ӯ. — Ҳамаи ин моддаҳо ва аминокислотаҳо ба усули химиявӣ аз масолеҳи бағоят арзон гирифтани мумкин. Яъне, гӯшти сунъӣ сохтан мушкил не, — даъво кард вай. — Масалан, ба картошка андаке

лейтсин ҳамроҳ кунанд, гӯшти болаззат мешавад!..” Инро шунида, яке ба истехзо хандид, дигаре нобоварона даст афшонд. Ҳарчанд ки муаллим даъвои Дидорро “ин гапи маълум” гуфт, бачаҳо ба лақаби вай як калимаи дигар афзуданду ўро “Баррачаи хаёлӣ” ном доданд.

— Дилат гӯшт мекашад? — бо тамасхур мепурсиданд.
— Бихӯр. Ту қасам нахӯрдӣ-ку!.. Гӯшти сунъӣ месохтааст!..

— Ман аз гӯшт безор... Ин ҳамту орзу... Масалан, фалакпаймо дар кайҳон хӯроки сунъӣ меҳӯрад? Меҳӯрад. Хӯроки синтетикӣ nobуд намешавад, арзон...

* * *

Ҳар як хислати ғайримаъмули инсон ҳатман сабабе дорад. Сабаби гӯшт нахӯрдани Дидор ба назари баъзеҳо инчиқии бачагӣ ва ё аз хислати модарзоди ӯ намояд ҳам, дар асл як фоҷиаи дилхароше буд.

Чор сол пеш аз ин Дидор дар синфи сеюм меҳонд. Рӯзи иди Наврӯз буд. Бузашон дугона зоиду барои Дидор ид болои ид афтод. Бузғолачаҳо ба вай бағоят маъқул афтоданд: яке сиёҳаки пурмағал, дигаре алояки хаппак. Кам-кам вай ба онҳо чунон дилбастагӣ пайдо кард, ки шабу рӯзаш бе бузғолаҳо ҳаром буд. Аз мактаб меомаду ҷузъдонашро монда, ними нонро мегирифт ба марғзор, ба назди бузичаҳо медавид. Нонро як бор худаш мегазид, якборӣ бузичаҳо ба навбат шикаста медод. Вай ҳамроҳи онҳо бозӣ мекард, дар талу тепаҳо медавид, аз шахҳо мепарид, аз сойҳо меҷаҳид. Баъди дарс Дидор ба кучое равад, ду бузичаи бозингар — Алояку Сиёҳак ғурунгосзанон, бо забони худ ким-чиҳо гуфта аз қафояш мерафтанд.

Баъд дар хонаи Дидорино чӣ муҳимме пеш баромаду падараш ба таваллою зории ӯ нигоҳ накарда, бузро бо як бачааш фурӯхт. Як бузғолаи дигар — Сиёҳак ятим монд ва Дидор ба вай боз бештар дил баст.

Сиёҳак бузғолачаи шӯху бебок, зираку рамузфаҳм буд. Агар танга барин қашқаи пешонӣ ва сафедии аранг маълуми як сумаширо ба назар нагирем, вай тамоман сипсиёҳ буд. Сонитар аз тори сари бузғола мехчаи девор барин ду шохи рост зада баромад ва кам-кам қашқаи пешониаш сабзида мӯйи пешонии писарбачаҳо барин як тӯбча шуд. Чашмони ӯ бо нигоҳи мағрур бебокона, ҳатто андаке озмоишкорона ба кас менигаристанд. Гӯё сухани касро, кию чӣ будани ӯро медонистагӣ барин айёрона нигаристани ӯ баъзеҳоро ҳайрон мекард. “Ҳӯ, сағираи сарсахте, ба одам чунон менигарад, ки гуё аз вай ягон чиз қарздор бошед!” — меғуфтанд баъзеҳо бо химча ӯро аз худ дур ронда. Сиёҳак дар ҷавоби андаке таҳдиду ситеза ду пойи пешашро озод ба ҳаво бардошта, ба каллачанг ҳозир буданаширо намоиш медод.

Бузича ба Дидор унс гирифта, аз ӯ лаҳзае ҷудой намехост. Агар Дидор аз пайи дарсхонӣ ба хона дарояд, Сиёҳак бетоқатона дар таҳи тиреза пой мекӯфт, рост шуда ба дарун менигарист ва дам ба дам баас зада ҳамаро безор мекард. Сиёҳакро ба дарун раҳ намедоданд. Бадбахт як-ду бор худсарона ба хона даромада, аз падару модари Дидор сахтакак таъзир дид. Не, вай дигар бор ҷуръат надошт, аз остона қадам ба дарун ниҳад. Бузғолача ду пойи пешашро ба остона ниҳода ба як навъ ғут-ғути махсус Дидорро садо медод, ба забони худ ӯро зудтар баро меғуфт. Сиёҳак бе Дидор дилтанг буд ва ҳаргиз бе вай дар марғзор намечарид, агар баста намонанд, зуд баргашта меомад.

Ба одам ин гуна дилбастагии ҳайвони безабон ва бешуур ҳамаро ҳайрон мекард ва ҳар кас ба тарзе онро шарҳу эзоҳ медод. Дидор аз ин хусус андешида дар дилаш мегуфт, ки чӣ қойи таачҷуб, бузича ҳам монанди одамон ақлу дил дорад, некию бадиरो мефаҳмад, ҳатто дили касро меҳонад. Табиат ба вай шуур ва забон намодаст, аммо аз ҳис маҳрум не.

Тобистон, вақте ки аҳли хонавода шабҳо дар саҳни ҳавлӣ меҳобиданд, қойи хоби Сиёҳак таҳи кати Дидор буд. Саҳари барвақт бедор гашта ба по меҳесту сару рӯйи Дидори ҳанӯз масти хобро лесида ғурунгос мезад, балки ба забони худааш аз хоб хез мегуфт, кӣ медонад. Модар ба даст химча гирифта Сиёҳакро аз сари болини писараш дур меронд.

Аз рӯзе, ки бузича аз модар ҷудо шуд, Дидор ширчояшро бо вай ду ҳис карда меҳӯрд. Аз алафҳо, Сиёҳак асосан, юнучқай наврас ва печакро бо иштиҳо меҳӯрд. Алафҳои дигарро ҳамту, сар-сарӣ даҳан зада мегузашт.

Аввали тирамоҳ. Нимрӯзӣ ҳавои деҳа танӯри тафсон барин нафаси касро мегардонд. Ҳама ба пахтачинӣ баромада, дар деҳа фақат пирону бачаҳои хурд монда буданд. Ҳаво гарм, чунон сокит ва беҳаракат буд, ки ҳатто барги сафедорҳои сари роҳ наметҷунбид.

Ҳамсоияи ҳавлӣ дар миёни онҳо Бобои Салом ба асояш така карда, дар суфачаи назди дарвозааш дилтанг менишаст. Садаи деринсол ва чинору сафедори баланд ба таҳи дарвоза сояи ғафс андохтааст. Бобои Салом Дидорро дида, аз дур ба гап даромад.

— Канӣ, писар, имрӯз баҳо чӣ хел шуд?.. А?..

Бобо рӯзи дароз беҳамсӯҳбат дилтанг менишаст. Айни долу зарби пахтачинӣ дар деҳа одами бекор нест, то ки мӯйсафед чақ-чақ кунаду ғубори дилашро барорад.

— Ассалом, бобо, — гуфт Дидор наздик омада. Баъд аз роҳаш наистода ба саволи мӯйсафед ҷавоб дод: — Аз ҳисоб — панҷ, аз хониш — чор, дигараш баҳо намонд.

— Ҳа, дуруст, боракалло!.. Ҳа, воқеан, бузғоларо чиба фурухтӣ? А?.. Охир, вай ба ту ҷӯра буд-а! — гуфт ногаҳон бобо.

— Кадом бузғоларо? Сиёҳакро? — ранги рухи Дидор парид.

— Ҳа, ҳамон Сиёҳакро... Аз афташ, додот ба Комил-қассоб фурухтаст. Ҳозиракак ҳаракӣ гирифта гузашт. Гӯшт камчин, кушта гӯшташро мефурушад-дия.

— Не-е... Дигар буз будагист?

— Хайр, аҷаб не. Ман ба ҳамон бузғолаи ту монанд кардам.

Бо вучуди ин, Дидор шамол барин ба тарафи хонаашон давид.

Панҷ дақиқа аз миён гузашта-нагузашта вай баргашта ба қафо медавид. Серосема, ба шитоб, парешон ва гиряолуд метохт. Беихтиёр мегирист, вале арақи рӯяш бо ашки чашмонаш омехта, гиряи ӯро номаълум мекард. Ӯ аз пеши Бобои Салом гирдбод барин зуд гузашту рафт. Бобо аз қафояш чӣ гуфт, ба гӯшаш надаромад ва ё шунида бошад ҳам, ба ақиб нанигарист.

* * *

Вай ба таҳи адир ба сурати як бачаи гӯлаҳие, ки дар афсонаҳо мегуфтанд, саропо арақшор ва хоколуд даромад. Хоки роҳ, ки ин вақти сол монанди упойи занон маҳин ва мисли хокистари гарм пойро месӯхт, ба бучули кас мерасид. Дар натиҷаи ба шитоб роҳ гаштан ҳоло ба сару

рӯйи арақшори ӯ хок нишаста, андомашро ба кӯзаи гилин монанд карда буд.

Дидор Сиёҳакро дар саҳни ҳавлии қассоб бастагӣ дид. Вай пайваста арғамчинро кашида, фарёд мекард. Ӯ беихтиёр ба сӯйи вай тохт, вале наздиктар рафта, саги калонеро дид, ки ҳалқа зада хоб буд. Дидор якбора аз раҳаш истод. Саг бачаи бегонаро дид, вале аз коҳилӣ сарашро набардошт, фақат таҳдидомез оҳиста ғуррид. Дидор се-чор қадам қафотар рафт. Дар саҳни ҳавлии қассоб ҳеҷ кас набуд. Дар гирду атроф ҳам. Дуртар, дар лаби ҷӯй зане ҷомашӯй мекард.

Дидор оҳиста овоз баровард:

— Сиёҳак... Сиёҳак...

Саг чашмашро кушода, бо ҳайрат ба сӯйи вай нигарист, вале сарашро набардошт. Зан овози ӯро нашунид. Сиёҳак номашро шунида, аввал як гӯшашро, баъд гӯши дигарашро ба сӯйи соҳибаш дошта, сонияе ба сӯйи ӯ нигарист, баъд якбора фарёду фиғон бардошт. Вай арғамчини ба гарданаш бастагиро чунон сахт кашид, ки банд гулӯяшро фишурд, овозаш гирифт ва бузғола якпаҳлӯ ба замин афтод. Дидор монанди мурғи пойсӯхта бетоқат гашт, вале ба ҷуз лутфу навозиши забонӣ ба Сиёҳак дигар мададе расонда наметавонист. Вай ин дам чинси сагро дар олам ончунон нафрин гуфт, он қадар лаънат кард...

Дидор баробари Сиёҳак талваса дошт, беихтиёр мегиристу дар рӯ ба рӯйи дари қассоб беқаророна ин сӯ он сӯ мегашт.

Аз миён ним соат барин вақт гузашт, аммо аз хонаи қассоб ҳеҷ кас берун намебаромад.

Зан аз сари ҷомашӯӣ бархосту ба Дидор, ки бесаришта ва беқарор гирд мегашт, лаҳзае бо таачҷуб нигарист ва сонӣ наздиктар омад.

— Ҳой, бача, чӣ гум кардӣ, чиба гирия мекунӣ? — пурсид зан аз дуртар.

Азбаски гирия гулӯгираш карда буд, Дидор ба вай ҷавоб дода натавонист ва ҳиққосзанон бо пушти дасташ ашки чашмонашро пок кард.

Зан пештар омада, ба афту андоми Дидор зеҳн монд.

— Ба ман нигар, ту писари кӣ? А? Аз кучой?

Дидор ҷавоб надод.

— Дар ин ҷойҳо чӣ мекунӣ? Ё катӣ додот омадию уна гум кардӣ?

— Не... Сиёҳак... оварданд... — Дидор ба сӯйи ҳавлӣ ишора кард.

— Сиёҳакат кӣ ҳудаш?

— Сиёҳак... Бузичаи ман, — Дидор ба сӯйи бузғола ишора кард.

— Ҳа-а... Қассоб оварданд? — ба сӯйи ҳавлӣ нигариста бузғоларо диду ба гапи ӯ сарфаҳм рафт зан.

Дидор ба тасдиқ сар ҷунбонд.

Дар сари ин гуфтугӯ буданд, ки қассоб аз хонааш берун баромаду дар болои зинапоя рост истода хамёза кашид. Вай ба майли хотир, дастонашро боло бардошта хамёзакашӣ мекард.

Сиёҳак ҳамвора гарданашро аз банд халос кардан мехосту фарёд мезад. Овозаш ҳоло гирифта, хирросӣ гашта буд.

— Ҳой, қассоб-амак, бузи ин шӯра овардед, аз қафоятон гирифта омадаст, — гуфт зан бо овози баланд, ба як навъ оҳанги тантана, гӯё Дидор барои қассоби сиёҳчурдаи ҳайкалвор ягон хушхабар оварда бошад. Баъд

ба саг чашмаш афтоду хам шуда, аз замин чӯбчаеро гирифта, ба он таҳдид кард: — Алопар, хез гум шав! Хез!

Саг коҳилона аз ҷояш бархосту бо таачҷуб ду-се бор ба зан нигарист ва якта-якта қадам монда ба қафои ҳавлӣ гузашт.

Сиёҳак худро ба сӯи Дидор кашида, ба ҳар нағма баос мезад.

— Кӣ омадаст гуфтӣ? — қассоб наздик омада як бор ба зан, як бор ба Дидор нигаристу пурсид.

— Бузи ин бачаяка овардед, пиёда аз қафотон омадаст...

— Амак, ин... Сиёҳаки ман... — Дидорро боз гиря гулӯгир кард ва ашк аз чашмонаш якбора ба рӯяш рехт. — Накушед... ман мебарам...

Сиёҳак ин дам ғут-ғуткунон ким-чиҳо мегуфту сару рӯи Дидорро мелесид.

— Э, ана гапу мана гап! — хандид қассоб. Баъд чунон ки бо кӯдаки панҷсола ҳазлу шӯхӣ мекарда бошад, гуфт:

— Охир, ман ина аз додот харидам-ку! А?.. Акнун чӣ мешавад? Додот ту катӣ маслиҳат накарда фурӯхт? — Вай гиряву зории бачагонро нозу нуз ва ё ҳамту инҷиқию эркагӣ меҳисобид. — Пул додам... Хӯш... савдоро гардонда намешавад, писар. Айб аст. Ту ҷавони кап-калон шудию ҳолӣ барои ҳамин бузича гиря мекунӣ?! Айб аст... Э, аз деҳа то ҳамин ҷо пиёда омадӣ?.. Э, боракалло! — бо завқ хандид вай.

Зан ба Дидор бо як навъ табассуми дилсӯзона такрор-такрор нигаристу оҳиста-оҳиста ба сари ҷомашӯиаш рафт.

— Амак, ин Сиёҳаки ман...

— Додот ба пули ин барои ту сафедакаша мехарад. Чӣ фарқ дорад?! Сиёҳак бошад ҳам, калонак шудааст, гӯшт гирифтаст. Расо бонистӣ-да-а?

— Амак, ин азони ман...

— Акнун азони ман шуд, писар. Э, ту нахонд нафаҳмӣ?

— Бидиҳед, амакҷон, — зорӣ мекард Дидор. — Накушед... вай... вай... дуои бад мекунад.

— Э, додот пулаша аз ман гирифт!.. Ту ғалатӣ будӣ-ку!

Дидор кисаашро кофту аз он якто яксӯмии чорқатро бароварда, оҳиста қати онро кушод ва ба қассоб нишон дод.

— Ана, пул дорам... Боз мебиёрам.

— Ҳа-ҳа-ҳа... — қоҳ-қоҳ зада хандид қассоб. — Ту ина аз куҷо гирифтӣ? А?.. Росташа гӯй, аз киссаи додот дуздидӣ? А?

— Не, худи додом доданд, дар танаффус самбӯса харида хӯр гуфтанд.

Вай бо умеду илтиҷо ба чашми марди қассоб менигарист, вале андоми ӯ якзайл бепарво ва сангин буд.

— Ман барои молҳотон алаф мебиёрам... Аз кӯҳ ҳезум ҳам оварда метавонам... Амакҷон, Сиёҳакро накушед, ба ман диҳед... Ман хар катӣ ҳар рӯз ба молҳотон алаф оварда медиҳам.

— Ба ман нигар, — оқибат ба вай раҳми қассоб омад магар, ба насихат пардохт, — бузатро ба ман фурӯхтанд, мефаҳмӣ? Додот аз ман пулаша гирифт. Пули мӯл гирифт. Ба он пул балки ба ту ягон чиз мехаридагист? Акнун ин буз азони ман...

— Хайр, амак, пулатона гиреду Сиёҳака диҳед... Ин Сиёҳак... беозор, сағира аст. Вай дар ин ҷа зиқ мешавад, ҳеч чиз намехӯрад... Сонӣ касал мешавад...

Баъди он ки мусоҳиба хеле тӯл кашиду ин мавзӯ ба дили қассоб зад, ӯ ба Дидор гуфт, ки рафта аз додот пулро пас биёру аз хонаи мо бузатро бар. Дидор бо ҳамин умед шитобон ба қафо гашт.

Аммо дар хона ҳам талаби ӯро шунида, хандиданд.

* * *

Рӯзи дигар вай боз роҳи хонаи қассобро пеш гирифт. Сиёҳакро аз қассоб пурсида гирифтани, ҳеч набошад, онро як назар дида, обу алафашро дода, сонӣ баргашта омадан хост. Дар ҳавои тафсон шаш километр раҳро пиёда гузашта, ба ҳавлии ӯ расид, вале... Пӯсти Сиёҳакро дар тор овезон диду ногаҳон, гӯё сағ тала карда бошад, бо гиряю фиғон ба қафо тохт...

Соли 1979.

ДУХТАРИ ПАДАР

Булӯр имрӯз аз мактаб бо авзои гирифта, озурдахотир баргашт. Падараш — Ҳалими духтур дар руи чорпояи зери воиш чорзону нишаста рӯзнома мехонд. Вай духтарашро бедимоғ диду рӯзномаро аз даст канор ниҳод ва ба пиёла аз чойники дар наздаш буда чойи гарм рехт. Падар аз рӯи духтараш чашм наканда, лаҳзае авзои ўро ба мушоҳида гирифту сонӣ пурсон шуд:

— Ҳа, духтарам, табъат хира барин, чӣ гап шуд?.. Бетоб нашудӣ? Ё баҳои хуб нагирифтӣ? — Баъди салому алейк падар аз Булӯр ҳолҷӯй кард.

Булӯр сархам омада дар як лаби чорпоя амонат нишасту ҷои он, ки саволи падарро ҷавоб гӯяд, саросема пурсид:

— Дадаҷон, Салими шайтон кӣ? Медонед?

Падар хавотиромез ба рӯи духтарак нигарист ва сипас як табассуми дардолуд даври лабонаш давид, вале он ҳам зуд барҳам хӯрд.

— Ин номро аз кӣ шунидӣ, кӣ гуфт, духтарам? — падар андаке безобита шуд, қиёфааш чиддӣ гашту бо диққат ба чашми Булӯр нигарист. — Кӣ гуфт? Чӣ гуфт? Ку, аввал бигӯ, ман бифаҳмам.

— Айби Гулчин, дадаҷон, — Булӯр бидиррос зада саросема суҳан сар кард. — Ман... ман китобамро дар хона фаромӯш кардам. Муаллима супориши хонагиро мепурсиданд. Ба Гулчин “як бор китобата те” гӯям, надод. Як бахил, ки... Баъд, ман вай катӣ қаҳрӣ шудам. Начиба ҳаст-ку, дугонаи ман, дадааш — сартарош, медонед? Вай ҳам Гул-

чин катї қаҳрї шуд. Сонї Холдона ҳам ногап шуд. Мо ҳар се дугонаем-дия. Ана, сонї Гулчин ба бачаҳо маро ганда карда ҳар хел гапҳо гуфтааст. Сонї онҳо бахилї карда “ту доим ҳамин хел, худат ногап шавї агар, дигарона ҳам ногап мекунї” гӯён, ман катї чанг карданд. Ҳамаашон бахилї мекунанд. Начибаю Холдона худашон аз Гулчин безор. Гулчин бахил, доим ягон чиз пурсед агар, нест, нарас, худат ҳал кун, китоби худата фаромӯш накун мегӯяд. Дадаҷон, бовар мекунед, агар ба дафтараш як бор нигаред, ҷонаш мебарояд. Боз ба бачаҳо гуфтаст, ки ман ба Начибаю Холдона ҳар чиз дода, Гулчин катї гап назанед мегуфтаам. Дурӯғ мегӯяд, дадаҷон. Гапи вай катї бачаҳо ба ман тараф шуданд, ҷониби Гулчина гирифта моро мазох карданд. Хуррам катї Фарҳода фардо ба муаллим мегӯям, Фарҳода медонед, ху, ҳамон касалї, очааш омада буд, ба хонаашон рафтед-ку. Дигар бор наравед, дадаҷон...

— И-и, ин тавр нагӯй, духтарам, айб аст. Ҳаргиз ин тавр нагӯй.

— Онҳо мана “ту шайтон, ту набераи Салими шайтон, шайтонї накун” гуфта... ҳиқ...ҳи...

Булӯрро гиря гулӯгир карду дигар суханаширо давом дода натавонист. Оби дидааш марҷон барин рехту рӯяширо шуста ба куртааш фуromaд. Падар ба пиёла чой рехту ба Булӯр дод.

— Бигир, чой бинуш... Гиря накун. Чашмонатро бо муштат намол... Аз ҳамсинфонат наранҷ. Агар ба ту дуруштї карда бошанд, фикр кун. Бояд фикр кунї. Хато кардай. Духтари боақл зудранҷ намешавад, агар тасодуфан ба вай дуруштї кунанд ҳам, як-ду бор ба дил намегирад.

— Барои чї шайтон мегӯянд?

— Гулчин катї бесабаб ногап шудай, дугонаҳоят ҳам ба ту пайравї кардаанд, яъне, ту онҳоро ба роҳи бад бур-

дай. Ин кори шайтон аст мегӯянд. Хай, афсӯс... Бояд ба Начибаю Холдона мегуфтӣ...

— Онҳо худашон... Бачаҳо дурӯғ мегӯянд. Ин кори Гулчин...

— Бас, нагӯй. Ҳар кас гуноҳашро дар назди рафиқон тан нагирад, радди маърака мешавад. Агар ту ҳам ба маслиҳати нағз гӯш накуни, Салими шайтон мегӯянд.

Падару духтар хомӯш монданд. Ҳалими духтур озурдаю сархам пешониашро мемолид, Булӯр маъюс нишаста ба қулфи портфелаш бозӣ мекард.

— Салими шайтон кӣ, дадаҷон? — баъди хеле сукут Булӯр ба сухан даромад. — Барои чӣ ман набераи вай? — Ҳоло ӯ гунаҳгоруна нигоҳашро аз чашми падар мегурезонд.

— Ту набераи вай не, духтарам. Салими шайтон ба мо бегона аст, — гуфт падар ғамгин оҳе кашида. — Духтари хубрафтор шав, ин тавр намегӯянд.

— Вай ҳудаш кӣ, ҳозир дар кучо?

Ҳалим ба духтар чӣ ҷавоб гуфтанаашро андешида лаҳзае сукут кард, худ ба худ даст афшонд ва сипас гуфт:

— Ин қисса дароз аст... Калон шавӣ, худат мефаҳмӣ.

— Камакак гӯед... дадаҷон... — наздиктар нишаста зорӣ кард Булӯр — Ҳамту, ду-се сухан катӣ... Бачаҳо медонанду ман не...

Ҳалим ба чашми духтар нигариста ба вай дилаш сӯхт, баъд чойникро бо ангуштонашро нақора навохту розӣ шуд:

— Хуб, мегӯям. Балки донистанат авлотар аст. Аз ин воқеа сабақ гир, — гуфт падар гӯё ба худ мегуфта бошад, чашмонашро аз як нуқта нақанда. Сонӣ оҳиста сухан сар кард: — Номи падари ман Салим будаст. Вай аслан ба ту бояд бобо бошад, лекин мо кайҳо ўро аз ҳуқуқи падарӣ ва бобой маҳрум карда будем. Вай ба мо на падар аст, на бо-

бо... Ҳамту, дигарон барин Салими шайтон мегӯем. Барои чӣ? Ана, гӯш кун...

Ҳалим аз рӯи шунидаҳояш ба Булӯр аз саргузашти Салими шайтон баъзе воқеаҳоро ҳикоят кард.

...Салими шайтон дар чавонӣ ба шаҳр рафта, ба донишгоҳ дохил мешавад. Мегӯянд, ки бо шарикдарсонаш худписанду номуросо будаст. Лекин ба муаллимону сардорон тамаллуқ карда наздикию улфатӣ мечустаст. Ҷояш ояд, хабаркашӣ мекардаст. Очаат мегӯянд-ку, шайтон дар дили ҳар якеи мо хона дорад, аммо мо ба ақли худ тан дода кор мекунему ба хоҳишу иродаи шайтон таслим намешавем. Аммо шайтони дилаш ба Салим зӯрӣ мекунаду вай бо амри он дурӯғ мегӯяд, ба одамон хиёнат мекунад, якеро бо дигаре ҷанг меандозад.

— Ҳамту, бе ин хел гапҳо гӯед. Кӯтоҳ карда гӯед, чӣ кор кард? — тоқати Булӯр тоқ шуду сухани падарро бурид.

— Босабр шав, одами бетоқат ҳама чизро рӯякӣ мефаҳмаду ба таҳи гап сарфаҳм намеравад, сонӣ худашро доно тарошида мегардад. Агар бафурча нагӯям, ту таҳи ин ҳарфҳоро намефаҳмӣ. — Падар лахзае таваққуф кард. Аз саргузашти падари оворааш чӣ гуна ба тарзи оддӣ ба духтараш ҳикоя кунад, то ки вай матлабро ба дурустӣ идрок намояд, чиро бояд гуфту чиро не, вай меандешид. Ҳамаи саргузашти падари бемурувватро гуфтан нашояд. Даркор ҳам не.

— Дар донишгоҳ ба онҳо як муаллимае дарс мегуфтааст, ки шогирдон аз дарсаш баҳраи дуруст намегирифтаанд, яъне донишманд набудааст, ба саволи донишҷӯён ҷавоби комил дода наметавонистааст. Раҳбарон ба норозигии шогирдон эътибор накардаанд. Оқибат, шогирдон машварат кардаанду рӯзе ба дарси он муаллима надаромадаанд. Фақат чор кас аз тӯда ҷудо шуда ба дарс дармадаанд, ки

яке аз онҳо ҳамин Салими шайтон будаст. Муаллима онҳоро ягон-ягон ба хилват даъват карда, кӣ будани саркардаи норозиёнро мепурсад, дастгирию ҳочатбарорӣ ваъда мекунад, фалону фалон хешовандонам дар чунину чунон идораҳо кор мекунанд, аздусар маро “ҳеч кор карда наметавонанд” мегӯяд. Аз он миён фақат Салим, Салими шайтон дӯстонашро мефурушад. Фаҳмидӣ?

Булӯр, ки ҳоло ду чашм ба даҳони падар, бо даҳони нимво ба суханони вай гӯши ҳуш баста буд, ба нишони тасдиқ сар чунбонд.

— Сонӣ чӣ мешавад?

— Сонӣ... Сонӣ дар ҳақи ду-се нафар норозиён шаҳодати бўҳтономез медиҳаду он ҷавонони ғайратмандро ҷазо медиҳанд, ҳатто яке аз онҳоро аз донишгоҳ хориҷ мекунанд. Мегӯянд, ки кадом як гуноҳи кӯхнаи ўро Салим ҳабар кашидаст. Баъд аз ин воқеа шарикдарсонаш аз Салим рӯй тофтаанд, ҳеч кас вай катӣ салом намекардаст, паҳлӯяш наменишастаанд. Сонитар як духтараки курси поёниро фиреб мекунаду мегурезад.

Ҳалим хомӯш шуд. Вай аз ин ҳикояти худ дар хусуси Салими шайтон қаноатманд набуд, бинобар он рӯ турш карду ҷабинашро бо даст молид. Нобакориҳои Салимро ба духтараш пурра гуфта натавониста ранҷ кашидани вай аён буд, вале Булӯр пайваста “сонӣ чӣ шуд?” гӯён ба даҳони падар менигарист.

— Сонӣ ба деҳа меояд. Мардуми деҳа ханӯз ўро нағз наменинохтаанд, бинобар он, зан додаанд. Падару модари Салим тӯй карда, як духтари қобилу хушрӯйро ба вай арӯс мекунанд. Номи он духтари нағз Хотира будаст. — Ҳалим ғайриихтиёр ба оҳанге ҳикоя мекард, ки гӯё ба духтараш афсона мегуфта бошад.

— И – и, номи бибиҷонам! — Дар чехраи Булӯр табас-
суми шодмонӣ давиду чашмонаш бо нури меҳри маҳбуби
худ дурахшиданд. — Ман мегуфтам, ки дар деҳаамон ҳам-
номашон нест...

— Ҳамномашон не, худӣ ҳамон духтари хушрӯй биби-
ҷонат будаст.

— Бибиҷони худам? — бовараш наомаду чашмонаш-
ро калон карда боз пурсид Булӯр.

— Бале, бибиҷонатро ба ҳамон нокас медиҳанд.

— Охир, вай — Хотира духтари хушрӯй гуфтед-ку?

Падар зери лаб хандиду гуфт:

— Он замон бибиат ҷавон будаанд, ту барин нозанину
хушрӯй будаанд, акнун пир шуданд.

— И-и... — ғайриихтиёр ангушт ба даҳон бурд Булӯр.
Чунин менамуд, ки вай аз ин гуна пир шудани бибиаш
малул аст.

— Баъд бибиҷон ману аммаатро таваллуд мекунад.
Ҳамон солҳо ба мактаби деҳа Гуландон ном муаллимаи ҷа-
вон меояд. Салим ўро ба доми худ кашида, моро ва
бибиҷо-натро фаромўш мекунад, ба хона дер-дер меояд,
нигоҳубин намекунад, ба ҳар баҳона бибиҷонатро мезанад,
хорӣ меди-ҳад. Фаҳмидӣ?.. Падару модараш, хешовандон,
пирони де-ҳа ба вай насихат мекунанд, аз роҳи шайтон
баргард мегў-янд, аммо сухани нағзи онҳо ба Салим таъсир
намекунад. Баъд модагов, се бузамонро мефурўшад, боз як
мардро — “ман аз шаҳр ба ту мўзаи хиром мебиёрам” гўён
фирефта пулашро мегираду ҳамроҳи Гуландон аз деҳа ғайб
мезанад. Ана, баъди ин ходиса мардум мегўянд, ки шайтон
ба вай ғолиб омада, ҳар карда ба гарданаш савор шудааст.
Минбаъд номаша Салими шайтон мегўянд.

Ҳалим хомўш гашту ба пиёла чой рехта хўрт кашид.
Аз дилаш гузашт, ки исноди қабехи Салими шайтон на фа-

қат ўро, балки фарзандонашро ҳам як умр думболагир аст. Баъди гумном шуда рафтаниш маълум шуд, ки аз хеле одамон қарздор будаст, ҳатто заёмҳои чандинсолаи Ҳидоят-кампири бекасро “бурд баромада бошад, ду ҳис мекунем” гӯён гирифта дигар надодаст. Ҳалим ҳамаи қарзҳои ўро адо кард, вагарна сар бардошта гаштан мушкил буд. Метавонист ҳар як бедахан гӯяд: “Агар мард бошӣ, қарзи дадата мекандӣ...” Дар ҳамон солҳои саҳтӣ аз ризқу рӯзиаш канд, аз пӯшокаш сарфа карду ҳамаро розӣ кард...

— Сонӣ чӣ шуд, а, дадаҷон? — Аён буд, ки Булӯр ба ин тарз хотима ёфтани саргузашти Салими шайтонро намехоҳад.

— Бедарак рафт. Бибиҷонаш моро ба саҳтӣ, танҳои худаш калон кард.

Ба дил гуфт: “Э, духтаракам, ба дунё омада се сола-как шавҳардорӣ карда, дигар ҳаёташро барои ду фарзанд нисор кардани модарро чӣ хел, бо кадом сухан ба ту гӯям?! Калон шав, худат мефаҳмӣ...”

— Шумо уна дигар надидед? — ҳеч қонё намешуд Булӯр.

— Ҳим-м... Надидам, — нимғурма, ба чашми духтараш нанигариста ба зӯр овоз баровард Ҳалим.

— Ҳеч, ҳеч надидед?

— Ҳеч.

Ба дурӯғ гуфтан забони Ҳалим намегашт, вале ноилоҷ монда буд. Баъди калон шуда дастҳои модар гаштаниш, шабе Салими шайтон дуздвор аз девор фурумада ба хона омада буд. Модар ваю хоҳарашро ба хонаи дигар фиристоду хеле вақт бо ӯ гапзанон кард ва дар охир ба зориҳои ӯ гӯш надода “бирав” гуфта буд. “Бирав, дар ин ҷойҳо нагард. Зану фарзандоната пушти по задӣ, ба чашми халқат хок пошидӣ, ҳатто ба падару модарат раҳм накардӣ, ба дил ҳасрат аз дунё рафтанд, омада ба хок намондӣ, дигар чӣ ме-

ой? Барои ин кӯдакони бегуноҳ ҳамин қадар касофатат бас не?!” — гӯён дарро кушода ўро берун рондани модар ханӯз дар пеши назари Ҳалим ҷилвагар буд. Салими шайтон баъди чанд сол боз омад. Ин бор пиру нотавон, майзада ва бадбуриш гашта буд. Ў ин бор ба назди Ҳалим омад. Ҳалим як шаб ўро меҳмон карду пай бурд, ки дар вучуди падар нишоне аз одамият намондааст — чашми ўро хато дода аз ҷевонча спирти барои банкамони ва компресс мондагиро гирифта хӯрдаст, кисаи ўро кофта ҳамёнашро холӣ кардаст. Ҳалим аз тарси шармандагӣ ва беобрӯгӣ сахари барвақт, торикӣ бардошта нашуда ўро ба раҳи сахро гуселонд. Салими шайтон ҳарчанд зорӣ кард, ҳикматҳо (агар падарат саг бошад, ту сагбонӣ кун!) овард, то ки дар деҳа бимонад, писар розӣ нашуд. “Деҳа ҷои ин хел одамон не, худатон нағз медонед. Хоҳ нохоҳ дар ин ҷо рӯз дида наметавонед, моро аз нангу номус мекушед”, гуфта буд.

— Вай ҳозир дар кучо бошад, а, дадаҷон? — саволи Булӯр Ҳалимро ба худ оварду ба рӯи духтараш нигарист. Булӯр саволашро такрор кард.

— Мегӯянд, ки дар шаҳр аст. Пир гашта бекасу танҳо мондааст.

— Агар пир бошад, кӣ ба вай нигоҳубин мекунад?

— Ҳукумат.

— Ҳукумат барои чӣ ба шайтон нигоҳубин мекунад?

— А-а... Дар вақташ барои ҳукумат кор кардагӣ.

— Вай дигар шайтонӣ намекунад? А, дадаҷон?

— Намакардагист.

— Ҳиё, Салими шайтон... — гуфт Булӯр худ ба худ лабонашро пеш дамонда. — Дадаҷон, дадаҷон, ба ман нигаред, дадаи Акмала бачаҳо Ҳасани лахчак мегӯянд! — бо завқ хандид вай.

— Ҳа-а, — табассум кард падар. — Ҳасан амакаш дар чавонӣ аз таги дег пасмондаи оши лахчака мегирам гӯён ба дег афтода буд.

— Дадаҷон, шумо рафта ба муаллимамон гӯед, ки ман набераи Салими шайтон нестам... Сонӣ он кас ба бачаҳо гӯянд. Ман ба ҳамаашон узр мегӯям.

— Дуруст мекунӣ... Бубин, “ҳеч кас маро писари Салими шайтон” намегӯяд, зеро ки ман ба вай монанд нестам, ба ҳеч кас бадӣ надорам, фиреб намекунам. Ту ҳам ба вай монанд нашав.

— Ман духтари шумо мешавам! — Булӯр инро гуфту бо меҳр ба гардани падар овезон шуд.

Соли 1982.

ШИКАСТ

Файзалиро ба ҷои як нафар муаллими ба хизмати ҳарбӣ рафтагӣ ба мактаби деҳа ба кор фиристонданд. Директори мактаб, нархи сабзию пиёзро напурсида, “тайёри бинед, пагоҳ дарс медароед”, гуфт. Файзали ҳарчанд узр овард, ки китобу дафтар ва лавозими дарсгуиро наовардааст, гӯш накард.

— Ҳеҷ гап не, сонӣ рӯзи истироҳат рафта чизу чораатонро мебиёред. Соати дарс сӯхта наравад, дароед — гуфт.

Дар паҳлуи бинои мактаб барои иқоматаш як ҳуҷрача доданду вай дар он ҷо ҳамон бегоҳӣ бо талабаи синфи ҳаштум Рашид ҳамсӯҳбат шуд. Рашид писари боғбони мактаб будааст. Файзали дар хусуси мардуми деҳа, мактаб ва талабагон аз ӯ хеле иттилоро дастрас намуд. Дар хусуси ҳамадонои писараки синфи ҳаштум Назир ҳавасангез, бо фахр ҳикоя кард.

— Э-э вай, Назир а директир ҳам наметарса, ай мудир ҳам... Хайр, чӣ отааш раиси матлуботай! Дута мошин доранд! Э-э, хонаашба дарой, ба ғайри ҷони одам, ҳама чиз ҳастай. Вай гап назана, ки гап мезана?! Чӣ хел малим биёд, вай мот мекунад! Порсол аз шаҳр як муаллимаи хушрӯ омад, фасонаш ана ҳамту! — Рашид сарангушташро бардошта таъкид кард. — Рӯзи аввал синф ба даромаду Назир уна як савол катӣ басту нобуд карда партофт. “Мурғ пеш пайдо шудай ё тухм?” — мега. Малима ҳеҷ чӣ гуфта натавонист. Муаллими физикара, чӣ, ҳаму рӯз директир таъриф карда, ба синф дароварда монду Назир расфоша кашид. Мот шуд. Баст. “Калонтарин алмосай ё бриллиант” — намедонам, чиқа мега. Малим надонист. Сонӣ худаш

гуфта дод. “Куллинай” мега. Се ҳазор кило будай!.. А кучо ин чизора медона ҳама ҳайрон. Бо ҳудаш пинакаша вайрон намекунад-е! “Ҳеҷ гап не, малим, шимо инстита хундагӣ, му аз паи гову гусола гаштем” мега. Гапа ёфтанаша бин.

— Се ҳазор кило не, карат будагист, — дар охир сухани ўро ислоҳ кард Файзалӣ.

Аз суханони Рашид Файзалӣ хулоса баровард, ки фардо Назир ўро ҳам мот карданӣ аст. Сипас, вай ба Рашид фаҳмонд, ки рафтори Назир ҳеҷ хубие надорад. Муаллим одами ҳамадон нест, барои дар хусуси ҳама чиз маълумот додан энциклопедиа ҳаст. Аммо ҳис кард, ки бо ин хел суханон таъсири Назирро аз дили онҳо сутурдан мушкил аст. Гӯё муаллимон ҳам, мудире директор ҳам аз Назир меҳаросидаанд.

Файзалиро мудире илмӣ ба хонандагони синф муаррифӣ кард. Вай суханони ҳар бор ҳангоми шиносо кардани муаллими ҷадид мегуфтаашро боз такрор кард.

— Имсол ба шумо аз адабиёт муаллими ҷавон...

Талабагон сухани ўро гӯш намекарданд, нигоҳи ҳама ба сар то пои Файзалӣ дӯхта шуда буд. Баъд пичир-пичир ва нигоҳҳои маънидор, лаб бурмакунӣ... Ана, шогирдони ин мизи дарсӣ ҳамту, бо шавқ ба нишони дорулфунун менигаранд. “Ин биниша кашӣ, ҷонуш мебарод-ку!” — ин сухани охиринро Назир гуфт. Ҳа, ҳуди ҳудаш. Файзалӣ аз рӯи мушаххасоти Рашид ба зудӣ ўро шинохт. Дурусттараш, аз вачоҳати кибрнокаш шинохт. Файзалӣ ин гуна андоми сангин, нигоҳи тамасхуромез ва пучро фақат дар башараи баъзе навмансабҳо дида буду бас. Ба ин ҷавони гӯлу гумроҳ чи хел сироят кардани ин мараз ўро ҳайрон кард.

Дар ин миён мудир суханронияшро ба поён расонда, ба Файзалӣ барор хосту рафт.

Файзали лаҳзае хомӯш ба дару девори синф, тахтаю партаҳо, сонӣ ба рӯи талабагон бо табассум нигарист ва утоқи дарсиро гашта баромад. Табассуми вай ҳамту, аз ошноӣ, аз мамнунияти шиносӣ буд. Аз талабагон кадоме охиста хуштак кашид. Муаллим гӯё онро нашунида бошад, баргашта нанигарист, бепарво рафта журнали синфро кушод. Ӯ исму насаби 23 нафар донишомузони синфро тез-тез хонда, якборӣ ба рӯи ҳар яке нигарист ва баъд бархосту сухан оғоз кард.

— Дар рафти дарсҳо бафурча ба ҳам ошно мешавем. Ман ният дорам ба хонаводаи баъзеҳо рафта, бо падару модаратон ҳам шинос гардам. Ҳоло корамон бисёр. Имсол шумо аз адабиёт бояд бисёр чизхоро донед, хеле китоб хонед, бо асарҳои машҳури адибони гузашта шинос шуда, қимати ҳар як асарро бояд фаҳмед. На ба он тарзе, ки баъзе касон даҳон пур карда “Шоҳнома” асари безавол” мегӯянд, чаро безавол аст сирф хабар надоранд ва нахондаанд. Ё худ Рӯдакиро хондаанду вале намедонанд, ки сабаби шӯҳрати ҷовидонии шоир чист.

— Як савол? — сухани ӯро бурид Назир.

Файзали ба вай “дар охир” гуфту доир ба тартиби мавзӯҳо, китобҳои зарурӣ суханашро идома кард.

Баъди якчанд дақиқа Назир даст бардошту бо овози баландтар, ҳатто андаке асабонӣ сухани ӯро бурид:

— Аввал, ба саволи мо ҷавоб тед!

Файзали хомӯш гашту лаҳзае ба рӯи Назир хира шуд, сипас пурсид:

— Чӣ сухани зарур доред?

— Аввал ба мо гӯед, ки Рӯдакӣ кӯр будай ё бино?

— Хайр, кӯр буд, — дубора ба рӯи талаба зеҳн монд ӯ. Гӯё Назир ҳозир аз рӯи ягон кашфиёти гӯшношундае парда мебардошта бошад.

— Мора мебахшед, лекин одами кӯр китоб хонда, шеър навишта наметона! Ё ягон каси дига навишта додай?

— Гапи беҳударо монед, вақтро нагиред, — қатъӣ сухани ўро бурид Файзалӣ.

— Не, шумо бо инхел гапо... намешавад. Ба мо ҷавоб бидихед.

— Доир ба Рӯдакӣ чанд соати алоҳида дорем. Ҳамон вақт мефаҳмонам.

— Не, медонистагӣ одам ҳозир мегӯяду мемона.

— Хуб, дар танаффус ба назди ман оед.

Файзалӣ инро гуфту оид ба тарзи иншоҳое, ки имсол бояд талабагон нависанд, сухан сар кард. Бачаҳо аз ҳар тараф ба сӯи Назир пичир-пичир мекарданд:

— Нашуд.

— Чап дода, халос шуданиай.

— Намонуш. Ба қапқон бигир!

— Ҳа, сонӣ мегум ки гуфт, намедона.

Аз миён панҷ дақиқа барин вақт гузашт ё нагузашт, Назир аз ҷояш хеста, сухани муаллибро қатъ кард:

— Шумо аввал ба саволи мо ҷавоб битед! Итари “сонӣ мегум”, намеша. Агар намедунистагӣ бошед, рӯирост намедонум гӯед.

Оҳанги ситезаноки сухани Назир ба Файзалӣ сахт расид магар, лаҳзае бо таачҷуб ба рӯи ӯ нигарист.

— Гуфтам-ку, дар танаффус. Сонӣ дарси махсус дорем. Ҳамон вақт ҳамаашро мефаҳмонам. Доир ба кӯри модарзодиаш ҳам, дар хусуси кӯр карданашон ҳам далелҳо бисёр. Ҳеч ҷои аҷоибат не, дар таърих шоирони нобино кам нестанд. Ана, Ҳомери юнионӣ, шоири араб Ал-Маарӣ...

— Гапро ба дигар нагардонеду аниқ гӯед: ё “ха” ё “не”, — Назир имкон надод, ки муаллим суханаширо ба поён расонад. Баъд бо хайрат ба рӯи вай нигариста монанди муаллим ўро ноҳинҷор сохт магар, ба атрофиёнаш нигариста, ғолибона хандид. Атрофиён ба расми ҳамовозӣ ба ханда ҳамроҳ шуданд. Фақат духтарон бетараф хомӯш монданд. Назир аз дастгирии рафиқонаш шердил гашту гуфт: — Ҳамааш дуруғ! Исбот карда наметонед. Шеъри шоири дигара аз они Рӯдакӣ мегӯянд. “Шоҳнома” -ра ҳам Рӯдакӣ навиштаай. “Модари пирӣ” -ра ҳам... Рӯдакӣ гуфтагӣ шоир нестай. Синамоаш ҳам дуруғ. Афсона! Набошад, исбот кунед! Ҳа?

Бачаҳо бо таҳсин ва мафтунӣ ба вай менигаристанд. Аз нигоҳи онҳо чунин маънӣ метаровид: офарин, ана ҳамин хел боб кун! Ин гапҳоро аз кучо медонӣ ту? Муаллим намедонад-а!

— Ҳозир мавзӯи дарсамон Рӯдакӣ не... Сонитар мо ин мавзӯро мегузарем, ман ҳамон вақт ҳамаашро мефаҳмонам... “Шоҳнома” -ро Фирдавсӣ гуфтааст. Зарур ояд, баҳс мекунем. Ба саволҳо ҳам ҳамон вақт ҷавоб медиҳам, майлаш? — гуфт муаллим бо табассуми ороми худ Назирро бештар оташин карда.

— Медонистагӣ одам шаф-шаф нагуфта...

— Бас!

Ў ҳамоно аз тундии бемавридаш пушаймон гашта худро ба даст гирифт.

— Ин чӣ беадабӣ?

— Дӯғ назанед! — аз шасташ гаштани муаллимиро ҳис карду аз ҷои нишасташ шӯрид Назир. — Шумо муаллим бошед, ба савол ҷавоб битед. Мо ин хел нишон задагӣҳора бисёр дидем.

— Ба шумо чӣ гап шуд? Худаш чӣ гап? Ман гуфтам, ки сонӣ, мавридаш ояд, мефаҳмонам. Ё ана, дар танаффус, ё баъди дарс ба наздам оед. Ин чӣ беадабӣ ҳеҷ намефаҳмам...

— Агар надонед, намедонам гӯед-дия, чӣ сари мора гаранг мекунад! Шумо мора фиреб медиҳед, ин беадабӣ нестай?!

Файзали фаҳмид, ки бо авомфиреб ва демоогои ҷавон, худписанди шохношикастае сару кор дорад. Оҳиста ба соаташ нигаристу гуфт:

— Хуб, майлаш. Ҳоло ба шумо аз хусуси кӯр ё бино будани Рӯдакӣ дарс мегузарам. Аммо агар бори дигар ба ин тариқ дарсро вайрон кунед, ман шуморо ба синф роҳ намедихам. То даме, ки падаратон ба мактаб наояд...

— Мебинем, — зери лаб ғурунгос зад Назир.

Сипас Файзали дар бобати шеъри Рӯдакӣ, ахбороти шоирону тазкиранависони ҳамзамони ӯ ва даврҳои сонӣ, дар хусуси ривоятҳои мухталифи таърих оид ба ҳаёти шоир ва осори вай, тадқиқоти олимони ҷаҳон муфасссал ҳикоя кард. Дахҳо байт, шеър, санадҳои таърихӣ ва ғайра маълумотро ба яқдигар таққос кард, тахминҳо зад, хулосаҳо баровард... Шогирдон ин ҳикояти аҷоибро аз ҳаёти маликкушшуарои асри даҳ чунон бо шавқ ва диққат гӯш мекарданд, ки дар синф агар ин дам магас мепарид, садои онро шунидан мумкин буд.

Занги танаффус заданд. Файзали портфели кӯҳнаашро гирифта аз синф баромад. Ҳама ба эҳтироми вай аз ҷо хестанд.

Он рӯз бори аввал ҳамсинфон Назирро баъди мунозира табрик накарданд, “боб кардӣ” нагуфтанд.

Соли 1977.

КАМГАП

Рӯз гашт карда то офтобшинам як-якуним соат вақт монда буд. Шиддати гармо паст гашт, сояҳо дароз шуданд.

Дар истгоҳ мардум интизори мошин. Марду зан, пиру барно автобуси охиринро, ки аз маркази ноҳия меомад, бетоқатона нигаронанд. Мошини равғанкаши Абдулло аз роҳи калон ба тарафи деҳа печиду бархе аз мунтазирон ғайриихтиёр аз ҷо бархостанд, вале равғанкашро дида бо таассуф даст афшонданд. Ба сӯйи мошин фақат Деҳқону Қубоди муаллим давиданд. Онҳо саросема худро ба кабина заданд, вале мошин аз ҷо наҷунбид...

Комрон истиҳола карду ба тарафи мошини рафиқи мактабиаш нарафт. Ба кабина фақат ду нафар ҷо мешавад. Агар вай равад, Абдулло ночор савораш мекунад, хуб не.

Лақаби Абдулло, асосан, “Камгап” буд, вале баъзеҳо “Хаппак” ҳам мегуфтанд, ҳатто аз ӯ ягон ситам дидагиҳо “Хапгир” гӯён таҳқир ҳам мекарданд. Вай дар ҳақиқат, ҷавони камгап буд. Ҳикоя мекарданд, ки боре раиси колхоз ба кабинаи мошини ӯ нишаста ба Душанбе равон шудааст. Қариб дусадсад километр раҳро гузаштаанду ба якдигар сухане нагуфтаанд. Ҳангоми аз кӯтали Фахробод фурумадан раис гуфтаст: “Ана, Душанбе.” Абдулло дар ҷавоб норозиёна ғӯт-ғӯт кардаст: “Кӯр нестам, мебинам.” Раис қоҳ-қоҳ зада хандида фиристодасту гуфтаст: “Ҳой, суханро харида мегирӣ-чӣ?! Ягон гап зан, дилам торс кафид-ку!” Абдулло табассум кардаст, ки маънии он равшан: “Ту ҳам, раис, ба гапи беҳуда хушат будааст.”

Абдулло ба ҳамсинфонаш муҳаббати хосае дошт. Ҳар кадомро бинад, айёми бачагӣ ва мактабхониаш ба ёд меомад магар, дурудароз табассум мекард. Бале, ба рӯйи ӯ нигариста, хомӯш, дурудароз табассум мекард. Ба савол ва

ҳолҷӯии он ҳамсинфаш низ сар ҷунбонда бо табассум ҷавоб медод.

...Дехқону Қубоди муаллим ба кабинаи мошини ӯ худро заданду баробар ҳар ду амр карданд:

— Канӣ, ҳай кун!

Абдулло хастаҳолона ба рӯйи он ду тан нигаристу бо табассум ба қафо — ба сӯйи истгоҳ ишора кард. Азбаски он ду баъди бист-сӣ қадам давидан ҳоло ҳарсос зада нафас мегирифтанд, маънии ишораи ӯро пай набурданд, балки ба авзои ӯ дуруст зеҳн намонданд.

— Ман меҳмон дорам, — гуфт вай ниҳоят. — Комрон омадаст.

— Хайр, рав, тезтар бину биё! Чӣ гапи зарур дорӣ? — гуфт Дехқон бепарво.

Абдулло сарашро ба чанбараки фармони мошин ниҳода фақат табассум мекард. Вай бо табассуми худ чи мегуфт, на ҳар як одами бино мефаҳмид!

— Э, тезтар бош, рӯз бегаҳ шуд! — бетаҳаммулӣ кард Қубод.

— Даҳонатро инҷ накуну тезтар фуру, мегуфтагӣ гапатро гӯй, — каме асабонӣ буд Дехқон.

— Мо ҷӯраҳои наздик... Сонӣ, вай — меҳмон... Шуморо ҳар рӯз мебарам... — гуфт вай дар ҷавоби бегоҳӣ ва зӯймӣ он ду.

— Аз ҷӯрагии ҳамон ба ту чӣ фоида? Ҳай кун-е, — усули дигарро пеш гирифт Даврон. — Аз булбули дар ҳаво чумчуқи дастам беҳ мегӯянд.

— Ба ту як чиз-ним чиз даркор шавад, ана, ин одам ҳоҷатбарорӣ мекунам, — Қубод-муаллим ба сӯйи Дехқон ишора кард. — Ман ҳам дар як тарафи мактаб даро-баро дорам, як рӯз не, як рӯз ба ту ҳам нафъам мерасад. Ана,

писарат калон шавад... Рост не? — Қубод барои тасдиқи гуфтаҳояш бо савол ба Деҳқон рӯ оварду дандонҳои сиёҳу кирмзадаашро намоён карда хандид.

Абдулло хомӯш ба рӯйи онҳо нигариста писханд мекард. Лабханди ӯро аз ҷунбиши бурутҳои ғафсу тобиши чашмони ростгӯяш фаҳмидан мумкин буд. Оқибат Абдулло моторро хомӯш карду Деҳқон ба сари муросо омад.

— Хайр, кабина калон, се кас меғунҷем-ку!

Ӯ инро гуфту аз кабина фуромад ва Комронро садо кард.

Комрон омада бо Абдулло вохӯрду ҳолҷӯй намуд ва бо миннатдорӣ даъвати онҳоро рад кард.

— Се кас намеғунҷем... ғунҷем ҳам ман шуморо танг карда нороҳат месозам. Хилофи қоидаи роҳнамоӣ... Баронанда ҳалал мерасонем... Шумоён бемалол равед... Ҳамин лаҳза автобус меояд.

Деҳқон ба зӯрӣ ӯро тела карда ба кабина шинонду ҳудаш аз канор нишаста дарро пӯшид. Бо ин худрайъ дигар хел муомила карда намешавад, мегуфт ӯ дар дилаш Абдуллоро ҳам, Комронро ҳам лаънат карда. Ҳодисаи дар арӯсии Тоҳирча ҳанӯз аз пеши назараш дур нарафта буд. Сарояндагони аз шаҳр омадагӣ базмро хеле ба ҷӯш оварданд. Шароб хӯрда, кайфи ҳама баланд. Дар қатори дигарон вай ҳам ба раққосаи нозанин пул часпонд. Хайр, се-чор бор аз сурху кабудаш баромад. Сархуш бошад, ба рӯйи пул менигаред-чӣ?! Аммо ҳасисону ҳасудон инро дида наметавонанд. Ин бедахан якбора ҷор андохта эълон кард: “Пули говҳои гӯсола шудагиро барор! Натарс, миёнат дард накардаст!” Аҳмақ-дия, маст шавад, рӯйи хотир гуфтани чизро намедонад. Вақти мудири ферма буданам бисту ду гов камомад шуду ба ҷояш гӯсола ҳам не, тойин харида ба

колхоз супоридам. Чӣ фарқ дорад, баҳори дигар тойин ҳам гов мешавад-да! Ҳамин ҳарфҳоро аз кучо фаҳмида, ба ҳама эълон кард-а! Инро шунида табъи раис хира шуду, аз базм баромада рафтанд. Натиҷаи бемаданиятӣ ҳамин-да. Раис ба кӣ неки накардаанд? Худи ҳамин Абдулло иморат кардани шуд, чӣ қадар шиферу чӯб доданд... Ин беоқибат кадом рӯз Ҷабборовро ҳам дар хиҷолат мондааст. Дар колхоз баъди раис хӯчаин ҳамон кас-а! Мисли ҳамин рӯз мошинашро дар истгоҳ доштаст. Ҷое, ки Ҷабборов истодааст, кӣ ҳақ дорад ба тарафи мошин равад? Раҳбарро иззат кардан даркор-дия. Аммо ин беандеша чӣ кор кардаст? Ба тарафи мошинаш омадани Ҷабборовро дидаасту аз кабина сар бароварда, ба халқ гуфтааст: “Бародарон, ба кабина ду кас мегирам. Агар розӣ бошед, тағои Насруллою бобои Ҳочӣ савор шаванд.” Ҷабборов шарм карда сурх шудаасту худро ба нодонӣ зада “Э, Насруллобек, шумо ҳамин ҷоед-чӣ? Бед, савор шавед, савор шавед”, гуфта вайро пеш гузарондасту оҳиста худашро ба қафо кашидаст. Якero маъюб гуфта, дигарero солдида гуфта, хеле ба фарқи сарамон баровардем! Бо як пой ба чор тараф надаву дар хонаат бишин! Хайр, барои поятро дар ҷанг фадон карданат нафақа мегирӣ, иззататро дору “ҳазор раҳмат, ман одами бекор, шумо савор шавед”, гуфта Ҷабборовро савор кун, хуносо!.. Э, ин не, вай не, ҳамаашон чашми дидан надоранд. Набошад, ман кӣ ҳастаму ана, ин Комрон кӣ?! Олим шудааст, шудааст-да, ҳозир сагро занӣ, рафта ба болои олим меафтад, аз ҳар чӣ бисёр донишманд. Кал ҳам, кӯр ҳам — ҳама олим, дар деҳа якта подабон намеёбем! Аз олимии Комрон ба ин шатрама чӣ фоида бошад?! Аз барои вай қариб, ки моро аз мошинаш фурорад-а! Ҳоло сабр кун...

— Хайр, акнун ту то кай дар он тарафҳо мегардӣ?

Саволи ногаҳонии Қубоди муаллим риштаи хаёли Деҳқонро буриду вай ба худ омад. Комрон ба ин савол чи ҷавоб доданаширо надониста лаҳзае андешиду баъд гуфт:

— Чунон ки мӯйсафедон мегӯянд, то нону насиб...

— Э, мон ин гапҳоро, гӯй, ки кай ту омада ба халқат хизмат мекунӣ? — Деҳқон ӯро нописанд карда бо ҳамин бухси дилаширо баровардан хост.

Комрон бо таачҷуб ба рӯйи Деҳқон нигарист. Аз чайбаш дастмолаширо бароварду аввал шишаҳои айнаки сабзашро, сипас арақи пешониашро пок кард. Баъд ба Абдулло нигарист. Вай аз роҳ чашм нақанда зери бурут табассум мекард.

— Ғалатӣ... Ман... Ман ҳоло ба кадом халқ хизмат мекунам? — гуфт вай қанда-қанда.

— Вай хизмати ту ҳисоб не, — саволи худро эзоҳ дод Деҳқон. — Ба ин ҷо омада, ба мардуми ҳамин деҳа хизмат кун. Аз ту чӣ фоида мерасад, бинем.

— Ҳа-а.... — хиҷолатомез табассум кард Комрон. — Балки фоидаи ҳамин қорам мерасидагист? Шояд ягон рӯз...

— Барои мо вай қорат — як пули пуч! — Беъътино сухани Комронро бурида даст афшонд Деҳқон. — Барои ҳамин ҷамоа, барои халқи Селоба чӣ қор кардӣ, мо намедонем. Қу, ягонтаашро ба институт даровардӣ ё дигар хел ёрдамат расид? Не.

Табассум аз чеҳраи Абдулло нопадид гашт. Лабонашро саҳт ба ҳам фишурда, бо дастони азиму панҷаҳои пурқувваташ фармонро саҳт фишурда, гӯё ба роҳ ситезқорона фишор меоварда бошад, гашти мошинашро тез мекард. Дар роҳи ноҳамвор бардорозани мошин ба ҳаде буд, ки Комрон гоҳ сарашро ба шифти кабина мезаду

гоҳи дигар пешониашро ба шишаи пеши мошин. Абдулло мисли қасд карда буд, ки бо ҳамин гирузани роҳ ба онҳо имкони сухангӯӣ надиҳад.

— Агар дурусттар санҷида нигарем, додот ҳам ба халқамон казоӣ ғоидааш нарасид, — ба сухан ҳамроҳ шуд Қубоди муаллим.

“Додом ба ҳар дуи инҳо ҳаққи устодӣ доранд, — бо изтироб аз дил гузаронд Комрон. — Наход, ки сӣ сол дар мактаби деҳа беҳуда кор карда бошанд? Ва ё ба бачаҳо савод омӯхтан хизмат нест? Инҳо калоншинос шудагӣ, муаллими оддиро назару писанд намекунанд. Охир, ҳамин Қубодро бо ташвиқу тарғиб он кас ба донишгоҳ ғиристонданд. Аввалин нафаре, ки аз деҳаи мо ба донишгоҳ қабул шуд, ҳамин Қубод аст. Агар имрӯз дониш ва касби худро хору забун сохта шаробхӯрӣ кунад, гуноҳи додом неку! Ё кӣ медонад, балки он кас ҳам гунаҳгор будагистанд?..”

— Дар ягон институт муаллим нестӣ, то ёрӣ кунӣ бачаҳо дароянд. Ку, бигӯ, аз олимии ту ба халқи мо чӣ ғоида? “Олими беамал — замбӯри беасал” гуфта, шумо баринҳоро мегӯянд-да. — Ҳамон фикри аввалашро такрор мекард Деҳқон.

“Ин мақол аз гуфтори радио ё намоиши телевизион ба гӯшаш даромадагӣ, — худ ба худ меандешид Комрон. — Айнан, лаҳнаш ҳам талаффузи кадом як ҳунаrpешаро мемонад.”

— Аҳён-аҳён рӯзномаву маҷалла ҳам мехонед ё не? — иттифоқан бо савол ба Деҳқону Қубод рӯ овард Абдулло. — А? Ғӯзапои бекораро, ки ба ғайр аз танӯртафсонӣ ба чизи дигар кор намеомад, кӣ ба хӯроки чорво табдил дод? —

Чиддӣ мепурсид ӯ. — Авлод-авлоди шумо ба мардуму мамлакат ин қадар манфиат оварда наметавонад.

— Ҳа, ҳамин хел гуфта мегардем-дия... — гуфт дар ҷавоби ӯ Қубод тамасхуромез. Аз оҳанги сухани вай чунин маънӣ бармеомад, ки гӯё Комрон мардумро бо суханони пуч фирефта гаштааст.

— Аз вай корҳош ба халқи мо як пула фоида нест, — даст афшонд Деҳқон. — Мақсадаш — олим шудан, зиёдтар пул гирифтани...

— Тфу! — бо қаҳр аз панҷараи нимабози дари мошин ба берун туф кард Абдулло ва фармонро маҳкамтар гирифта газро фишор дод.

Дар таҳдари мағозаи рустои ҳамсоя Деҳқон мошинро нигоҳ дошт.

— Канӣ, фуromaдем, йигитҳо! — Вай аз кабина фуromaда, дигаронро таклиф кард. — Зудтар, садта-садтаякак нӯшида гирем.

— Ҳа-ҳа, заряд гирифтани даркор, — гӯён Қубоди муаллим зуд аз мошин фуromaду ба сӯйи мағоза равон шуд.

Комрону Абдулло даъвати Деҳқонро қатъӣ рад карданд.

— Ана, аз ҳамин одамгурезиатон маълум... — гуфт Деҳқон дар ҷавоби аз шаробхӯрӣ сар кашидани онҳо. Баъд чи фикре ба сараш омаду илова кард: — Натарсед, ман зиёфат мекунам.

Комрон ташаккур гуфт. Абдулло даст афшонду монд. Баъд аз кабина баромада бо сатили кӯҳнаи равшанолуд аз ҷӯйбори канори роҳ аввал як сатил об гирифта ба кӯча, баъд сатили дигарро ба радиатори мошин пошид. Сипас ба кабина даромада нишасту тӯлонӣ бо табассум ба сӯйи Комрон нигарист.

— Ба дилат наздик нагир, — гуфт оқибат бо ҳамон табассуме, ки рӯяшро пур мекард. — Беҳудагӯй-дия!

Ҳамаи тобишу оҳангҳои чеҳраи пуртабассум ва нигоҳи андешаманди ӯро ифода кардану эзоҳ додан бағоят мушкил аст. Ӯ бо ду-се калима ё бо як имое метавонад як олам маъниро фаҳмонад.

Соли 1979.

ПАДАР ВА ПИСАР

Амон бори аввал, ба ин тараф меомад. Ё аз автобус фуромаду аз нафарони дар истгоҳ истода роҳи деҳаи Осмонсойро пурсон гашт. Як марди навчаи хушбурут аз ҷояш бархесту “ин тараф биё, бародар”, гуфта, ўро ба сари чорроҳа бурда бо даст ба самти офтоббаро ишора карда гуфт:

— Ана, ҳу ҳамон дарахтони таҳи кӯҳ — Осмонсой аст. Агар ғайрат дорӣ, як қадам роҳ аст, арзиши ба мошин нигарон шудан не.

Амон ба вай ташаккур баён карду пиёда ба роҳ даромад. Каме дуртар рафта, эҳтиётан аз як мӯйсафеде, ки харсавор аз ҳамон тараф меомад, роҳро пурсид. Пирамард бафурча сари хараширо ба ақиб гардонда, бо халачӯбаш ишора карду гуфт:

— Ба ҳамин раҳ рост меравӣ, писар. Ҳу, ҳамон сабззор — Осмонсой.

Амон ҷомадончаашро ба замин гузошт ва тугмаҳои гиребони куртаи сарбозиашро боз кард. Табъаш хуб буд. Офтоб дар осмони обӣ ҳамчун киштии тиллоранг дар баҳри ором лангар андохтаст. Ба кадом сӯ назар накунад, баҳор! Баҳор дар сабзаҳои навхези сари роҳ, дар ҳавои киштзору боғу роғ, дар шоридани оби ҷӯйҳо нилии осмон назаррабой мекард. “Дар ҷои хизмати ӯ ҳанӯз аз баҳор дараке нест. Акнун замин пойбардор шудагист?” Амон ба соаташ нигарист — чоряк кам дувоздаҳ. “Сағира ба чӣ кор овора бошад?” — Вай дӯсти ҳамхизматаш Ҷовидро “Сағира” мегуфт. Ҳамаи бачаҳо ўро Сағира мегӯянд, аксар номашро намедонанд. Хонаи падару модари рафиқаш дар ҳамин деҳаи Осмонсой аст. Онҳо ҳар ду, аз рӯзҳои аввали

хизмати сарбозӣ дар як ҷо. Бо ҳам чунин унс гирифтаанд, ки агар як рӯз аз ҳамдигар ҷудо шаванд, сарриштаи корашон гум мешавад. Мегӯянд, ки одам фақат дар ҷавонӣ, вақти хизмати сарбозӣ ва ё таҳсил дар донишқада ба якдигар ин хел самимӣ дӯст мешавад.

“Сағира ҷавони кушодадил, ба қулфи қалби ҳама калид меёбад. Инсон одами хубро кам-кам бафурча мешиносад. Одами бад дар як рӯз ошкор мешавад. Сағира бо ҳамаи бачаҳо дӯсту бародар аст. Ҷавони беғараз, қаддӣ надорад... Аз хона як қуттича меваҷоти хушк гирифту ҳамон дам рӯи мизи хобгоҳ монда, бачаҳоро даъват кард. Дар як нишаст хӯрда хестанд. Баъзеҳо, гурба ахлоташа гӯр кардагӣ барин, чизашонро пинҳон карда, махфиёна меҳӯранд. Сағира ҳамеша ба дигарон гузашт карда метавонад, мо наметавонем. Шояд, рози обрӯи вай дар ҳамин аст. Мо барои майда-чуйда баъзан талош мекунем, вай не. “Бигзор, гуфти ту шавад” мегӯяд вай. Дар ҳама кор бо ҳамин усул ғолиб мебарояд. Лекин дар хусуси баъзе гапу кор ба ҳеҷ нафар тан намедихад.”

Дар пеши назари Амон чехраи андешаманди Сағира ҷилвагар шуд, ки ҳангоми худоҳофизӣ ба ӯ мегуфт: “Аз ҳавопаймо фуруо сари ду зону афтода, хоки Тоҷикистонро бўса кун! Гаштаю баргашта бўса зан, ба чашмонат мол! Майлаш, мардум ба сарат ғун шаванд. Ин ҳам як гапе!” Ҳазл бо роҳи худаш, аммо инсон диёрашро пазмон мешавад. Хумори меҳри падару модар, дӯстону наздикон беқарор мекунанд. Хушбахтона, ки бо Сағира дар як ҷо афтодам. Ба сари кас рӯзи саҳт ояд, дар паҳлуяш вай барин дӯст бошад, ғам надорад. Ҳамеша кори вазнинро ба ӯҳдаи худ мегирад. Вақти хандаққовӣ бачаҳо талош мекунанд, то ҷои осону дилхоҳашонро гиранд. Қитъаи боқӣ мондагӣ ба

Сағира мерасад. Ё худ баъди машқ аксар сарбозон сарам-дилам асбобу аслиҳаро пок карда, ба тамокукашӣ мешинанд. Вале Сағира то табъи дил покиза шудани асбобҳо, дилгир нашуда ҷунбучӯл мекунад. Баъзеҳо бо тамасхур киноя мекунанд: “Афсӯс, агар ҷавон бо ҳамин ғайрат то ҳол дар колхоз кор мекард ё орден мегирифт, ё амалдор мешуд”. Аммо аксар медонанд, ки вай ин корҳоро барои ба чашми сардорон намудан намекунад. Ҳатто замоне буд, кори танҳо худааш анҷом додаро ҳам “мо дастиҷамъӣ кардем” гуфт.

Ба “Сағира” лақаб гирифтанааш ҳам худааш сабаб шуд. Вай сағираи бекас не, падару модар дорад. Рӯзҳои аввал ба ҳама “сағира” гӯён хитоб мекард: “Биё, сағира, ҳамин кор нотаом намонад, тамои кунем” ё “Чӣ хел, сағира, ҳолат зӯр аст, нома мегири?” Сонитар бачаҳо ба худааш ин номро доданд.

Амон аслан саргардон нашуда, ҳонаи дӯсташро пайдо кард. Чаҳор нафар бачагоне, ки пои бараҳна ҷангу ғубори кӯҷаи деҳаро ба осмон бароварда, даводав доштанд, зуд ўро ба ҳавлии амаки Худойдод оварданд.

Бачаҳо якдигарро тела-тела карда, бо мағал ва ҳаёҳу дарвозаи ҳавлиро кушода, ба дарун тохтанд.

Амаки Худойдод марди навҷаи газгӯшт, шонапахн ва мисли Сағира каллакалон буда, нисбат ба панҷоҳу ҳашт соли худ ҷавонтар ва қавитар менамуд. Ба ҳар ҳол, Амон ўро бо падари худааш муқоиса карда, хеле зуд пир шудани падарашро эҳсос кард. Амаки Худойдод бо табассум омада, бо Амон мисли шиноси дерин вохӯрд:

— Саломат, саломат, э, бале-бале! Бахайр, канӣ гузар-е! — Вай бо ишораи даст меҳмонро ба сӯи ҳона таклиф

карду чомадончаи ўро аз дасташ гирифта, ҳудаш пеш даромад.

Амак меҳмонро ба меҳмонхона дароварда, бо иззату икром аз пешгоҳ шинонд, ҳудаш поинтар аз вай нишасту оҳиста ба рӯяш дасти фотиҳа бурд ва баъд “хуш омадӣ” гӯён, бо Амон ҳолпурсӣ кард.

— Ман аз пеши писаратон... — Амон фавран забон газиду иштибоҳи худро ислоҳ сохт: — Ҷовид хурсанд мешавад...

Вай гумон дошт, ки аз ин хабар мард бағоят хушҳол хоҳад шуд. Аммо авзои мизбон дигар ҳам нашуд, ҳатто каме рӯ турш карда, лаҳзае хомӯш ва пакар аз замин чашм набардошта нишаст. Баъд дар ҳамон вазъи сарафкандагӣ ба рӯи Амон нанигариста гуфт:

— Хуш омадӣ, додар. Ман шинохтам, акси бо Ҷовид ҳамроҳ гирифтаатон ҳаст. Гир, ба болин така карда, бемалол бишин, кӯфти роҳа барор, — вай ду лӯлаболини махмалини аз рӯяш ҷилди сафед кашидагиро ба сӯи Амон тела дод.

Лаҳзаи хомӯшӣ ба миён афтод. Амон бесаранҷом шуд, чӣ кор карданахро намедонист. Амаки Худойдод ба дарёи андеша ғўтавар гашт. Ниҳоят ў овоз бароварда худ ба худ “ё тавба!” гуфту сипас дар рӯ ба рӯи меҳмон нишастанахро ба хотир овард магар, музтарибона ба рӯи Амон нигариста, табассум кард.

— Азми тамошои ватан кардӣ-дия? Хеле хуб. Нафаси ёру диёр дили каса мекушояд. Кай аз ҷои хизмат баромада будӣ?

— Қариб бист рӯз шуд. Мӯҳлати таътил ҳам ба охир мерасад.

Мизбон ва меҳмон ҳарду хомӯш ба чойхӯрӣ нишастанд. Амон гоҳ-гоҳ аз ин сӯю он сӯ савол карда, амакро ба гап меандохт, аммо сӯҳбат қӯр намегирифт. Аз ларзидани мушакҳои рӯю ҷунбиши абрӯвонаш худ ба худ мунозира доштани ўро пай бурдан душвор набуд. “Аҷабо, ин одам табиатан ҳамин хел бошад ё ягон мушките дораду ман ноогоҳам?” аз дил гузаронд Амон. Дилаш танг шуд. Пои ба кӯрпачанишинӣ одат накардааш хоб рафта, ўро бефараҳ кард, аммо одоб нигоҳ дошта, аз ҷо наҷунбида хомӯш нишаст.

— Зиқ шудӣ? Кани, ба дастархон нигоҳ карда ист, гир, нону мавиз гир, — амаки Худойдод аз қайди фикру андеша ба худ омада меҳмонро ба суфра муроот кард. — Гап зан, ҳарчи Ҷовиди мо бесар намегардад? А? Бо ёру ошно соз аст ё номурасоӣ мекунад?

— Не-е хотирчамъ бошад, Ҷовид аз он хел ҷавонон не.

— Росташа гӯй, аз ҳамон тарафҳо ягон духтарро таги чашм кардагӣ-чӣ? — амак Амонро бо диққат нигариста, ба рӯи вай зеҳн монд.

Агар ин нигоҳи озмоишкор намебуд, Амон ин саволро шӯхӣ мепиндошт. Ў ҷиддӣ будани саволро фаҳмиду ба фикр афтод.

— Не-е! — Баъд аз эҳтиёт илова кард: — Ба ҳар ҳол, ман аз ин ҷиҳаташ беҳабарам... Ҷовид, ба фикрам, гапи аз ман пинҳонӣ надорад.

Амаки Худойдод “аҷаб не” гуфтагӣ барин китф дарҳам кашид. Баъд чои сарди пиёлаашро дам кашиду “ман ҳозир” гӯён, чойникро гирифта берун баромад. Амон аз тирезаи пастаки меҳмонхона рафтори ўро дар ҳавлӣ мушоҳида кард. Вай дар ҳамон вазъи парешонӣ ба тарафи

боғ рафта омаду офтобаро гирифта даст шуст. Сипас рафта аз қуттии почтаи назди дарвоза рӯзнома гирифта ба самти хона рафт. Рӯзномаро ба ҷевони айвон партофту ҳезуми хурд кардаро ғундошта, ба сӯи ошхона бурд. Каланду белу табари дар рӯи ҳавлӣ парешон афтодаро ҷамъ карда гирифт. Ў боз ба ину он даст зада, дар рӯи ҳавлӣ хеле андармон гашт. Сонӣ чойники чой дар даст ба кафшкаши меҳмонхона даромаду ба ҳамсараш, ки дар ошхона ё хонаи дигар буд, таъинот дод:

— Ҳой, рафта ба Абдуҷаббор гӯй, ба ман нигарон нашавад.

Амаки Худойдод омада нишасту Амонро ба дастархон мувоҷиҳ кард.

— Хӯрдам, — миннатдорӣ кард Амон. — Амак, шумо аз қору боратон намонед. Агар хуб гӯед, ман то бегоҳ деҳаатонро давр зада тамошо кунам?

Соҳибхона гӯё ин суҳанро нашунида бошад, ҳарфе назад. Ин хомӯшӣ аломати ризоят аст ё рад, Амон нафаҳмид.

Амон аз ин гуна рафтор андаке мутаҳайир гашта бошад ҳам, ба дилаш нагирифт. “Бархе аз инсонҳо ҳислатҳои ғалатӣ дорад, бояд бубахшид. Чаро аҳволи писарашонро дуруст напурсиданд? Ё падару модари нотанӣ ҳастанду ман беҳабарам?.. Ё Ҷовид ягон мушкиле бо падару модар дорад? — фикр мекард вай. — Аҷаб не, ҳислаташон ҳамин гуна бошад, ки медонад. Ҳар чӣ бошад-набошад як шаб ҳазор шаб не, фардо меравам”, — мегуфт ӯ худ ба худ.

— Ку гап зан, аз қучой, падару модар дорӣ ё не, чӣ қоранд? — амак гӯё аз андешаҳои Амон огоҳ надошта

бошад, якбора саволро қатор кард. Ҳоло вай аз зери абрувони бориқаш теғ кашида ба меҳмон менигарист.

— Аз Қўрғон... Дадаам дар идораи молия кор мекунанд. Ба қарибӣ бознишаст мешаванд. Модар ҳам, шукр, болои сар дорам.

— Падару модар давлати бебаҳо, ғаниматанд, додар. Ҳаракат кунед, дуои онҳоро гиред. Падару модар ҳаргиз ба шумо бадиро раво намебинанд. Ҷовид ҷўраатон пеш аз хизмат як пешхезӣ карда, моро ранҷонд... — Амаки Худойдод муддате сукут варзид. Давоми суханро гўям ё нагўям гўён, дудила буданаш аён гашт. — Ана ҳамин кам набуд, ки боз... — амак ба таассуф сар ҷунбонд, сонӣ поре нонро шикаста ба даҳан андохт.

Амон чӣ гуфтанаширо надоништа хомӯш ба рӯи мизбон менигарист. Амак баъди хеле сукут боз ба ҳарф даромад: — Саркорамон қадре пахтаи зиёдатиरो ба номи ину он, баъзе одамони дилаш об хўрдагӣ навиштаст. “Пулаша гиред медиҳед, аз барои харҷи меҳмон — безабон” гуфта, як кори андаке хилофӣ карда монд. Аслан, кори вай ҳам аз ночорӣ. Рӯз дар миён меҳмон, комиссия болои комиссия меояд. Обу авқот даркор-ку, аз кисаи кӣ? Колхоз барои меҳмон пул надорад. Аз кисаи саркор... Пештар вакили ба колхоз омадагӣ — хоҳӣ калон, хоҳӣ хурд, аз зиёфатхўрӣ ҳазар мекард... Ана, баъзе нотавонбинон, ана ҳамин гапа дафтар карда, навиштаанд. Барои тафтиш маъмур омад. Як ба як ҳамаро пурсид. Ман тарафдории саркорро гирифта, гап задам. Саркор ба ману ҳамсарам пахта ҳам нанавиштааст, мо ба вай пул ҳам надодаем. Лекин ҳамин ҳам гап шуд, ки одам хабаркашӣ кунад?! Баъзе одамон ба ман чап шуданд. Писари мо ҳам ба сафи онҳо даромада, моро маломат

кунад, мешавад? Хӯш, бигӯ муродат чӣ гуфтам. Саркорро зиндонӣ карданӣ ҳастӣ? Баъд чӣ?.. Ба ту ҷояш даркор бошад, ман мегӯям, Абдусамад ҳамин тавр ба ту месупорад... Ана, акнун ба сарбозӣ рафта, ин нағмаро баровард.

Ўро ба берун ҷеғ заданду сухан нотаом монд. “Дилашон пур аз ҳасрат будаст, то гуфта холи накунад, намешавад, — аз дил гузаронд Амон. — Эҳ, Сағираи хаппак-е!..”

Пас аз зуҳр амаки Худойдод аз кучое як гӯсфанди чорӣ оварду ба таги беи лаби ҷӯй бурда сар зад, ба шохи беи овехта пӯст канд. Ашӯра-хола ба таги деги калони ширпазиаш алав карда, қариб тамоми гӯшти гӯсфандро ба деи андохт.

Шом нафуромада хешу табор ва ҳамсояхои ба назди меҳмон даъват гирифтагӣ як-як, ду-ду ба ҳавлии амаки Худойдод омада, меҳмонхонаи ўро пур карданд. Пиру ҷавон оғӯш кушода, бо Амон вохӯрӣ мекарданд, баъзе мухтасар, баъзе батафсил аҳволи Сағираро пурсида, баъд ба маҷрои асосии сӯҳбат — ҳаёти колхоз ё авзои ҷаҳон ҳамроҳ мешуданд. Онҳо ба қадри донишу фаҳмиш ва афкори ақидаи худ ҳар як гуноҳу савоб ва ҳубу бадро андозу баркаш карда месанҷиданд, муҳокима мекарданд. Ба назари Амон чунин намуд, ки онҳо ҳам аз ваҷҳи аҳволи Сағира ҳолпурсиро дароз накарда, бо ду-се саволи маъмул иктифо кардан меҳоянд.

Меҳмонон ҳангоми хайру хуш ҳар кадоме алоҳида Амонро ба меҳмонӣ даъват карда, ин хоҳиши худро ба амаки Худойдод ҳам гӯшрас менамуданд.

Он шаб дигар дар бораи Сағира ҳарф боз нашуд ва Амон бо дили ноором сар ба болин монд. Ў дар тааҷҷуб

буд, ки Сағира чӣ гуна ҷуръат кардаст, падару модар ва ин қадар хешу ақрабонашро ранҷонад? Ҳеч бовараш намеомад. “Баъзан одами нармдил дар ақидаи худ аз одами дурушту даҳансахт устувортар будаст” — мегуфт ӯ худ ба худ.

Субҳи рӯзи дигар, баъди ношто Амон аз амаки Худойдод рухсати бозгашт пурсид.

— Ин гапро нагӯй, — амак аз ин қарори ӯ норозӣ, хавотиромез ба рӯи вай нигарист. — Аз рӯи урфу одати мо, додар, меҳмона наздикони мизбон металабанд, иззаташро ба ҷо меоранд. Мо ҳам ба худ мувоффиқ калу-кӯр — дӯсту бародар дорем, ҳақу ҳамсоя дорем. Туро ба ин зудӣ ҷавоб диҳем, аз мо меранҷанд, айб мекунанд.

— Замони таътил ба охир мерасад гуфт. Расида рафта нам даркор. Интизоми ҳарбӣ сахт аст. Ҳоло боз як-ду ҷои мерафтагӣ ҳаст.

Баъди он ки Амон ду пояшро ба як мӯза карда, меравам гуфт, амак ноилоҷ розӣ гашт.

— Хайр, ин хел бошад, чӣ гӯям... Роҳи сафед, додар. Сиҳат-саломат ба хизматат расида рав. Ба Ҷовид... гапи мегуфтагӣ надорам. Худаш медонад... Очаш каме савғотӣ бастаст, агар борат вазнин набошад, бигир, набошад...

— Э, ташвиш накашед, ҳар чизе, ки ман мебарам, ҳамаамон якҷоя ба ҳам мебинем. Байни мо аз он ману аз он ту нест, амак.

— Албатта... То мусофир нашавӣ, мусулмон нашавӣ, гуфтаанд. Дар мусофират одам неку бадро санҷида, қадршинос мешавад, одаму одамгариро ёд мегирад, чашмаш кушода мегардад. Ба ҷавонони имрӯза хизмати сарбозӣ манфиати зиёд дорад, додар... Аммо ба Ҷовиди мо

нафорид, — амаки Худойдод ҳамин ки писарро ёдовар шуд, боз мушавваш ва пакар гашт.

— Писаратон ҷавони бад нест, амак, — гуфт Амон бо як навъ оҳанги пурэътимод. — Бачаи нағз. Байни шумоён нофаҳмӣ ба вучуд омадааст. Хайр, аз ростӣ, Ҷовид адолат гуфта ҷон меканад, ҷавони якқавл. Шумо барои ин аз вай наранҷед. — Сарбозвор, савганди низомӣ мехонда бошад, тез-тез гуфт Амон.

— Дӯсти ҷонӣ бошӣ ҳам, Ҷовид ба ту гап назадааст. Дар дарунаш гов мепазад, аҳмақ дарундор аст, — аламашро пинҳон дошта натавонист амак. Сипас оҳиста гап сар кард: — Ана, дида истодаӣ, додар, соли ману модараш ба як ҷо расидагӣ. Ба болои ин дасттанҳоем. Вай ба сарбозӣ равад, ҳоламон чӣ мешавад гӯён, дари хонаша кушода будем. Хешбачаи худамон, духтари як хонаводаи баобруро арӯс кардем. Арӯсӣ кардему се моҳ аз байн нагузашта Ҷовид ба сарбозӣ рафт. Сонитар фаҳмидем, ки худаш аризаи довталабӣ навиштааст. Ин ҳам кам набуд, ки баъди се моҳи рафтаниаш, аз занам ҷудо кунед гуфта, ба идораи ҷамоа дархости талоқ фиристодаст. Инро фаҳмида, арӯс баромада ба хонаи падараш рафт... ҳа, да зоту зурриёти ин хел фарзанд... — фиғон баровард ӯ ва хеле вақт бо сари хам сукут кард.

Амон акнун андаке ба ин печу гиреҳи хонаводагӣ сарфаҳм рафту зери лаб “аҷоиб” гуфта монд. “Сағира бало будаст-ку! Дар дарунаш гов мепазад, гуфтани падараш бесабаб не. Наход, ки як сол боз ҳамроҳ бошему як даҳан бўяшро набарорад! Ана, барои чӣ “ташвиш кашида нарав, вақтат кам, роҳи деҳаамон чап” мегуфтаст!” — худ ба худ ёдовар мегашт Амон.

— Ё аз ҳамон ҷойҳо ягонтааша ёфта бошад? А? — Боз савол кард амак. — Агар ҳеҷ гап набошад, чаро аз зани ҷавон ҷудой меҳост?

— Ба фикрам, амак, писаратон аз он хел ҷавонҳои кӯтоҳандеш не... Аммо дар бобати издивоҷаш, ростӣ, ҳайронам. Ба майли худаш мемондед, шояд... Ҷавонони имрӯза...

— Э, гап-дия! — сухани Амонро бурида, даст афшонд амак. — Ҳамаамон занамонро дар шаби тӯй даруни парда дида дилёб шуда рафтем. Акнун ин ошиқбозӣ карда зан мегирифтаст-чӣ?!

— Охир... амак вай замонҳо дигар...

— Э-э, монед, ҳамин ҳам гап шуд!.. Одаму одамгарӣ ҳам кӯҳна мешудааст-чӣ?!

Амон мутаваҷҷеҳ гашт, ки ба амаки Худойдод ҳарф фаҳмонидан кори осон не. Вай худаш ҳам аз ин ҳарфҳо дар тааҷҷуб буд ва фаҳмидан меҳост, ки дар ин мочаро кӣ ҳақу кӣ ноҳақ аст. Агар бо чашми одамони деҳа нигаред — Сағира гунаҳгор, аммо бо чашми ҳамхизматони ӯ нигаред — амаки Худойдод сад дар сад ноҳақ мебарояд. Сипас, кӣ ҳакам хоҳад буд?

Солҳои 1972.

ТО СОЛИ ДИГАР

*Имсол гузарад, соли дигар боз ояд,
То соли дигар умри ҷавон мегузарад.*

Аз осори лафзии мардуми тоҷик.

Деҳа монанди қалъаҳои қадимӣ ба рӯи тали начандон баланде воқеъ афтада буд. Сокинони он кайҳо ба саҳрои Мирзочӯл кӯчида рафта, дар он тарафҳо замин кушода, хонаву боғу роғ карда, муқимӣ гаштаанд. Деҳаи пешин, ки асрҳою аср пурвалвала буд, имрӯз қариб холиву бекас аст... Ку, акнун онҳое, ки барои як лахт замин ё навбати об якдигарро бо каланд зада, дар сари марза кушта буданд, боре сар аз хок мебардоштанду медиданд, ки оқибати корҳо чи ранг аст!..

Сукунати деҳаи холиро ҳоло фақат шав-шуви оби рӯд, нағмаҳои мурғони хушхони ҳаргиз рам нахӯрда халалдор мекунанду бас. Соҳилҳои рӯдро буттаҳои худроӣ беду сафедор, олучаю дӯлона, зарбеду настанан ва алафҳои гуногун ба тарзи касногузар тавора гирифта, гӯё асрори ин обаки пурмағалро аз назарҳо пинҳон кардани буданд. Ба монанди садҳо рӯду рӯдхонаҳои дигари диёри куҳистон ин обаки оқибат дар нимароҳ гумгашта ҳам, номи худро надошт — онро бо номи деҳа “Сойи Сардор” унвон карда буданд. Рӯи пули бе ягон меҳ, аз болору ходаҳо бунёд ёфта аз камии раҳгузар кайҳо алаф рӯидаст. Аз он ки роҳи аробагард ба ин ҷо омада дакка задаст ва пулро ба ҳавсалаи тамом, хеле бадост сохтаанд, пай бурдан мушкил

набуд, ки ин роҳ ҳамагӣ ҳафт-ҳашт сол муқаддам гузаргоҳи серравуое будааст...

Садои ба ҳам бархӯрдани сатилҳо, чунон ки дар ин ҳолат мегӯянд, маро як қад паронд. Агар дар ягон гӯшаи холиву бекаси дунё бошад, шунидани ҳамин садои муқаррарии рӯзгори одамӣ низ шуморо бениҳоят хушнуд месохтаст.

Аз боло духтари қадрасе дар даст ду сатил ба сӯи чашмаи шаршарадори канори рӯд мефуромад. Аз дилам гузашт: “Дар ҳавлие чӯпоне зиндагӣ мекунад!” Боз аз худ пурсидам: “Аз мардумони мо бошад ё аз дигар деҳу ноҳия?..” Духтар ба ҷониби мошини кӯҳнаи ман, ки дар сабзамайдони соҳили рӯд буд, хира назар афканду ба ҷониби худам, ки рӯи сабзаву себаргаҳо ғелида будам, назари эътиборашро дарёғ дошт магар, нимнигоҳе накарду ба сатилҳояш об гирифт ва ба қафо баргашт.

— Ҳой, духтари хуб, як нафас биистед, — ман аз ҷо бархоста, ба сӯи вай қадам ниҳодам.

— Гоҷигӣ накарда, рост ба раҳатон гузашта рафтан гиред! — Духтар ин бор ҳам ба сӯи ман назар нокарда, зери лаб ғурунгос зад.

Ғолибан вай маро аз қабили баъзе раҳгузарони беҳаё ва шилқин пиндошт, ки ин вақти сол дар ин мавзеъ бисёр пеш меоянд. Агар як лаҳзаи дигар бечӯрбатӣ намоям, нопадид рафтани ўро дониستم ва дар шитоб сӯяш давидаму сари роҳашро гирифтам.

— Шумо чӣ хел одамед?.. Истед, як даҳан гап пурсам! — гуфтам маломатомез, балки озурдахотир аз рафтори ў. Аммо ба чашмони шӯху гирои духтар чашмам афтоду ғайриихтиёр табассум намудам. Росташро гӯям агар ба чашми вай нигарад, ҳар кас ҳам таноби даҳонашро саришта кардан наметавонад.

— Виҷ-виҷ накарда, ба роҳатон равед... Гапатонро рафта аз очаатон пурсед! — Духтар, агарчи қадамашро суст карда буд, табассуми бемаънии маро диду абрувони ситезакораш чин гирифт. Аз шеваи гуфторааш дониستم, ки бегона нест, аз ҳамин деҳа, ману вай ҳамдиёрем, балки хешу табор бароем, ки медонад...

— Ҳой, фарзанди одамизод!.. Як даҳон гап пурсам... Охир, ман бегона не... Аслан, аз ҳамин ҷойҳо, фарзанди ҳамин кӯҳпоя... Балки хешу ақрабо будагистем...

Ин суҳанон ба духтар таъсир кард: сатилашро аз даст намонад ҳам, лабҳанде заду айёрона чашмонашро кашида ба рӯи ман нигарист, сипас аз роҳаш бозистоду нигарони пурсиши ман гашт. Чашмони сиёҳу шӯҳаш, абрувони борику сӯзнокаш, рӯи монанди себи навушта сафеду сурхаш он қадар латофат ва назокате доштанд, ки бо тундхӯиаш ҳеҷ мувофиқат намекарданд.

— Ман... ҳамту... ба сайру тамошо омадам... Ватани бобоёнро бинам гуфтам... Бачагиам дар ҳамин ҷойҳо гузашту... акнун, баъди ақлашро шинохтан одам дигар хел менигарад... Ба гумонам, дар деҳа ҳеҷ кас набошад... шумоҳо будаед... Маро намешиносед? Ман ҳафт-ҳашт сол аст, ки дар шаҳр дарс меҳонам...

— Э-э, шумо писари тағои Комил не? — духтар ба қиёс маро шинохту дар назар аз дуруштии бемавридаш хиҷил гаштагӣ барин намуд. — Ман нашиносам... Ношинос бесипос мегӯянд. — Вай сатилҳояшро ба замин ниҳод.

— Шумо духтари кӣ? Ман падаратонро мешинохтагистам...

Ману вай дақиқае чанд дар гуфтугӯ будем. Аз хавфи он ки мабодо духтар аз шавқмандиам ба шахси ӯ рамида

зуд гурезад, се-чор қадам дуртар истода, зоҳиран бепарво гуфтугӯ доштам. Баъд, вақте ки рафтани шуд, ба нею нестонаш эътино накарда, сатилҳои пуробро аз дастонаш гирифтаму то ба сари баландӣ бурдам.

— Гуноҳи мо — мардон аст, ки ранҷи занону духтарони деҳа ҳанӯз ҳам осон нашуд, аз ин сад сол муқаддам ба чи сон бошад, ба ҳамон минвол мондаст, — гуфтам ҳангоми худо ҳофизӣ.

Духтар аз замин нигоҳашро набардошта, хиҷолаткашон гуфт:

— Дар кучо хоб мекунед? Дар ин гирду гӯша дигар одам нест...

— Ман барои истироҳат омадам... чодир дорам... Лӯлиҳо барин як бор дар чодир зиндагӣ кунам...

— Ҳар кас ояд, ба ҳавлии тағои Низом мефурояд... Шумо ҳам бед, — гуфт вай ба тамкин чашм аз замин набардошта.

— Меравам.

Ман нигоҳи ўро гирифтани меҳостам, вале вай чашмашро аз чашми ман мегурезонд. Хоҳу ноҳақ, вақти рафтан лабонаш ба табассуми ширине моил гаштанду дандонҳои садафинаш мисли ламъаи барқе як нафас дурахшиданд. Вай бирафт.

Ман аз тал поён шудаму дар сабзамайдон чодирамро устувор кардам, дегу табақ ва кӯрпаю болиштамро ба тартиб, ҷо ба ҷо ниҳодам. Дадам ба кор банд, вале ҳаёлан бо ин духтар гуфтугузор доштам. “Ғалатӣ, — мегуфтам ба дил, ҳамин қадар духтарони шахру деҳот маро ин қадар мафтун накарда, чунон ки ин духтар... Шавҳараш бошад?... Агар издивоҷ накарда бошад, ба ҳар навъе дилашро

меёбам... Ана, ин аст духтаре, ки дар орзуяш будаму дар хобу дар бедорӣ мечустам...”

Ҳамон шаб то дами саҳар хобам набурд. Ба нияти беҳтар сохтани сиҳатии лангонам омадаму кай гумон доштам, ки дар ин кӯҳистон ба маризии дигар — дарди ишқ гирифтор мешавам!.. Ман одати дили худро нағз медонам, аз рӯи ҳавою ҳавас ба духтарон майл надорад...

Рӯзи дигар зиёда тоқат карда натавонистаму ба ҳавлии ҳамдеҳагон рафтам. Низом-бобо ном пирмарди ғайратманду даҳансаҳт бо ҳамсару ва писару духтару арӯсаи дар ин ҷо истиқомат доштааст. Онҳо моли як молхонаи калони колхозро саришта мекардаанд. Духтаре, ки маро хобпар карда буд, дар ҳавлии онҳо зиндагӣ мекардаст. Дегу табақаш ҷудо набошад ҳам, хонааш дар як канои ҳавлӣ, аз онҳо ҷудо буд. Дар кори молхона ва рӯзгор баробари онҳо ҷунбучӯл карда, дар соатҳои бекорӣ омада бо занҳо наменишастаасту ба хонааш даромада китоб мехондаст. Ҳамсари бобои Низом — Ҳикоят-хола дар ҳузури ман ўро маломатгӯӣ мекард:

— Ҳай-вой-е-е, ин духтар аз китоб сар намебардорад!.. Ман мегум, ин қадар дилакота обу адо карда, бибиотун мешавӣ-чӣ? Охир, ту ҳам дигар занону духтарон барин дарзу дӯзата ёд гир, пухту пазата кун...

Ҳикоят-хола аҷаб пиразани хушфезлу дилфарох, баръакси ҳамсараш — Бобои Низом, ки аксаран сиркоҷабину ҷазабадор аст, ў хушҳолу базлагӯ буд. Вай, ба қавли ҳудаш, ба ғайр аз шавҳари бедаҳанаш ба ягон бандаи худо сухани саҳту дурушт намегуфт. “Аз дилозор худо безор аст, — таъкид мекард Ҳикоят-хола. — Ин шумгӣёх (Вай ба ҳамсараш ҳар замон як лақаб меёфт!) пир гашту сонӣ андаке ба худ омад, дамаш паст гашт. Ҷавон буд, даҳонаш аз ин ҳам бефаровез буд. Мехча барин як ваҷаб

қадаш катӣ деҳаро ба сар бардошта аррос мезад! На шарма медонист, на нангу номуса!.. Э, аз бало ҳам бад медидаму... — хаёломез даст меафшонд пиразан. — Чӣ кунам, ки дар пешониам ҳамин балонусха навиштагӣ будаст... Дар замони пеш духтари бечора ҳақ дошт, ки не, ман ба вай намерасам гӯяд?! Ин рӯдапо чор-панҷ танга пул дошт, мол дошт...”

Азбаски мардон аксаран ба рӯз дар ёбонҳо ё ба кору бори дигари мардона машғул буданд, Ҳикоят-хола бештарин ҳангом ҳамсӯҳбати ман буд. Духтарон ва занони ҷавон дар ҳузури пиразан бо ман ба ҷуз салому алайк дигар сухани изофа намегуфтанд. Ҳикоят-хола урчуқашро ришта, соат-соат сухан мекард, саргузашти бештарин мардуми ин деҳаро ёд дошт ва аз гуфтан дилгир намегашт. Боре аз хусуси Бобои Низом сухан оғоз намуду аламеро, ки дар ҷавонӣ ба ӯ гузашта будаст, гуфта, маддаи дилашро кафонд:

— Хонаи падар биҳишти ман будаст, аз дари ин ғўлача даромадаму намедонистам, ки ба дари бало қадам зер кардам. Э-э, напурс, ҳеҷ напурс, бачам!.. Сару либоси арӯсиам дар таҳи сандуқ наву оҳорӣ бимонд-е!.. Ба ягон ҷо рафтан намомонад, на ба тӯй, на ба азо. Дар ҳар ду моҳ ё се моҳ як бор ба хонаи падарам мебурду бас. Худаш ҳамроҳам мерафт ва боз ҳамроҳаш меовард. Ҳамин хел бадрашки фалокат буд. Умри ҷавонама хазон кард ин дӯзахӣ!.. Баъд ӯ овозашро пасттар карда ба ман сари гӯшӣ мегуфт: — Бовар мекунӣ, нав арӯс шуда ба хонааш омада будаму агар ду рӯзакак ба ягон гӯристон баромада равад, оқубарраи аз қафас берун рафтагӣ барин хурсанд будам. Валлоҳ, ки хурсанд мешудам! Ба ту дурӯғ, ба худо рост, ҳар соат хабари маргашро нигарон будам. Одамони нағз мурда

рафтанд, ба ин гӯрсӯхта бало ҳам асар накард. Худо ҳам гулчин аст, сара карда нағзаша мегирад... Гоҳе хаёл карда менишинаму худ ба худ меғӯям, ки кори ҳамин Матлуба ҳам дуруст аст. Одами шум медадагиаш катӣ умри ҷавонаша хазон кардана, аз дунё ҳур гузарад, авлотар аст...”

Вучуди ман арақи сард баровард. Матлуба — ин ҳамон нозанини аз ман дил бурда буд. Аз ин гуфтаи Ҳикоят-хола маълумам шуд, ки вай шавҳар доштаст ва хайрияти кор, ки ҳамсарашро дӯст намедоштаст.

Аз хусуси вай пурсуҷӯ кардани ман аз адаб набуд, бинобар он, дар омади сухан, ҳар чи Ҳикоят-хола бигӯяд, ба ҳамон қаноат мекардам.

Шому саҳар дар сари чашма интизор будам, ки кай Матлуба барои обгирӣ меояду панҷ дақиқа бошад ҳам гуфтугӯ мекунам, нигоҳи ташнаамро ба чашмони хумори розгӯяш медӯзам.

Баъди он ки ба дил иқрор кардам ўро дӯст дорам, сухан карданам бо Матлуба хеле мушкил гашт. Ҷуръатам намонд, забонам баста шуд, ақлам — хушк, кунд... “Хабари ман бирасонед ба мурғони чаман, ки ҳамовози шумо дар қафасе афтодаст!” гуфтани шоир беҳуда не.

Ба қавли Ҳикоят-хола Матлуба духтари дамдузду одамгурез аст. “Агар коре надорад, вай ба хоначааш медарояду рӯзи дароз китоб мехонад, аммо зиқ намешаваде! — Изҳори ҳайрат мекард Ҳикоят-хола. — Гоҳе ба лаби сой мераваду хаёл мекунад... Кас намефаҳмад, дар дили ин духтар чи сир ҳаст...” Бобои Низом ҳукм мекард, ки никоҳи Матлуба бо шавҳараш сард афтодааст, баъди фарзанд ёфтани дилгарм мешавад.

Матлубаи хомӯш ва дамдузд ба назари ман баръакс, шӯх, ҳатто густоҳу бебок намуд. Боре пай бурдам, ки баъди аз ҳавлӣ берун рафтани ман роҳгардии маро тақлид карда кӯдаконро меҳандонад.

Ман шабҳо дар сабзамайдони канори рӯд, андаруни хаймаи калони чорнафара бафароғат меҳобидам, саҳеҳтараш бедорхобӣ мекашидам. Бобои Низом ҳарчанд гуфт, ки “ба ҳавлӣ омада, дар рӯи бистар одам барин бароҳат хоб кун”, ман рад кардам. Ҳавои канори рӯд, осмони фарохи ситорабор, аз ҳама дилписандаш — сукувати ин мавзеъро ба ҳеҷ хушии дигар иваз намекардам. Мисли он ки дар хонаи худ бошам, бемалол, ба майлу хоҳиши худ дарою барой дошта, шом барвақт ба ҷойгаҳ даромада, бомдодон бо нағмаи нахустини мурғакон ва садои ҷонварони дигар бедор мешудаму дар оби сарди рӯд оббозӣ мекардам.

Баъзан аз хайма берун мерафтаму ба кӯҳ мебаромадам ва дамидани субҳро аз баландӣ тамошо мекардам. Дар пеши назари ман осмону замин, тамоми ҳастӣ кам-кам ҷома сафед менамуд. Аввал ягон-ягон ситораҳо хомӯш мешуданд, сонӣ паррандаҳо ба наво медаромаданд. Бомдодон чаҳ-чаҳи мурғакон дигаргуна будаст. Ба ман чунин намуд, ки тамоми паррандагони ин водӣ ба якбора чаҳ-чаҳ зада, субҳи рӯзи навро табрик мегуфтанду сипас овози аспу хар, гову гӯсола, бузу бузғолаҳо боло мегашт.

Акнун соати ба об омадани Матлуба муайян гашта буд ва ман ҷаҳд мекардам ўро гуселонида баъд аз паи моҳидорӣ ё саёҳати кӯҳсорон равам. Баъзан ману вай дар сари обгир даҳ-понздаҳ дақиқа ҳамсӯҳбат мегаштем.

Ҷавони соддадил будаам, ба вай аз орзуҳои худ, аз романтикаи кори рӯзноманигориам ҳикоят мекардаму ин

духтари зираку баҳушро мафтун кардан меҳостам. Матлуба аз ҳаёт тамаъи зиёд надошт ва бо ҳамин як сифати олиҷаноби худ аз ман баланд меомад. Вай хеле китоб хонда, доир ба ҳар соҳаи илму фан вуқуфе дошт, вале бо дониши худ ҳаргиз ба атрофиён тазъиқ намеовард.

Ба ин тарз — дар сари чашма бо Матлуба ба гуфтугузор печидани ман аз назари аҳли хонадони Бобои Низом пинҳон намонд. Касе сухане нагуфта бошад ҳам, аз нигоҳашон, муомилаашон рамуз гирифташ мушкил набуд, ки ин кор ба онҳо хуш намеояд. Боре аз ин вачҳ ба Матлуба ишорае кардам, вай дар ҷавоб гуфт:

— Ба дил нагиред... одамони қадим... Аслан, ақидаи онҳо хато не, маҳз аз ҳамин хел вохӯрию ҳингир-ҳингирҳо духтарон бебаҳт мешаванд, ахлоқи ҷамъият хароб мегардад...

Ман бо авзоъи ҳайрон ба рӯи Матлуба нигаристам. Во, аҷабо, чунин духтари пурмутолиа, ҳассосу озодфикр ақидаи феодалонаи ин одамони аз маърифат ва тамаддуни замон дурро тарафдорӣ мекунад!.. Ман чӣ гуфта намро надоништа сокит гаштам. Агар эътироз кунам, Матлуба барои исботи даъвои худ чандин мисол меовард. Мегуфт, ки нигаред, ҳеҷ яке аз духтарони батамкин бебаҳт ва беталабгор намонд...

Ҳамон рӯз ба вай эътироз накарда бошам ҳам, ба дил аҳд кардам, ки фурсаташ ояд, аз ин хусус ба Матлуба ҷиддан гуфтугузор хоҳам кард.

Чун сатилҳои пуроби ўро гирифта, ҳамроҳаш то сари баландӣ рафтам, аз қафои зардолузор валвалаи бобои Низом ба гӯш расид:

— Ҳой ҷавонмаргон!.. Э, дар нохунат... Муред ҳамаат, да тухмат... Нарӯида рав... — Ғолибан, пирамард аз кучое омаду дар полиз гӯсола ё бузғолаҳоро дида буд, ки ба

қавли Ҳикоят-хола овозаш то ба гӯши малак мерасид. Вай чунон суханони бепарда мегуфт, ки Матлубаро ранг канду бо ду кафи дасташ гӯшҳояшро маҳкам баста рӯи тавораи сангини боғ нишаста монд.

Мӯйсафед чун ба ҳавлӣ наздиктар расид, ба дашному хории ҳамсараш шурӯъ кард:

— Ҳой кампири ҷалочин!.. Э, кай ту мемурию ман халос мешавам?! Э, дар қабри падарат... Э, ҳалқи додот...

Не, тамоми дашному ҳақоратҳои ин марди пирро кас на тоқати шунидан дораду на имкони гуфтану навиштан.

Ҳикоят-хола андаруни хона ба коре машғул будаст магар, эҳтимолан, саросема, кафшашро монда, патакашро гирифта аз хона берун омаду бо овози хеле пасттар, вале ба мо, ки дар қариби ҳавлӣ, дар панаҳи дарахтон будем, шунаво, ба дашномҳои ҳамсараш ҷавобгӯён ҷониби полиз рафт.

— Ин қадар гулуята медарронӣ, ҳой, беимон!.. Сари тура хурад ҳамин полиз!.. Хабарӣ маргат меомадагӣ рӯз бошад-о?! Чашмони туро хоки лаҳад сер мекунад!.. Э, оши ғамата хурам, ту беимона!.. — Аз шавҳари худ паст намеомад пиразан.

— Шавҳари шумо аз ҳамин хел зотҳо ҳаст?

Аз ин саволи ногаҳонӣ Матлуба якбора ба худ омад, маҳзун метавон гуфт, ки дардолуда лабҳанде заду гуфт:

— Не, ин хелашро худо нишон надиҳад... Аслан, лӯбиёву каду — лаънат ба ҳар ду, ин — сахту вай пӯк!

Вай дигар суханро тӯл надод ва сатилҳои пуробашро бардошту рафт. Сухани ман дар даҳонам монд. Меҳостам, ки бигӯям, агар хола он замон номзадашро, ҳеҷ набошад, ба пурсуковишҳо озмуда, нағз шинохта, баъд интиҳоб мекард, ба ин минвол як умр афсӯс намехӯрд.

Ҳафтае ба ҳамин гуна сӯзу соз гузашт. Матлубаро ҳар рӯз дар сари чашма медидам, гуфтугӯ доштам, аммо бо ин вохӯриҳо қонеъ набудам. Мехостам, ки бо ӯ дар ягон гӯшаи хилват бафароғат нишаста, бафурча гуфтугӯ кунам, дарди диламро гӯям, рози ӯро шунавам. Аммо вай ба чунин вохӯрии маҳрамона ҳеҷ розӣ набуд. Аммо чакра чакида-чакида сангро ҳам сӯроҳ кардаст, ман ҳам хоҳишамро гуфтам-гуфтаму оқибат ӯро розӣ кардам. Вай гӯсолаҳоро ба канори рӯд чариданӣ мебаряду мо дар он ҷо “тасодуфан” вомехӯрем.

Дар кӯҳистон ҳавзи сангинро гум мегӯянд. Гум асосан, дар рӯдҳои начандон бузург пайдо мешавад. Болотар аз чашма, дар миёни чакалакзорон гуми аҷибест будаст, ки мо дар канори он вохӯрдём. Оби рӯд аз баландӣ ба рӯи шахи бузурге рехта, ба мурури солҳо онро ба қадри се-чор ваннаи муқаррарӣ кофта, ҳавзи табиест сохтаст. Оби рӯд аз боло шаршара гашта ба гум мерехту кафкзанону хурӯшон аз як канори он ҷорӣ буд. Охири тобистон, об дар ғояти софӣ, хушбӯ ва хуштамъ. Дар қаъри гум камаре бед, ки аз он ҷо моҳичаҳо ҳар замон берун омада ин сӯ-он сӯ ҳаракат мекарданду хавотиромез боз пас гашта, баъзан паҳлуяшонро намуда, ҷиле дода боз ба он тангно дарун мерафтанд. Соҳилҳои рӯд чакалакзори анбӯҳ буд.

Ман рӯи харсанги тафсоне нишастаму Матлуба ба танаи сафедори наврасе така дода рост меистод. Чашмаш ба пардаи шаршара, андешаманд буд.

— Хуб, акнун бигӯед, ки... агар Ҳикоят-хола кию чӣ будани шавҳарашро пеш аз расиданаш ба вай медонист, дидаю доништа ба ҳамин мард зан мешуд?.. А? — Ман боз ба сари баҳси пеш аз ин дар миёни мо руҳ дода баргаштаму савол кардам.

— Кӣ медонад... — гуфт Матлуба бепарво кифт боло кашида. Сипас боз афзуд: — Ман зиёда вонахӯрда бошам ҳам, шавҳарамро медонистам, амин будам, ки ситораамон ба якдигар рост намеояд...

— Ғалатӣ... Дидаю дониста чаро расидед? Ҳам ҳаёти ӯро захрогин карда ва ҳам худро сарсон намудан ба шумо чӣ зарур буд?... А?

— Гумон мекунад, ки ман бо шавҳарам ҷангу ҷанҷол карда, ба ин сӯ омадаам? Не. Бемор будам, духтурҳо гуфтанд, ки ҳавои кӯҳсор ба дарди ман даво аст... Намедонам ба шумо чи хел фаҳмонам...

Вай рӯяшро ба тарафи дигар гардонду хомӯш гашт. Баъд, аз шохи ар-ар навдаеро шикаста, ба рӯи харсанг чарс-чарс задан гирифт. Баргу пӯстлохи навдаи тар ҷудо шуда, ба ҳар сӯ мепарид. Бӯи талхаи сафедор ба атроф паҳн шуд. Ман гоҳ ба қомати мавзун ва китфу бозувони хушҳаракати вай, гоҳи дигар ба рӯи зебо ва гесувони тобдораш нигариста, аз ҳусну малоҳати дилрабои вай завқ мебудам. Ҳайратам меафзуд, ки табиат чи гуна мӯъҷизакор аст, ин қадар мувозанату мувофиқият, рангу ҷило ва ҷозибаро ҳеҷ мусаввире ёфта наметавонад...

— Замони маро ба шавҳар доданашон зориҳо кардам, — аз дур сухан оғоз намуд Матлуба, — то сабр кунанд, ба суханам эътибор надоданд. Аз ҳар гӯшае маҳмадоное баромада, падару модарамро маслиҳат медод: “Духтар, ки ба қад расид, имрӯзу фардо накарда, тез ба дасти соҳибаш супоред, ягон хел гапаш набаромада, аз хонаатон биравад, барои шумо давлати калон аст. Ин хел ҳусн кати ҳар як духтарро ҳам вайрон мекунанд...” Норозигиамро дида, модарам гуфтанд: “Агар касеро хуш карда бошӣ, бигӯй”. Ба ҳеҷ нафар дилам об нахӯрда буд. Ягон ҷавони дилхоҳам

пеш наомада бошад, чи кунам?! Хостгорон бисёр буданд, аммо ба ҳеҷ кадоме диламо об намехӯрд. Оқибат, “падару модар ҳаргиз ба фарзанд бадиرو раво надидаст” гӯён маро тасаллӣ доданду ба як ҷавони ҳамдеҳаамон фотиҳа карданд. Аҷаб не, агар дар ҷои ман ягон духтари дигар буд, бо ҳамон хушу хушҳол зиндагӣ мекард. Аммо чи кунам, ки худо ба ман дил не, як балои азимро додааст... — Матлуба гунаҳкорона хандид. Баъд, “ҳозир” гуфту дуртар рафта ба болои шахи баланде баромада, ба атроф нигарист, ки гӯсолаҳо ба ҷониби полиз нарафта бошанд.

Матлуба баргашта омада, рӯи харсанг нишасту гуфт:

— Барои чи ман ҳамаи инро ба шумо мегӯям?.. Ин розро духтарон ба ҳеҷ кас намегӯянд...

— Агар ман барин дӯстдорашон бошад, бояд, ки бигӯянд, — гуфтам ман ҳар чи бодо бод.

Матлуба ба як тарзи аҷиб ба рӯи ман нигаристу фавран нигоҳашро гурезонд. Сухане гуфтан хосту даҳон ҷуфт кард, аммо нагуфт. Мо хеле муддат хомӯш мондем.

— Хуб, баъд чи шуд? Давом кунед.

— Хайр, чи гӯям... Аз фотиҳа ду-се ҳафта гузашта буд ё не, барои обгирӣ аз дарвоза бароям, ҳамун... Арвоҳ барин дар сари роҳ мошинашро қарор додаст, даҳонашро боз карда ба ҷониби ман механдад. “Гум шав!” гуфтаму аз роҳам ақиб гашта ба ҳавлӣ даромадам. Вай дуд-дуд карда бонг доду бо овози баланд таронакунон гузашту рафт. Минбаъд қариб ҳар рӯз ё рӯз дар миён ин ҳол такрор мешуд. Ҳамин ки аз кӯча бонги мошини боркашу таронахонии ўро шунаванд, хурду калон хандида, ба сӯи ман менигаристанд. Баъзе ҳамсоязон аз рӯи ҳазл “Ҳа гӯй, Матлуба, домод фарёд дорад” гӯянд, баъзеи дигар лаб қач карда, тамасхур менамуданд, ба якдигар маънидор нигариста, писханд мезаданд. Сонитар ба гӯлию содагии

ҷавон рӯирост механдиданд. Баъзе, ба монанди зани амаки Шодоб “Ҳа, боракаллоҳ, кам нашаванд домод!” гӯён мазаммат мекарданд.

Ман аз ҷоям бархостаму рафта, дар гӯшаи харсанге, ки Матлуба дар он менишаст, нишастам.

— Илтимос... дар ҳамон ҷоятон бошед... Мабодо, ки ягон кас... — Вай чунон ҷиддан хоҳиш кард, ки ҳоҷати рад кардани ҳарфи ӯ набуд.

— Ҳамаи инро шунидану дидан қалбамро мефишурд. Ҷои меҳр бастан номзадамро шуму бад дидам, рӯз аз рӯз ба вай нафратам меафзуд, дигар ба чашмам мисли бало менамуд, аммо буғзи диламро ба касе гуфта наметавонистам. Фаразан, агар гӯям ҳам, мардуми мо дардамро намефаҳмиданд, ҳамин ҳам гап шуд, духтар, танат сиҳату ҳолат хуб аст ё не, мегуфтанд ва бешак ба чашмам хавотиромез менигаристанд. Ба болои сӯхта намакоб, вай як бегоҳӣ ду нафар дугонаҳоямро фиристодаст, то ба баҳонаи синамо рафтан маро аз хона берун баранд, суҳане заруре доштаст. Ман ҳатто ин даъвати густохонаро шунида, сараввал ба ваҳм афтода: агар падару модарам ва ё хешовандонамон шунаванд, чӣ мегӯянд?! Духтарон баргашта рафтанду баъди ним соат боз омаданд. “Агар наояд, нимта арақ мезанаму рост ба хонааш даромада меравам”, гуфтаст. “Биё, биравем, ягон гап доштагист”, гӯён дугонаҳо маро ба доштам, ки духтарон дар бари ман мешаванд, аммо онҳо гурехтанд. Ман аз шарм месӯхтам, аз қаҳр мекафидам... Кӣ медонад агар вай мард барин, як-ду суҳани нағз мегуфт, таскинам медод, балки оташи аламам паст мешуд, дар дили ман ҳам меҳраш реша мезад. Гапи ёфтагии домодшавандаро шунавед: чаро ман аз баъзе хешони вай рӯй напӯшидаам?! Дар ҷавобаш “Ту кор мекунӣ, бас, ман дар хона бишинам?”

гӯям, кинояи ошкороро нафаҳмид-е! Ин ба ман бештар аз ҳар таҳқиरे алам кард. Баъд, истинтоқи дигаре: чаро бегоҳӣ ҷуволи пахтаамро Ҷобир бардошта, то ба назди тарозубон овардаст?! Агар сире набошад, барои чи ҷуволи дигаронро нею ҷуволи маро меовардаст?! Дигар тоқат наовардаму рӯирост гуфтаам: “Зоғе агар ёбад гуле, худро шуморад булбуле... Бигӯ, очаат омада ҷиҳозатонро аз хона бубарад...” Гуфтаму ба пасам нанигариста, ҷониби хона давидам... Боз падару модар монёш шуданд. “Айб мешавад, духтарам, сари моро ҳам мекунӣ, фотиҳачудо аз талоқ намемонад...” Хоҳу нохоҳ ба қисмати сахтам тан додам... Хуб, фаразан, ўро рад кардам, сонӣ ба кӣ мерасидам?..

Матлуба хомӯш монду аз ман чашмашро рабуда ва ба сӯи қуллаҳои кӯҳсорон нигариста, ба гумонам табассум кардагӣ барин шуд. Табассумаш талх буд. Зоғею доғе, кӣ гумон дошт, ки дар дили ин нозанини зоҳиран шодоб аз сад гулаш як гулаш ҳанӯз нашукуфта ин қадар дарду алам ҳаст?! Рост аст, ки ҳар як одам як олам аст ва ҳеҷ аҷаб не, агар бо ин олам шумо умрӯҳо паҳлу ба паҳлу зиндагӣ кунед, вале асрори дили ўро нафаҳмида биравед... Вай ҳам монанди ҳамаи духтарон аз пирдухтар гаштан меҳаросид.

Баъди шунидани ин қадар саргузашти нохуш, ман бо кадом забон изҳори матлаб кунам, намедонистам. Боз фурсати гуфтугӯй даст медиҳад ё не. Шабу рӯзҳои охир гаштаю баргашта аз худ савол кардам қарордодам ҳамин — ман бе Матлуба наметавонам, аз як дидан ба вай дил бохтаам...

Ман аз кӯҳ як пора дурри кӯҳӣ ёфта, чанд муддат онро сӯхон зада, садбарги навшукуфтаеро таҷассум карда будам.

— Ин барои шумо, — гуфтам онро ба дасти Матлуба дода.

— Ваҳ!.. Аз санги чахмоқ аст?

— Не, ин аз дурри кӯҳӣ... пай ситора мегӯянд-ку...

— Худатон сохтед?.. Ба ростӣ?.. — Матлуба ҳадяи маро чарх гардонда тамошо мекарду ман аз он ки гули сангин ба вай хуш омад, аз фараҳ ва шодмонӣ курта-курта гӯшт мегирифтам. — Ба ростӣ, худатон сохтед? — Бовар намекард вай.

— Ҳунар фаровон дорам... шумо ҳанӯз намедонед... — гуфтам ба шӯҳӣ. — Хабар доред, ки шуморо... дӯст медорам?.. Ана, боз як ҳунарам!..

— Инаш муболиға... — гуфт бесаранҷом гашта. Вай гоҳ сурх мешуд, гоҳ сафед. — Ба гул бовар мекунам... инаш — ҳақиқат... Ман инро бурда пинҳон мекунам... хотира аз ин рӯз... Ҳикоят-хола агар бубинанд, шикаста ба шир меандозанд, — хандид вай.

— Барои чи ба шир меандозанд? — тааҷҷуб кардам ман.

— Баъзе шабҳои гарм шир турш мешавад гӯён, як мисқол барин меандозанд... — Аз хотири ӯ чи сиру савдое гузашту ба якборагӣ маъюс шуд, чашмонаш кашида гаштанд.

— Чиро фикр мекунед Матлуба?

— Як моҳ пештар аз ин, ҳамон язнаи таронагӯятон омада буд, ман як кӯша шохи ғурмро додам, то ба хона барад. Онро як чӯпонамон аз кӯҳ ёфта оварду ман аз вай илтимос карда гирифта будам. Чунон шохи ғалатӣ!.. Ҳалқа-ҳалқа печидагӣ, дарозиаш ҳам як кулочи расо меояд. Баъди се рӯз Бобои Низом онро ба қоши зин баста аз бозор омаданд. Ба як ҷарии сари роҳ партофта рафтаст!.. Бобои

Низом бо ҳамин қадар дуруштию бедаханиаш аз вай авлотар не?... Завқаш будаст, бепарво гузашта нарафтааст...

Ба Матлуба раҳмам омад. Далер бархостаму бо як часорати ғайриоддӣ аз ду дасти вай гирифтам ва рост ба чашмонаш нигаристам. Лаҳзае ҳарду рост истода дастони якдигарро мефишурдему нигоҳҳо ба ҳам рехтаву омехта, зарбони қалби ҳамдигарро мешунидем.

— Ман... он шохро ба шумо... тӯҳфа мекунам ... Қабул мекунед? — гуфт вай бо меҳр ба чашмонам нигариста.

— Ба чашмонам молида-молида қабул мекунам... ва на фақат онро... ман шуморо аз ин ҷо мебарам Матлуба!.. — гуфтам тез-тез ба изтироб.

— Ман ба шумо муносиб нестам, — гуфт вай қатъӣ. Сипас эъзоҳ дод: — Шавҳар дидагиам... Синнам ҳам ягонсол калон... Ҳақ надорам... Одамон чи мегӯянд?..

— Кадом одамон?... Одамон чи дахл доранд? Ман шуморо хушбахт мекунам... Кӣ ба хушбахтӣ ҳақ надорад?! Ҳамаи мо барои хушбахтӣ ба дунё омадаем...

— Ман лоиқӣ шумо нестам... Умуман, нағз не... Мардум боз маро маломат мекунанд, бачаро аз раҳ зад мегӯянд...

— Ин ҳарфҳои беҳуда Матлуба! Ман аз нигоҳи нахустин, аз дидори аввал дар сари чашма шуморо дӯстдор гаштаам!.. Аз ин ҷо меравем...

— Алҳол ҳамон шоҳи ғурмро ҳамчун хотира аз ман баред...

— Ман ҷиддан мегӯям Матлуба!

— Ман ҳам ҷиддан мегӯям... То як сол... Агар то як сол фаромӯш кардан натавонед, сонӣ... биёед...

— Дигар шарт надоред?... Фақат то соли дигар?... Имтиҳони дарозе...

— Ҳа... баъдан мебинем...

Солҳои 1970.

МУАЛЛИМИ САХТГИР

Баҳори он сол ба дашти беоби Ёвон бори аввал пунбадона коштанд. Ғўза кайҳо себаргаву вале аз об дарак набуд. Баъзеҳо ба раддаҳои беҳудуди сабзгун — гули заҳмату умеди худ нигариста, хавотир буданд: “Аз ростӣ, оби Вахш меояд ё обро надида, мӯза кашидем?” — мегуфтанд.

Ба канали нав, одатан, обро ҳамту, иму ҷим сар намедиҳанд. Ид мешавад, рақсу бозӣ, мукофотдиҳӣ, вазьгӯӣ мекунанд. Ҳоло мардум ба вазьгӯӣ ончунон одат кардаанд, ки дар тӯй ҳам, дар азо ҳам, то аз рӯйи коғаз бурро хатро хонда тавонишани худро собит накунанд, гӯё рӯзашон намегузарад.

Ман ба ин ҷо ба муносибати ҳамин тантана омадам... Вале ногаҳон Шодиро дидаму дар дили ман аз шодмонӣ асаре намонд.

Дар баландӣ истода ғарқи тамошоӣ канал ва даҳанаи нақб будам. Дар пешгоҳи он ҳарфи М-тамғаи метросозони Москва медурахшид. Дар масофаи ҳафтуним километр аз зери кӯҳ нақб канда, оби паси Боботоғро аз як гӯшаи биёбон берун овардан, дар ҳақиқат, қиссаҳои пешини бибию бобоёнро ба ёд меовард.

Ҳоло ҳама кори асосӣ саранҷом ёфта, коргарон бо трактор лавозимотеро, ки дар нақбкани ба кор бурдаанд, аз мағзи кӯҳ кашонда, берун меоварданд. Оёе, ки аз даруни нақб ҷорӣ буд, чархҳои тракторро қариб гӯр мекард. Ин оби Вахш не, оби қаъри кӯҳ аст. Ҷавони навчаи лоғарандом, дар тан корҷома, дар по мӯзаӣ резинии соқаш баланд чолокона банд-банд тахтаву оҳанпораҳоро ба чангак андармон месохту кран онро бардошта, дар соҳил ҷамъ мекард. Ҳаракатҳои ҷавон ба ман ошно намуд, худӣ

ӯро низ гӯё мешинохтам, аммо аз дур афташро равшан тафовут намекардам. Аз теппа фуromaда, ба ҷониби вай наздик рафтам. Хандаҳои соддалавҳонааш, поймониҳои такаббуромезаш ба Шодӣ монанд... Шодӣ! Худаш!.. Ана, вай ҳам маро дид... Зеҳн монда менигарад... Аҷиб, шамоли тақдир одамро ба куҷоҳое намебарад!

— Шодӣ!.. — наздик рафтаму даст бардошта овоз додам.

Маро дида вай лаҳзае карахт шуд. Сипас, маъюс табассум намуду дасташро боло бардошта “Салом” гуфт.

— Баъди кор биё ҷақ-ҷақ мекунем... Ҳозир нағз не...

жураи солҳои бачагиам дар ин ҷо маҳбус буда, чунон ки мегӯянд, хидмати маҷбурӣ мекардаст, вале ман намедонистам. Ҳоло ӯро дида, агар гӯям, ки ҳайрон шудам, на он маъниро медиҳад. Лаҳзае дасту поям бемадор гашт, ҷӣ гуфтанамо надониста забон хоидам. Вай андаруни канал, ман дар соҳили баланд — ҳар ду аз изтироб хомӯш будем.

— Ягон чиз даркор бошад, гӯй, — хоҳиш кардам.

— Ташвиш накаш, ҳеҷ чиз даркор не... Фақат дидори шумоён...

Вай табассум намуд ва бо меҳр ба рӯйи ман нигаристу хомӯш монд. Посбон ба исрор талаб дошт, ки ман аз соҳил дур шавам.

Не, ба ҳар ҳол, ин Шодии пешин не. Агар ҳамон Шодии пешин мебуд, “ягон сони гӯсфанда пухта биёр, як дег палави сергӯшт кун, палава ёд кардам, арақ гир” мегуфт. Ғалатӣ...

Вай бо трактори худ ба нақб баромада рафту ман парешонхотир ба қафо баргаштам.

“Сазои хулқу атвори бад... — мегуфтам худ ба худ. — Аз карда пушаймон метобад. Ақлаш даромадагӣ барин...”

Даврони бачагию наврасии мо бо ҳам гузашт. Даҳсоларо ҳамроҳ тамом кардем. Баъд ман аз пайи таҳсил ба шаҳр омадаму вай дар деҳа монд.

Хурд будем. Он солҳо ҳавлии Шодиино дар шафати ҳавлии мо буд. Ҳамеша ҳамдам, бозӣ мекардем, ҳамроҳ ба мактаб мерафтем, аз пайи гову гӯсола, алафу ҳезум медавием. Рост мегӯянд, ки Исо ҳам ба роҳи худ, Мӯсо ҳам. Бесарии вай як зарра ҳам ба ман сироят накард. Баъди ин гуна таҷрибаҳо чӣ гуна ба қонуни ирсият бовар намекунӣ?! Росташро гӯям, баъзан аз касофати вай ман ҳам дар маломат мемондам. Бинобар он, очаам мудом таъкид мекарданд, ки вай катӣ камтар бозӣ кунам. Лекин ҳамроҳ бозӣ накарда мешавад?

Боре сазои ба суханони модар безътиноиамро дидам. Воқеа ин тавр рух дод: дар қарибии боғи мо полизи колхоз буд. Нигоҳбони он бобои Орзумурод ҳар гоҳ ба боғи мо ояд, ягон ҳандалаки хушбӯ меоварду маро шод мекард. Он солҳо мардум дар замини рӯйидарича харбуза намекориданд. Ғалла танқис буд. Ба мардуми деҳқон пул аз он ҳам танқистар буд. Ҳеҷ кас моҳона намегирифт, на дар пирӣ нафақаю на дар беморӣ... Дар ивази 20 сотих замини рӯйидарича аҳли оила дар колхоз кор мекарданд. Бе паспорт ба куҷо гурехта меравӣ?! Ана, аз ҳамин сабаб ба замин, ки корам аст, хоҳ лалмӣ, хоҳ обӣ, ғалла мекориданд. Колхоз барои полиз хеле кам замин ҷудо мекард... Ҳамон рӯзи нохуш ману Шодӣ дар боғи мо, ки як гӯшаи ҳамон замини рӯйидаричаро ишғол мекард, машғули бозӣ будем. Намедонам, гап аз куҷо бархосту вай барои харбузадуздӣ ба полизи колхоз рафтани шуд. Ман инояти бобои Орзумуродро ба хонаводаамон ёд оварда, дар ин хиёнат ба вай шарик нашудам. Чун ӯ ба ҷониби полиз раҳ гирифт, ман аз боғ бадар меравмгуфтам, вале

рустӣ аз Шодӣ ба даруни чӯйи обкандаи чуқуре даромада пинҳон шудам.

Дар он айём чӣ донам, ки агар кас бетарафона чиноятро гувоҳ бошад, низ гунаҳкор аст.

Ногоҳ валвалаю ҳаёҳуе бархосту бача набошам, боз ҳам худдорӣ карда натавонистам ва сар бардошта, оҳиста ба тарафи ошӯб нигаристам. Манзарае, ки дидам, ҳеҷ фаромӯш намешавад: Шодӣ харбузаи калоне дар даст ба ин сӯ медавиду аз қафо, дар масофаи чил-панҷоҳ қадам бо ҳаёҳу бобои Орзумурод ўро дунболагир буд... Ман ин ҳолро дидаму саросема сарамро поён гирифтам, вале кор аз кор гузашта буд: Шодӣ гурезон харбузаро ба назди ман ғелонду рафт...

Вақте ки бобои Орзумурод омада, дар сарам рост истод, ба чуз шармандавор аз ҷо бархостан дигар чораам набуд. Мӯйсафед тамоми захрашро ба ман рехт. Суханоне гуфт, ки агар мор шунавад, пӯст мепартофт. Рост мегуфтаанд: харбузаро хом кандана, сари деҳқонро бикан.

Ҳамин қадараш кам набуд, ки мӯйсафед боз ба хонаамон рафта, воқеаро ба модарам гуфтаст. Бегоҳирӯзӣ гӯсолаву се бузғоларо пеш андохта аз дарвоза дароям, модарам дар сари оташдон будаанд, тарошае ба дасташон афтоду бо он маро чунон заданд, ки он шаттаро ба ёд оварам, то ҳол тахтапуштам виҷиррос зада, дар танам мурғак медамад. Аз беадолатии модарам саҳт ранҷидам. Як шабонарӯз аз хона таом нахӯрдам. Аввал пурсиш, баъд кушиш-дия! Бобои Орзумуродро солҳои сол чашми дидан надоштам.

Ба Шодӣ бало ҳам назад. Баръакс, фардош шӯру фиғони маро тақлид карда мазоҳ намуд. Бобои Орзумурод ба модараш гуфта бошад ҳам, Ҳаёт-хола ҳаргиз ба писараш саҳт намерасад. Зани аҷиб буданд — нармдил, беозор,

гапбардор, фориғдил... Ҳеҷ нашунидаам, ки вай ягон бор ба Шодӣ, ақаллан дӯғу пӯписа карда бошад. Бо ҳама ҳамин хел, мулоимгап, нармдил. Мо — бачаҳо ҳавас мекардем, кошкӣ модари ҳар яке ҳамин хел мебуд... Беақл будем...

Шодӣ сол аз сол дар бадкирдорӣ ном мебаровард. ”Шодӣ не, ин ғаму кулфат аст”, мегуфтанд одамон. Ёд дорам, боре модараму Ҳаёт-хола ба таъзияи кадом як ҳамдеҳаамон рафтанд. Ману Шодӣ дар ҳавлии онҳо будем. Дар сояи тути калони балхӣ бибиаш ғир-ғир чарх ришта, суруди ғамангезеро замзама мекард. Аз афти кор, пиразани ҳафтодсола писари дар ҷанг бедарак рафтагаш — падари Шодиро боз ба ёд оварда буд магар, ашки рухсораҳои пурочингашро дам ба дам ба нӯги остини дарозаш пок мекард.

Ин дам аз кӯча нидои аттор баромад. Он солҳо атторҳо ранг, қулф, сӯзан, тугма, шаба, ҷангаки моҳидорӣ барин майда-чуйдаҳоро аз шаҳр харида, деҳа ба деҳа гашта қиматтар мефуруштанд. Рӯзе, ки аттор меомад, барои бачаҳои деҳа ид буд. Ҳар кас ягон чиз мехарид: писарбачаҳо — ҳуштакчаҳои сафолӣ, дорбозак, духтарон — сӯзан, ҳалқа, илқ, занҳо — ранг, зок, зиҳи пойчома ва ба ҳамин монанд чизҳо.

Ману Шодӣ саросема ба сӯйи аттор давидем. Ҷангаки моҳигириро дидему ҳаваси моҳигирӣ моро беқарор кард. Аммо барои ҷангакхарӣ пул надоштем. Дар он айём пул на фақат дар ҷайби бачаҳо, балки дар кисаи аксар мардони деҳа ҳам ёфт намешуд. Аммо мушките набуд, ки садди майлу хоҳиши Шодӣ бошад. Вай “ҳозир” гуфту тозон ба ҳавлиашон рафт ва фурсате нагузашта, куртаи мардонае дар бағал берун омад. Аттор куртаре пасу пеш гардонда диду писанд кард, вале ба рӯйи Шодӣ бо шубҳа нигариста гуфт:

— Бача, боз бе рухсати очаат овардӣ?

— Не-е!

— Ку, рав, бигӯ очаат ояд.

— Э, шумо чӣ хел одам, гиред-дия!.. Очаам ба меҳмонӣ рафт. Худаш гуфта буд, ки инро дигар касе наменӯшад.

Ин лаҳза хоҳарчаи Шодӣ — Фароғат аз дасти бибиаш гирифта аз ҳавлӣ берун омаду ба сӯйи аттор шитобон расид.

— Ана, куртаи додом, бибиҷон!.. Ман гӯям, шумо бовар намекунед... — бидиррос зад духтарак куртаро аз пеши аттор бардошта.

Куртаро дар назди аттор дида, фиғони пиразан баромад.

Шодӣ ба Фароғат суханони таҳдиду таҳқиромез гуфту аз он доира дуртар рафт.

— Ҳой, балонусха... Куртаи писаракам-а! Нарӯйида рав, ту шумқадам... Садқаи падар шав!.. Барои ҳамин худо ба ту уна ҳайф дид.

Вай бо алам хеле суханони ҷонгудоз гуфту куртаро аз дасти Фароғат гирифта, бо қомати хамида ба сӯйи ҳавлӣ равон шуд. Шодӣ аз ин кори хоҳарашу бибиаш изо кашиду беҳаётар гашта, ба пиразан дарафтод. Сараввал куртаро аз дасти бибӣ гирифта гурехтанӣ шуд, вале натавонист. Баъд аз алам ҳавлиашонро сангборон мекард, ки модараш расида омад. Ҳаёт-хола сабаби моҷарои ўро фаҳмид ва зуд аз кучое пул ёфту барои Шодӣ чангак харид ва хархашаи ў пасанда гашт.

Шодӣ солҳои мактабӣ ҳам тавфиқ наёфт. Вай қобилияти хуб дошт, аммо ҳаргиз дар хона китобу дафтарро ба даст намегирифт. Ҳар он чӣ аз муаллим мешунид, каму беш дар хотир медошт ва онро боз гуфта аз

муаллим баҳо мегирифт. Агар аз роҳи худсарию бетамизӣ намерафт, балки одами дуруст мешуд...

Аз бонги ногаҳонии мошин як қад парида, худро ба канори роҳ гирифтам. Замини зеро поро ларзонда “Белаз” гузашт. Ронанда ба ҳоли ман хандид. Ман ҳам хандидам.

Бе ҳеҷ мақсад, ғайриихтиёр мерафтаму мерафтам. Инро пай бурда, ниҳоят аз роҳ истодам. Истодаму баргашта ба сӯйи чорраҳае, ки он ҷо мардум интизори мошинҳои раҳгузар буданд, рафтам.

Ҳоло ба кадом сӯйи ин дашт назар кунед, суруру тантанаву фардо эҳсос мешуд. Гурӯҳ-гурӯҳ одамони аз атрофу акноф баҳри тамошо омадагӣ бо шавқ даҳани нақб ва наҳри навсохтро менигаристанд. Дар ҳама ҷо байрақу хитобаҳо, ошхонаву дӯконҳои сайёр...

Намедонам, дар синфи шаш будем ё ҳафт, ғолибан дар синфи ҳафт мехондем, ки ба мактаби мо аз шаҳр муаллимае омад. Ёро мо дар зиндагӣ ҳаргиз фаромӯш намекунем, зеро вай сабабгор гашт, ки сонитар бисёр бачаҳои деҳаи мо таҳсилро давом доданд, касбу ҳунар омӯхтанд. Чашми моро ба олам, ба зиндагӣ ҳамон Солеҳа Каримова кушод. Ҳар як сухан, ҳар як кори вай барои мо ибратбахш, зебо ва ҳавасангез буд. Писару духтар — ҳама мафтуни вай будем. Муаллима барои мо ҳам рафиқи мӯнису сирдон, ҳам устои саҳтгири иззатманд — ҳулоса як олами нави таҳ ба таҳ асрор, хирад, ҳунар, ҳусн ва назокати одамӣ буд. Вай ҳам донишманд, ҳам дарзӣ, ҳам пазанда — ҳулоса, кони ҳунар буд. Ба духтарон бофтани дӯхтанро омӯзад, ба бачаҳо аз усули муомила, назокати адаб сар карда то ороштани дастархону ақоиқи назофат, тариқи меҳмонию мизбонӣ, расми хонадорӣ ва ободу зебо доштани макони истиқоматро меомӯхт.

Шодӣ ўро низ биозурд. Биозурду сипас худ батамом радди маърака шуд: рӯзе муаллима ба синф ворид гашт ва пас аз салому алек ба курсӣ нишаста ҳозирӯ ғоибро санҷидан хост, вале курсӣ яку якбора пора-пора гашта аз ҳам рехт. Муаллима ба рӯйи фарш афтод. Вай аз хиҷолат буд ё аз дард ба рӯйи ҳеҷ кас нанигаристу лангон-лангон аз синфхона берун шуд. Чашми духтарон об гирифт, бачаҳо аз ғазаб дандон ба дандон мефишурданду аз алами очизӣ сар намебардоштанд.

Аксари онҳо дар он айём аз Шодии ҷангара ба дил ҳарос доштанд.

— Ба падарат лаънат... Мур, ту, пес... — яку якбора Маҳрам сар ба остин ниҳода гириста сар дод. — Гум шав, нокас!..

— Агар ягонатаат даҳон кушӯй, аз ман гила нақун! — аз ҷо бархоста мушташро гиреҳ карда ба аҳли синф ва асосан, ба Маҳрам таҳдид кард Шодӣ. — Даҳаната аз тахтапуштат мекушӯям, Таппак!.. — Вай духтари Назари Чӯпон Маҳрамро “Таппак” меғуфт.

— Агар ҳозир ба мудир рафта нагӯям, ман — одам не! Ту ин курсиро мондӣ, — Маҳрам бо чашмони ашқолуд аз ҷо бархосту аз синф берун рафтан хост.

— Бишин, Таппак! — Шодӣ сари роҳи ўро гирифт. Азбаски Маҳрам ба мактаб аз молхона меомаду мудом аз танаш бўи ширу ҷурғот ба димоғ мерасид, ин лақаб ба вай часпида буд. — Ку, як бори дигар гӯй!.. — Шодӣ бо ситез мушташро ба таҳи манаҳи духтар бурд. — Чунон гирифта ба девор мезанам, ки...таппак мешавӣ! — аз лутфи дурушти худ завқида, қоҳ-қоҳ зад вай, вале ба хандааш ҳеҷ кас ҳамроҳ нашуд.

...Касе маро ҷеғ зад магар ё ба гӯшам ҳамин хел даромад, дақиқ надониستم. Сар бардошта ба атроф нигаристам — ҳоло ҳама ба ҳар тараф рафта, дар гирду пеш ҳеҷ ҷонзоте набуд. Дар он сӯйи канал бачаҳои Ёвон ба харҳо кӯзаву офтобаҳоро баста аз пайи оби гуворо ба сӯйи чашмаҳои домани кӯҳ мераванд. Имрӯз бачаҳо бори охир барои об мераванд. Фардо аз ин канал, аз оби Вахш меҳӯранд.

Боз овоз баромад. Ин дафъа аниқ шунидам — овози зан. Бист-сӣ қадам дуртар аз ман дар канори роҳ ду мошини самосвал меистод. Аз таваккал ба ҷониби мошинҳо қадам задаму аз паси яке аз онҳо қиқирросзанон Гулсифат баромад.

— Дар ҳамин ҷо ҳам ту фарқи фикру хаёли?.. Э, ту ҳам одам барин ягон рӯз ҳушёр мегардӣ ё не? — гуфт вай бо чеҳраи хандон ба сӯйи ман аз дур дасти воҳӯрӣ дароз карда омада.

— Фикру хаёл кучо, ҳамту... — гуфтам аз хиҷолат чӣ гуфтанамо надониста. — Ту дар ин биёбон чӣ гум кардӣ?

Мо салому алек ва аз якдигар ҳолҷӯӣ кардем.

— Ба чӣ кор омадӣ? — Ва ҷавоби маро нигарон нашуда пайрави саволи худ гуфт: — Тантана менависӣ? Мардони майдон ё диловарони Ёвон? А?

Гулсифат ҳам аз ҳамсинфони мо. Ман аз бозе, ки ўро мешиносам, одаташ ҳамин: ягон гапро мепурсаду тоқати ҷавоби шуморо шунидан надорад. Шумо ба ҷавоб даҳан кушода-накушода, вай аз ҷойи дигар савол мекунад.

— Писардор шудай, муборак... Чӣ ном додӣ? — боз пурсид вай. Ман номи писарам ва мақсади омаданамо гуфтаму сипас аз ў пурсидам:

— Ба ман нигар, аҳволи Шодӣ чӣ хел аст, бохабарӣ?

— Ҳабс шуд-ку, ҳоло дар зиндон будагист, — гуфт вай ва якбора маъюс гашт. — Чаро якбора Шодӣ ба ёдат омад?.. Дар ҳамин дашт рӯята ба қибла гардонда Шодиро фикр мекардӣ?

— Не, Гул... Ист, ки ту ба ин ҷо чаро омадӣ?

— Мусулмонӣ ба шикамсерӣ, гуфтаанд. Се-чор дӯкону ошхонаи районро овардам. Гапи хушк ба гӯши кӣ мефорад?! Гумонат рӯзномаи ту барояд, офтоб мебарояд, вагарна на пахта мерӯяду на мол мезояд. Ҳамту не?

Кинояи ўро бо табассум гузарондам. Вай кори рӯзноманигоронро гапи хушк ва беҳуда мешуморад.

Мо дар хусуси ҳамдиёрон, ҳамсинфон, кору бори худамону наздиконамон хеле гапзанон кардем. Чун суҳан ба сари мактаби деҳа кӯчид, Солеҳа Каримова боз дар пеши чашмам ҷилвагар гашт.

— Ба ман нигар, Гулсифат, муаллима Каримова ҳоло дар куҷо бошанд?

Вай чашмонашро калон карда ба тааҷҷуб чунон ба рӯйи ман нигарист, ки авзоаш баръало мегуфт: “Бача, тани ту сиҳат аст ё не?”. Дар муқобили рӯйи лоғару бориқаш чашмонаш зиёда калон намуданд. Дар воқеъ, Гулсифат ҳеҷ фарбеҳ нашуд. Ҳама ҳайрон буданд, ки ў ба вучуди ин қадар дарёдилию ҳуштабӣ, чаро тортанак барин дар бадан як пайса гӯшт надорад. Кораш нағз, рӯзгораш осуда, хулоса чор ишкелаш чоқ. Аз афти кор, аз хӯрок парҳез дорад, қомати зебоашро эҳтиёт мекунад. Дарвоқеъ, фарбеҳии зан бештар қабеҳ менамояд.

— Имрӯз ба ту ягон гап шудагӣ, поймапой гап мезанӣ. Чаро хаёлат парешон? — гуфт вай баъди лаҳзае ҳайронӣ ба чашмони ман нигариста.

— Ҳеҷ, — гуфтаму табассум намудам.

— Каримова аз мактаби мо рафтанду дар Себзор ҳам гапашон бо директорашон напухт магар, ба кори дигар гузаштанд. Боре дар мошин дучор шудаму як дам гапзанон кардем. Ҳамаро ном ба ном пурсиданд. Чаро аз муаллимӣ рафтед гӯям, даст афшонданд. Худашон ҳам пушаймон барин. Хайр, худат медонӣ, одами ростдил ҳоло рӯзаш сахт аст.

— Ба халқ чизи аз ҳама зарурӣ аввало нон, баъд аз он мактаб, — гуфтам ман суханони дар кучое хондагиамро ба ёд оварда.

— Ҳеҷ кас ба ин шубҳа надорад.

— Рӯзҳои шанбею якшанбе хона ба хона мегаштанд. Очаам аз саҳар “бибиотуни айбчинат меояд” гӯён, ба рӯбучин сар мекарданд. Чӣ қадар маслиҳат, машварат... Худро ба одамон бегона намеҳисобид... Ёд дорам, очаи маро маломат карда буд, то ки вақти гиряи кӯдак гаҳвораро сахт наҷунбонад... Аммо баъзеҳо ба хонашон рафтани ӯро хуш намекарданд. Сагашонро кушода мемонданд, медонӣ?.. Ҳурмати нон... — гуфтам ман бо сӯзу гудоз.

— Муаллими ҳақиқӣ буд... Ҳайфо, ки бо замона мувофиқат карданро намедонист.

— Ҳаёт-хола ҳам омаданаширо намехост, рӯйи хуш намедод, муаллима пай мебурд, аммо домани Шодиро сар намедод.

— Куҷо пай намебурд! — эътироз кард Гулсифат. — Ҳамаашро медонисту худашро ба гӯлӣ мезад.

— Ин тавр бошад, чаро ба Шодӣ ин қадар андармон буд? Барои таъмири хонаю ҳавлии онҳо ҳашар ташкил карда буд, ба хонааш мебурд, китоб медод: бо кӯшиши вай Шодӣ одамсуроб гашт, ҳатто момои Гулсуми бекасро дастёрӣ мекард...

Лаҳзае фикру андешаҳои ҳар ду ҳам ба он солҳои наврасӣ пайванд хӯрда, хомӯш мондем.

— Азбаски очааш доим тарафи писарашро мегирифт, бечора муаллима ба бало монда буд, — хандид Гулсифат. — Шодӣ ягон номаъқули кунад, додхоҳон ба хонаи муаллима мерафтанд, гӯё фарзанди вай бошад... Э-э, Шодӣ набуд, вай дар ҳақиқат ғаму кулфат буд. Аз кучо гапи ёро сар кардӣ? — аз ин гуфтугӯ дилгир шуд Гулсифат.

— Баъди аз мактаби мо рафтани Солеҳа Каримова Шодӣ расво шуд. Хусусан, Маҳрами бечораро расо азоб дод. Бачаи шум буд, — гуфта ба Гулсифат ҳамфикриамро баён намудам.

Маҳрам аз ферма ба мактаб харсавор меомаду хараширо дар қуруқи лаби сой ишкел зада мемонд. Шодӣ дар танаффус пинҳонӣ рафта, ишкели харро кушода сар медоду баъд духтари бечора ҳафт километр роҳро пиёда мерафт...

— Оби ганда ба хандақ, ана оқибаташ, — гуфт Гулсифат андӯҳгин абрӯ чин намуда. — Аз мукофоти амал гурехта намешавад! Дузд ба дузд вомехӯрад, ғар ба ғар...

— Аҷаб не, вай одами нағз мешуд... — гуфтам, аммо ин дам ҳамаи далелҳоям дар бобати одами нағз шудани Шодӣ ба назарам ночиз ва беасос ҷилва намуданд. Баъди лаҳзае хомӯшӣ гуфтам: — Ҳозир Шодиро дидам. Дар ҳамин ҷо будаст...

Гулсифат ғайричашмдошти ман як қад парида, ба рӯйи ман нигарист, лаҳзае ин гуфтӯгуро чашмони мо идома доданд: ман бовар кардам, ки солҳои охири мактабӣ мафтунии Шодӣ ба Гулсифат, ҳар чӣ бошад ҳам, дар дили духтар асаре доштаст.

— Суханро аз ҳамин сар кунӣ, намешавад?! Гочиатро бас накардӣ!.. Аз даққиюнус сухан сар карданат барои ҳамин Шодӣ буд?! Хайр, чӣ илоҷ, ба бадбахтии Шодӣ ҳеҷ кас гунаҳгор не, айби худаш, — гуфт Гулсифат ҳаяҷони худро андаке фурӯ нишонда. — Агар худӣ кас одам шудан нахоҳад, ҳеҷ кас ёро одам карда наметавонад.

Ҳар ду ҳам дақиқае чанд хомӯш мондем. Ман ботинан ин гуфтугӯро давом меодам: Ба фикри ман, дар ин бадбахтӣ танҳо худӣ Шодӣ гунаҳгор не, — мегуфтам ба худ. — Фақат як худӣ модараш ҳам гунаҳгор не. Бале, хурду калон — ҳама. Дар пеши назарамон дузду авбош, коҳилу кӯрнамак ба воя расид, ҳеҷ кас ба таври қатъӣ ба вай монёе нашуд. Аз хурдӣ умри вай бекор мегузашт... Ҳаёт-хола тарафи писарашро мегирифт ва ё дӯғу пӯписаи бардурӯғ мекарду бас. Баъди як воқеаи нохуш дили аксар ҳамсояҳо ба модари писар хунук шуд, аммо боз гунаҳгор бечазо монд. Шодӣ дар оғилашон гурбаи ҳамсояро дошта, ба болояш карасин рехта оташ мезанад: гурбаи оташгирифта ба ҷониби ҳавлии соҳибаш мегурезад ва ҳангоми таоми шомӣ хонавода худро аз тиреза ба хона меандозад. Носири якдаста аз хавфи сӯхтор худро ба болои гурбаи машғалвор оташгирифта меандозаду бо як дасти аз ҷанг амон мондагиаш онро дошта, боз бештар маъҷуб шуд...

Ҳаёт-хола ҳар боре, ки ба хонаи мо меомад, модарам баъзе кирдорҳои Шодиро аз рӯйи дидаю шунидашон гуфта, “Сари вақт аст, пеши роҳашро гиред”, мегуфтанд. “Абе, дугонаҷон, ҳоли бача-дия. Бе падар, сағир калон шуд. Дили сағираро озурдан гуноҳи азим аст, меғӯянд. Дилам намешавад, ки гапи саҳт гӯям. Калон шавад, ягон

рӯз ақлаш медарояд. Бачаҳои шӯх ҳам калон шаванд, вазнину солор мешаванд”, — мегуфт модари ӯ дар ҷавоб.

— Тағоияшу очааш ба ин ҷо дидорбинӣ омадаанд, аммо Шодӣ ба наздашон набаромадааст. “Ман оча надорам”, гуфтаст. Сонӣ амакаш омадаст, — гуфт Гулсифат андешаманд. — Шодӣ гуфтаст, ки очаам наояд. Маро ҳарчӣ кард вай кард: тухми мурғи ҳамсоҷро дуздидам, манъ накард, ба сағаш сӯзан додам, як шаппотӣ назад, ана, оқибаташ...

— Ғалатӣ... Боварам намеомад, ки Шодӣ чунин рафтор кунад ва аз ӯ ин гуна суҳанҳо барояд. Кӣ ба ин минвол чашми ӯро кушода бошад? Кӣ? А? — гуфтам ангушти ҳайрат ба лаб бурда.

— Зиндагӣ... Зиндагӣ ҷонам, Солеҳа Каримова не, — гуфт Гулсифат дар поёни суҳан. — Зиндагӣ муаллими саҳтгир аст... Меғӯянд, ки дар ҳамин ҷо китоб хонда, донишманд шудагӣ...

Дар пеши чашмони ман қомати баланди Шодӣ ҷилва намуд, ки ӯ аз паси мо менигарад. Беихтиёр ба қафо нигаристам. Кран ба мисли фили бузург бо хартумаш тахтаву оҳанпораҳоро дарза-дарза бардошта, ситезаомез дар соҳил ғарам мекард.

Солҳои 1973

ГАНЧИ ШОЙГОН

1

Онҳо ба Мирзочӯл аз дигарон сонитар омаданд.

Моҳи апрель буд. Колхоз ба киштукор шурӯъ мекард. Чун хонаи тайёр набуд, бо маслиҳати раис, бору бунаи худро муваққат ба як кулбаи похсадевори соҳибаш партофта рафтагӣ, дар ҳамсоягии бобои Шодӣ фуруварданд.

— Хуш омадед, фарзандонам, хуб кардед, — гуфт мӯйсафед ду даст ба пушт онҳоро ба сӯи он кулбаи вайрона раҳнамоӣ кардаравон. — Тоза кунед, рӯбучин кунед, мешавад, одам зистагӣ ҷой. Мо сараввал дар қамишкаппа зиндагӣ мекардем...

Ҳамсари Бобо-Шодӣ момои Холдона омада, Назокатро канор гирифтӣ пурсупос кард, сипас ба рухсораҳои тару тозаи ӯ нигариста, таассуфомез сар ҷунбонд.

— Хайфи ин рӯякот духтарам, чиба ин тараф омадӣ?! Аз ин гармсери зормонда ҷӯби оташкоб мешавӣ. Хирвори зар диҳад, ки ба як пиёла оби кӯҳамон намеарзад.

Бобои Шодӣ дари кулбаи бесоҳибро кушода, онҳоро ба дарун ҳидоят кард.

— Ана-мана нагуфта, худатон як хоначаро рост карда мегиред. — Сипас мӯйсафед оҳиста ба худи Назокат шунавонда гуфт. — Лекин, духтарам, ин бахшидаат дар ин ҷойҳо реша намегирифтагӣ барин...

Назокат ба чашми пирамард нигаристу саҳл шонаашро боло кашида гуфт:

— Чиба ин хел мегӯед, тағо?... Ба умед омадем... — Вай чашм ба поён гирифту андаке сурх гашт ва аз хиҷолат табассум намуд. Назокат ҳайрон буд, ки Толиб чи кор кард, ки пирамард ин қадар зуд ўро шинохтааст. Вай ҷаҳд кард, то худро ба тағофул занаву ин гуфтаро ҳамчун як сухани беасос фаромӯш кунад, аз лавҳи хотир сутурда партояд, вале натавонист.

Бобо аввалан ба Назокат раҳм оварда, ба расми дилсӯзӣ ва огоҳӣ ин суханро гуфт, вале зуд аз гуфтаи худ пу-шаймонӣ кашид. Назокат ба тавфиқи шавҳар умедаш қавӣ буд.

Ҳама ба даҳлез даромаданд. Ба димоғи Назокат бўи рутубат расид. “Мисле ки заҳ кашидагӣ” аз дил гузаронд вай. Як хона ва даҳлези похсадевор аз хонаи одамнишин дида бештар ба оғил монанд буд: як забарравро гузоштаанду аз ду тараф шаштагӣ хоҷачаро натарошида монда, ба бомаш қамиш партофтаанд. Фаршаш — хок, девораш бо қаҳил андова кашидагӣ, вале поёни деворҳо шӯрхок зада, мерехт ва дар нисбати қисми боло тунуктар гашта буд.

Толиб аз дар сарашро дарун карда, ба хона як нигариста ва китф дарҳам кашида ба Назокат “чӣ илоҷ?” гӯён ишора карда саросема баромада, бо ёрии ҳамсоҳро борашонро аз мошин фурувард.

Толиб аслан ба ин ҷӯлу биёбон омаданӣ набуд. Аз деҳаи камзамини кӯҳсор ҳар хонаводае ба замини навкорам кӯч бандад, вай тамасхур мекард. Вале ҳамсараш Назокат шабу рӯз ўро маломат мекард, ки умрашро ба корҳои беҳуда зоеъ месозад. “Агар қатори дигарон ба Мирзочӯл рафта кор мекардем... Ана, Некмурод се сол дар

Мирзочӯл кор карда, номдор шуда рафт, миёнашро сахтакак баста гирифтӯ ҳоло тоқиро нимта монда, “Волга” савор гаштааст...”

Об чакра-чакра чакида, сангро сӯроҳ кардагиаш барин шабу рӯз ташвиқу талқини зан ба Толиб асар карду ӯ ба муҳочират розӣ шуд.

Ҳамсояҳо лақу луқи онҳоро дар як фурсат аз мошин фуруварданду дар рӯи ҳавлӣ паҳну парешон вогузошта, аз паи кору бори худ рафтанд. Толибу Назокат хонаю даҳлезро рӯфта, хокрӯбаи онро бароварданд. Толиб аз ҳавлии Бобо Шодӣ оҳак оварда, об кард, Назокат деворҳои хонаро оҳак зад, дару тиреза, фаршу шифтро пок кард, ҳама чоро тозаю дилкаш намуд. Сипас халтаю бӯғчомаҳоро кушода, асбобу анҷоми рӯзгораширо як-як ба хона дароварда ҷой кард.

Толиб ба ӯ оҳак об карда доду аз рӯи одаташ номаълум ғайб зад. Фурсате нагузашта деҳаро давр зада омад. Ба мағоза даромад, ба идора сар халонд, дар ҷойхона сари як пиёла ҷой бо ду-се нафар ронандаҳо ҳамгап шуд. Ӯ вақте баргашта ба хона омад, ки Назокат ба таҳмон кӯрпа таҳ мекард.

— Э-э, то ин ҷойҳо ҷой мешавад, ки думи шутур ба замин мерасад. Чор атроф чӯлу биёбон. Дили кас ваҳм мегирад, — аллакай дилтанг буд Толиб. Вай маъюс паҳлу зад.

— Одам агар обод мекунам гӯяд, дар ду сол биҳишт барин мешавад, — гуфт Назокат.

— Радио ҳам шабу рӯз ҳамин хел мегӯяд, — гуфт ба киноя Толиб. Сипас зуд ба ҳамвор кардани ин дуруштӣ кӯшид: — Дар ин ҷо мош бисёр будаст. Ба Тошканду Ленинобод, Қўқанду Фарғона аз ҳамин ҷо мош мебурданд,

— хулосаи хабарҳои шуниданашро нақл мекард Толиб. — Дар заминаш мош нағз ҳосил медодаст. Замин бисёр, зӯратон расад, ҳар қадар хоҳед, коридан мегиред, мегӯянд, — ба Назокат хабар дод ӯ.

— Сабр кунед, саросема нашавед, — ба ҷевон чойнику пиёлаҳоро чидаравон эътироз кард Назокат. — Як сол-ду сол зӯр зада, дар колхоз кор кунед, обрӯ гиред... Сонӣ ҳамааш мешавад. Ҳозир боғу полизи худӣ ба ҳукумат маъқул не, инро нагӯед!

— Ҳамту-куя, — гуфт Толиб берағбат.

Вай ҷавонмарди хушқаду баст буд. Онҳое, ки ӯро мешинохтанд, “э-э-э, шаклу сумот чизе бекора будаст” гӯён, даст меафшонданд. “Ҷавони бекина, дар ин замон ба касе озораш нарасад, шуд-дия!”, — исрор мекарданд баъзеи дигар. — Як мавиз ёбад, ҳамроҳи ҷӯраҳояш мехӯрад, дарёди-лиашро намегӯед! Хайр, ин қадар доно шуда, аз таги дунё даромадан чӣ даркор?!”

— Ба ман ягон кори чарх зада гашта мекардагӣ бошад, соз мешуд, — гуфт вай ба ҳамсараш. — Дар як ҷо зиёд истам, дилтанг мешавам. Ба давлат нағз кор кунӣ ҳам, бад кор кунӣ ҳам — баробар аст, беҳтараш дили калонро ёфтан даркор...

— Акнун шумо бача не, камтар сахтиро ба худ гиред. Агар аз ҳоло пули калону кори осон ковед, боз дар се рӯз мисатон мебарод.

— Чӣ, гумонат ман барои сӣ сӯм моҳона аз субҳ то шом каланд мезанам? — Тамасхур намуд вай ва чашмонашро калон карда ба рӯи ҳамсараш нигарист.

— Ҳар ду ба як бригада даромада, кор мекунем. Ҳамин қадар сол ман ба гапи шумо даромадам, акнун шумо ҳам

як-ду сол ба гапи ман гӯш кунед, — гуфт Назокат оташин гашта. — Аз кор ҳеҷ кас намурдааст, аз нанг мурдаанд...

— Ҳа, хуб шудааст, кор бошад кор-дия! — аз рӯи одаташ зуд розӣ шуд вай. — Аз кор маро натарсон... Майлаш, барои ту муфт кор мекунам! Барои як суханат...

— Даҳанкалонии беҳударо ҳам таҳ карда ба як сӯ монед! Акнун шумо бача не, одам аз ҳавои даҳан бебурд мешавад.

— Хуб шудааст, аробакаш тавба кард! — Толиб ба шаст ба сари синааш шаппотӣ зада артиствор ба тарафи занаш таъзим карда монд. — Аммо кори бемузд маза надорад.

Вай ба монанди ҳамаи ҷавонони беирода ва фориғбол, асосан, гапдаро ва бекина буд. Зани зебою хушгил дошт, аммо бадрашк ва будгумон набуд. Ҳамчунон хуб медонист, ки Назокат духтари серхаридор буд ва ҳозир ҳам дар ҳасрати вай ҷавонони ҷигаркабоб кам нестанд. Ҳамаи ҷавонони деҳа бо навбат ба хонаи онҳо хостгор фиристода, толеашонро озмуда буданд. Бинобар он ҳам, вақте ки Назокатро ба вай нон шикастанд, аз ҳасад ҳамаашон “ваҳ!” гӯён ба пешониашон шаппотӣ заданд, баъзе хасисҳо “Гулдаста ба дасти лабкашол афтодаст!” гӯён ба вай неш ҳам заданд. Он бодичаҳо ба қавли Толиб, аз он беҳабар буданд, ки “бахт агар силсилаҷунбон шавад, мӯр тавонад, ки Сулаймон шавад”. Ёро падараш ба Толиби сағира дод. “Ман бо падари ӯ дӯст будам, қавл карда будем, ки ҳар ду кудо мешавем. Вай барвақт аз дунё гузашт. Акнун ман ҳақ надорам, ки оби чашми ин сағираро равон кунам. Умедвор аст”, гуфт. Ана ҳамин тариқ духтари таърифӣ насиби Толиб гашт. Дарвоқеъ, падар ба Назокат насиҳат карда гуфт: “Духтарам, ҳама гап ба худат.

Пешиниҳо гуфтаанд: “Зани хубу фармонбару порсо, кунад марди дарвешро подшо!..”

Ду соли аввали хонадорӣ Назокат Толибро ба ихтиёраш монд. Кор ба ҷое расид, ки ӯ якто-нимто ҷиҳози хона ва сару либоси арӯсии занаширо ҳам фурухта сарфи арақу қимор кард. Дар айни авҷи майхорагии Толиб як бор Назокат бӯғчаашро басту қаҳр карда ба хонаи падар рафт. Аз шавҳараш батамом дасту дилашро шуст. Аммо падар як шаб ӯро меҳмон карду саҳарӣ ҳамроҳ гирифта овард. Баъд ҳардуро оштан дода, хеле насиҳат кард. Назокатро коҳиш карда, гуфт, ки “хонаро партофта, гурехтан аз дасти ҳар кас меояд! Ту ҳам рӯзгората соз, мардум барин зиндагӣ кун... Шавҳари дилат мехостагиро аз кучо барои ту меёбем?! Худо нестем, ки созем. Ин ҷавонон дар кӯча моҳи беайб барин метобанд, духтарам...” Аммо гуфтан осон аст. Ҳар касе, ки саҳту сусти зиндагиро озмудааст, талху шӯри онро чашидааст, хоҳад иқрор кард, ки ин рӯзеро, ки Назокат бо Толиби фориғбол ба сар мебурд, ҳар як зану духтари андаке соҳибидрок ва бориқфаҳм тоқат оварда наметавонист. Камбағалӣ аз марг бадтар аст мегӯянд дар урфият, аммо камақлӣ аз он беш бадтар аст.

2

Онҳо таоми шомро хӯрданду бевақттар ба роҳ баромаданд. Телевизор консерти шавқовар меод. Толиб чору ночор ҳамроҳи Назокат равон шуд. Ҳоло ошуфта ва димоғсӯхта қадам мемонд. Аз дашт ба ҷои тафбоди рӯзона шаббодаи серун ҳур-ҳур мевазид. Овози қурбоққаҳо, чирчирақҳо ва дигар ҷондорони шаб ӯро бештар асабонӣ мекард. “Ғайр аз вақ-вақи қурбоққа дигар чизе намешунавӣ”, мегуфт худ ба худ, ба ин ҳол ҳамсарашро

гунаҳкор ҳисобида. Вай ба сӯи пахтазор қадам мезаду аз қаҳр дандон меҳонд, дар дилаш бо Назокат хархаша мекард, барои ба занаш неш зада, аламашро баровардан баҳона меҷуст.

— Тфу!.. Ҳамин ҳам зиндагӣ шуд! Саг барин шабу рӯз медавад кас... Ба зинда бозор не, ба мурда мазор не! Тобистон мегузарад, рӯи меваро надидем! Деҳаи худамон бихишт будасту қадрашро намедонистаем!.. Ношукриамон гузашт, — мегуфт вай заҳраш ҷӯшида.

— Ана, харбузаю тарбуз! Ҳоли ҳозир меваи ин ҷо харбузаю тарбуз-дия! — ба ҳамсари тундмизоҷаш тасалли дод Назокат. Баъд боз илова кард: — Барои обод кардани биёбон омадем. Кор...

— Кор, кор, кор! Наход, ки умри одам фақат кор катӣ гузарад?! Кай роҳату фароғат мекунад? Кай? Сонӣ, ҷонаки ако, ба инобат гиред, ки дар ин ҷойҳо боғ намесозанд. Пахта зарур аст. Он боғҳои кӯҳпояро бобоҳоямон ба хуни ҷигар сабзондаанд.

— Ман, зан, сарам катӣ рафта, шабҳо фонус дар даст об медиҳам. Шумо бароҳат хоб мекунад-ку! Ниҳоят ҳамроҳи ман мерафтаед! Аз Содиқ ибрат гиред: шаби гузашта ду бор аз бистараш хеста, обашро хабар гирифта омад. Шумо дар хоби маст! — Назокат лаҳзае хомӯш монду баъд ба оҳанги дилбардорӣ гуфт: — Одам сабр мекунад. Баъди се-чор сол боғу бўстон, бозору магазин — ҳамааш мешавад. Роҳи соз, мошин... — Сонӣ баҳси пешианаширо ёд оварду илова кард: — Хайр, ҳозир фақат пахта дар мадди аввал аст. Меғӯянд, ки мамлакат ба капиталистон мӯхтоҷ набошад. Ҳамин тавр мондан намегирад.

— Ба ин ҷойҳои мошин ҳам тоб намеорад! Ҷаҳаннам!
Ҳоло тамошо кун, зимистон ояд, тарматарӣ шавад, пой
монда, аз хона баромада наметавонӣ.

— Оҳиста-оҳиста ҳамааш соз мешавад.

— Ҳи-ҳи-ҳи! — Толиб заҳрханда намуду баъд таронаи
ҳазломезашро замзама кард:

— Намур бузам, баҳор шавад,
Сабзаю лолазор шавад.
Чӯб ба нағора мебарем,
Даст ба тағора мебарем.

Вақте ки ба шипанг наздик расиданду аз дур фонуси
Содиқ намудор гашт, Назокат ба забон омад:

— Ин қадар лабу лунҷатонро овезон накунад, дилам
танг шуд, — гуфт вай бо зарда. Сипас бо нармӣ илова кард:

— Кори пахтазор ду-се моҳ сахт аст. Баъд, се моҳи
зимистон бафароғат дам мегиред, ба сайру тамошо
меравед. Ба шаҳр, ба кӯҳистон меравед. Мегӯянд, ки ба
истироҳатгоҳҳои Қриму Кафкоз рафтан мумкин, ба сафар...

— Ҳиъ!.. Ба фикрат, ҷӯю каналҳоро кай тоза
мекунанд?! Ба замин кай яҳоб монда, кай шӯраашро
мешӯянд, кай пору мерезанд, кай шудгор мекунанд?! А? —
Бо киноя қатор кард вай. — Қрим! Кафкоз! Худатро таскин
деҳ, ман одами асри бистам, ҷонам. Акнун гап кати кор буд
намешавад.

— Ин корҳои майда-чуйда. Ба ин пахтазор як нигаред!
— Назокат бо шавқ ба пахтазори бригада ишора карда,
шавҳарашро аз андешаҳои ногувор раҳонидан хост. —
Дирӯзакак ин ҷо шудгори қоқ буд. Акнун ғӯзааш ба миён
мезанад.

“Чунон гап мезанад, ки гӯё ин пахтазор замини худаш бошад-е! Э, тавба, — ҳайрон буд Толиб. — Ё соддалавҳ аст ин Назокат, ё беақл... Ҳайронам...”

Онҳо ба шипанг расиданду Толиб бистари дар болои суфаҳои печонда мондаашро кушода дароз кашид. Назокат почаҳои пойчомаашро боло бардошта ба сари об рафт. Ба тирҷӯ об сар доду сипас барои хабар гирифтани охири ҷӯякҳо пахтазорро давр зада ба домани қитъа рафт. Соате нагузашта оби ҷӯяҳоро хабар гирифта омада аз шипанг бандчаи қоғазхалтаҳои аз селитра холишударо гирифт ва ба тирҷӯи навакак об сар додагаш даромада, ба сари ҷӯяҳо як порагӣ қоғаз зер кард. Бо ин усул ҷӯяҳо обдагон нашуда, заҳ кашид, ба як маром об меҳӯрданд.

То соати дувоздаҳи шаб Назокат бо об аңдармон шуд. Соати чоряк кам дувоздаҳ фонуси Содик аз тарафи қитъаи Найзор ба ҷониби шипанг наздик шуду ӯ Толибро бедор кард:

— Ҳой, хезед!.. Хезед, саратонро бардоред!.. Содик меояд. Фонусро гиреду поёни ҷӯякҳоро хабар гирифта биёед. Дар пастхамӣ об кӯл нашавад. Чаққонтар хезед! Хабар гиреду баъд омада хоб кунед.

Баъзан Назокат ҳамаро ба шаҳбози ҳаёл месупурду аз дилаш ҷӣ ҳарфҳое намегузашт! Вай ҳам арӯси азизу нозпарварди ягон хонадони чор ишкелаш чоқ будан меҳост, орзу карда буд, ки аз падаршавҳару модаршавҳар меҳрубониҳо бинад, сарафрозҳо кунад. Аммо ҳоло мақсади ягонаи вай Толибро ба роҳи дуруст ҳидоят намуда, ӯро дар қатори мардум дидан буд.

Дар шипанги бригада ҳангоми тарбузхурӣ сӯҳбати агроном Баҳриддин, сандуқдори колхоз ва обмони номдор Содик аз хусуси Назокату Толиб кӯр мегирифт.

— Ҳама кора занаш мекунад. Занаш — зани бебаҳо! — мегуфт агроном Баҳриддин. Дар оҳанги сухани ӯ нисбат ба Назокат мафтунӣ эҳсос шавад ҳам, ҳамнишинон инро ҳис накарданд.

— Валлоҳ, рост мегӯед! — сухани ӯро тасдиқ кард Содик. — Ба ҷойҳои шӯрхок пунбадона насабзидагӣ, пору рехта, ҳавола шинонду ниҳоли заминро дандон барин зич кард. Ҳисоб карда баромадаст, ки нисбат ба тунукниҳолӣ зичаш авло будаст! Э, вай Толиб парвои фалак надорад-е! Ба ҳамин синн даромада одама беғамаша акнун дидам. Капитализм ана, ҳамин хелҳоро ба кӯча бароварда мепартояд-дия!

— Занаш — тилло! — ба гап ҳамроҳ шуд сандуқдор, ки барои пардохти пули колхозчиён имрӯз ба бригада омада буд. — Ҳамин ки ягон кори бригада мувоффиқи таъъ нашуд, худаш ба назди раис меравад, ба парторг мегӯяд, илоҷе карда, корашро бурд мекунад. Вазнинакак, баъзеҳо барин ҳингир-ҳингир надорад, доим сараш ҳам, ба ғайр аз кору бор дигар сухани зиёдатӣ надорад.

— Кори ду каса як худаш мекунад, — гуфт Содик бо эҳтиёт. — Толиб — як соя! Ҷонашро намекоҳонад.

— Тавба, ба ҳамин ландаҳур ин хел зан ҳайф-е, — Баҳриддин ин гапро ба гуфтан гуфту хавотиромез зуд хомӯш гашту ба тарбузхурӣ машғул гашт.

— Э, додар-е, ҳоли шумо ҷавон, пасту баланди дунёро надидаед. Мегӯянд-ку: “Ҳар ҷо гули лола буд, дар хок афтод, ҳар ҷо зани хуб ба марди нопок афтод!” — гуфт сандуқдор бо рӯмолча лабу даҳонашро пок карда.

— Агар ақлаш бошад, ҳозир ҳам сари вақт... Фарзанд надорад, — гуфт Баҳриддин. Ў дар ин бобат ақидаи Содику сандуқдорро фаҳмидан меҳост. — Ягон рӯз мефаҳмад, ки ин ҷавон лоиқаш не, лекин дер мешавад.

— Албата, — мақсади ўро фаҳмид сандуқдор. — Назокат ҳозир ҳам лоиқи як йигити кори калон. Малика барин зиндагӣ карданаши мумкин.

— Кай бошад ҳам, ба ҷонаш мерасаду аз баҳри ин Абўтамбал мебарояд. Ишқ, муҳаббат дар ҷавонӣ эътибор дорад...

— Не-е, — ба ҳукми онҳо эътироз кард Содиқ. — Назокат аз он хел занҳои шумо меғуфтагӣ не. Қадри худашро нағз медонад, лекин шавҳарашро намерастояд. Ба ин Толиб ҳеч чиз надода бошад ҳам, аз зан толеъ додааст.

— Ҳоли ҷавон аст, ақлаш надаромадааст, — гуфт сандуқдор чашму абрӯ парронда. — Хаёлҳои ҷавонӣ меғузарад, баъд пулу мол хонаю ҷойро фикр мекунад...

— Ҳа, то кай ин катӣ сарсон шуда мегардад?! Сабр кунед, ҳоло ба ҷонаш расад... — дар ҳукми худ истодагарӣ кард Баҳриддин. — Агар хоҳам...

— Э, монед, ин хел нагӯед. Як хонаводаро хонавайрон кардан нағз не, — ба ў эътироз кард Содиқ ва сипас “омин” гуфту бархоста аз пай обаш равон гашту ба таъкид илова кард: — Аз ин кори шумо Толиб бадбахт намешавад, балки Назокат ҳам назокаташро аз даст медиҳад.

4

Шаш хонаводаи ҳамин сол ба ин ҷо омадагӣ бригадаи нав сохтанду ба он Толибро саркор таъин карда буданд. Назокат дидаю доништа хомӯш истода буд. Ў медонист, ки

ҳамсараш ин вазифаро ўҳда карда наметавонаду кор дӯлоб мешавад. Аммо эътироз накарда буд. Меҳост, ки ба зиммаи ӯ масъулият афтаду кору бораи сомон ёбад. Вале аз ин кораш сонитар пушаймон шуд. Толиб бе иҷозати мудирият, бе шартнома бо колхоз ба як корейси шоликор аз поёноби пахтазор даҳ гектар замини шӯрхоки бекорхобидаро додаст. Дар аввали кор ҳеҷ кас ба замини шолӣ аҳмият надод. Шоликорон бо колхоз шартнома баста, дар ҳар бригада шолӣ корида буданд. Аммо сонитар дар байни мардум гап-гап шуд, ки Толиб заминро ба он шоликор фурӯхтааст. Инро шунида, Назокат алав гирифт. Ба аламаш тоб оварада натавониста, ба Толиб суханони саҳт гуфт. Ин исноде буд, ки ўро дарун-дарун месўхт.

— Фурӯхтагем-не!.. Хайр, илтимос кард, бекор хобидаст, шӯрашро шӯяд, соли дигар пахта мекорем, гуфта додам, — гуфт Толиб.

— Бо кадом об шолӣ мекорад?.. Бо оби пахта! Агар оби баризофа бошад, худӣ мудирият иҷозат меод, мекорид.

— Ман чӣ донам, хайр кор гуфтам.

— Дар ҳамин ҷо ҳам кӣ буданатонро маълум кардед! Ҳайфи номи мард!

— Ҳамин ҳам гап шуд! — аз ин гуфтугӯҳо пинаки Толиб вайрон намешуд ва ин ҳол Назокатро бештар оташин мекард.

— Шукр, бепул нестем. Тирамоҳ планро буд карда, боз пули калон мегирем... Ба умеди колхоз нашинеду шумо ҳам дигарон барин иморат кунед.

— Э-э, — даст афшонд Толиб. — Ҳамин ҷо ҳам ҷой аст, ки дил баста иморат кунам?!

— Баҳона!.. Зимистонро дар ин вайрона чӣ хел мегузаронед? Шарм доред, мардум чӣ мегӯянд?

— Колхоз ягон бало мекардагист. Парво накун, худоподшоҳ, ягон гап мешавад, — сипас вай байти машҳури доим тасаллибахшашро хонд: — “Ризқи ҳаррӯза мерасад аз ҳақ, ғами беҳуда меҳӯрад аҳмак!..” Ин ҳарфи ман не, як шоири бузург гуфтагӣ.

Баъдан дар байни мардум гӯшакӣ рафт, ки Толиб аз поруи маъданӣ барои пахта гирифтаашон ба шоликорон мефурӯхтааст. Назокат муддате ба чунон вазъе афтод, ки сар бардошта ба чашми ҳамкорон нигариста наметавонист. Вай пакар ва малул гашта, ба кор ҳам, ба рӯзгор ҳам шавқаш суст шуд, дасту дилаш сард гашт.

Дар ин миён Толиб майли мудири дӯкон шудан карду Назокати аз обрӯрезии вай ба ҷон омада ба ин ҳаваси ӯ зуд розӣ шуд. Ҳам колхозчиён, ҳам раҳбарон ҳама аллакай медонистанд, ки ба кори бригада аз Толиб манфиати казоӣ намерасад. Ба ғайр аз ин, Назокат ба кори савдо аз хурдӣ ҳавасманд будани ҳамсарашро медонист, бинобар он, ба дил гуфт, ки шояд кори табъи дилаш ўро ба ифоқа оварад. Аммо ин фикр фақат як умедворие беш набуд. Дилаш мегуфт, об ба пастӣ медавад, Толиб дар муҳити дуздону қаллобони гуногунтоифа ва пулу моли дастрас истодагарӣ карда наметавонад.

5

Баҳриддин дилпур буд, ки Назокат хоҳу ноҳоҳ ба вай таслим мешавад. Вай ду-се бор дар пахтазор бо ӯ ҳамсӯҳбат гашту бо рамзу ишора матлабашро фаҳмонд, вале ҷавоби Назокатро нозу нуз ҳисобиду бас. “Хоҳу ноҳоҳ ба дилаш алав афтод. Аз барои иззати нафс нозу нуз мекунад, — мегуфт ҷавон худ ба худ. — Ман кучою Толиб кучо! Мансабам бошад, маълумоти олий дорам, ояндаам равшан.

Қаср барин ҳавлии мӯхташам дорам! Хайр, афту башараам ҳам дар ҷояш. Эҳ, Назокат, Назокат, ҳусну малоҳати ту, қадду басти дилошӯби ту ҳавлии маро зеб диҳад, меарзад! Худаш ҳам зан не, валло фаришта-е!.. Эҳ, раис розӣ нашуданд-да, агар Толибро экспедитор таъин мекардем, ду моҳ гузашта-нагузашта, саранҷом мегашт. Ба дӯкон гузаронданаи ҳам соз шуд. Дӯкон ба сараш об мерезад. Вай, Ато ин гӯсоларо чунон боб мекунад, ки... Акнун дили Назоката ёфтан даркор”, мегуфту вай ба дил нақшаҳо мекашид, орзуҳо метарошид.

Сараввал Баҳриддин бо тӯҳфаи гаронбаҳое дили Назокатро ба худ гирифтани хосту дар ин бобат хеле фикр кард. Назокат, аҷаб не, аз дасти вай тӯҳфаро нагирад. Иззати нафсаш раҳ намедиҳад. Баъд ӯ илочи ин корро ёфт: ба занҳои зарбдор мукофот медиҳанд. Чун раиси колхоз мариш буд, ҳоло ҳама кор ба дасти худаш. Баҳриддин аз раиси матлубот Ато хоҳиш кард, ки барои мукофот даҳто рӯмоли шоҳӣ ёфта диҳад. Вақте ки рӯмолҳоро ба дӯкони Толиб доданд, ба сари агроном тасодуфан нақшаи дигаре омад.

— Ҳозир вақти мукофот не... — гуфт вай ба Толиб, ки барои мукофот рӯмол гирифтаниро хабар меод. — Эҳтиёт кун, вақташ меояд, худам меғӯям.

— Дар дӯкон нигоҳ дошта наметавонам. Ногоҳ тафтиш кунанд... — узр овард Толиб. — Аз мағоза гиреду ҳар чи қадар хоҳед, нигоҳ доред.

— Хайр, ягон бало кун... гапаш набарояд, — гуфт вай асроромез чашмакӣ зада. — Эҳтиёт шав...

Толиб ба пулдории миллиондорони навбаромад бо ҳавас менигарист, баъзан ба онҳо тақлид кардан меҳост, вале ин роҳи пурмакру дағо барои пой ӯ набуд, вай дар муомила хеле соддалавҳ ва зудбовар буд. Аммо кадомин

соддалавҳ кӯтоҳии худро иқрор карда, ки Толиб тан гираду ба худ иқрор кунад!..

6

Аввали тирамоҳ, яке аз рӯзҳои тафсони офтобӣ буд. Шаб андаке серунӣ оварад ҳам, рӯзҳо ҳаво аз саратон монданӣ надошт. Пахта саросар шукуфта, деҳқонон ба ғунучин тайёри доштанд.

Баҳриддин аспро тозиёна зада ба тарафи бригадаи Назокат мешитофт. Аз он, ки гардани асп арақ карда буд ва савори он ба атроф безътино, бошитоб асп меронд, метавон тахмин гирифт, ки кори бағоят зарур дорад.

Пахта сап-сафед шукуфта ва ҳоло ҳама барои бо мошин чидани пахта ҳозирӣ медиданд. Дар назди шипанг се нафар деҳқонон майдончаеро барои пахтаушккунӣ андоза мекашиданд. Баҳриддин лаҳзае истода аз кору бори онҳо пурсон шуд, як-ду маслиҳат дода саркорро пурсид.

— Назокат дар поён, хӯ-ӯ, дар қитъаи қамишдор, — гуфт мӯйсафеди андовакаш бо дасти лойолуда ба он сӯишора карда. — Тирчӯя меҳобонад.

Баҳриддин ба он сӯи равон шуд. “Назокат саркори дуруст баромад, — мегуфт ӯ худ ба худ, ба пахтазори пурҳосил нигариста. — Аъзоҳояш иззат мекунанд. Калонгариро намедонад, баробарашон кор мекунад-да... Эҳ, ба ман расӣ, мемонам, ки дар офтоб сӯхта, каланд занӣ?! Ҳавлии манро гул кунонда мегардӣ!” — фикран ба Назокат хитоб мекард вай. — Табиат туро барои навозиш ва муҳаббат офарид, барои идомаи авлод...

Назокат тирчӯи аз байни замин гузаштаро бо каланд вайрон карда, ҳамвор месохт. Вай Баҳриддинро диду каландашро монда, бо рӯймолча арақи рӯю гарданашро

пок кард ва дастонашро болои чашм соя карда ба авзои агрономи омада истода нигарист.

— Ассалому алайкум, саркор! — Ба Назокат наздик шуду чолок аз асп фуромад Баҳриддин. — Мондаҳо!

— Саломат бошед, — гуфт Назокат бо шарм табассум карда.

— Ҳа, тирҷӯйро вайрон мекунед?

— Мошини пахтачин бемалол гузарад охир.

— Дигар кас нест-чӣ? Ин кори вазнин, — дилсӯзӣ зоҳир кард Баҳриддин. — Ин гарморо бинед, ҳаво даргирифт-ку!

— Ҳама банд.

— Аз қадимулайём кори зан дигар аст, кори мард дигар. Ба мардон фармояд! Ҳа. Мо ҳолӣ шуморо боло бардоштанием, — гуфт вай густохона барои вохӯрӣ даст дода.

Ҳарчанд ки бо мардон даст дода вохӯрӣ кардани занҳо дар деҳа маъмул набуд, Назокат ночор даст дароз карду ҳис намуд, ки Баҳриддин дасти ӯро лаҳзае маънидорона фишурд.

— Назокатҷон, хона чӣ шуд, ҳоло ҳам дар ҳамон вайрона? — донад ҳам барқасд савол кард вай.

— Ҳа, вақт нашуд... Хайр, пахтаро чинем...

— Эҳ, ба шумо чӣ гӯям? — оҳ кашид Баҳриддин ва ба чашмони Назокат нигарист. Вай нигоҳашро гурезонд.

— Одам ҳам ин хел ба худаш душман мешавад-чӣ?

— Бас, агроном...

— Ана, аҳволи вай! Гапи навро фаҳмидед?

— Чӣ гапи нав? — Назокат бо таҳлука ба рӯи Баҳриддин нигарист.

Баҳриддин лаҳзае ба ифодаи ҳамдардӣ зоҳиран ғамгин ба чашми ӯ нигарист, бо надомат сар ҷунбонд.

— Чӣ шуд? — бо изтироб саволашро такрор кард Назокат.

Баҳриддин ин бор саросема нашуда бо тамкин сухан кард:

— Агар дар ин миён шумо набошед, ман заррае ғам намехӯрдам. Сазояш мегуфтам. Аммо ғами шумо — ғами ман... Медонед, шояд беҳабар бошед?.. Имрӯз дӯкони Толибро мӯҳр заданд. Тафтиш.

— Хайр, чӣ? Тафтиш кунанд, — гуфт Назокат оҳи сабук кашида.

— Камомади зиёд доштагӣ барин, — Баҳриддин озмоишкорона ба тағйири авзои Назокат нигариста хомӯш монд. Баъди хеле сукут илова кард: — Боз рӯмолҳои барои мукофоти зарбдорон омадагиро обу лой кардаст, мегӯянд.

— Ғалатӣ... — гуфт Назокат бо андӯҳи гарон аз замин чашмонашро набардошта, дар ҳолате ки бо дастаи каландаш беихтиёр бозӣ мекард.

— Шумо барои вай насӯзед. Умри ҷавонатона барои як бефаҳм хазон накунад, — аз таъсири хабари овардагиаш ҳаво гирифта, ҷуръат пайдо кард Баҳриддин.

— Чанд бор ба шумо гӯям? Бас будагист! — якбора дар ғазаб гашт Назокат. Вай ба Баҳриддин чунон нигарист, ки хаёлаш бо нигоҳаш сини ӯро тир барин сӯрох кунад. Сипас аз замин чашм набардошта дона-дона карда гуфт: — Ин суханро ба гӯшатон сурб барин об карда резед: кар бошад ҳам, кӯр бошад ҳам, бефаҳм бошад ҳам то зиндаам, ман аз он вай! ...Фаҳмидед? Агар дуруст нигаред, вай бо ҳамон гӯлию гумроҳӣ ҳамчун ҷавонмард аз шумо болотар аст. Пулу мол, ороишу фароғат, ояндаи дурахшонатон

барои харидани ҳама чиз кор ояд ҳам, беҳуда саргардон нашавед, дили маро аз роҳ зада наметавонед.

Баҳриддин мушаввашхотир ба роҳи омадааш қафогашта мерафт. Асп ба майли худ сар-сари воти пахтазор якта-якта қадам мепартофту нӯги ғумойҳоро даҳан зада мегузафт. Баҳриддин дар сари об Содикро диду асп худ аз худ дар баробари ӯ истод. Аз дили Баҳриддин гузафт, ки ҳамин ҷонвар ҳам ба кору бори ӯ одат кардааст.

— Ҳа, агроном, таҷанг менамояд? — авзои ӯро дида таҳковӣ кард Содик.

— Э, ба ҳамин бечора Назокат мушкил шуд, — вай сабаби аслии бедимоғиашро моҳирона пинҳон кардан хост. — Мағозаи Толибро мӯҳр задаанд, тафтиш... — Баъд ҳодисаро батафсил гуфт.

— Э, ин бача аҳмақ будаст, — аз кори Толиб Содик ҳам алам кашида, даст афшонд. — Падарлаънат, агар ақлат бошад, ҳазинаи бебаҳо, тиллои асл дар дасти ту, дар ҳамон хонаи вайронаи худат!.. Худо ба ту ҳамин хел зан додаст, шукр кун!.. Э, ин зан, зан не, ҳазина, ганҷи шойгон-е!..

Солҳои 1975

ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ

Поезди тезгарди Москва — Душанбе кайҳо ба роҳ даромада, иморатҳои шаҳри азим дар қафо монда бошанд ҳам, дар вагонҳо бесаранҷомӣ ва ҷобачошавии баъзе мусофирон давом мекард: дарою баро, ҷомадонкушӣ, баҳсу хархаша, ҷой иваз карда аз як ҳучра ба ҳучраи дигар кӯчидан...

То ҳамҳучраҳояш чизу чорашонро саранҷом бахшида, аз ҷунбучӯл фориғ шудан Наъно ба долон баромаду дар курсии назди тиреза нишаст. Ҷунбучӯли бисёру ташвишу тараддуди бепоёни баъзе ҳамсафарон ўро дилтанг мекард. Вай, одатан, ҳангоми мусофират дар як ҷомадончаи хурд ашӯву либоси заруриашро ҷой мекарду мебаромад ва дар бозгашт ба шавҳараш ва кӯдаконаш як-ду кило қандалоту тӯҳфаҳои хурд-хурд мегирифт ба с. Ба бори зиёд ҳеҷ хушаш набуд, чунон ки дар зиндагӣ ҳам шукӯху таҷаммулро сарбории инсон медонист.

Ин лаҳза дар ҳучраи ҳамсоя магнитофон монданду оҳанги хушсадое ба гӯшаш расид. Наъно лаҳзае гӯшу хуш ба савти ноошно, вале дилнишин вақф карду пай бурд, ки ин ҳаво ба ў шинос аст, замоне дар кучое басо шунида аст. Кай? Дар кучо?... Ў зуд ба ёд оварда натавониста дар таачҷуб буд, ки он замон дари ҳучраи магнитофондор андаке боз гашту филфавр зуд пӯшида шуд ва дар ин миён вучуди вай ногаҳон ларзиду дилаш ба шиддат тапидан гирифт. Ёдаш омад, ки ин таронаро Неъмат ҳам замзама мекард. Дигар ба гӯши Наъно ҷуз ҳамин оҳанг суханею садое намедаромад. Чашмаш ба дари он ҳучра вақф шуд. Пас аз курсӣ бархосту ду-се қадам пеш рафт ва дар таҳдари

он хучра рост истода, номаълум ба овози сокинони он гӯш дод. Пасу пеш гашт, боз бинишаст, аммо дари он хучра во нашуда ва ӯ дар интизор боз дар курсиаш нишаст. Чашмонаш нимво шуданду он ҳама воқеаҳои қариб бисту панҷ сол қабл аз ин рух дода дар лавҳи хотираш якояк зинда шуданд. Аслан, Наъно дар соатҳои танҳои ба ёд овардани он хотираҳоро хуморӣ мегашт.

...Ҳамон сол вай номаи камол дар чайб ба нияти идомаи таҳсил ба Москва мерафт. Дастури қисмат будаст магар, ба поезди Душанбе — Маскав билетааш оварданд. Ханӯз ҳам равшан ёд дорад, чӣ гуна духтари ҳабдахсола буд, дар изтироб аз дари хучраи вагон ворид гашту дид, ки дар ду кати поёни ду тан — як нафар ҷавонмарди лабғафси осӣёғӣ ва як нафар зани миёнсони аврупоинамо нишаста, ҳар ду дар пеши худ сачоқ кушода, хӯрок меҳӯрданд. Наъно миллати занро возеҳ мушаххас карда натавонист. Ӯ салом гуфту як бор ба билетааш нигарист, баъд ба рақами катҳо назар афканду маъюсона охи сард кашид. Ҷойи вай дар табакаи дуҷум буд ва ҳоло ба чӣ усул ба боло баромаданастро наметавонист. Наъно амин буд, ки агар ин одамон кӯмак кунанд ҳам, ӯ ба боло баромада хобидан наметавонад, бинобар он, аз он мард хоҳиш кард: “Ҷойи ман дар боло будаст, барою фуру кардан наметавонам, ҷоямро иваз кунем-чӣ?” — тахминан ба ҳамин маънӣ хоҳиш кард вай.

“Э-э, хоҳари азиз... — гуфта буд вай мад кашада, бо кордчааш андармон, ба рӯи ӯ нанигариста. — Ман худам ин ҷойро аз як бача ба зорӣ гирифтам. Ҳа, ман ҳам дарди миён, ана, вай номаш чӣ буд, ҳа, радикулит дорам. — Баъд боз чӣ баҳонаҳое оварду чораи ин мушкилро пешбарӣ кард: — Ҷомадонро ба боло мон, фақат шаб дар боло хоб мекуни, рӯзона, ана, дар кати мо нишаста, чақ-чақ карда мерави. Ана, мо қарта дорем. Қартабозиро медонӣ? Агар

надонӣ, ман як-ду хел бозиро ёд медиҳам. Ин бозиро доништан зарур аст. Ана, ҳамин хел, ба як чое меафтӣ, даркор мешавад. Вақти хобат, парво наку, тӯро як даста хас барин озод бардошта, ба катат монда метавонам. Биё, бишин, духтари зебо”.

Сари ин гуфтугузӯ буданд, ки аз дар як ҷавони лоғару рангпарида дар даст печак ба ҳуҷра ворид гашт. Вай шармида, оҳиста бо гӯшаи ҷашм ба Наъно нигаристу ба салом гуфтан ҷасурат накард. Сипас, ба ҳамсафонаш нигариста, гуфт:

“Ба мо ҳамроҳи нав барин...”

Ин бор вай бо табассуми сода ба рӯи Наъно нигарист. Табассумаш самимӣ ва беғаш буд, ба як бор дили марду занро гӯё ғараҳу шодмонӣ ва умедворӣ мебахшид. Ҷавон аз як назар вазъи қорро пай бурду ба лафзи русӣ ба ҷавонмарди лабғас хитоб кард:

“Бародарҷон, акун ҷойи маро ба ҳамин духтар диҳед. Бубинед, ба вай аз шумо мушкилтар аст. Ману шумо мардем. Маро мебахшед, ки кӯдаки хурдсол барин зуд аз тӯҳфаи худ пушаймон гаштам. Хайр, худатон мебинед...”

“Ҳу, дар паҳлуят шинон, ҷақ-ҷақ карда меравед. Ҳар ду ҳам ҷавонед, маслиҳат кунед, китоб хонед. Дар поён вай дилтанг мешавад. — Марди лабғас бесабаб ҳингиррос зада хандид. Наъно пай бурд, ки вай ба ибораи “дилтанг мешавед”, ба таври худ маънии дигаре дода ва ё доданист. — Шумо мактаб хондагӣ, варзишгар, — гуфт ӯ, аз ҷӣ бошад, ки хира табассум намуда. — Комсомол магар ҳамин хел мешавад?! Поён ҷойи ману, ана, ин хола барин одамон. Шарм намедоред, ки мани маъюб боло барояму...”

Баъд гуфтугӯ ба поён расид гуфтан хосту як рони мурғи пухтагиро аз табақи пургӯшти ба роҳи сафар гирифтааш бардошта, ба даҳон зад ва бо як ҳаракати лунҷу

дандонҳо гӯшти онро покиза гирифт устухонашро берун овард.

“Баромадан метавонед? — пурсид ҷавони рангпариди беҳол ва маъюс ба Наъно рӯ оварда. — Натарсед, осон аст”.

Наъно ба худ нобоварона, ба маънии “надонам” китф бардошту гуфт:

“Дигар хучрахоро бинам, балки ягон кас иваз мекардагист”.

“Ба ман нигаред, — ҷавони рангпариди боз ба он марди лабғафс рӯ овард, — ба ин духтар мушкил аст, балки баромадан наметавонад, шумо — мард...”

“Ана, акнун ба ман ақл меомӯзӣ! Ҳай, бача, бача... Сад бор гуфтам, ки ба одами аз худат калонсол ақл наомӯз, Неъмат!”

Сухани ӯ ба поён нарасида ҷавони рангпариди ки Неъмат хитоб ёфт, ҷомадони Наъноро аз замин гирифт ба рафи боло ниҳод, сонӣ ҷаҳида худро ба қабати дуюм гирифт баъди ҷо ба ҷо кардани бор ба поён, ба духтар хитобан гуфт:

“Поятонро ҳу, ба он поймонак гузореда дастатонро ба ман диҳед... Шарм накунед, зари дастатон намержад, — бештар барои ба духтар рӯҳ бахшидан хандид вай. Баъд калонгирона гуфт: — Дасти ман ҳам дасти ҳар касро намефишорад. Шумо духтари хубу бамаънӣ намудед...”

“Хайр, бас, бисёр манманӣ накунед, фаҳмидем” — гуфт Наъно бо итоби хоси духтарони ҳабдахсола ва мабодо наранҷӣ гӯён ишваомез ба ҷашми ҷавон нигариста хандид.

Ин амалро ӯ бар қасди ҷавонмарди лабғафс карданашро Неъмат пай бурд ва аз ин ҳамраҳии духтар хушнуд гашт.

Неъмат бо чавонмарди лабгафс мочаро ангехта наметавонист, вай тоқати диққати одамонро ба худ ҷалб карданро надошт.

Чавон чӣ гуна ҳангоми аз дасти духтар гирифта, боло баровардан аз шарму изтироб сурх шуд, аз назари Наъно дур намонд. Баъд онҳо ҳар яке дар кати рафмонанди худ дароз кашида, рӯзномаю маҷаллаҳои Наъно овардари як-як аз назар гузаронданд, баъзе мақолаҳоро мутолиа карданд.

Дар ин миён чавонмарди лабгафсу зани миёнсол хӯрокашонро хӯрданд ва аз он, ки зан пичиррос зада, ғотиҳа хонду даст ба рӯй кашид, Наъно қиёс гирифт, ки ӯ мусулмон аст. Баъд аз шунидани суҳанони вай донист, ки он тоторзани содадилу содафеъл деҳотӣ аст.

Марди лабгафсу тоторзан ба сӯҳбат нишастанд. Сӯҳбати онҳоро Наъно аввал гӯш дод, аммо баъди соате худ ба худ гӯшаш ба овози онҳо баста шуду ҳушаш ба саҳифаи китоби сари дасташ банд гашт. Наъно соате мутолиа карду боз ба гуфтугӯи онон гӯш дод:

“Дар Маскав духтаратон хона дошта бошад, бемалол тамошо мекардед-да. Хонааш хуб аст охир? Дар марказ аст?” — як навъ хоболудона, бепарво мепурсид мард.

“Хона... Бечора як ҳучра дорад”.

“Баъзеҳо як хонача доранду нимаширо ба иҷора медиҳанд... Агар ба иҷора додан хоҳад, ман...”

“Не, вай катаки мурғ барин як ҳучрача дорад...”

“Не, нагӯед, пули хуб медиҳам. Як бор ба духтаратон гӯед. Ман бародараш барин, ҳамроҳи шумо...”

“Не, вай иҷора намемонад. Шӯяш агар шунавад...”

“Шӯяш ба хориҷа рафт, гуфтед-ку!”

“Мерасонанд-дия”.

“Хешам буд, мегӯяд. Ана, ҳамроҳи шумо меравам. Ду моҳ меистам. Аз ман ба вай ғотидаи калон мерасад.

Минбаъд ман ба вай аз Ўзбекистон як чиз-ним чиз мефиристам, пул монда меравам, вай ба ман баъзе чизҳоро мефиристонад. Худатонро ҳам розӣ мекунам, апачон. Агар хоҳед, баъди сайри Маскав шуморо ба Ўзбекистон мебарам, ягон моҳ истода, роҳат карда меоед. Харбуза пухтагӣ. Ман — танҳоям, аз зану фарзандонам чудо...”

“Бас кунед, бародар! Шарм намекунад? — Неъмат якбора шӯриду ҳама бо ҳайрат ба сӯйи вай нигаристанд. — Ин чӣ масхарабозӣ?! Охир, ин хола модаратон кати баробар. — Баъд ба он зан рӯй оварду гуфт: — Пай намебаред, ӯ шуморо мазох мекунад”.

“Ё тавба, ё тавба”, — мегуфт зан гиребонашро гирифта.

* * *

Наъно ғарқи ин андешаҳо атрофашро қариб фаромӯш карда буд, ки дари утоқи вагон, ки аз он савту суруд меомад, якбора боз гашт ва паёпай ду тан ҷавонмард берун омаданд.

— Бачаҳо, шумо аз Тоҷикистонед? — зуд наздашон рафта пурсид Наъно.

— Ҳо.

— Тоҷикед?

— Ҳо, тоҷикем. — Ҷавонон интизори ягон хабари фавқулода аз роҳи худ бозистоданду ба рӯйи вай дақиқтар нигоҳ биандохтанд.

— Ҳим-м... Ба ман таронаҳои тоҷикӣ хеле хуш меояд, — гуфт Наъно аз тааҷҷуби онон андаке худро гум карда. — Оҳангу таронаҳои тоҷикӣ хеле дилнишинанд.

— Дароед, гӯш кунед, — гуфтанд онҳо баробар бо табассум. — Кондуктор овозашро баланд накунад, мегӯяд, паст монда гӯш мекунем. Дароед, шарм накунад.

Яке аз онҳо хост баргашта дарро кушояду ўро ба хучра дарорад, аммо Наъно ба идораи даст манъаш кард.

— Сонӣ, сонӣ, — гуфт вай ба миннатдорӣ сарчунбонда. — Баъдан медарояму гӯш мекунам...

Вай ба хучра даромандан меҳост, аммо ин лаҳза дилаш чунон саҳт тапид, нафас дар синааш танг дармонд, поҳояш ба ҳадде беҳол шуданд, ки ў оҳиста қафо рафта, дар кӯрсӣ нишаст. Қабл аз ин ҳам, ҳангоми бо тоҷикон вохӯрдан ҳоли ў дигаргун мегашт, аммо ин бор ба Неъмат андаке монандӣ доштани яке аз ин ду тан ҷавонон якбора вучуди ўро ба раъша овард. Нафақат қаду басташ, балки нигоҳаш, шармида суҳан карданааш, ҳатто овозаш ҳам монанд аст. Нисбати Неъматӣ ҳамонвақта ин ҷавон навҷатар ва ҳайкалдор аст. Ана, ҳамин қадар фарқ. Мо — бачаҳои солҳои ҷангу гушнагӣ дар айни вақти камолот ғизои зарурӣ нагирифтем, бинобар он, нарасида ва дарднок гаштем, — мегуфт ба дил Наъно. — Ҷавонони имрӯз ҳама аз падару модарони худ як сару гардан баланданд. Агар дар ақлу тамкин, дар қору ҷаҳд ва одамият ҳам баланд мебуданд... Аз ҳама сиру савдои олам огоҳанд, аммо худро наметиносанд... Ману Неъмат то ба Маскав расидан дӯстони якдил гаштем, ҳатто бо ташвиқи ман Неъмат аз нияти инҷенерӣ даргузашт ва ҳуҷҷатҳоямонро баробар ба донишгоҳи тиббӣ супорида будем. Ҷавонӣ бо ҳамин хел таваккалпешагӣҳо аз фаслҳои дигари умр тафовут доштаст. Агар ҳамон вақт Неъмат ба ман гӯяд, ки аз баҳри тиб гузар кун, ҳамроҳи ман ба донишгоҳи техникӣ ҳуҷҷат супор, лаҳзае наандешида амал мекардам. Ишқи аввал ба ҳар ду ҳам илҳом ва рӯҳу қудрати бузург бахшид магар, имтиҳонҳоро супорида, ба донишқада қабул гаштем... Ҷамъи баҳҳои Неъмат кам омад, вале аз хизмати ҳарбӣ баргаштанашро ба эътибор гирифтанд. Неъмат борҳо мегуфт, ки агар ба ту

дилбастагиам намебуд, аз ин қадар имтиҳони шадид ҳаргиз намегузаштам. Воқеан, дар тӯли чор шабонарӯз китоби химияро пурра аз бар карда буд! Мо ҳаргиз аз якдигар чудо набудем. Аксари донишҷӯён моро зану шавҳар гумон мекарданд. Агар ман дар китобхона то дергоҳ монам, Неъмат хӯрок пухта, дар термос гирифта мемонд, баъзан ба истгоҳ баромада, роҳамро пойида менишаст. Миёни ману вай чудоӣ набуд. Агар шимашро дарзмол карданӣ шавад, ба хонаи ман даромада, тамоми либоси дарзмолаш шикастагиамро мебурду якбора дарзмол мекард. Чунон ба диққат дарзмол мекашид, ки духтарҳои дар ин кор бориқбин ҳам дида, аҳсант мегуфтанд.

“Миёни ману Наъно ҳеч сире нест, дӯстӣ ва қаробати ду тамаддун аст!” — мегуфт вай дар ҷавоби пурсиши дигарон бо чашмонаш хандида. Дар ҳамин гуфтаи шӯҳиомези вай ҳам хоксорию шикастанафсии фитриаш эҳсос мешуд. Ишқи мо дар забони донишҷӯён афсона буд, тарона буд, барои яке достони ибратпазирею барои дигаре бахти ҳасадангезе буд. Вақте мариз будаму ба бемористон афтодам, аз падару модар ва наздикону пайвандон дуриамро ҳаргиз эҳсос накардам, зеро Неъмат ҳар бегоҳ дар таҳи тирезаам ҳозир буд. Ҳар бегоҳ!.. Чашмони интизори ўро чаро ҳар бор бўса назадам?! Чаро?.. Афсӯс меҳўрам, аммо аз ин надоматам чӣ суд? Ба қадри некию накўкорӣ, ба арзиши муҳаббату меҳрубонӣ сари вақт бояд расид. Баъзан чунин менамоядам, ки ҳанӯз ҳам ман аз ўям ва ў аз ман аст. Бе дилмонӣ, ба хулосаи ақл тан дода агар чудо шавед, ғалатӣ будаст. Ба ҳар ҳол, Неъмат маро хушбахт кард, вай дар синаи ман муҳаббати сўзон ва бемислери фурўзон намуд, ки он тамоми ҳаётамро равшанӣ бахшид. Агар ишқи Неъмат намебуд, ман намедонам, чӣ инсоне мебудам. Бемеҳру бесўзи вай, беёдаш, бехотирае аз он рӯзгорон... Бале, вай бо муҳаббати худ якумрӣ маро

хушбахт карду рафт. Ҳоло ба дугонаҳоям гӯям, ки ҳар як тоҷики пеш омада ба ҷони ман микнотис аст, оҳанрабо барин ба худ мекашаду чархгардон месозад, гӯё афсунам мекунад, бовар надоранд, механданд. Чӣ ҳам гӯям, онҳо лаззати муҳаббати ҳақиқиро наҷашида бошанд, тӯфони он аз сарашон нагузашта бошад, чӣ гуна донанд, ки он чӣ мӯъҷизаест?..

Ҳоло он ду тан ҷавонони тоҷик дар поёни вагон намоён гаштанду Наъно дарёфт, ки ҳатто раҳгардии ҳамон яке ба равиши Неъмат мемонад. Ӯ лаҳзае ҷавонро мулоҳиза карду ба дил гуфт: “Ҳамин ҷавон аз хешу пайвандони Неъмат барин менамояд. Бегона монанд мешавад, аммо ин қадар не. Бениҳоят монанд аст. Писари амак, писари хола, бародарзода, балки додараш бурдагист, аз хусусии додараш мегуфт. Ё худ, гуфта намешавад, писараш, бошад-а!.. Ғалатӣ, чаро ин қадар изтироб дорам, чаро вучудам барги бед барин меларзад? Додараш бошад ҳам, писараш бошад ҳам, охир ин бача Неъмат нест”

Миёни Наъно ва он ду нафар ҷавон ин бор табассуми ошноёна раду бадал гашт ва ҷавонон ҷазбан ўро ба ҳучра даъват карданд.

Наъно лаҳзае дар таҳи дар рост истода салом карду вазъи манзили ононро нигарист ва сипас ба дарун ворид гашта, дар лаби кати яке амонат нишаст.

— Биёед, аввал шиносо шавем, — гуфт вай бештар барои тааҷҷуб ва ҳар хел гумони ҷавононро бартараф сохтан. — Иسمу насаби ман — Наъно Маҳарадзе, касбам — духтурӣ, миллатам — гурҷӣ, аммо аз Гурҷистон дур, дар вилояти Астархан ба камол расидаам ва ҳоло ҳам дар он ҷо зиндагӣ мекунам.

Овози магнитофонро паст карданд.

— Мо — ҳамаамон аз Тоҷикистон, — гуфт ба сифати сардор як тан аз чор нафаре, ки дар синн аз дигарон

бузургсолтар менамуд. — Номи ман — Ҷамшед, ана, ин — Рустам...

— Рустамча! — лукма дод аз боло ҷавони неъматмонанд.

Ҷавонон хандиданд.

— Дар назари ман вай хурд барин не, ҷавонмарди расо-ку! — гуфт Наъно филфавр аз рӯи лутфу назокат ба сӯи Рустами резачусса дилҷӯёна табассум намуда.

— Дар назари ҳудаш ҳам вай Рустами паҳлавон менамояд, — боз ҳамон овози шӯҳ аз кати боло баланд гашту ҷавонон хандиданд.

— Нусрат, ҷоғата банд як дам, — ба муаррифӣ давом кард Ҷамшед. — Ана, он маҳмадоно — Нусрат, ана, ин хаппакаш — Умар.

— Хеле хуб, бисёр нағз. Номҳои шумо дар байни гурчиҳо ҳам маъруфанд, — гуфт Наъно ба рӯи ҳар яке бо табассум нигариста. — Агар аз кадом шаҳру район будани ин ҷавонони нағзро ҳам мегуфтед, ман аз рӯи симои ҳар яке як вилояти Тоҷикистонро қиёс мекардам. Ба ғайр аз ин, дар диёри шумо дӯстону ҳамсабақони собиқи ман ҳастанд, балки ягонтаатон шинос бошед...

— Ману Рустам аз шаҳри Душанбе, Нусрат аз Хучанд, Умар аз Вахш, — гуфт Ҷамшед тез-тез.

— Ҳим-м... — Наъно лаҳзае дасту по хӯрду сухане гуфтан натавониста сурх шуд. Сипас бесабаб абру чин карду андешаманд ба нуқтае чашм дӯхт ва барои рафъи нафастангӣ ду-се бор паёпай чуқур нафас кашид.

— Камтар бетоб баринед-а?.. Ҳаво намерасад? — пурсид Ҷамшед ба нишони ҳамдардӣ. — Апаи ман ҳам ҳамин хел, агар тиреза пӯшидагӣ бошад, дилашон танг мешавад. Ба тамбур мебароед? Дар ҳавои тоза зуд мегузарад. Ман ҳамроҳатон мебароям.

— Не, лозим не, ташаккур, — сардакак миннатдорӣ карду бештар сурх шуд Наъно ва хичолатманд чашмонашро поён гирифт.

Ба ҳучраи онҳо даромада нишастанашро Ҷамшед ба тарзи худ тавзеҳ карданашро пай бурду изтиробаш дучандон афзуд. “Наход ки ман ба зани сабукпой монанд бошам? Чаро ин тавр гумон бурд? Неъмат мегуфт-а, баъзе мардони тарафи мо ба зан ташна, дар ин бобат “гушнамеъдаанд”. Ман модари ин Ҷамшед катӣ баробар будагистам? Агар баъди хатми курси дуюм бо Неъмат зану шӯ мегаштем, ин замон писарамон қариб вай барин буд... Ана, ҳамин хелҳо номи мардонро бо хоки сияҳ яксон мекунанд. Неъмат иззати нафси баланд дошт. Эҳ, Неъмат, ту неъматӣ ноёбе будай, ман дер фаҳмидам. Баъди рафтани ту ҳар рӯз, ҳар соат ин ҳақиқатро идрок мекардам. Дар ҳама ҳолат, ошкору пинҳон озмудамат, ту ғаришта будӣ, ҷавонмард будӣ, Неъмат! Дар он айём ҳусну малоҳати ман ҳамаро девона мекард, аммо ту вазнин ва батамкин ба рӯйи ман менигаристӣ...”

Бешак, ҷавонон алҳол сабаби ба ҳучраи онон даромада нишастани ин ҷавонзани хушандомро эзоҳ карда натавониста, ҳайрон буданд. Агар ба дил яке ўро зани ҳангоматалабу ишвафурӯш пиндорад, дигаре гарангнамои содадил мешумурд ва ба ҳар як сухану ҳаракати вай чашму гӯш буд.

— Бемалол бишинед. Агар хоҳед, таронаҳои нав дорем, — гуфт боз Ҷамшед ба як тарзи аҷиб сӯйи Наъно табассум намуда.

— Ташаккур. Майлаш, овози магнитофонро андаке баланд кунед, таронаҳои тоҷикиро пазмонам, — гуфт Наъно чашмаш ба нуқтае гиреҳбанд, ба ҷониби ҷавон нанигариста.

Наъно як дасташро ба занахдон така дода, ба савту сози тоҷикӣ гӯш монда буд ва пеши назараш айёми муҳаббаташ бо Неъмат пора-пора чилвагар меомад. Вай ҳоло он хотироти худро гӯё хуморӣ гашта буд, балки нағмаҳои тоҷикӣ он ҳама таъсироти хуфтаро бедор карда, гӯё он лавҳаҳои дилангезро дигарбора ӯ аз сар мегузаронд. «Аҷиб аст, ки айёми хушбахтии инсон ҳамагӣ чанд рӯз аст ё ҳафтае, моҳест ё худ солест, аммо хотираи он як умр ба кас осоиш ва фароғат мебахшад, хушнудию қаноатмандӣ меоварад. Ин гуна хушбахтӣ рости гап, дили маро дар ҳарос меовард, тарсам аз он буд, ки бо Неъмат зану шӯ гардему мабодо аз якдигар дилмонда шавем ва ҳамаи ин муҳаббату дилҷӯиҳо дурӯғ гардад, тамоми онро чун ҳарфи хато аз хотира сутурдан лозим ояд. Бале, ман гоҳе ба хушбахтии худ ҳасад мебурдам, гоҳи дигар метарсидам, ки он як умр ба ман насиб мекарда бошад ё не. Худ аз худ чунин менамудам, ки ман ба ин бахти бузург сазовор нестам, ҳеч кори савобе накардам, ки он якумрӣ ба ман насиб бошад. Аммо он якумрӣ аз ман будаст. Неъмат аз ман рафт, ман ҳам ба вай нарасидам, аммо муҳаббаташ якумрӣ монд... Магар ман зани хушбахт нестам?! Замин чархгардон аст ва ман ҳамеша аминам, ки дар як гӯшаи он Неъмат ҳаёт аст ва ӯ ҳар мудом маро ба ёд меоварад, ҳар лаҳза ба имдодам марасад, метавонам ҳамеша худро дар паноҳи ӯ бигирам... Магар ман хушбахт нестам? Агар Неъмат аз ман мерафту муҳаббаташро ҳам аз дилам мебурд, маро бадбахту сияҳрӯз мекард. Ё аз ҳама бадтараш — агар бо ман мемонду муҳаббаташ ба ман наемонд... Падару модари ман ҳам, волидайнӣ вай ҳам ба никоҳи мо розӣ набуданд, ба хушнудӣ рӯйи хуш надоданд. Ману вай — ҳар ду ҳам медонистем, ки аз издивоҷи мо ҳам волидайн дар ранҷу алам хоҳанд буд ва ҳам фарзандони мо уқубат хоҳанд дид. На тоҷики мутлақу на гурҷии комил будан

азоб аст. Ба ҳар ҳол, дар он айём ҳамин тавр буд. Бинобар он, ман ба Неъмат гуфтам: “Ё ту бираву дар Душанбе ба таҳсили илм давом кун ва ё ман...” “Ту ташвиш нақаш, ман меравам”, — гуфт вай дар охир ҳам ҷавонмардона...”

Навори магнитофон ба охир расид магар, нағма қатъ ёфт ва Наъно аз баҳри хаёлот берун омад. Баъд вай ба сӯйи Нусрат табассум намуда, ба як бор аҷиб нигаристу пурсид:

— Фомилиат чӣ?

— Хусравов, — гуфт ҷавон ба рӯйи зан ҳайрон-ҳайрон нигариста.

— Як нафар ҳамсабақи ман буд — Неъмат Хусравов, аз па йвандони ту нест? Вай то курси сеюм бо мо, дар донишгоҳи Маскав таҳсил карда буд.

— Падари ман, — гуфт Нусрат ба тасдиқ сар ҷунбонда. Сипас ба рӯйи ҳамсӯҳбати худ нигариста ширин табассум кард. Вай интизор буд, ки ин зани бегона дар ҳақиқати падараш боз чиҳо мегӯяд.

— Ман туро дидаму ба падарат монанд кардам. Барои ҳамин ба ҳучраатон даромадам. Ба дил гуфтам, ки ё додари Неъматӣ, ё писараш. Аҷиб... Ту барин буд... — Шуои хотира дар як лаҳза боз он айём ва он касонро дар манзари хаёли Наъно овард.

— И-и... Ёфтам! — ногаҳон беҳуд хитоб кард Нусрат.

Ҳама ба рӯйи вай мутаваҷҷеҳ шуданду ҷавон шармида то ба нӯги гӯшҳояш сурх шуд ва аз кори худ ҳиҷил рӯяшро бо бистар пӯшид.

— Тезтар барор ёфтагита, — гуфт Ҷамшед.

— Мабодо шабушката ёфтӣ?! — гуфт Умар.

— Э, хап шавед, гарангҳо! — гуфт Ҷамшед дасташро нотиквор бардошта. — Барор, чӣ ёфтӣ, Нусрат?

Наъно чун дид, ҷавонон байни худ ба ҳазлу мутоиба печиданд, бархост. Дигар ба ҷавонон гаронӣ овардан намехост.

— Нусрат, ту фарзанди дӯсти наздики ман будай, — гуфт вай меҳрангез ба рӯйи ҷавон нигариста. — Биё, ба бачаҳо ҳалал нарасонем, ба долон баро, аз кору бори падарат камтар ҳикоят кун.

Онҳо пасу пеш ба долон баромаданд.

Нусрат доири кору бори падару модар ва вазъи хонадонашон, додараку хоҳараконаш ба саволҳои Наъно гоҳ мухтасаран, гоҳе батафсил ҷавоб доду дар охир гуфт:

— Ман шуморо шинохтам... Дар пеши бачаҳо нагуфтам. Сурататон дар албоми падарам буд. Аз холи болои лабатон шинохтам. Модарам замоне сурататонро аз албом кандан хостаанду андаке як гӯшаашро даррондаанд, падарам аз ин кори он кас саҳт ранҷидаанд...

Наъно ашки дар чашмонаш ҳалқа задаро бо рӯмолчааш гирифтӣ “хайр, сонӣ гуфтугӯ мекунем”, гӯён дар шитоб ба ҳучраи худ даромад.

Комарово, октябри 1985.

САЛОМЕЯ

Ман аввалбор ўро дар анҷуман миёни духтарон дида, ҳеҷ ба ёд оварда натавонистам, ки дар кучо вохӯрдам, вале амин будам, ки ҳамин замон пеш меояду салом мекунад ва филфавр ба хотирам мерасад, ки вай кист ва дар кучо ин нигоҳаш ба дили ман мӯҳр барин нишастааст. Аммо духтар ба шахси ман сирф бепарво буд. Ман ду-се раҳ аз бараш гузаштаму аз наздик нигаристамаш, нигоҳҳои мо якчанд бор радду бадал гаштанд, аммо ӯ маро намешинохт. Ман зӯр зада, таҳхонаи ноободи ҳофизаамро таҳу рӯ мекардаму ба ёд овардан меҳостам, ки ин нигоҳи ошнои чашмони ҳаёлмасти меширо дар кучо ва кай дида будам. Дилам дар изтироби шадид метапиду мегуфт, ки вай ошноист, аммо чӣ чора кунам, ки на ӯ маро мешинохт ва на ман ўро ба ёд оварда метавонистам.

Се рӯзи маҷлиси китобдӯстон ба ҳамин минвол гирудори беҳосил гузашт. Ман андӯҳгин аз он будам, ки ҳофизаам билкулл хароб гаштаст ва бояд, ки фурсатро нагузаронида дорую давое кунам. Охир, ин чӣ дард аст, ки як духтари шинос се рӯз боз пеши назарам чилвакунон гардаду ман ўро ба ёд оварда натавониста саргаранг бошам?! Ба деҳа мераваму ҳар саҳар шири навдӯшида меҳӯрам ё...

Андӯҳи гарони маро боз боис ин буд, ки аз ҳофизаи худ дар миёни дӯстон ифтихоре доштам. Баъзан ашхоси замоне дар телевизор дидаам баъди чандин айём дар кӯча дучор ояд, мешинохтам ва ин амалро борҳо дар гувоҳии шарикон собит карда будам.

— Ба ту маслиҳати мо ин аст, ки ба кори ҷустуҷӯи ҷинойткорон бирав ё ба соҳаи ҷосусӣ ба кор гузар, зуд муваффақият меёбӣ, — мегуфтанд дӯстонам паси сар хорида ё ангушти таачҷуб ба дандон газида.

Ман мамнун аз амали худ меҳандидаму ҳазломез мегуфтам:

— Магар ба адиб ҳофиза даркор нест? Ман бояд тамоми илмҳоро бидонам, тинати мардумонро шиносам, гуноҳу савоби одамонро ба онон нишон диҳам. Шахсе, ки аз худ беҳабар аст, аз кадомин ҷинойткор мемонад?

Дӯстон пешниҳоди худро бо чандин далел тақвият медоданд:

— Дуздон ва ҷинойткорон ҳоло дар урдуи душмани худ — ходимони адлия, ҳатто дар сояи амалдорон паноҳ гирифта, дар ҳимояти онон амал доранд...

Рӯзи охирини гирдиҳамоии китобдӯстон аксбардоре ширкаткунандагонро гурӯҳ-гурӯҳ акс мегирифт. Чанд тан аз шиносонам маро ҳам кашола карданду дар гирди мо гурӯҳи калоне ҳалқа заданд. Ҳамон духтари мешчашм далер назди ман омаду бо нигоҳи нарму маҳмалинаш гӯё ба рӯям ҳавре зада хоҳиш намуд:

— Устод, ман дар баратон биистам?

— Кош... Марҳабо... — андаке пешу қафо ҷунбида, ба вай ҷой додам ва барои давом додани гуфтугӯ савол кардам:

— Чехраатон шинос метобад... Шумо аз кучоед?

— Ман аз Қистакӯз...

— Аз Қистакӯз? — беихтиёр овоз баланд кардам. — Ҳа-а... Саломея!

Духтари қистакӯзӣ аз вазъи ман ҳайрон буд. Охир, вай на Саломеяро медонисту на саргузашти маро. Ӯ чашмони шахлои Саломеяро дошт. «Наход, ки хешу ақрабо бошанд? — мегуфтам ба дил...

Воқеа ба ин тарз рух зада буд:

Ман ҳамон сол ба давраҳои такмили ихтисоси сармуҳаррирони телевизион ба Маскав рафта будам. Баъди ҳаёти ором ва як навъ фориғболони Душанбе рӯзҳои аввал Маскав маро андаке саргарангӣ оварда буд. Махсусан, бениҳоят шитобкориҳои ходимони телевизиони марказӣ, безътиноии атрофиён ба ҳамдигар, маҳорат ва ҳунармандии баланди рӯзноманигорон, анҷоми ҳирфаии вазоиф ва саводнокии муҳарриронӣ корбардорон, наворбардоронӣ ровиён — ҳама ҳавасангез ва ибратомӯз буданд. Ман беором, аз фурсати танги таҷрибагирӣ ҳаддалимкон босамар истифода мекардам.

Аз пуркорӣ дӯстон ва шиносони москвациро дидорбинӣ карда наметавонистам. Бинобар он ҳам, вақте ки як рӯзи таътилі, якшанбе, Иброҳимҷон* маро ҷӯё шуда ба хобгоҳ омад, хеле хичил, вале ниҳоят хушҳол будам.

Иброҳим ҳоло ба таҳқиқи илми рӯзноманигорӣ пардохта буд ва дар аспирантураи дорулфунуни Маскав дар арафаи ҳимояи рисолаи номзадӣ тақопӯ дошт.

Вазъи хобгоҳи мо барои меҳмондорӣ чандон созгор набуд, ки ин ҳолро Иброҳим зуд пай бурду гуфт:

— Ако, як гап гӯям?

— Чаро фақат якто? Ман омодаам садҳову ҳазорҳо сухани шуморо шунавам! — гуфтам ба ҳазл.

— Аввал ба яктоаш розӣ шавед: бед, ба хобгоҳи ман биравему як дегча палави тоҷикӣ пазем, дар сари деги зирбак чақ-чақ кунем.

— Чақчақ ё чақочак?

— Не-не... мо мардум...

* Доктори илмҳои таърих, Арбоби илму техникаи Тоҷикистон, профессор Иброҳим Усмонов он замон аспиранти факултаи журналистикаи ДДМ ба номи М. В. Ломоносов буд - шарҳи мурағиб

— Ба қавли як шикамбанда, табақро дидаму дилам шайдо шуд-ку! Иброҳимҷон, ин фикри олимона гӯям, кам аст, даҳоёна чӣ хел ба саратон омад?

— Дегу табақ ҳаст...

Ҳар ду дар шитоб масолеҳи палавро харида, ба сӯйи Ленинские Горы раҳ кашидем.

Иброҳимҷон дар ҳамон иморати бузургу бошукӯҳи дорулфунун, дар қисмати хобгоҳи олимони ҷавон ҳучраи алоҳидае доштаст.

Дар сари деги зирбаки балақ-балақ чӯшон нишаста, ҳангома кардан хуш фароғате дорад! Ҳар замон поре гӯштро аз дег берун оварда, чошни гирифтано чӣ расад! Аммо нигаред, ки баъзе рафиқони мо ба ҳамин оши шарикона ҳам назари холис надоранд. Якero мудом, ки ошу ошпазӣ асабонӣ мекард, савол кардам гуфт:

— Монед ҳамин одатҳои шахриёно!.. Фақат зирбак, палав...

— Чаро фақат зирбаку палав? Шумо курутоб кунед, ба он ҳам шукр мегӯем, хурсанд мешавем.

Ман пай бурдам, ки он бечораро зидди мардуми шахр ё мавзеҳои шимоли ҷумҳури шӯрондаанд ва ӯ бесабаб ҳар он чӣ ба он мардум алоқаманд бошад, аз он кароҳат мекунад, бесабаб асабонӣ мешавад.

— Нонпазиро ошпазӣ ҳам далели маданият ва тамаддун аст, ҷӯраҷон, чаро онро фаромӯш кунем?! Моро аз чойхона маҳрум карда дидӣ, чӣ гуна аз якдигар ҷудо кардаанд! — гуфтам дар охир ба тарзи гилагузорӣ.

...Қисса кӯтоҳ, вақте ки дар табақи калони сафолӣ ба расми тоҷикӣ палавро кашида, он лангари тобонро ба хона даровардем, пай бурдем, ки ҳар ду ҳам аз гӯшти зирбак шикам сер кардему дигар оши бисёр хӯрдан наметавонем.

— Ин қадар ош... Яктогӣ шиками иловагӣ медоштем... Ба қавли бобои раҳматиам, куфрони неъмат

мешавад, — гуфтам ман ба нишони надомат сар чунбонида.

— Ҳамсоҷро гӯям? — гуфт Иброҳимҷон, ки зотан дар ҳама мушкил чорагар буд ва пайрави саволаш тавзеҳ дод: — Ҷавонмарди хуб аст, аз Олмони федерал.

— Чӣ ҳоҷати савол, бигӯед! Аз Олмон неву аз он дунё бошад, барои мо ош хӯрад, кофӣ аст!

Иброҳимҷон аз утоқ берун рафту баъди лаҳзае ҳамроҳи як тан ҷавонмарди қавихайкал, ки сабад барин риши ғулӣ ва малламайгунаш сари синаашро пӯшида буд, ба хона ворид гашт ва моро ба якдигар маъруфӣ намуд.

Нигоҳи орому пуртамкин ва оқилонаи Паул дар дили кас нисбат ба ӯ эътимод пайдо мекард. Вай суҳан мегуфт, ош меҳӯрд, савол мекард, меҳандид, вале дар сари ман андешаҳое ҷавлон доштанд, ки аз ифшои он кас хичил мемонад. Чӣ илоҷ, дар он айём ман ҳам монанди дигарон гумон доштам, ки дар Олмони федерал аксаран фашистон ва ниқорталабон маскан гузидаанд ва аҷаб не, падари ҳамин Паул ҳам беғуноҳонро дар конслагерҳо истинтоқ карда бошад. Таассуб он қадар ақли моро тира карда буд, ки ҳеҷ нукси худро намедидем ва равнақу камоли дигаронро эътироф намекардем.

Агарчи дар аввал бештар Паул суҳан мегуфту савол мекард, батадриҷ гуфтугӯи мо даргир шуд. Баъд Паул ба табақи палави хушгворе, ки нимагӣ ҳам хӯрдан натавонистем, нигариста гуфт:

— Ҳамдиёрон ҳастанд, гӯям?

— Бигӯ... Даъват кун! — гуфтем ману Иброҳимҷон баробар.

Баъди берун рафтани Паул ман ба Иброҳимҷон ҳазломез хандида, гуфтам:

— Мо аз немис тарс надорем. Дар водии Вахши мо немису тоҷик ба ҳам печида кор мекунанд, зиндагӣ доранд ва забони ҳамдигарро чунон медонанд...

— Як чӯраи ман дар умраш немисӣ нахондааст, дар сафари хориҷа ба ҳайъати вакилони мо тарҷумонӣ карда буд, — гуфт Иброҳимҷон.

Паул ду нафар духтарро пеш андохта аз дар ворид гашт. Ҳар ду духтар қадбаланду мавзун буданд. Яке, ки номи худро Анна гуфт, духтари кабудчашми мӯйи зарринаш ба китф афтода, олмониначоди маҳз буд, аммо дигаре — Саломея духтари мешчашми гесувонаш дорчинранг, аз назари аввал маро дар шубҳа афканд. Ман аввалбор ба чашми ӯ нигариста, дар мардумаки чашмони вай тобиши ошноеро пай бурдам ва ба худ тахмин гирифтам, ки дар рағҳои ин духтар хуни шарқӣён ҷорист. Чун ӯ худро аз Австрия гуфт, ба гумони худ далел гирифтам, ки дар он кишвар аз мардumi шарқи ҳамсоя кам нестанд. Ақли ман чунин хулоса мегирифт, аммо дилам гувоҳӣ медод, ки ӯ ба ман наздик аст, қаробате дорад.

Духтарон ба хӯрдани палави тоҷикӣ ва ошомидани шарбатҳои Тоҷикистон саросемагӣ зоҳир накарданд; сараввал ба таҳқиқ пурсиданд, ки номи таом чист, чӣ гуна ва аз чӣ хел маҳсулот онро мепазанд ва ғайра ва ҳоказо. Дар ҷавоби ин гуна кунҷковии онон мо бо навбат аз аҷоиботи диёри азизи худ ҳикоят мекардем. Саломея хомӯш буд. Фақат як бор аз хусуси хонадомодӣ ҳикояти Иброҳимҷонро ба шеваи худ ба ҳамдиёронаш тавзеҳ кард.

Баъди он, ки хӯрдани хӯрда шуд ва ошомиданиро ошомидем, навбати оҳангу тарона фаро расид ва Иброҳимҷон кассетаи таронаҳои тоҷикиро ба магнитофон гузошт.

Дур аз ёру диёр таронаҳои ватан ба кас дигаргуна таъсир мекунанд: гӯё тарона не, насими кӯҳсору водии

Тоҷикистон ба сар мевазиду дилҳоро ба хурӯш меовард. Мо мехостем, ки дӯстони немис низ аз оҳангу таронаҳои мо таъсир бигиранд, назокату нафосат ва изтиробу ҳаяҷони дили тоҷикро эҳсос созанд. Аз ин сабаб, мо бо навбат гоҳ байтеро ё нақаротеро аз тарона тарҷума мекардем, гоҳ оҳангеро шарҳу эзоҳ менамудем.

Чун ҳавои рақс омад, Иброҳимҷон ба меҳмонон рақси тоҷикиро намоиш дод. Ман Саломеяро, ки аз ин ҳама тоҷикписандиҳо дар назар нисбат ба ҳамдиёронаш камтар вачду шодмонӣ дошт, ба рақс даъват кардам. Вай ба рақси тоҷикӣ даст кушод, ҳатто як раҳ чарх ҳам зад ва сипас аз кори худ шармид ва ба ишорати сар маро даъват кард, ки ба таври маъмулӣ бирақсем. Дарего, ки ин лаҳза Иброҳимҷон саргарми гуфтугузор буд ва чӣ гуна хиромон, аз рӯйи ҳама қоида ба рақси тоҷикӣ, боз ба рақси махсуси занона даст кушодани Саломеяро надида монд. Утришдухтар паридани ҳанги маро пай бурду гуфт, ки дидед, чӣ гуна ман зуд рақс меомӯзам. Ман дар ҷавоб оҳиста хандидам. Чӣ гӯям, ки баъзан мардон дар ҷое, ки гиристан лозим аст, меҳанданд.

Ман дасти Саломеяро гирифта ду-се раҳ чарх гаштам ва дар назди тиреза ба тадриҷ пойкӯбон ба чашму рӯяш аз наздик — аз масофаи ҳамагӣ 15-20 сантиметр ба диққат нигаристам, чунон ки дар чеҳраи вай нишонаи гумшудаеро мекофта бошам.

— Чаро ба рӯйи ман ба ин тарз менигаред? — пурсид Саломея бо нимтабассум ба қаъри чашмони ман нигариста.

— Яъне, ба ин тарз? — боз пурсидам, то ки барои ҷавоби саҳеҳ фурсати андешидан пайдо кунам.

Саломея китф боло кашид ва ба рӯйи ман чунон нигарист, ки аз ин нигоҳ ба якбора дилам таҳ зад: нигоҳи дилошӯби духтари тоҷик аз дариҷаи чашмони ӯ ба ман менигарист.

Баъд аз ин бо ӯ сухан мегуфтаму механдидам, нармак-нармак пойкубӣ доштам, вале хаёлам баҳру барро тай мезад: Шайх Саъдӣ бедарак нагуфтааст, ки «бани одам аъзои якдигаранд, ки дар офариниш зи як гавҳаранд», дар рағҳои мо хуни чӣ одамон ҷорист, кӣ медонад?!

Саломея аз вазъи парешони ман пай бурду безобита гашт. Вале ман чӣ гуфта, ӯро саргарм карданамо намедонистам.

Сипас барои машғул доштани ӯ саргузаштеро аз ҳаёти адибони номвар нақл кардам:

— Адиби нуктасанҷи рус Паустовский овардааст, ки дар соли 1922 дар шаҳри Кёлни тарафҳои шумо, дар як ошхонаи хилвати канорӣ се нафар адибони рус — Горкий, Бунин ва Леонид Андреев менишастаанд. Горкий бозие сар мекунад ва ҳар се адиб бо навбат фақат якдақиқагӣ ба як тан ҷанобе, ки дар гӯшае танҳо нишаста, машғули хӯрокхӯрӣ будаст, менигаранду сипас ба навиштани симои ӯ оғоз мекунанд. Ҳар се беҳтар аз якдигар симои он ҷанобро бо сухан ифода мекунанд. Дар охир Горкий аз ҳамнишинонаш мепурсад, ки ин ҷаноб кӣ ва чӣ кора аст. Яке мегӯяд, ки тоҷир аст, дигаре тасдиқ мекунад, ки ин ҷаноб дузду террорист. Баҳс мекунад. Горкий ҳамнишинонашро ором мекунаду соҳиби ошхонаро даъват менамояд ва аз ӯ мепурсад, ки он ҷаноб киву чикора аст. Соҳиби ошхона ташвишомез мегӯяд: «Аз барои савоб, охистатар... Ин ҷаноб дузди машҳури Аврупо аст, ӯ ҳамеша дар ин ҷо хӯроки пешинро меҳӯрад...»

Саломея сари зебояшро ҷунбонда хандае заду сипас бепарво савол кард:

— Яъне?... Чӣ гуфтан мехоҳед? — Ва ман ба ҷавоби пурсишаш даҳон накушода, пайрави суханаш бигуфт. — Ман медонам, мардуми Шарқ ҳамеша аз дур сухан сар мекунанд ва ҳамеша бо рамзу истиора ва маҷоз...

— Чӣ гуфтани будам? Ба гумонам, матлабам возеҳ барин аст: ман ҳам як қамчин нависандагӣ дорам ва каму беш одамонро мешиносам.

— Хуб, сипас бигӯед, ки ман кистам ва чикораам? Чосуси олами капиталистӣ? Ҳамин тавр не?

— Не, баракс, шумо одами худӣ барин... Шумо тоҷикед, ҳамин тавр не? — Ман бо тантана инро ба ӯ эълон кардам ва сипас ҷавоби тасдиқи ӯро ҷашмдор будам.

Саломея дасти хурду латиф ва зебои худро ба сари сина ниҳода ва андаке хамида хеле хандид. Вай зоҳиран ба мазоҳи ман меҳандид, аммо ҳама вучудаш аз он далолат менамуд, ки ӯ дарди худро аз ман пинҳон доштан меҳаҳад. Ман нигоҳи ӯро гирифтан меҳостам, вале вай баъди ин суҳанро шуниданаш ба ҷашми ман наменигарист. Ӯ оқибат эҳсоси худро саранҷом бахшиду ба нишони таассуф сар ҷунбонд ва ба ҷашми ман нигариста гуфт:

— Дар тарафҳои мо олмониҳое ҳастанд, ки аз баъзе тоҷикони шумо сиёҳҷурдатаранд.

— Барои ман ранги пӯст эътибор надорад.

— Сипас, кучои ман ба тоҷикдухтар монанд аст, ҳайронам? Ман дар Намоишгоҳ тоҷиконро дида будам, занону духтаронатонро низ дидаам, аммо ҳеҷ яке ба ман шабоҳат надоштанд.

— Нигоҳи ҷашмонатон... Сонӣ бўятон...

Саломея қаҳ-қаҳ зад. Сипас бигуфт:

— Ҳеҷ чизро намефаҳмидаед.

— Агар шумо дурӯғгӯй набошед...

Ин суҳанро ба гуфтан гуфтам, вале ба рӯи Саломея нигариста, аз гуфта пушаймон будам. Баъзан хислати мардуми хориҷиро намефаҳмед: аз як ҳарфи беҳуда ба вачҳ меоянду барои як пула гапу кор меранҷанд. Духтар бо ҷашмони ашколуд ба рӯи ман озурдахотир, балки аз ин чунин ситами ногаҳонӣ ҳайратзада менигаристу миҷаҳояш

пир-пир мепариданд. Вай зуд нигоҳашро поён гирифт, дасти худро аз дасти ман раҳо кард ва шитобон ба сӯйи дари баромад рафт.

Баъди рафтани вай ҳама лаҳзае карахт, ба рӯйи ман нигариста эзоҳ талаб доштанд, аммо ман боиси қаҳру итоби Саломеяро равшан идрок накарда, саргаранг будам. Возеҳ намедонистам, ки вай аслан аз «точикдухтар» гуфтани ман ранчид ва ё аз он, ки ўро ба дурӯғгӯй муттаҳам кардам. Охир, дар сари шӯхӣ чихое, ки намегӯянд...

Баъд Анна ва пас Паул думболи Саломея рафтанду хеле вақт бедарак буданд. Табъи мо нохуш буд, ончунон ки ман аз хичолат ба рӯйи Иброҳимҷон наменигаристам.

— Ҳазлона дурӯғгӯй гӯям...

— Барои олмониҳо ин дашноми қабехтарин аст, — гуфт Иброҳимҷон, ки нисбат ба ман бештар бо хориҷиён сару кор доштаниш аён буд.

— Гӯё аҳдномаи ҳучум накарданро инҳо нашикаста бошанд...

Хайрияти кор, Анна ва Паул Саломеяро пеш андохта аз дари утоқ ворид омаданду гӯё дар дилу дидаҳо якбора чароғ фурузон гашт.

Дӯстон ману Саломеяро бо тантана оштӣ доданд: мо дасти якдигариро саҳт фишурда истодем, Анна ба навбат ба дастҳои мо бо дасташ мезаду ба лаҳни ғалатии худ «афсуни» русӣ меҳонд: «Мирись, мирись, и больше не дерись...»¹

Мо боз сари дастархон нишастему шириниву мевачот хӯрдем, шарбат ошомидем ва лаҳзае гузашту бо якдигар беғубори озурдагӣ суҳан мегуфтем ва механдидем.

¹ Оштӣ шав, оштӣ шав, дигар ҷангӣ нашав

Анна ва Паул боз ба рақсу пойкӯбӣ оғоз карданд. Ману Саломея дар назди тиреза берунро нигариста, гуфтугузорамонро идома медедам. Сараввал вай доир ба иқлим ва табиати Тоҷикистон, зиндагӣ ва машғулияти мардумон савол карду ман ҷавоб гуфтам. Пай бурдам, ки вай беш аз ҳама аз “колхоз” ба дил ҳарос дорад.

Дигар ман бо сад эҳтиёт, ҳар суханамро андешида қалъаи асрори духтарро номаълум ҳамлаҳо меовардам. Баъди он, ки аз Тоҷикистону тоҷикон, аз таърихи қадиму ҳаёти имрӯзи он дурру дароз сухан гуфтаму ҳикмату ривоят овардам, ба гумонам, оҳани ӯ нармтар шуд ва ба чашмони ман бо табассуми меҳромез менигарист. Ман фурсатро аз даст надода ду кафи сардакаки Саломеяро ба даст гирифтаму рост ба чашмонаш нигариста, бо як навъ эътимоди кул ва қатъӣ гуфтам:

— Саломея, ту тоҷикӣ, азизам! Хоҳӣ, иқрор кун, нахоҳӣ, не, аммо ман аминам... Бидон, ки бори дигар дар ҳаёт гумон аст, ки ба ҳамчу мане вохӯрӣ... яъне, ба тоҷике, ки дар симои ту ҳамнаҷоди худро бишиносад... Шояд ки ту аз аслу насаб, аз тӯбу тухмаи худ хичил бошӣ? А? Магар нангат меояд?..

Чашмони духтар пуроб шуданду сипас вай дар миёни ашк зӯран табассум кард ва хомӯш дасти маро гирифтӣ оҳиста ба рақс даромад. Ман ҳам хомӯш ба вай мувофиқат кардам. Саломея барои пинҳон доштани қатраҳои ашки ба рухсораш шорида, танахро ба тани ман ҷафстар карда ва рӯяшро дар синаи ман панаҳ менамуд. Мо якчанд диққа хомӯш, ягон-ягон пой ҷунбонида, зарбаҳои қалби якдигариро гӯё гӯш медедам. Сипас духтар асари ашкро аз чашму рӯяш номаълум пок карду охи пурдарде кашид ва оҳиста ба чашми ман чашм дӯхту пурсид:

— Дар вилояти Ленинободи шумо Қистакӯз ном деҳае ҳаст?

— Бале. Ман дар он деҳкада будам ва на як бору ду бор. Ҳоло онро деҳа гуфтан наметавон, ба шахрак монанд аст, корхонаи консерви мева дорад.

— Падари ман аз ҳамон ҷост. Ё маро Саломат ном дода буд, — ин калимаи тоҷикиро духтар бо як навъ ҳаяҷону изтироб ва лаҳни ширини шеваи тоҷикони шимоли республика гуфт.

— Ному насабашон чӣ?.. Хешовандонашон медонанд?..

— Дигар савол накунад, чизе намегӯям! — Духтар сухани маро қатъан буриду сипас ба меҳрубонӣ ба лабам ангушт зад ва гуфт: — Падарам соли шасту ҳаштум аз дунё даргузашт. Вай ба халқу ватанаш ҳеҷ кори хиёнатомезе накардаст. Аммо васият кард, ки дар хориҷа монданаширо зинҳор фош накунем ва хешовандонаширо ташвиш надихем... Ғолибан, вай баъди ҷанг дар асирий будагонро мусаллаҳ истиқбол карда, ба Сибир фиристонидани Сталиноро шунида будаст...

— Э-э, он замонҳо гузашта рафтанд.. Ман хешовандонатонро хабар мекунам, фардо хонаҳез расида меоянд!.. — Шодмонии маро ҳадду канора набуд.

Саломея андӯҳгин ба рӯйи ман нигариста, ба аломати инкор сар ҷунбонд; дар лабонаш як навъ табассуми ғалатӣ медавид. Маро чунин намуд, ки вай ба ҳоли ман дилаш месӯзад ва ба содалавҳию хушбовариам раҳмаш меояд. Ман, баръакс, аз хавфу ҳароси беасоси вай малул будам.

Июли соли 1987.

НОМУВОФИҚ

Мухбири рӯзнама Меҳроб ба Гулистон омаду сараввал ба хонаи дӯсти худ Нодир рафт. Модар ва ҳамсару фарзандони Нодирро мисли ҳамеша аз омадани ӯ хушҳолӣ рӯй дод, чунон ки дар урфият мегӯянд, ӯро ҷои шинондан намеёфтанд.

— Тану ҷонакатон сихат охир, писарам? Безаҳматакак омадед? Бачаякотон беҳавфанд? Бахшидаатон кор карда гаштаанд? Вай, худора гардам, хуш омадед, хуш омадед, — модар баъди ӯро рӯи кӯрпача шинондан ҳолҷӯӣ карду дастони шахшӯли пурочанги пиронаашро оҳиста ба рӯяш кашид, сонӣ аз ҷо бархоста бо нимтаъзим ба меҳмон боз як бор “хуш омадед” гуфт.

— Нодир дар мактаб аст? — баъди ҳолҷӯӣ ва осудагии хонаводаро пурсидан савол кард Меҳроб.

— Ҳозир меоянд, — гуфт ҳамсари дӯсташ Дилрабо ба меҳмон такаболишт ниҳода. Ман хабар фиристодам.

— Зарур набуд, ташвиш додаед. Саломатӣ ҷӣ тавр, янга? — Пайрави суханаш савол кард Меҳроб.

Пор, тирамоҳрӯя дарди меъда Дилраборо хеле азият доду Нодир ӯро ба Душанбе бурда буд. Онҳо ду ҳафта дар хонаи Меҳроб буданд. Духтурҳои пойтахт Дилраборо муоина намуданду дардашро ташхис карданд ва гуфтанд, ки бо ин маризӣ кӯдаконашро монда, дар бемористони шаҳр табобат карданаш зарурате надорад, ба бемористони ноҳияи худ мурочиат кунанд. Вале Нодир номи бемористони ноҳияро шунидан намехост. “Оби дари хона тира мегӯянд, бемористони ноҳияро ҷӣ расидааст? —

Эътироз кард Меҳроб. — Баъзе табибони ноҳия аз духтурони шаҳр кордидатаранд. Табиби шаҳр як риштаи тахассусии тибро медонад, духтури ноҳия бо чандин хел дард, бо беморони гуногун сару кор дорад”.

“Гап дар сари ин не, — даст афшонд Нодир, вале сабаби безътиноиаширо нагуфт, аз рӯи одаташ зери лаб ғурунг-ғурунг карду бас. Баъд хеле хаёл карду гуфт: — Ҷӯраҷон, духтур, муаллим — дуредгар не, устои яхдон не, ин тоифа одамон катӣ сару кор доранд. Ин касон бояд аз ҳар олоише пок бошанд, мардум ба онон бо сидқу ихлос нигаранд. Эътиқод накунад агар, ҳамааш бекора”.

“Аз наздик нигарӣ, ҳамин хел метобад”, — гуфт Меҳроб, вале аз дилаш гумони дигаре гузашт: “Нодир бадрашк шудааст, ба вучуди занаш даст расондани ононро намехоҳад”.

Сонитар Нодир, дар омади гап, баъзе духтурҳо ахлоқи покиза надоранд, гуфту тахмини Меҳроб яқин кард.

Ин дам Нодир аз дар даромаду дӯстон гарму ҷӯшон мулоқот карданд.

Баъди таоми пешинро хӯрдан Меҳроб шӯхиомез гуфт:

— Ҷӯраҷон, чаро намекурсӣ бо ҷӣ кор омадам, кучо меравам?

— Ин ҷо шаҳр не, — гуфт Нодир мухтасар. — Чаро омадӣ намегӯянд.

— Ман ҳамагӣ се рӯз фурсат дорам.

— Медонам. Ту доим зери осмони софу беғубор мегардӣ. Аз пахтазор насими фараҳбахш мевазад, духтаракон аз саҳар то шом рақсу таронахонӣ карда, машғули коранд... Не, хато рафт, меҳнат мекунанд.

— Киноя мекунӣ?.. Хуб, ту бигӯ, ҷӣ нависам?

— Навиштаҳоятро доим меҳонам, рӯҳбаландии тоза ва ҷӯшу хурӯши меҳнатӣ мегирам, — Нодир суҳанони дар

мақолаҳояш навиштаи Меҳробро гуфта, ширин табассум мекард — Осмони ҳама ҷо якранг аст.

— Ман он суҳанонро барои ту барин донишмандон нанавиштаам. Ҳар як мақола хонандаи худро дорад.

— Кошкӣ...

— Хуб, чӣ нависам? Аз хусуси кӣ нависам? Бигӯ. Худат ягон чиз навис, бинем.

— Ҳар кас аз паси амали худ нон меҳӯрад. Кори ман — таълими кӯдакон. Муаллимон ба кори таълим машғуланд, духтурон табобат мекунанд, ҷӯпон мол мебонад, деҳқон кишт мекунад — ҳар кас ба кори худ банд аст.

— Рӯзномаро назар мекунию намехонӣ.

— Чаро? Мақолаи хонданӣ ҷоп шавад, бӯяш мебарояд, гап мезананд, мехонем, ҷӯра. Шумо суҳани даркориро камтар менависед.

— Хурдагирӣ осон аст.

— Ту ҳам ин гапро мегӯӣ?

— Пеш аз ман ҳам гуфта буданд?

— Қариб ҳар рӯз мешунавам. Чуну чаро гӯӣ, ҳамин гапро мешунавӣ. Ҷавоби осон, ҷавоби тайёри ҳамаи бюракратҳо...

— Фаҳмидам, — суҳани Нодирро бурид Меҳроб. — Ҷӯраҷон, ту дар ҳалқаи майда-чуйдаҳои ночиз печида мондаӣ. Ба дур нигаристан даркор аст, муаллим!

— Пасту баланди таҳи поямро нанигариста, агар ба дур назар андозам, афтода маъҷуб намешавам?

— Не, агар ба дур нигарӣ, хато намекунӣ, дӯстам. Аз он, ки янгари ба духтурҳои ин ҷо нишон надодӣ, пай бурда будам, ки дар афкору ақидаи ту тағйироти номатлубе рӯй додаст. Баръакс, ту бояд тарғиботгар бошӣ, чашми мардумро кушодан даркор аст.

— Мардумро аз гап дилгир кардем. Баъзе одамон чунон бепарво шудаанд, ки агар нисфи дунёро об бурд гӯй ҳам, пинакашонро вайрон намекунанд.

Нодир манаҳашро дошта, лаҳзае дар банди тафаккур хомӯш монд.

— Ин ҷиҳаташ аз ҳамкории туст, ҷӯрачон, — ба ҳамлаи ӯ бо ҳамла ҷавоб дод Меҳроб. — Парваридани эътиқод кори мактабу муаллим аст.

Дар як хона чил тан бачаҳои имрӯзаро бинишону як соат ҳамроҳашон бош. Чиҳил нафар! — таъкид кард Нодир.

— Бист тан ё чил тан барои ту чӣ фарқ дорад?! — гуфт Меҳроб сигорашро дар гиронда. — Ана, қарори нав...

— Дуруст, акнун сӣ тан мешавад. Лекин аксари ҳамон сӣ талаба агар майли таҳсил надоранд, ман чӣ кунам?

Нодир лаҳзае ба нуқтае нигариста монду баъд надоматомез оҳе кашид.

— Чӣ оҳ мекашӣ?

— Ба ман нигар, ба ту бешӯҳӣ мегӯям: бача таҳсили илм кардан намехоҳад, ба пахтазор баромада каланд заданӣ, об доданӣ, ҷӯпонӣ карданӣ, пул ёфтани. Ба вай на геометрия даркор аст, на физика. Лекин мо ўро ба даст китоб нагирӣ ҳам, дарсхоро гӯш накуни ҳам, биёву дар сари парта бишин мегӯем. Вай ягон калима ҷавоб намедихад, лекин баҳо мемонему номаи камол медиҳем. Номаи камол мегиранд, вале ба андозаи барномаи синфи сеюм дониш надоранд. Масалан, дар ҳақи Рӯдакӣ ё Фирдавсӣ агар савол кунӣ, ҳамин қадарашро медонанд, ки онҳо шоиранд. Оид ба механика, оптика, магнетизм савол кардам, тасаввурот надоранд ва доништан ҳам намехоҳанд. Сипас, ин ҳама ҷонкании мо дар ҳован об кӯфтан не? Мецоҳем, ки рӯзнома ба ин қабил саволҳо ҷавоб диҳад.

— Рӯзнома вазифаҳои муҳимтаре дорад, — аз рӯи одат зуд ҷавоб баргардонад Меҳроб. Баъд ҷӣ андешае ба сараш расиду суханаширо андаке ҳамвор кард: — Албатта, ин мушкилотро бардоштан даркор.

Ҳар ду ҳам лаҳзае хомӯш, мутафаккир буданд. Меҳроб дар андеша буд, ки Нодир чаро ба деҳа омада ин гуна содалавҳ шудааст. Ҳамин суханонаширо агар пеши дигарон ҳам гуфта бошад, мақому манзалаташ таъин — дигар пеш намеравад.

— Парво нақун, ҳар касе, ки доништалаб аст, дониш мегирад, — гуфт Меҳроб таскиномез табассум намуда. Сонӣ вай ба рӯи Нодир маъниҷӯёна нигаристу пурсид: — Аҳволат ҷӣ тавр? А?.. Бо роҳбарон гапат мепазад? Ҳама гап дар ҳамин. Моҳонаат дуруст шуд-а?! Чанд пул мегири?

— Одатан, гап дар сари пул не, меғӯянд. Бешубҳа, ин масъалро касоне баровардаанд, ки дар воқеъ ба моҳона эҳтиёҷманд нестанд. Каму беш дуредгарӣ аз дастам меояд...

— Ба дигар корҳо даст зада, илматро хор нақун, — зуд сухани Нодирро бурид Меҳроб. — Муаллиме, ки мардикорӣ мекунад... — даст афшонд Меҳроб.

— Дуздӣю қаллобӣ айб аст. — гуфт Нодир хаёломез табассум карда. Дуредгар ноёб аст. Аммо моҳонааш кам. Колхозу совхозҳо яқашро ду карда менависанду ҳақ медиҳанд. Ғалатӣ, бачаҳо шаш моҳ ронандагиро мехонанду дусад-дусаду панҷоҳ мегиранд, аммо дуредгар се сол ин касбро омӯхта, нисфи маоши ронандаро мегирад.

— Шоферӣ мушкил аст, гуфт бепарво Меҳроб.

— Э, хез-е! — даст афшонд Нодир. Сонӣ аз хусуси ҷӣ гуна мошини давлатро барои кирокашӣ кор фармудани ронандаҳо ҳикоят сар кард.

Ҳасрати вай Меҳробро дилгир намуд. “Латта будан даркор не, агар кори одам барор накунад, ҳасрату

шикояташ зиёд мешавад, танаш дарднок мегардад. Одамони чолоку кордон хушнуд зиндагӣ мекунанд, аз ҳеч кас намеранҷанд, агар ранҷанд ҳам, ба дил кина намегиранд, бинобар он, солиму бардам ва бобароранд. Хушбин бояд буд, хушбин!” — мегуфт вай ба дил бо Нодир муноқиша карда.

— Пӯсткандаи гапро агар гӯяд, аз ман наранҷ, чӯра, — гуфт оқибат Меҳроб суҳанаширо ба дил ғунҷонда натавониста, — бе муаллими хуб ҳам, бе духтур, бе дуредгар, бе рӯзноманигор ҳам ягон лаби дунё қач намешавад. Лекин агар, пахта, ғалла, матоъ, мошин, гӯшт, оҳан набошад, дар се рӯз ҳоламон табоҳ аст! Ин ҳақиқатро фаҳмидан даркор, муаллим! — Суҳанони каси дигарро гуфтани ӯ аз он равшан буд, ки ҳоло оҳанги гуфтораш ба суҳангӯии ҳудааш ҳаргиз хос набуд.

— Боз як ҳақиқати дигар ҳаст – одам. Барои одам, барои фикру дили вай талош кардан аз талоши ҳосил ва мошин муҳимтар набошад ҳам, имрӯз баробар буданаширо раҳбари давлати мо таъкид кард. Дилро фақат бо ростию самимият мегирӣ, Меҳробии азиз. Мо ин комёбиҳоямонро ба дасти кӣ месупорем, ҳеч фикр мекунӣ ё не?

— То дар ҷаҳон душмани ғаддори мо — капитализм ҳаст, мо наметавонем гапи хонаро ба кӯча барорем. Хушёрии синфӣ даркор аст, чӯра. Барои як-ду тан қаллоб ё бюрократ мо ҳақ надорем обрӯи давлати бузургамонро бирезем.

— Бо ин чунин гапҳо баъзе касон айбҳои худашонро пардапӯш мекунанд. Аз капитализм не, аз ғош шудани кирдори худ дар ҳаросанд. Ана, раҳбари давлати мо гуфт, ки қаллобу муфтахӯр, бюрократу гапфурӯшонро ҷилавгарӣ кунем. Ин кӯрнамакони, ту бояд ғош созӣ! Аммо дар

навиштаҳои ту доимо осмон софу одамон бо чӯшу хурӯш меҳнат мекунанд...

Баҳси онҳо чунон ки айёми донишҷӯӣ дар хобгоҳи донишгоҳ боло мегирифт, дамдама кард. Зимни мунозира онҳо аз якдигар гилагузор буданд, фикру ақида ва назари якдигарро мефаҳмиданд, маслиҳату машварат ва изҳори ақида доштанд. Нодир аз рӯзгори худ қаноатманд буд ва ё ба ҳар ҳол, аз ин хусус шиквае надошт, вале аз ҳар як иллати ба ҷамъият зарарнок оташин буд. Меҳроб мефаҳмид, аммо бовараш намеомад, ки дӯсташ ҷиддан аз ин хусус дар изтироб аст, гумонаш ин буд, ки Нодир ё содалавҳ аст ё авомфиреби гузарост.

* * *

Ҳамон шаб меҳмонхонаи Нодир пур аз меҳмон буд. Вай аз рӯи расму одати мардум дӯстон ва шиносони маҳаллии ҳардуро ба меҳмонӣ даъват кард. Ду тан аз меҳмонони соҳибмартаба ба Нодир ошноӣ надошта бошанд ҳам, бо даъвати Меҳроб омада буданд. Меҳроб баъди пешин ба як-ду идораву муассисоти ноҳия рафта, шиносони деринашро дидорбинӣ намуд, ҳар яке ўро ба меҳмонӣ даъват кард, вале рузноманигор узр овард, ки имшаб дар хонаи Нодир сӯҳбат оростанист, агар як сари қадам биёянд, сараш ба осмон мерасад.

Ҷоми шароб дар гардиш омад. Латифаю мутоиба, саргузаштгӯӣ авҷ гирифта қоҳ-қоҳи мардони сархуш дамодам хонаро ба ларза меовард. Баъзан ҳолҷӯӣ ва ё пурсучӯӣ муқаррарӣ ҳам бо лутф ва ханда ба поён мерасид. Чунон ки Меҳроб сараввал дар шаҳр ба кори илмӣ мондани дӯсташро ёдовар гашта пурсид:

— Нодир, ба хаёлам дар шаҳр димоғат чоқ буд, ҳайронам барои чӣ ба деҳа омадӣ?

— Димоғчоқӣ ба дилам зад, чӯра, — гуфт Нодир дар як вазъи андешамандона ҷабинашро молида. Чашмони вай шӯхиомез механдиданд, вале дар умқи нигоҳаш ҳасрате пинҳон буд. — Як кило гӯшт ёбам ҳам, димоғам чоқ, ба поям туфлии мувофиқ ёбам ҳам, димоғам чоқ...

Аз гап гап баромаду сухан ба табобату табибон гузашт, ҳалок шудани кадомро гуфта, ба сахви духтур ҳамл карданд, ҳунармандии кадом як ҷарроҳи бемористони вилоятро тавсиф намуданд. Баъди як-ду латифаи обдор Меҳроб ба сардухтури бемористон рӯ оварду гуфт:

— Дӯсти ман Нодир аз духтурҳоятон дилмонда барин, чӣ мешуд, ки таноби баъзеро мекашидед... — пардапеч ишора кард Меҳроб.

— Комёбиҳои илми тиб бузург аст. Лекин, духтур, шумо усулҳои табobati халқро омӯzed. Мо дар ин боб хеле чизро аз даст додем, табибони маъруф даргузаштанд, лекин ҳар чи мондааст, онро омӯхтан зарур аст, — аз ҳамкорони соҳибхона Ёров, аз асли матлаб беҳабар, сухани Меҳробро буриду ба гап сар кард. — Шикастабандони пешин дасту пой шикастаро дар тӯли ду ҳафта ба кор омил мекарданд, дар беморхонаи шумо камаш ду моҳ гач мебанданд.

— Барои ҳамин Нодир аз духтур дилмондаӣ? Таъсири директор... — кадоме лукма партофт.

— Меҳмони азизи мо Меҳробҷон нӯги гапро бароварду дарҳол маро ба кӯҳнапарастӣ айбдор мекунед, — пешониашро молида, бо нимтабассум сухан сар кард Нодир. — Ҳамсарамро ба духтурони Душанбе бурданам сабаб дорад. Пор, ҳамин вақти сол буд, модарам дар беморхонаи ноҳиямон табобат ёфта, ба хона омаданду гуфтанд: “Писарам, агар занат бемор шавад, ба беморхона

нафист. Шабҳо, баъди ҳама хоб шудан баъзе духтурон занҳои ҷавонро ба доругузaronӣ мебаранд. Аз як ҷавонзани ҳамутоқамон пурсидам, ки нимишабӣ ба кучо бурданд, чӣ хел доругузaronӣ будаст, гуфт, ки дору кучо, холаҷон, дилашон сӯҳбат, қинғолабозӣ мехоҳад”.

Меҳмонон ширамастона қоҳ-қоҳ бардоштанд, нидоҳои гуногун баланд шуд: “Ҷ, болоҳое!” “Ваҳ, шайтонҳо!” Меҳроб зери чашм ба сардухтур нигарист. Вай аз изтироб суп-сурх гашта, ба ночор меҳандад, балки намехандид, лабаш инч буд. Сипас ба рӯи муовини прокурор нигарист. Камолов ҳам баробари дигарон меҳандид, вале хандаи ӯ аламангез ва захролуд буд. Китфонашро бардошта-бардошта, ба ночор меҳандид. “Агар пушташ зӯр бошад, ҳеч гап не, вагарна, ин маъмури адлия ба сари ҷӯраи сурдухтурамон об мерехтагӣ барин — аз дил гузаронд Меҳроб. — Кори хуб нашуд, вай аз ман домангир мешавад. Нодир одами беандеша будаст. Барои ҳамин қораш пеш намерафтаст. Ана, бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ, аллакай қасофаташ расид...” — ба худ тасмим гирифт ӯ.

Меҳроб баъди як моҳи ин сӯҳбат дар шаҳр шунид, ки чанд тан аз духтурони бемористон сазо ёфтаанд, боз Нодирро ба ёд овард, кинояҳои ӯ дигарбора дар гӯшаш садо доданду худро нохуш ва ноҳинҷор дид.

Соли 1983.

ОФАРИН БА ГИПОТАЛАМУС!..

Ҳамагӣ як моҳ шуд, ки ман дар шаҳр. Ба имтиҳоноти қабули донишгоҳи тиббӣ тайёри мебинам. Тамоми рӯз дар айвони оинабанди хонаи апаам нишаста, масъала ҳал мекунам, иншо менависам... Монанди баъзе бодичаПо кори ман хондан аст гӯён, даст пеш, даст пеш гирифта, намешинам. Дар рӯзгор ба апаам дастёрӣ мекунам. Ҷиянам Шаҳриро ба боғча бурда овардан — ба ўҳдаи ман. Акнун язнааму апаам ба корашон ҳар пагоҳӣ, ба қавли худашон, “саросема нашуда, одам барин ношто шикаста” мераванд.

Ман боз баъзе корҳои майда-чуйдаи рӯзгорро ба зимма гирифтаам, ки дар бораи онҳо мавридаш ояд, ҳикоя мекунам. Ҳоло сухан дар бораи Шаҳрӣ. Ҷиянам шашсола аст. Духтарчаи нозукандом бошад ҳам, серҳаракату пуркор. Як нафас ором нишаста наметавонад. Боз чунон гапдон аст, ки дар як лаҳза майнаамро афшонда, ба дастам медиҳад. Дар шаҳр бачаҳо ҳамин хел гапдон мешаванд-дия, дар деҳа ин тавр не. Ман ба ҳамин синн даромада, ин хел духтарчаро надидаам. Мо юнучқаро чӣ хел медаравем, ана, ҳамон тавр гапро даравида, ғарам мекунад!.. Гоҳе ба суханонаш гӯш медиҳаму ҳайрон мешавам: вай, ба назарам, аввал як бор калон шуда, баъд боз хурд шудагӣ барин. Чунон суханоне мегӯяд, ки ҳуш аз сари кас мепарад. Боре дар сари дастархони шом дастам ба биниам расидаст ё не, “тағо, хезед, дастатона шуста бед” гуфт. Бо қаҳр аз сари дастархон бархестаму рафта, китобамро варақ зада нишастам. Гапа ёд додаанд, аммо нафаҳмондаанд, ки изои мӯъмин ҳаром аст. Адаб ҳам даркор аст-дия! Дар деҳа агар кӯдак калонро изо диҳад, ҳамон замон як торсакӣ меҳурад...

Шаҳрӣ ба гапу кори калонҳо тақлид мекунад. Рӯзи шанбе, ки боғчаи бачагон таътил аст ҷиянчаам ҳамроҳи ман дар хона буд. Дар айвон нишаста, китоби физикаро кушода, мавзӯи “Ҷараёни моеъ дар қубур” -ро меҳондам. Шаҳрӣ дар хонаи дигар зочабозӣ мекард. Ё ба зочаҳояш ҳар гуна таъинот меод, сарзаниш мекард. Ногоҳ ба гӯшам расид, ки “тағош, тағош” мегӯяд. Гӯш додам. Шаҳрӣ кадом як зочаашро маломат мекард: “Дандоната нашустӣ, рӯята чор саг лесад, ҳар чортоаш ҳам сер мешавад. Мӯята шона назадӣ, намет шудаст, намет!.. Духтар ҳам чиз будаст! Ана, якташ худам. Бечора падару модар дилхун гашта калон карданду чӣ барака ёфтанд?!” Ин суҳанонро дар асл, ба худӣ ҷиян гуфтаанд. Сипас, навбати маломатшунавии “тағо” расид: “Доим чирки рӯи кафшата пок карда гард. Кафшата пок куну баъд ба хона даро. Ба тартиб, озода либос пӯшиданро ёд гир. Бин, ту баринҳо чӣ хел либос мепӯшанд. Ҳаваси кас меравад. Сарулибоси тура дида, шармам меояд. Доим куртаву шимат як тарафаш овезон, як тарафаш гурезон...” Хайр, ин суҳанҳоро апаам фақат ба ман мегӯяд. Дар назди бача гуфтан даркор набудаст.

Мегӯянд, ки дар хонаи бачадор ғайбат намешавад. Ин хулосаи дуруст ва озмуда аст. Лекин гӯянд, ки дар хонаи бачадор сирри махфӣ намешавад, ин ҳукм ҳам саҳеҳ аст. Дар воқеъ ҳам, дар хонае, ки бачаҳо давутоз доранд, ба дигар гапу корҳои майда-чуйда хуши кас намеояд...

Як пагоҳ ба сӯи боғча шитоб доштем.

— Тағо, шумо ҳам мошин меҳаред? — пурсид Шаҳрӣ ногаҳон. Он солҳо ҳама ба дарди мошинхарӣ мубтало гашта буданд.

— Не, ман пул надорам.

— Шумо ҳам пулатона ба амонаткасса монед-дия!

— Пул надорам, хока монам?! — ба тундӯ овозамро баланд кардам.

— Пули дадаам дар амонаткасса. Ба амонаткасса пул монда, баъд мошин мехаранд. Баъд... Баъд ҳамаамон ба мошин савор шуда, ба сайру тамошо меравем, ба сирк меравем. Тағо, шумо аҷоибхонаро надидед? А? Шумо ҳеҷ чиза намедонед-а?

Дар роҳ бо як ҷавони шинос, ки мисли ман ба донишгоҳи тиббӣ ҳуҷҷат супорида, довталабӣ дошт, дучор шуда, ҳолпурсӣ кардем.

— Ба хона биё. Бо саволу ҷавоб мавзӯёҳоро такрор мекунем, — гуфт вай дар охир.

— Тағо, — Шаҳрӣ бо илтиҷо ба ман менигарист, — шумо аз хонаи мо наравед, хуб? Ҳеҷ наравед! А?

— Хуб шудаст. Намеравам. Тезтар по мон.

— Очаҷонам ҳамин хел гуфтанд... Очаҷонам медонанд...

— Тезтар қадам мон, Шаҳрӣ. Дер монӣ, Тӯтӣ-холаат ба боғча намегирад.

— Ҳичӣ! Ман ҳам ба боғчаашон намеравам. Ганда. Аз Тӯтӣ-хола ҳам безор шудам... Дина ба кунҷак рост монданд. Ман Шаҳрӣ — нағз, Шаҳрӣ — бамаънӣ, ҳи-ҳи-ҳи, ҳи-ҳи-ҳи... Намеравам!.. Гирья кардам... Боз очаҷон биёянд, ла-ла-ла, ла-ла-ла...

Шаҳрӣ аз роҳгардӣ бозистоду ба чашмони ман нигариста, хомӯш шуд. Ман аз дасти ӯ гирифтаму ба инчиқиаш эътибор надода, ба роҳ даромадам.

Вай бо димоғи сӯхта ва қавоқи гирифта ба боғча даромад. Мураббӣ Тӯтӣ-хола ва як зан ба ман бегона уребчаи ҳалдореро пасу пеш гардонида, баҳои онро мепурсид ё ба он зани харидор пешкаш мекард, ба ман

маълум нашуд. Умуман, ман аксар вақт ўро дар сари савдо мебинам. Омадани ману Шаҳриро вай пай набурд. Ҷиянам рост истода монд. Ман ўро саҳл тела дода, “ба пеши бачаҳо рав”, гуфтаму ба роҳам пас гаштам. Ду-се қадам монда будам, Шаҳрӣ боз як бор баргашта ба ман нигарист, аммо ҳеҷ чиз нагуфт. Нохунашро канда, дар ҳамон ҷо истода монд. Тӯтӣ-хола баъди ўро дидан ҳам илтифоте нанамуд.

Дар ин мобайн апаам аз зина лағжида, пояшон лат хӯрду ба қавли худашон, аз боғчаи Шаҳрӣ тамом беҳабар монданд.

Шаҳрӣ аз боғча барояд, чунон хурсанд мешуд, ки ҳеҷ монед. Аз дасти ман дошта метохт, меҷаҳид, механдид. Баъд арзи муддао мекард:

— Фардо ба боғча намеравам. Тамом, кушед ҳам, намеравам... Тағочон, шумо ба додому очаам гӯед, ман дар хона монам. Мегӯед? Ман дар хона ҳама корашонро мекунам. Хуб?

— Чаро ба боғча намеравӣ?

— Тӯтӣ-хола ҷанг мекунанд. Фақат ҷанг, фақат ҷанг... Бачаҳо мезананд... Имрӯз мана Акмалу Пӯлод боз заданд

— Чаро ҷанг мекунанд? Чӣ гуноҳ кардӣ?

— Ҳамту, ҳамаро ҷанг мекунанд. Ба кунҷак рост мемонанд. Баъд, зоча ҳам намедиҳанд. Ба ҳалучак фақат Зумраду Шаҳлоро мешинонанд. Зочаро ҳам фақат ба ҳамонҳо медиҳанд... Тағо, тағо, хӯрок хӯрдан ҳам намемонанд, — гуфт вай, гӯё ягон сири махфиро мекушода бошад, бо овози пастар ба чашми ман нигариста. Бас акнун, тез хур буд, — гӯён табақамро мегирад. Писарҳо хӯроки духтарҳора кашида гирифта лап-лап мехӯранд.

— Дурӯғ нагӯй, Шаҳрӣ.

— Не-е, ана диламро бинед! — вай шикамашро ба ман нишон медиҳад. — “Тезтар хӯр! Ба ту нигоҳ карда намешинам. Бас!” — гуфта Тӯтӣ-хола даррав табақама гирифта мебаранд. Имрӯз ба ман ғулунгоб нарасид. Тағо, ман гушна, ягонта самбӯса харида тед.

Шаҳрӣ рӯз аз рӯз, бедимоғ ва инҷиқ мегашт. Ҳар пагоҳӣ ба боғча намеравам, гӯён, хархаша мебардошт.

Апаам нороҳатиҳои духтарашонро медиданду маънидорона ба язнаам менигаристанд. Язнаам дилтангона даст меафшонданд. Маълум буд, ки ин хархашаҳо тамом дилгирашон кардааст.

Ман ба қарибӣ аз деҳа ба шаҳр омадагӣ. Маънии бисёр нигоҳу дастафшони онҳоро равшан намефаҳмам. Умуман, ба бисёр корҳои онҳо дуруст сарфаҳм намеравам. Аз ҳамин сабаб баъзан ба дилам ҳар хел гап меояд, ҳаёлам ба ҳазор кӯй меравад. Ростӣ гап, ин гуна рафтору гуфтор ва рамзу киноя катӣ изҳори матлаб кардани онҳо баъзан маро ҳам дилтанг мекунад, ҳаёлам ба ҳазор кӯй меравад. Дар шаҳр зиндагӣ кардан осон набудааст. Дар ҷойҳои мо одамон гапашонро пӯст канда мегӯянд. Хайр, имтиҳонро супурда, ба донишқада дохил шавам, шуд, ба хобгоҳ меравам, деҳотиёна зиндагӣ мекунам — якро як мегӯяму дуру ду, вассалом.

Як пагоҳӣ Шаҳриро апаам ба боғча бурданӣ шуданд. Ин корашон маро боз бештар ба тааҷҷуб овард: аз ман чӣ кӯтоҳӣ гузашта бошад, гӯён фикр карда мондам, зуд сабабашро дониستم.

Тараддуди апаам хеле тӯл ёфт. Ниҳоят як кӯлбори пуропур ба даст равон шуданд. Аз дар баромаданду аз раҳашон гашта боз даромаданд.

— Қариб фаромӯш кунам, аз ҳамон афлесуни язнаат аз Москва овардагӣ чор дона руст карда монда будам. Дар яхдон коғазпеч аст, гирифта те, — гуфтанд апаам шитобон дар таҳи дар истода.

Афлесунро дида, Шаҳрӣ ба пойкӯбӣ даромад. Бо сухан ором кардан хостанд, нашуд. Гиря кард. Апаам ба қаҳр ду-се шаппотӣ заданду дар як даст кӯлбор бо дасти дигар Шаҳриро кашола карда, аз хона баромаданд. Осон не, дар тапи дари боҷа Паламу дафтар кати меистанд, ҳар кас бачаашро дер биёрад, номашро нависта мегардонанд, қабул намекунанд. Гӯё Шаҳрӣ дер монад, ягон дастгоҳ бекор мемонда бошад...

Азбаски ба ҳоли ҷиянчаам хеле дилам сӯхт, ҳамон рӯз барои аз боғча гирифтани вай барвақттар рафтам. Бачаро ҳар қадар хоҳед, барвақт аз боғча гирифтан мумкин аст.

Бачаҳо дар зери дарахтон давутоз доштанд. Тӯтӣ-хола ва як зани дигар дар оби водопровод усмаи абруяшонро мешустанд. Онҳо... Ногапон, ё пирам... Па, бале, ба эҳтироми ман аз ҷо хестанд!.. Бале, Тӯтӣ-холае, ки ҳаргиз ба тарафи ман назари эътибор намефиканд, ин дафъа бо табассуми датиф, гарму часпон ҳолпурсӣ карду сари маро гаранг карда монд. Баъд сарулибоси Шаҳриро афшонда, ба тартиб овард, ин Пама кам набуд, ки боз сари духтаракро сила карда, аз рӯяш бўсида “хайр” гуфт.

Он рӯз хушнудии Шаҳрӣ ҳадду канор надошт.

— Тӯтӣ-холаам ҳамин хел нағз! — Шаҳрӣ ба таърифи мураббия ҳеҷ сухан намеёфт. — Шаҳло ман катӣ ҷанг кард. Тӯтӣ-хола вайя ба кунҷак рост монданд. Ба ман ду стакан ғўлингоб доданд. Ҷовча нахӯрд, аз они вайро ҳам ба ман...

— Модарат пагоҳӣ афлесунро ба куҷо бурданд? — намедонам барои ҷӣ аз Шаҳрӣ инро пурсидаму сонӣ аз ин

кунҷковии бемаврид, балки беақлонаи худ ботинан изо
кашидам, худро маломат кардам.

— Ба Тӯтӣ-хола доданд... Шумо намедонед. Боз себу
анор, шакалот, атр, ҳар чӣ-ҳар чӣ доданд. Тӯтӣ-хола ба
сумкааш андохт, сумкааш пур-пур шуд... Тағо, тағо, ба ман
нигаред, Тӯтӣ-хола якта афлесуна даррав пӯст канда, хӯрд.
Чунон ширин будаст... — ӯ лабонашро лесида монд.

— Ба ту ҳам дод?

— Не.

— Пас, аз кучо донистӣ, ки он ширин аст?

— Ман пӯсташа гирифта дидам... Нахӯрдаам, ҳамту,
бӯй кашидам, — таъкид кард вай. — Зӯҳрову Мурод ҳам
гирифта бӯ карданд. Ман гуфтам, ки ин афлесуни мо!
Модари ман ба Тӯтӣ-хола дод. Ина дадаам аз Маскав
оварданд. Зафар мегӯяд, ки модараш ба Тӯтӣ-хола норанҷӣ
овардаст. Дурӯғ мегӯяд! Норанҷӣ ҳозир нест-а, тағо?
Норанҷӣ ҳоло напухтааст.

Апаам табъи болидаи духтарашонро дида, мамнун
сар ҷунбонданду зери лаб “Сабил монад, рӯи чиз ин қадар
гарм аст...” гуфтанд. Гапашонро шунавед, — “рӯи чиз гарм
будаст!...” Баракс, дар ҷойҳои мо “рӯи одам гарм аст”
мегӯянд. Апаам ҳам нағз медонанд, шунидаанд, аммо
ҳозир шаҳрӣ гашта гапу кори моро аз ёдашон баровардагӣ.
Дар шаҳр рӯи чиз гарм-дия... Охири охирон одамони деҳа
ҳам хел шаванд, сонӣ чӣ мешавад? А?..

Ман ду-се рӯз ба мисоли минае, ки танобаш месӯзаду
қолӣ ҳозир ба таркидан наздик аст, бо азоб дамавро ба
дарун гирифта гаштам. “Бемаънигӣ... Савдогарӣ ба ҷиҳати
тарбия ба тарбияи фарзанд... Ибрати нохуш, зарарнок...”
дар ин боб ҳамаи осори мутолиа кардагиамро ба ёд оварда,

худ ба худ норизогӣ доштам, бо ким-киё хархаша менамудам...

Баъди ин як воқеаи хурди аслан ба гуфтан ҳам намеарзидагӣ рӯй доду аз чӣ бошад, ҳаври дили ман хеле пасанда гашт. Намедонам, балки ман ҳам ба зиндагии шахр кам-кам омӯхта мешавам, кӣ медонад.

Ҳамон пагоҳӣ, мисли ҳамеша ману Шаҳрӣ роҳи боғчаро пеш гирифтем. Дар роҳ чашми духтарча ба қалами зебои ман афтод, ки дар ҷайби сари синаам халондагӣ буд ва ба назарам, диққати ҳар як раҳгузарро ҷалб мекард. Ин қалами худнавис, ки ба чандин ранг менавишт, раҳоварди амакам аз хизмати Парбӯ дар Германия буд ва онро хеле азиз медоштам. Ин хел Палам Панӯз дар мо набуд. Ба андешаи он, ки ҷиянчаам қаламро тамошо карда, боз медиҳад, ман бо ифтихор онро ба дасташ додам.

Ба боғча даромадем. Вале Шаҳрӣ аз қалами бошукӯҳ дил канда натавонист. Аз дасташ гирифтани хостам, қаламро ба мушташ сахт фишурда дасташро ба пушташ бурд. Агар бигирам, гиря карданаш маълум буд.

— Хуб, ниғаҳ дор, гум нақун, — гуфтам бо ночор. — Агар гум кунӣ... ману ту қаҳрӣ!.. — таъкид кардам ман. Қаҳрӣ будан ба Шаҳрӣ таъсири зиёд дошт; вай ба ногай ҳеҷ хушаш набуд ва зуд тоқаташ тоқ мегашт.

— Не... Ман қалами дадама гум накардам-ку...

Гашти рӯз буд, аз дарвозаи боғча ворид гаштаму ҷиянчаам тозон омада аз дастам гирифт.

— Тағо... Тағоҷон... Қалам нест... — вай ду дасташро ба ду тараф кушода, гунаҳкорона ба чашмам менигарист. Баъд бо овози дардноке, ки ба гиристан наздик будани гӯяндаро далолат мекард, оҳиста гуфт: — Тутӣ-хола гирифтанд...

Бо Шаҳрӣ даст ба даст назди мураббия рафтам.

— Дар дасти Шаҳрӣ қалами ман монда буд...

— Ҳа, дар дасташ як қалам буд... — вай чунон вонамуд мекард, ки аранг ёд дорад. — Барои он кашокаш карданд... Сонӣ ман гирифта ба болои ҷевон мондам. Аз ёдам баромадаст. Сонӣ нигарам — нест. Кадомаш гирифтаст. Чашми ино як чиза набинад...

Чун аз боғча баромадем, Шаҳриро маломат кардам. Аммо саҳеҳтар андешидаму ба вай дилам сӯхт. Баъд ба ҳамаи ин бачаҳо раҳмам омад. Аслан, агар саҳеҳтар андешед, мураббӣ ҳам бечора... Не, аз афти кор, ман кам-кам ба шаҳр хӯ мегирам. Одат накарда ҳам мешавад?! Силсилаи иммунӣ ҷисми ман ҳам кор мекунад, аз ҳамлаи микроогранизмҳои бегона ҳушёррона маро ҳифз мекунад... Ана ҳамон иммун дар роҳи муҳофизат созгорӣ ҳам мекунад... Вагарна ҷисми инсон нобуд мешавад. Офарин ба гипофиз, ба гипоталамус! Ба тартибовардагони адаптация!

Соли 1975.

ТАШНАГӢ

Офтоб аз паси лахта-лахта абрҳои сафед гоҳ рух менамуду гоҳ пинҳон мешуд. Ҳавои баҳор на гарму на сард, боди наҳиф арақи чабинҳоро лесида, хушк мекард. Роҳи мумфарш, ки кайҳо мумаш рафта, чуқуриҳои беҳисоб пайдо карда буд, аз миёни киштзорон мегузашт. Ҷӯйбори хушки ду тарафи роҳро буттаҳои тути хасаке, ки барои пилладорӣ ҳар сол каллак мекарданд, таворасон пӯшида буд. Ғӯза аз миёни кулӯх, ҳоло сар бардошта, ҳоло себаргаву чорбарга буд. Дар киштзори самти чапи роҳ занону духтарон ғӯзаро каланд мекарданд, дар замини самти рост ду трактор ба кишт нурии маъдан рехта, ҷӯя мекашид. Баҳор, фасли кор, кори беисти деҳқонон баробари офтоб шиддат мегирифт.

Раъно ҳар замон кӯдакашро аз як даст ба дасти дигараш мегирифту дар банди фикру андешаҳои беҳисоби худ аз канори роҳ қадам мезад. Рӯмоли шоҳии косагулаш сурх лағчида, ба паси сараш фуromaда, фарқи сараш кушода буд, вале ӯ дар роҳи бекас аз ин ҳол парвоя надошт. Вай ҳоло ба дил бо саркор, ки аз ваҷҳи имрӯз ба кор набаромаданаш фардо аз аввали рӯз валвала хоҳад бардошт, баҳсу хархаша мекард: “То вақте ки кӯдакам сиҳат наёбад, ба кор намебароям. Ба пиразани ҳафтадсола монда рафтан мешавад?! Кошкӣ, аз кампирони бақувват бошад? Ҳар замон сарчархак, ҳар соат дилтапак. Бачаи бетоба ӯҳда кардан метавонад?! Мо ҳам ҳаққу ҳуқуқамонро медонем... Кӯдакам сиҳат ёбад, ман аз кор наметарсам. Пор баробари мардон ғӯзаро об додам...” Сонӣ аз дилаш гузашт, ки агар мошин медоштанд, шавҳараш як чойник чой хӯрданӣ вақт нагузашта кӯдакро ба духтур бурда меовард. “Э-э, пули як мошинро ғун кардан осон аст магар,

шаш-хафт сол кор кардан даркор. То шаш-хафт сол тӯйи писар пеш меояд. Харочоти тӯй сол аз сол зиёд мешавад. Бедардимӣён пул меёфтагиҳо тӯйҳои дабдабанок мекунанду дигарон ба онҳо тақлид карда азоб мекашанд”.

Аз қафо ғурриши мошин ба гӯшаш расиду Раъно аз роҳ бозистода, ба пасаш нигарист. Сабукравро сараввал мошини кадоме аз ҳамдеҳагон ангориду даст бардоштан хост, вале мошин бо кадом як нишонаи номаълумаш ба вай бегона намуду аз ин ғарази худ даст бардошт.

Сабукрав аз назди ӯ гузашту чархҳояш дар пасту баланди роҳ ҳаллосзанон бист қадам барин рафту қарор гирифт. Баъд ҷангу ғубори раҳ фурӯ нанишаста, аз замин баромад ӯ аз осмон фуромад, дар рӯ ба рӯи Раъно Хуррам пайдо шуд. Дили Раъно ба якбор саҳт-саҳт тапид, дасту пояш беҳол гаштанд, дақиқае нафас дар гулӯяш печ зад, бо овози ғайритабиие гут-гут карда гӯё сухане гуфт ӯ пиндошт, ки гуфт, возеҳ намедонист. Аммо филфавр аз дилаш гузашт: “Барои чӣ омад? Наход тӯй шудани маро нашунида бошад? Тамоман омада бошад?..”

– Ассалом, Раъно... – Хуррам мисли пеш шармин табассум дошт, гӯё аз қади баландаш дар ҳиҷолат бошад, андаке хамида, ба ҳалимӣ даст ба сина ниҳода ҳолҷӯӣ мекард. – Ҳолат чӣ тавр аст? Падару модарат тинҷанд?.. Ин кӯдаки худат?

– Аз раҳ ёфтам.

Раъно аз шиддати изтиробе, ки вучудаширо меларзонд, чӣ гуна ин суханони шӯҳиомез аз даҳонаш баромад, ба чӣ тарз бо ҷавон салом карду ҳолҷӯӣ дошт, ба саволҳои вай ҷавоб дод, ҳеҷ дар хотир надошт. Кӯдакро саросема аз даст ба даст мегирифт, гиребони курташиро рост мекард, рӯмоли сарашро пеш мекашиду нигоҳаш саволомез, балки

мунтазири хабаре ё даъвое ба рӯи ҷавон мелағҷид. Аммо Хуррам ба рӯи оташи умедвории ӯ оби сард бирехт.

– Биё, ба мошин савор шав, барамат.

Ӯ кӯдакро аз дасти вай гирифт ва сипас аз ҷабини тифл бӯсиду пурсид:

– Писарат чӣ ном дорад? – Баъд ҷавоби модарро нигарон нагашту аз кӯдак савол кард: – Номат чӣ, а, ҷавонмард? Бигӯ. И-и, ҷавони кап-калон шудию гап намезанӣ!

– Ба номаш чӣ кор дорад?! – Раъно ҳоло изтиробӣ вучудахро батамом фурӯ нишонд ва бо истиғно ба чашми Хуррам нигариста сухан мекард. Баъд бо овози паст, гӯё худ ба худ иқрор мекарда бошад, аламангез гуфт: – Дар деҳа ҷои Хуррам-амаки гурезахро мегирад.

Ду нигоҳ монанди ду пора оҳанрабо сонияе ба ҳам омехтанд, печиданд, монанди ду танобе, ки тобашон мувофиқ афтодааст, ҳамриштаву ҳамтофта буданд.

Раъно баъди ба сабукрав наздик расидан фаҳмид, ки дар курсии пеш паҳлуи шавҳараш Дилбар нишаста будаст. Вай Дилбарро чашми дидан надошт, аммо ҳоло пас гаштан натавонист, ночор сар ҷунбонда, зери лаб бо ӯ салом карду сонӣ якбора бо шаст дар қафои вай нишаст. Хуррам кӯдакро ба дасташ дод. Баъд атри Дилбар ба димоғаш заду бо танаффур худро ба чап гирифт ва дар қафои Хуррам нишаст. Бо ин ҳама авзои ӯ гувоҳи ҳол буд, ки аз савор шуданаш ба мошин пушаймон аст. Раъно хушрӯй буд ва ҳоло меҳост Дилбарро ошкоро нарасонид кунад, “ту дар назари шавҳарат ҳам ҳаргиз баробари ман нестӣ” гӯяд. На фақат ҳудаш, балки аз дилу ҷон меҳост, ки хешовандони Хуррам ҳам, ки аслан аз арӯси хушкардаи вай хушнуд набуданд, ӯро ҳурмат накунад, гузашта аз ин, меҳост, ки тамоми аҳли деҳа ба вай рӯихуш надиханд. Вале лаҳзае аз

миён гузашту Раъно аз ин қасди содалавҳонаи худ хичил буд, ба дил худро маломат мегуфт, ки хушбахтии дигареро чашми дидан надорад. Аслан, ин ҳисси нохушбинӣ махсуси тарафайн буд, дар дили ҳар ду ҳам реша дошт, дар авзои ҳар ду ҳам соя андохта буд ва аз он даргузаштан барои ҳар яке баробари поймоли иззати нафси худ буд.

Ҳама хомӯш буданд. Агар суҳане гӯянд ё саволеву ҷавобе ба миён ояд ҳам, ҳар яке хотир ба гуфтугӯи ботини худ баста буд. Ба сари фармони мошин нишасту аввалин андешае, ки ба хотири Хуррам гузашт, вазъи ин лаҳзаинаи завҷааш буд. Дилбар то вақте, ки хабари тӯи Раъноро нашонид, ба деҳаравии ӯ бо ҳазор василаю баҳона монё мегашт. Баъди шавҳар кардани рақибаш вай андаке хотирчамъ шуд, иҷозат дод, ки шавҳараш баъзан ба деҳа танҳо ояд. “Ана, имрӯз қасд кардагӣ барин... Э, тавба!” – мегуфт Хуррам ба дил ҳоло вазъи ҳар яке аз ин занҳоро андешида.

Хуррам сукути дилфишорро шикастан хост ва ба ин ният аз вазъи деҳа ва ҳамдеҳагон, тағйирот ва таҷаддуду навиҳо саволҳо кард, вале гуфтугӯ ҳамчунон даргир нашуд, зеро ҳар яке ботинан бо худ гуфтугузоре дошт, воқеоти гузаштаре дар тарозуи инсофу вичдони худ бармекашид, дар кучо чӣ хатое кард ва агар он саҳв рух намезад, ҳаёти ӯ ба чӣ тарз сураат мегирифт, меандешид.

Нигоҳи Раъно ҳар лаҳзае паси сари Хуррам мелағчид. Нанигаристан наметавонист. Аз он, ки ҳаққи серӣ нигаристанро аз ӯ дуздид, ба Дилбар хашм мегирифт, аз кин тамоми вучудааш гӯё захрогин мегашт. Ӯ тасвири рӯзҳои гузаштаре такрор ба такрор ба неруи ҳаёл пеши назар оварда, менигарист ва ба худ мегуфт: “Хуррам маро дӯст медошт, фақат маро, аммо ин даиду моро аз якдигар ҷудо кард. Аслан, дугонаҳои худам сабаб шуданд. Намедонам аз дили рост ё аз бахилӣ мегуфтанд: “Э, вай

ҳамшираи шафқат Дилбари танноз қатӣ гапзанон дорад, доим ҳингир-ҳингир” гӯён қаҳрамро оварданду вақте ки Хуррам нияти хостгор фиристоданашро гуфт, рад кардам. Гаштаю баргашта омад, зориҳо кард, оқибат “агар ту маро нахоҳӣ, ночор аз деҳа меравам”, гуфт “чор тарафат қибла” гӯён хандидам. Рашк ақли одамро медуздидаст. Ин гаранг сабаби тундиамро намедонист, чаро аз ман рӯ тофтӣ гӯён як даҳан напурсид, ман ҳам нагуфтам. Ғурур иззати нафс иҷозат надод. Аслан, дилпур будам, ки ин ҳардамхаёл аз ман гузашта, ин ҳирҳиракро талабгор намешавад, бинобар он, каме азоб додан меҳостам. Ҳамон рӯзҳо дар сари роҳ ин қатӣ ҳамгап дида будам, дарун-дарун алав гирифта мегаштам. Сонитар Салима гуфт, ки ин танноз аз пагоҳ то бегоҳ аз тирезаи духтурхона кӯчаро нигариста менишастаст, ҳамин ки аз дур Хуррамро дид, сӯзани доругузaronиро аз рағи одамон кашида, корашро нимкора партофта, хилъати сафед дар тан, сап-сафедак, туфлиҳои нӯгаш ханҷар барин борику пошнабаландашро якто-якто шумурда ба замин зер карда, сари роҳ мебаромадасту инро ба гап мегирифтаст. Духтари шахрӣ, боз хондагӣ қатӣ гапзанон кардан чӣ ифтихоре бошад ба ин ҷавонон?! Ҳавлии Салима дар рӯ ба рӯи духтурхона аст, ҳар бор бо чашми худ медидаст. Баъд аз ин ҷойҳо рафту гумном шуд гӯям, духтарон хабар оварданд, ки Хуррам аз вай мактуб мегирифтаст. Инро шунида, кадом духтар ба вай рӯиҳуш медиҳад?! Духтар ҳам иззати нафс дорад. Баъди ин кораш агар ман ба вай рӯиҳуш диҳам, ҳама кас мегуфтанд: “Шӯй гӯён мурдӣ магар, аз домани вай кашида мегириӣ? Пирдухтар шудагед не-ку!” Ба рӯям нагӯянд ҳам, аз пасам мегуфтанд... Хуллас, ҳамин хел ҷавони нағзу кордон ҳудашро ҳайф кард. Дар деҳа агар мошину трактор вайрон шаваду дуруст карда натавонанд, аз паси Хуррам кас мефиристоданд. Мегуфтанд, ки садои маторро гӯш карда,

бехато мегуфтаст, ки чӣ иллат дорад. Ҳафтаи гузашта трактор дар мобайни замин вайрон шуд, ҳафт-ҳашт кас ғун гаштанд, устою устокорашон ҳам омад, аммо соз карда натавонистанд. Ҳама гуфтанд, ки қадри Хуррам гузашт. Ин бефаҳм маро гуфта, сарашро гирифтӣ рафт. Агар касд ба касд кор намекарду пешам меомад, барои чӣ аз ман ранҷидӣ, аз ман чӣ хато гузашт гӯён мепурсид, балки... Э, дар сураат алав, ин қадар чашмам ба пушти сари вай? Ин ҳирҳирак чӣ мегуфта бошад? Бадбахт, шӯят ба худат насибу рӯзӣ кунад. Хайр, дар дилам алам монд... Агар ин таннозро не, дигареро ба занӣ мегирифтӣ духтардор мешуд, балки ягон рӯз кудо мешудам...”

Хуррам ҳам ин замон айнӣ ҳамин воқеаҳоро меандешид, агар ба Раъно хонадор мегашт ва дар деҳа мебуд, зиндагиаш чӣ сурате мегирифт, дар тасаввур овардан меҳост ва баъд ин ҳар ду занро аз ҳар ҷиҳат ба якдигар таққос мекард ва оқибат ин ҳама хушиҳо ва осудаҳолии рӯзгор барояш ҷои меҳри Раъноро нагирифтаниш аён мегашт ва ӯ оҳашро ба саҳтӣ фуру мебурд. “Не, Дилбар агар ба сарам тоҷ гузорад ҳам, ҷои Раъноро намегирад, намегирад. Вай ҳамеша дар дилам. Баъзан беҳуд мешавам, ба девонагӣ мерасам... Баъди ба шаҳр рафта омадан, ба хонаи Дилбар хостгор фиристодам, рӯзи тӯямон таъин гашт, рӯзе Раъноро дар назди нонвойхона дучор кардаму вай маломатомез гуфт: “Дар деҳа муносиби ту духтар ёфт нашуд магар, аз домани ун кашола гашта ба шаҳр меравӣ?” Гуфтам: “Духтар бисёр аст, лекин чӣ кунам, ки Раъно – яктаю ягона! Агар боз як Раъно мебуд...” Эҳ, меҳостам ҳамон рӯз бигӯям: “Агар майлат будаст, чаро зориамро гӯш накардӣ, хостгор фиристонам гуфтам, рад кардӣ?” Аммо дигар ин суханон фоида надошт, аллакай кор аз кор гузашта буд. Дили ин духтаронро ҳеҷ кас фаҳмида наметавонад. Ду сол шуд

Дилбар катӣ ҳамхонаем, аммо таҳи дили ўро то ҳол намедонам, ба ман торик аст. Хайр, чӣ илоҷ... Аслан, ман аз деҳа рафтани набудам, лекин Дилбар гуфт, ки агар дар шаҳр истиқомат кардан хоҳам, зан мешавад. Агар ҳақи гапро гӯям, директор сабаб шуд. Не, сараввал Раъно сабаб шуд. Ҳа, сабабгори асосӣ – ҳамин Раъно! То қиёмат ман туро домангирам, Раъно! Агар ту маро ноумед намекардӣ, ҳаргиз аз деҳа намерафтам. Ту зиндагии маро вожгун кардӣ, маро аз решаам бурида чудо кардӣ. Сонӣ директор карданиашро кард...” Дигарбора дар пеши чашмони Хуррам он фасли баҳорон чилвагар шуд. Дар талу теппазорон сабза неш мезад. Ў дар лалмикор шудгор мекард. Баъд вайро ҳамчун тракторчии моҳир ва ба устою таъмиргар камэҳтиёҷ ба шабкорӣ монданд. Трактор дар гандумзори порина меғурриду теғҳои плуг хоки нарму намро ба як маром чаппагардон карда, ба як тараф хобонданаи Хуррамро фароғат мебахшид. Дар гандумзор хонаи калламуш зиёд будаст. Калламушҳои хонавайрон дар шудгор даводав доштанд. Баъд рӯбоҳҳо пайдо шуданду аз паси трактор гашта, ба калламушгирӣ шурӯъ карданд. Хуррам чароғи қафои тракторро баъзан фӯрӯзон мекарду сайдгирии рӯбоҳҳоро осон мекард. Худаш ҳам аз шикори ин айёрони гузаро завқ мебурд. Рӯбоҳҳо беҳарос думболаи трактори ӯ мегаштанд. Ин ҳолро шунида, дар деҳа ҳама ҳайрон буданд. Баъзе шаккокони ба қавли Хуррам бовар накарда, омаданду бо чашмони худ диданд. Ҳамкоронаш ҳайрон буданд, ки чаро рӯбоҳҳо ба трактори онон наздик намешаванд. Пирони деҳа ин ҳолро тавзеҳ карда мегуфтанд, ки кулли ҷонвар – хонагию ваҳшӣ одами беозорро мешиносанд, Хуррам ҷавони безарар аст. Хабарӣ калламушгирии рӯбоҳҳо аз даҳон ба даҳон ба гӯши мудирӣ совхоз ҳам расид. Мудир як бегоҳирӯз даргузар аз он мавзеъ мошинашро қарор доду аз ин хусус Хуррамро

пурсон шуд ва баъд гуфт, ки шабҳангом меояд. Ҳамон шаб
ӯ наомад, аммо шоми дигар пайдо шуд. Барои аз ҷанг эмин
ёфтани болопӯши бризентӣ пӯшиду дар каф туфанги думила
болои плуг лӯнда шуда нишаст.

– Рӯбоҳ мезанед? – ғарази директор равшан бошад
ҳам, чӣ гуна ба вай эътироз карданаширо надоништа пурсид
Хуррам.

– Ҳа, пӯсташ ба як улфатии кадрдонамон даркор
будаст, дар шаҳр дида, таъин карда буд.

– Э, монед-е, ба шумо ин кор намезебад, мардум ҳар
хел гап мезананд... Ҳамин ҳам кор шуд, – гуфт Хуррам, то
директорро аз ин қасди бад боздорад.

– Ба одами аз худат калон ақл ёд надеҳ, бача, ақлат
кунд мешавад. Ҳай кун, – гуфт мудир тамасхуромез
писханд зада. – Аз ман ба ту насиҳат: то напурсанд, ба касе
маслиҳат надеҳ, худатро хандахариш мекуни. Туро
намедонам, аммо ман аз хандахариш шудан дида, мӯҳри
совхозро аз даст медиҳам.

– Муаллимон гуфтанд, ки як калламуш дар як сол
чорсад кило ғалларо нобуд мекардаст.

Директор аз ин сухан қоҳ-қоҳ заду ба Хуррам ишора
кард, ки ба сари фармони трактор бишинад.

Хуррам аз ин мазоҳ ва нописандии мудир хичил буд,
вале ночор ба кор сар кард. Ба вай чуни менамуд, ки ҳоло
ба ин ҷонварон, ки эътиқод доштанду думболаи трактораш
мегаштанд, хиёнат мекунад. Ӯ аз ин хиёнат алам мекашид.
Трактор меронду хушаш бар он буд, ки чӣ гуна корро қатъ
кунад. Кошкӣ, ҳамин дам ягон ҷои трактор мешикаст,
вайрон мешуд ё чархи плуг мепарид... Чӣ кор кунам? Ё бо
ягон баҳонае тракторро манъ кунам? Ҳамин замон
рӯбоҳакон пайдо мешаванд. Ба ман бовар карда
меоянду...”

Хуррам ба як қароре наомада буд, ки садои тир баланд шуд. Директор худро аз плуг ба замин андохту аз паси сайд давид. Хуррам беҳуду беҳаёл тракторро аз ҳаракат манъ карду башитоб фуromaд ва як сими чароғаки моторро барканд. Садои мотор номунтазам гашт. Сипас вай ба истиқболи мудир рафт.

Чун трактор плугро кашида натавонисту мотор хомӯш гашт, директор ғазаболуд худро аз плуг ба замин афканду аз гиребони Хуррам кашида, ўро аз кабинаи трактор поён фуrowард. Марди ҳайкалдори навадуҳашткилогӣ ўро озод ба як дасташ бардошта ба замин ғуронду мисли абри сиёҳе дағдағаомез ба сари вай расид.

– Ҳозир, панҷ дақиқа фурсат медиҳам – тракторро соз мекунӣ! Тухматро аз ин мамлакат хушк мекунам, аҳмақ! Ҳе, сағбача! Шикамат аз нон сер шуд магар, аз поча мегириӣ?! Зуд, зуд соз кун! – Директор аз қаҳр кафам мегуфт ва ҳар каломии зишту қабехе ба даҳонаш ояд, беибо, овозашро сар дода, хорӣ мекард.

– Намекунам!.. Даркор бошад, худатон кунед, – гуфт Хуррам ду-се қадам қафотар рафта. – Ман барои пӯсти рӯбоҳи мепӯшидагиҳо кор намекунам.

Вай чомаашро гирифта ба китф партофту ба роҳ афтод.

Мудир ўро дошт, бо телаву такон ба сари трактор бурд, аммо зўран ўро кор фармудан натавонист.

Баъди ин ҳодиса дигар ба Хуррам трактор надоданд. Директор гуфтаст, ки ба саҳро барояду каланд занад. Хуррам бе трактор гӯё зистан наметавонист, ба кори дигар дасту дилаш намечаспид.

Трактори ўро ба Самандари шатрама доданд. Ҳамон трактори се моҳи зимистон ба заҳмати зиёд таъмир кардаи ўро ин бача дар бадали се ҳафта абгор кард. Сонитар

мастомаст тозанда ба чарӣ париду худаш ҳам маъюб шуд, трактор ҳам бекора гашт. Баъди ин ҳодиса ҳам директор ўро даъват накард. Хуррам чунин қиёс гирифт, ки агар тамоми тракторҳои совхозро қазир кунанд ва ё дар киштзор ягон тан тракторчӣ намонад ҳам, мудир ўро ба кор даъват намекунад. “Ду-се рӯз аз пушти мансаб ҳукм ронад, гапи ман – гап, амри ман – воҷиб гӯяд, бас, ин замин сӯхта, хокистар шавад ҳам “э, дарег” намегӯяд”, гуфт ба дил Хуррам аз феъли мудир хулоса бардошта. Баъд тадричан ҳам аз деҳа, ҳам аз трактор дилсард шуд. Ба худ мегуфт, ки ба ҳар ҳол, дар шаҳр инсон ин қадар ба як кас мутеъ нест, сониян, ин хел худписандонро дар шаҳр ба кори раҳбарӣ намондагистанд. Мардуми шаҳр рӯирост миси ин хелҳоро мебароранд. Ба ғайр аз ин дар шаҳр кор бисёр, корхона бисёр, аз ин тарафи кӯча ба тарафи дигараш гузаред – корхонаи дигар. Не, ин хелҳо дар он ҷо давра давра карда наметавонанд. Кран катӣ ҳам кор мекунам, булдозер қатӣ ҳам, таъмирхона доштагист. Ҳафтае, ду рӯзи истироҳат, моҳонаи кори калон, отпуск, мукофот...

Вай чор моҳи расо дар деҳа бекор гашту сонӣ бо даъвати Дилбар ба шаҳр равуо сар кард ва оқибат ба ҷанги вай дармонд. Сараввал ҷашмдошташ ин буд, ки бо Дилбар ҳамхона мешаваду муддате дар шаҳр кор мекунад, сонӣ ё ҳар мемирад ё шох гуфтаанд, ба мудир ягон бало мерасидагист, он гоҳ ҳамсарашро ташвиқ мекунаду боз ба деҳа меояд. Аммо тахминаш хато баромад. Айёми ҳамзистӣ фаҳмид, ки Дилбар номи деҳаро шунидан ҳам намехоҳад. “Лойу гили ҷимчимаашро паси сарам бинам! – мегуфт вай бо нафрат деҳаро ба ёд оварда. – Ним сол даруни лойу гил, ним сол ҷангу хок, мағас... Ар-ари гову гӯсолааш ба ёдам расад, ҳоло ҳам баданам меларзад. Шаҳри озодаро монда, кӣ ақлашро хӯрдаст, ки ба деҳа равад?! Қишлоқ барои

қишлоқиён, шаҳр барои шаҳриён. Шукр, ки ҳар ду ҳам ҳунар дорем, беҳонаву ҷой нестем. Одамон аз деҳа ба шаҳр омада наметавонанд ин кас ношукрӣ! Ҳой, Хуррам – аҳо, дар шаҳр манзилгоҳ ва қайди истиқомат доштан бахти андак не!” – мегуфт вай ҳар бор агар Хуррам аз хусуси деҳаравӣ суҳан кунад.

Сабукрав аз пули ҷӯбини ҷӯи калон гузашту ба кӯчаи деҳа ворид шуд. Дар ин ҷо ҳар як дарахту бутта, дару дарвоза, хурду бузург, марду зани деҳа ба Хуррам аз овони кӯдакӣ ошно буданд, бинобар он, ҳар бор ба деҳа ояд, дилаш дигаргуна метавид, гӯё аз сайёраи дигаре ба замин фуруд омада бошад, ба ҳар як шайъ гаштаю баргашта ҳарисона менигарист, даст ба сару китфи бачаҳо молида, онҳоро навозиш мекард, соқаву шоҳу барги дарахту буттаҳоро даст мезаду гӯё бо ҳамин ташнагӣ ва пазмониашро мешикаст. Дар инчунин хангом вай ба дил худро таскин бахшида, мегуфт: “Ман як дарду азоби шадидро ба уқубати сабуктаре иваз кардам. Издивоҷ бо Дилбар маро аз хорӣ, сарафкандагӣ ҳалос кард. Мудир меҳост ғурури маро бикушад, чашмдор буд, ки оқибат ба пояш сар монда, тавба мекунам...”

– Маро намефуроред? – гуфт ногаҳон Раъно аз қафо ва риштаи андешаи ӯро барканд.

Хуррам аз банди ҳаёл бурун омаду зери лаб хандид. Раъно гӯё аз андешаҳои вай воқиф бошад, асроромез маҳин табассум дошт. Хуррам дар канори роҳ мошинро қарор дод ва ҷолок аз мошин баромаду дари тарафи Раъноро кушода, кӯдакро аз дасти вай гирифт. Раъно аз мошин фурумад.

– Номат ҷӣ, паҳлавон? А? Намерӯй? – Хуррам кӯдакро навозиш мекарду ҳамвора мепурсид.

– Номаш – Хуррам, – гуфт Раъно оҳиста, ба ҳадде, ки Дилбар намешунид. Баъд рӯмолашро ба сар дуруст печид

ва бо як навъ нигоҳи сеҳрангез ба умқи чашмони ҷавон нигаристу илова кард: – Деҳаамон бе Хуррам намонад гуфтам.

Вай кӯдакашро аз дасти Хуррам гирифт. Дастони ҷавон сонияе бо навозиш рӯи дасти вай лағҷиданд, онҳо ҳар ду ҳам лаҳзае дар изтироб чашм ба замин дӯхта, хомӯш буданд.

Агар тамоми маънии дар ин эҳсосу изтироб ва сукути онон пинҳонро дар расидани дастони онон мармузро бо сухан ифода кардан имконпазир мебуд, аз он достони пурдарде мураккаб аз ишқ, аз хато, аз ҳасрату нокомӣ ва ташнагии дидор навиштан мумкин буд.

Соли 1983.

ТАҶРИБА

Дар чойхонаи маҳалла сӯҳбати чойхурон метафсид. Марди навчаи лоғарандоме, ки бо таклифи кумитаи маҳалла дар хусуси мубориза ба муқобили бадмастон ва авбошон ташвиқот дошт, ҳар нафас айнакашро ба чашм монда таъкид мекард:

— Дар ҳама ҷо — ҳам дар кӯчаю бозор, ҳам дар ошхонаю чойхона бо бадмастону шӯрапуштон беамон бояд буд. Агар шумо аз назди онҳо бепарво гузаред...

— Як рӯз дар чойхона яктааш валвала сар кард, аз гиребонаш гирифта ба берун партофтам, домолло! — самоворчӣ чойники чойро ба пеши нотиқ мондаравон хабар дод.

— Не, аз чойхона рондан кам аст. Вай ба кӯча баромада, зану бача ё пири нотавонро ғам медиҳад. Ба дасти нозирони тартибот супоридан даркор.

— Шаббе Шокир-пиёнро дошта сарашаро таги қубури оби сард доштам, — хабар дод ҷавонмарди қавиҳайкале бо ифтихор. — Худаш ҳам чунон доду вой кард...

— Шумо ба об тар накардед, писархолааш... — эътироз кард ҷавони дар паҳлуи ӯ буда.

— Ману писархолааш тар кардем-дия! — исрор кард ҷавонмарди ҳайкалдор. — Ёро як худи пасархолааш ўҳда намекард.

— Ман одати ин мастонро медонам, — ба гап даромад Собир-амаки мӯзадӯз бурути сафедашро молида-молида. — Аз маст агар тарсед, бохтед. Назанед ҳам, аввал мушт бардошта дӯғу пӯписа кунед бас, шиппас зада мегурезад. Ман танҳо пор ду мастро дошта ба дасти маъмурони интизомӣ додам.

— Ура-а-а! — ин дам калавида-калавида ба чойхона Наҷот даромад. Дар як даст тоқиаш, дар дасти дигар шишаи арақи нима, масти лояқил.

Вай аз рӯи чорпоя лаъличаеро гирифта ба ҷониби нотиқ ғурронд. Хайрият лаълӣ ба вай нарасид. Аммо ранги рӯи вай аз тарс девори оҳақтадаи чойхона барин сап-сафед шуду вучудаш дарақ-дарақ ларзид. Нафаси ҳама ба дарун зад. Нотиқ худро ба даст гирифтӯ айнакашро аз чашм бардошта имдодталабона ба ҳозирон чашм давонд.

— Тоқиатро гир!.. Сонӣ... ба гӯшат... га-ап ме-да-ро-яд! — Наҷот тоқии Нусратро аз сари ӯ гирифта ба рӯи ҳарак зад.

Дар даҳони Нусрат нос будааст, бо баҳонаи носашро ба ягон гӯша туф кардан ғурунгос зада аз ҷояш бархесту канор рафт.

— Ин чӣ гап... рафиқон?... Тартибу интизом...

— Ҷим! Хап шав! — сухани нотиқро бурида ба рӯи миз сахт мушт зад Наҷот.

Нотиқ ба вай эътино накарда, сӯҳбатро хулоса кардани шуд, аммо Наҷот ба вай маҷоли даҳан кушодан надод.

— Ҳой, нотиқ... ғурмагас барин... ту... не, шумо...

Аз ҳозирон кадоме садое дароварду Наҷот нотиқро канор монда ба вай дарафтод:

— Чӣ гуфтӣ? А?... Ман маст... Ҳамон масти... мегуфтагиатон... — Вай мушташро гиреҳ карда ба назди Собир-амак рафт. Баъд ба замин туф карду туфаш ба шими муҳандиси ҷавон — Салимҷон расид.

— Чӣ ало менигарӣ?! Гап зан, дар дилат армон намонад!

Салимчон гӯшашро ба карӣ зада рӯяшро ба тарафи дигар гардонад ҳам нашуд.

— Ҳой, олуфта, ба ту мегӯям...

Наҷот баъди хеле хархаша кардан монда шуд магар, ба сари самоворчӣ рафта дод зад:

— Ҳой пит-пилиқ! Чои хунук ҳаст? Тез барор, набошад... доништа мон... самоворатро чаппа мекунам...

Самоворчӣ “ҳозир-ҳозир” гӯён ба вай як коса чои хунук дод. Наҷот чои сардро дам кашиду мастона лабонашро чалаппас занонд, сипас ба нотиқ рӯ оварда гуфт:

— Чӣ хап шудӣ? Гап зан. Ташвиқот кун... Ман гӯш мекунам.

Аммо баръакси чашмдошти Наҷот ҳозирон якто-якто аз ҷо бархоста парешон шудан гирифтанд. Вай ногоҳ қоҳ-қоҳ зада хандида фиристод. Азбаски хандааш ҳоло ба хандаи одами маст шабоҳат надошт, ҳама ба якбора ба тарафи вай нигаристанд. Ҳатто Собир-амаки ба роҳ баромадагӣ ҳам баргашта нигарист.

— Домулло, — Наҷот ба нотиқ, ки ин замон хаскулоҳашро гирифта ба роҳ равона гашта буд, рӯ овард: — Мебахшед-дия...Ман шӯхӣ кардам... Инҳоро санҷиданӣ шудам...

— Чи-и?! Бахшидан?! Бетамизӣ! Мебахшидаем? Хобатонро ба об гӯед... Не-е, бахшидан нест! — нотиқ якбора дигар шуд. Қоматашро росттар гирифта бо шиддат ба назди Наҷот омад. — Ман ҳозир худам ба милиция телефон карданӣ будам. Мардумро таҳқир кун, сӯҳбатро вайрон куну “мебахшед” будаст!

— Ту — хулиган! Ту шўрапушт, авбош, арақхур! — якбора ангуштонашро ба чашми Наҷот дарафш карда ба сари вай ғазаб кард чойхоначӣ.

Наҷот пай бурд, ки агар зудтар сабаби ин гуна масхарабозиашро нагӯяд, ин мардум ўро зада маъюб мекунанд.

— Маро мебахшед... Ман маст не, ҳамту... Мо бо маслиҳат шуморо санҷиданӣ шудем... Ин ҳамту, як таҷриба буд... Ана, Нусрат медонад.

— Мо, ҳамту як шӯхӣ кардем... — тасдиқ кард Нусрати аз авзои ҳозирон ба даҳшат афтода.

— Мардумро ҳақорат медодаст, ба рӯяшон туф мекардасту боз маст набудааст! — бо ғазаб тамасхур кард ҷавонмарди қавиҳайкал. — Ба 02 занг занед кунед, — ў ба чойхоначӣ амр кард.

Наҷоту Нусрат аз ҳама зиёдтар аз таҳдиди ў тарсиданд.

— Бародарон, охир ман маст не! — ба ҳарф даромад Нусрат. Мо санҷидан хостем... Барои таҷриба... Ана шишаро бинед, арақ не, об... Даҳанашро бӯ кунед.

— Не-е! Акнун халос намешавед. Баҳонаи ёфтагиашро нигаред! 15 шабонарӯз ҷазои нақд мегиреду баъд... — захрханда кард ҷавонмарди тануманд.

Наҷот ва Нусрат бо забони лол ба рӯи якдигар нигариста монданд. Баъд Нусрат ба ҳама шунавонда гуфт:

— Бо ҳамон мастӣ аз чойхона баромада равӣ, ҳеҷ гап набуд. Нафаре ҳарфе ҳам намезад. Инҳо аз одами ҳушъёр наметарсанд...

Соли 1980.

МУНДАРИЧА

ЗИНДАГИНОМА	Ошибка! Закладка не определена.
БОБО	8
ЧӢ СОН АЪЛОХОН ГАШТАМ?	27
ГӢШТИГИРӢ.....	44
ОҒОЗ.....	59
РАМИДА	73
ҲАҚИҚАТИ ТАЛҲ.....	87
БУЗҒОЛА ВА ПИСАРАК.....	100
ДУХТАРИ ПАДАР.....	110
ШИКАСТ.....	119
КАМГАП	125
ПАДАР ВА ПИСАР.....	133
ТО СОЛИ ДИГАР.....	144
МУАЛЛИМИ САХТГИР.....	162
ГАНЧИ ШОЙГОН.....	176
ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ.....	194
САЛОМЕЯ.....	208
НОМУВОФИҚ.....	220

ОФАРИН БА ГИПОТАЛАМУС!.....	229
ТАШНАГӢ	238
ТАҶРИБА	- - -